

RAPORT

PRIVIND

RESPECTAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2021

CUPRINS

Cuvânt înainte

Evaluarea Periodică Universală	3
--------------------------------	---

Capitolul I. Respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2021

Apărătorii drepturilor omului	5
Dreptul la un proces echitabil	11
Dreptul de vot și dreptul de a fi ales	20
Dreptul la muncă și protecția muncii	27
Dreptul la asistență și protecție socială	35
Respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități	47
Dreptul la ocrotirea sănătății	55
Protecția avertizorilor de integritate	66
Violența față de femei și violența în familie	71
Respectarea drepturilor și libertăților omului în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și mun. Bender (Transnistria)	78

Capitolul II. Respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2021

Introducere	94
Dreptul copilului la educație	97
Evaluarea Curriculumului Național la disciplinele care contribuie la pregătirea copilului pentru viața adultă: Dezvoltarea personală; Drepturile copilului și Ombudsmanul Copilului; Educația sexuală	108
Asigurarea drepturilor și libertăților civile ale copiilor	113
Justiția juvenilă	119
Respectarea drepturilor copiilor cu vârsta de 0-3 ani care se află împreună cu mamele lor care își ispășesc pedeapsa în locurile de detenție	132
Respectarea drepturilor copiilor aflați în situații de stradă	139
Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului	144
Drepturile copiilor din cadrul Centrelor de plasament temporar al copiilor cu dizabilități din Hâncești și Orhei	156
Evaluarea respectării drepturilor și libertăților copiilor aflați în Centrele fiziopneumologice de reabilitare pentru copii Cornești și Târnova	165
Evaluarea gradului de funcționare a serviciilor de asistență psihologică acordate copiilor supuși abuzului	177
Propuneri de modificare a legislației pe segmentul drepturilor copiilor înaintate de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului	181
	189
Capitolul III. Prevenirea torturii	
Capitolul IV. Promovarea drepturilor omului	234
Capitolul V. Activitatea Oficiului Avocatului Poporului	257

CUVÂNT ÎNAINTE

EVALUAREA PERIODICĂ UNIVERSALĂ

În anul 2021 Republica Moldova a fost evaluată în cadrul *celui de-al treilea ciclu de Evaluare Periodică Universală (EPU)*.

Evaluarea Periodică Universală este un mecanism al Consiliului pentru Drepturile Omului al Organizației Națiunilor Unite creat la 15 martie 2006, prin Rezoluția Adunării Generale a ONU 60/251. Evaluarea Periodică Universală este un proces unic care implică o revizuire periodică a situației în domeniul drepturilor omului din toate cele 193 de state membre ale ONU, în baza unui tratament egal pentru toate statele. Obiectivul Evaluării Periodice Universale este de a aprecia îndeplinirea angajamentelor și obligațiilor privind drepturile omului ale state membre ale ONU, astfel cum sunt prevăzute în Carta ONU, Declarația Universală a Drepturilor Omului, instrumentele privind drepturile omului la care statul este parte, obligațiile și angajamentele voluntare asumate de stat în materie de drepturile omului. Mecanismul oferă, de asemenea, o oportunitate fiecărui stat membru să declare ce acțiuni a întreprins pentru a îmbunătăți situația în domeniul drepturilor omului și pentru a depăși provocările pentru exercitarea drepturilor omului.

Evaluarea Periodică Universală este un mecanism de evaluare *inter pares* condus de stat, care se realizează prin intermediul Grupului de lucru al Consiliului pentru Drepturile Omului privind EPU, format din cele 47 de state membre ale Consiliului. Cu toate acestea, orice stat-membru al Națiunilor Unite poate adresa întrebări, face comentarii și/sau recomandări statului analizat. Analiza se bazează pe trei surse de informare importante: raportul național elaborat de statul supus evaluării, rezumatul recomandărilor și observațiilor făcute de mecanismele ONU pentru drepturile omului, precum și de agențiile ONU și rezumatul informațiilor furnizate de Instituția Națională pentru Drepturile Omului și organizațiile societății civile.

În calitate de Instituție Națională pentru Drepturile Omului, acreditată în 2018 cu statutul "A" conform Principiilor de la Paris, Oficiul Avocatului Poporului a depus la Consiliul ONU pentru drepturile omului cel de-al treilea raport alternativ, participând și la ciclurile anterioare ale Evaluării Periodice Universale ale țării noastre din anii 2011 și 2016.

În Raport sunt menționate cele mai grave, în viziunea instituției, probleme din domeniul drepturilor omului din Republica Moldova și domeniile care necesită mai multe intervenții pentru îmbunătățirea stării de lucruri. Documentul reflectă opinia Oficiului Avocatului Poporului privind evoluțiile sau involuțiile privind respectarea drepturilor omului în țara

noastră de la ultima evaluare periodică universală pe subiectele abordate în 2016, dar include și alte probleme care au intrat în atenția instituției, trezesc îngrijorări și implică acțiuni urgente de redresare.

În Raport au fost abordate chestiuni privind situația în domeniul justiției și respectarea drepturilor omului în regiunea transnistreană; societatea civilă și apărătorii drepturilor omului; interzicerea torturii; combaterea infracțiunilor motivate de ură; libertatea de exprimare și mass-media; dreptul la un standard adecvat de viață și la un trai decent; dreptul la apă și sanitație; respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități și LGBT; respectarea drepturilor copilului; condițiile de activitate ale Oficiului Avocatului Poporului, în calitate de Instituție Națională pentru Drepturile Omului.

La 7 decembrie 2021, reprezentantul Oficiului Avocatului Poporului a participat la presesiunea celui de-al treilea ciclu al Evaluării Periodice Universale, organizată la Geneva în format online, în cadrul căreia a făcut o declarație cu referire la principalele probleme din domeniul drepturilor omului din Republica Moldova. Funcționarul OAP a participat, de asemenea, la presesiunea națională organizată la 17 decembrie de Oficiul Înaltului Comisar pentru Drepturile Omului (OHCHR) în Moldova. Presesiunile EPU, la care participă reprezentanții instituțiilor naționale pentru drepturile omului și organizațiilor societății civile sunt organizate în scopul informării misiunilor permanente ale statelor membre ale ONU cu sediul la Geneva și misiunilor diplomatice din țară despre situația în domeniul drepturilor omului în statul supus evaluării și avansarea recomandărilor pentru respectarea drepturilor omului în Republica Moldova emise de participanți.

Pentru a promova recomandările formulate, Avocatul Poporului, în cadrul activității de advocacy organizate, s-a adresat misiunilor diplomatice acreditate în Republica Moldova și misiunilor permanente de la Geneva (în total, 35 misiuni contactate) cu informarea despre situația în domeniul drepturilor omului și încurajarea de a prelua recomandările sale și a le înainta statului în cadrul sesiunii de evaluare. De remarcat că o mare parte din recomandările formulate de Avocatul Poporului s-au regăsit în recomandările adresate Republicii Moldova de către statele membre ale ONU în cadrul celei de-a 40-a sesiuni a Grupului de lucru a mecanismului de Evaluare Periodică Universală a statului, desfășurate la 28 ianuarie 2022, la Geneva.

În virtutea mandatului pe care îl deține, Avocatul Poporului va monitoriza implementarea de către stat a recomandărilor emise în cadrul celui de-al treilea ciclu de Evaluare Periodică Universală și va raporta mecanismelor internaționale despre situația în domeniu.

CAPITOLUL I.

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

ÎN ANUL 2021

APĂRĂTORII DREPTURILOR OMULUI

Subiectul Apărătorilor Drepturilor Omului (ADO) este unul pe larg discutat atât pe plan internațional, cât și în Republica Moldova. Acest fenomen s-a extins mai ales în perioada pandemiei de Covid-19, în timpul căreia au fost restrânse, frecvent nejustificat, drepturile și libertățile fundamentale ale omului. Măsurile de sănătate publică și puterile guvernamentale extinse pe fondul unei pandemii globale au afectat și drepturile apărătorilor drepturilor omului.

Unele guverne și alți actori folosesc această criză pentru a ataca apărătorii prin alte noi modalități, pentru a reprimă drepturile omului și a impune măsuri restrictive. Apărătorii devin mai ușor de vizat atunci când sunt izolați, ceea ce-i face mult mai vulnerabili în lipsa de atenție a mass-mediei asupra situației lor. Pe plan extern, ADO se confruntă cu un atac fără precedent – presiuni asupra societății civile și controlul agresiv.

Mai multe structuri internaționale și-au propus să realizeze acțiuni în scopul monitorizării stării de lucruri în această privință și pentru redresarea acesteia. Printre acestea sunt și organizațiile instituțiilor naționale pentru drepturile omului, precum Alianța Globală a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (GANHRI), Rețeaua Europeană a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (ENNHRI), ale căror membru este și Oficiul Avocatului Poporului din Republica Moldova. Acestea își propun adoptarea în anul curent a unui Plan de acțiune global pentru a sprijini protecția și promovare a apărătorilor drepturilor omului și a spațiului civic.

Apărătorii Drepturilor Omului joacă un rol-cheie în documentarea actelor de violență; acordarea de asistență juridică, psihologică, medicală sau de altă natură victimelor încălcărilor drepturilor omului; combaterea impunității persoanelor responsabile de încălcarea drepturilor omului și sporirea sensibilizării cu privire la drepturile omului și la apărătorii lor la nivel național, regional și internațional. ADO au o contribuție majoră în special prin organizațiile lor, la punerea în aplicare a tratatelor internaționale privind drepturile omului. O altă acțiune semnificativă întreprinsă de ADO se referă la educația și formarea în domeniul drepturilor omului.

Standarde internaționale cu privire la Apărătorii Drepturilor Omului

La nivel internațional, a fost adoptată Declarația privind dreptul și responsabilitatea indivizilor, grupurilor și organelor societății de a promova și proteja drepturile omului și libertățile fundamentale recunoscute universal, cunoscută ca Declarația privind Apărătorii Drepturilor Omului. Declarația prevede sprijinul și protecția Apărătorilor Drepturilor Omului în contextul activității lor. Urmare a adoptării acestui instrument în anul 2000, s-a decis desemnarea unui Raportor Special pentru apărătorii drepturilor omului care are drept scop monitorizarea implementării Declarației vizate prin examinarea de apeluri urgente și efectuarea de vizite ad-hoc sau regulate în statele relevante.

La nivel european, în anul 2008, Consiliul Europei a adoptat o Declarație privind apărătorii drepturilor omului. Potrivit acesteia, Comisarul CoE este împuternicit să asigure protecția Apărătorilor Drepturilor Omului. Totodată, în Rezoluția Parlamentului European din 18 aprilie 2012, se menționează că problema Apărătorilor Drepturilor Omului este una care necesită atenție maximă, „întrucât apărătorii drepturilor omului sunt actori esențiali în protejarea și promovarea drepturilor omului și în consolidarea democrației”.

Deși Declarația ONU privind Apărătorii Drepturilor Omului, precum și alte documente internaționale, nu oferă o definiție clară a Apărătorilor Drepturilor Omului, abordarea care derivă din acestea constă în definirea Apărătorilor Drepturilor Omului prin activitățile lor de promovare și protecție a drepturilor omului.

Termenul „apărător al drepturilor omului” se referă la orice persoană care, individual sau în asociere cu alte persoane, activează pentru promovarea sau protecția drepturilor omului. În primul rând, apărătorii drepturilor omului se identifică cu ceea ce fac, iar cea mai bună modalitate de a explica această expresie este de a-și prezenta munca și contextul în care lucrează, lista activităților acestora nefiind exhaustivă. Apărătorii pot fi de orice gen, de diferite vârste, din orice parte a lumii și din tot felul de medii profesionale sau de altă natură. ADO nu se regăsesc doar în cadrul organizațiilor neguvernamentale, dar ar putea fi, în unele cazuri, și oficiali guvernamentali, funcționari publici sau membri ai sectorului privat.

Pentru a fi considerat Apărător al Drepturilor Omului este necesară o „anumită calificare”. Declarația privind apărătorii drepturilor omului mai specifică că această persoană trebuie să acționeze în mod pașnic. Cu toate acestea, „standardul” cerut unui apărător al drepturilor omului este o problemă complexă, iar Declarația indică clar că apărătorii au responsabilități, precum și drepturi.

Așadar Apărătorii Drepturilor Omului trebuie să accepte universalitatea drepturilor omului, astfel cum este definit în Declarația Universală a Drepturilor Omului. O persoană nu

poate nega unele drepturi ale omului, dar în același timp să pretindă că este un apărător al drepturilor omului.

Un alt aspect important se referă la validitatea argumentelor prezentate. Nu este esențial ca un apărător al drepturilor omului să fie corect în argumentele sale pentru a fi un adevărat apărător. Testul critic este dacă persoana apără sau nu un drept al omului, sau dacă preocupările acestuia intră sau nu în sfera drepturilor omului.

Interacțiunea dintre instituțiile naționale de apărare a drepturilor omului (INDO) și ADO este esențială în asigurarea protecției acestora, deoarece INDO-urile dispun de anumite pârguri, instrumente pentru a evalua situația, pot conlucra pentru apărarea și promovarea drepturilor omului. INDO pot primi și investiga plângeri cu privire la încălcările ADO, pot ridica probleme sistemice și constituționale la nivelul sistemului juridic și pot ajuta la formarea/instruirea ADO cu privire la drepturile și securitatea lor.

Raportul Special privind situația drepturilor omului în Republica Moldova

Un Raport special privind situația apărătorilor drepturilor omului în Republica Moldova a fost prezentat de către Raportorul Special al Organizației Națiunilor Unite privind situația apărătorilor drepturilor omului la sesiunea Consiliului ONU pentru drepturile omului din anul 2019. Detalii la acest subiect se conțin în Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2018.

Potrivit celor relatate de Raportorul special, ADO din Republica Moldova sunt activi în numeroase domenii, inclusiv justiția, libertatea de exprimare și alte drepturi civile și politice, egalitatea de gen, promovarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, romii și alte minorități etc. Republica Moldova are un set bun de legi care, în majoritatea aspectelor creează un mediu adecvat pentru funcționarea apărătorilor drepturilor omului. Dar, în pofida unui cadru legislativ satisfăcător la nivel global, situația acestora în Republica Moldova necesită îmbunătățiri. În Raport se menționează că în Republica Moldova, apărătorii drepturilor omului sunt deseori intimidați, frustrați și hărțuiți. Nu o singură dată aceștia au fost supuși unor situații discriminatorii sau prin care li s-au încălcat drepturile.

Pe marginea vizitei în Republica Moldova, Raportorul special a înaintat un șir de recomandări care ar putea contribui la îmbunătățirea stării de lucruri în domeniu, astfel, Statul trebuie să elaboreze prevederi și practici legale pentru a proteja principiile participării autentice a societății civile la procesul decizional la nivel central și local. De asemenea, trebuie asigurate condițiile ca mijloacele de informare în masă ale organizațiilor necomerciale și ale altor apărători ai drepturilor omului să dispună de instrumente practice pentru a-i trage la răspundere pe politicieni și pentru a influența asupra procesului de luare a deciziilor și punerii în aplicare a politicilor. Totodată, s-a recomandat Guvernului să elaboreze mecanisme

viabile pentru ca societatea civilă să se implice în monitorizarea proceselor judiciare și să informeze societatea cu privire la evoluțiile legate de aceste cazuri.

În ceea ce privește Instituția Ombudsmanului, în Raport se menționează că autoritățile ar mai trebui să extindă domeniul de intervenție al Oficiului Avocatului Poporului, ca acesta să servească drept responsabil pentru protecția apărătorilor drepturilor omului. Apărătorii drepturilor omului ar putea fi considerați ca un anumit grup de risc și, prin urmare, grup care face parte din mandatul Ombudsmanului.

În același timp, s-a recomandat autorităților să examineze posibilitatea elaborării și adoptării unei legi speciale privind apărătorii drepturilor omului. Această din urmă recomandare nu a fost implementată.

În prezent, situația nu pare să se fi schimbat esențial, atestând la fel, pe parcursul anului 2021, cazuri de intimidare a jurnaliștilor. Organizațiile necomerciale de media au alertat despre acțiunile de intimidare a membrilor redacției NewsMaker de către angajați ai Poliției, când după publicarea unui articol despre existența unui dosar penal intentat în privința a doi polițiști, redacția a fost acționată în judecată de către protagoniștii articolului. Organizațiile necomerciale de media au solicitat Ministerului Afacerilor Interne să ia act de acțiunile contrare legii ale șefului Sectorului de poliție nr. 1 și să comunice public măsurile întreprinse în raport cu persoana vizată. Totodată, organizațiile au îndemnat organele de drept să se conducă în exclusivitate de prevederile legii, să renunțe la practicile abuzive și ilegale de intimidare a jurnaliștilor.

În Raportul privind situația drepturilor omului în Republica Moldova în cadrul celui de-al 3-lea ciclu de Evaluare Periodică Universală a ONU în 2021¹ s-a menționat că hărțuirea și intimidarea de către politicieni a celor mai importante și reprezentative organizații neguvernamentale au avut un impact negativ asupra activității sectorului asociativ, care are un rol important în promovarea schimbărilor democratice, prin activitatea lor în diferite sfere din domenii care nu sunt acoperite de stat și prin capacitatea lor de a transforma societatea. În declarațiile sale publice, Avocatul Poporului a atras atenția politicianilor că societatea civilă aparține categoriei apărătorilor drepturilor omului, care au un rol pozitiv, important și legitim în contribuția la realizarea drepturilor omului la nivel local, național, regional și internațional, inclusiv prin dialogul cu autoritățile și sprijinirea eforturilor acestora de a implementa obligațiile și angajamentele Statelor în acest sens.

În regiunea transnistreană situația privind ADO este și mai gravă. Drepturile apărătorilor drepturilor omului, din regiunea Transnistreană, este îngrădit, aprobându-se, sub

¹ Acest Raport a fost elaborat de Oficiul Avocatului Poporului (Ombudsman) al Republicii Moldova, în calitatea sa de Instituție Națională pentru Drepturile Omului acreditată cu statutul „A”, <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/raportUPR2021.pdf>

pretextul asigurării securității informaționale, diferite „norme”, „legi” care îngrădesc dreptul locuitorilor la o informație alternativă și dreptul de a aduce critici autorităților transnistrene.

În acest context, libertatea de exprimare, ca instrument important al ADO este supus unor amenințări, acestea fiind atestate în anul 2021 printr-o serie de rețineri, arestări și intimidări. Aceste acțiuni abuzive atentează asupra libertății de opinie, de a primi sau a comunica informații ori idei, fără amestecul celor ce administrează teritoriul necontrolat din stânga Nistrului. Până în prezent, autoritățile de la Tiraspol continuă să elaboreze politici/mecanisme care grav afectează dreptul la întruniri, opinie și exprimare.

Avocatul Poporului a intervenit de fiecare dată prin recomandări privind îndemnul către autoritățile statului, reprezentanții mediatori și observatori în formatul 5+2 să aplice măsuri de ordin diplomatic, juridic sau de alt gen, care le stau în putere și sunt în conformitate cu dreptul internațional, pentru a asigura realizarea drepturilor și libertăților omului în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și mun. Bender (Transnistria), astfel încât să fie respectate drepturile și libertățile omului pe întreg teritoriul al Republicii Moldova.

Pe parcursul anului 2021, Oficiul Avocatului Poporului a elaborat Conceptul proiectului de lege cu privire la apărătorii drepturilor omului și l-a propus spre examinare și dezbateri reprezentanților societății civile, grupurilor profesionale, organizațiilor sindicale, mass-media, oricărei persoane interesate care poate fi apărător al drepturilor omului.

În proiectul Conceptului se face referire la necesitatea creării unor reglementări privind ADO care converg cu angajamentele asumate de Republica Moldova prin susținerea tuturor rezoluțiilor și declarațiilor comune cu privire la apărătorii drepturilor omului la Adunarea Generală a ONU și la Consiliul pentru Drepturile Omului.

Conceptul avansat de Oficiul Avocatului Poporului are la bază un model de lege cu privire la recunoașterea și protecția apărătorilor drepturilor omului, elaborat de 27 de experți cu renume mondial, care au efectuat cercetări juridice comparative și au identificat atât bunele practici, cât și practici restrictive în recunoașterea și protecția apărătorilor. Proiectul de lege-model ia în calcul aproximativ 40 de jurisdicții naționale. De asemenea, au fost consultați peste 500 de apărători ai drepturilor omului din peste 110 state din lume.

Avocatul Poporului pledează pentru instituirea unor reglementări privind ADO în Republica Moldova având la bază standardele și recomandările organismelor internaționale, inclusiv recomandarea Raportorului special ONU, Michael Forst.

După elaborarea Conceptului privind necesitatea reglementării juridice a protecției ADO, în cazul susținerii acestei inițiative, Oficiul Avocatului Poporului își propune elaborarea unui proiect de lege specială cu suportul societății civile. În cazul atingerii unui

consens pe subiectul vizat, Avocatul Poporului va pleda pentru discutarea acestuia în cadrul unor ședințe de lucru cu participarea autorităților statului.

Avocatul Poporului susține că, deși cadrul național include legi cu privire la categorii de persoane care se încadrează în noțiunea de Apărători ai Drepturilor Omului, legile în cauză nu specifică faptul că ei pot fi Apărători ai Drepturilor Omului, precum și nu conțin prevederi cu privire la protecția acestora în calitate de Apărători ai Drepturilor Omului. În general, în legislația națională nu există noțiunea de Apărători ai Drepturilor Omului.

Adoptarea unei legi speciale sau completarea cadrului legal cu reglementări exprese privind Apărătorii Drepturilor Omului ar constitui recunoașterea faptului că există o categorie de persoane, care necesită garanții de securitate speciale. Recunoașterea și asigurarea unei protecții efective a apărătorilor drepturilor omului prin lege va contribui la promovarea democrației, buna guvernare, dezvoltarea durabilă și respectarea statului de drept.

În contextul edificării Conceptului unei legi despre ADO, menționăm că ia amploare de asemenea și Campania de susținere a copiilor - apărători ai drepturilor omului. Astfel, fenomenul copiii-apărători drepturilor omului se răspândește și este susținut de societate, vocea acestor copii trebuie să fie auzită și ei de asemenea trebuie să beneficieze de protecție și anumite garanții. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului propune includerea în conceptul de lege discutat a unui capitol cu prevederi despre copiii-apărători ai drepturilor omului și Ombudsmanul Copiilor ca mecanism de apărare a copiilor –apărători ai drepturilor omului.

CONCLUZII

În 2021, de asemenea, au fost semnalate cazuri de intimidare a jurnaliștilor, în calitate de apărători ai drepturilor omului. Recunoașterea legală și protecția Apărătorilor Drepturilor Omului sunt cruciale pentru a se asigura că aceștia pot lucra într-un mod sigur, au un mediu de susținere și sunt liberi de atacuri, represalii și restricții nerezonabile. Iar atunci când drepturile lor sunt încălcate aceștia au la dispoziție mecanisme de protecție și apărare în sistemul de justiție din Moldova. Reglementarea legală a ADO ar contribui în același timp la realizarea obiectivelor mai largi de apărare a drepturilor omului și promovarea democrației, bunei guvernări, dezvoltării durabile și respectului pentru statul de drept.

RECOMANDĂRI:

Elaborarea, în consultare cu toate părțile interesate, și adoptarea reglementărilor specifice în cadrul normativ existent sau adoptarea unei legi speciale privind apărătorii drepturilor omului care să le garanteze un mediu sigur de activitate.

DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL

Dreptul la un proces echitabil este consfințit de Constituția Republicii Moldova în articolele 20, 21 și 26. În aceste articole este reglementat accesul liber la justiție, prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare.

Dreptul persoanei la un proces echitabil, este garantat în articolele 8,10 și 11 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 14 din Pactul cu privire la drepturile civile și politice, articolul 6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și articolul 13 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

Dreptul la un proces echitabil se regăsește și în Obiectivele de Dezvoltare Durabilă, la obiectivul 16 – Pace, justiție și instituții puternice. Elemente specifice ale acestui drept fundamental se referă la examinarea cauzei în mod echitabil, într-un termen rezonabil, de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege, cu respectarea dreptului la viața privată, a principiului de prezumție a nevinovăției, a dreptului la apărare, inclusiv prin oferirea asistenței juridice gratuite, precum și alte drepturi procesuale menite să contribuie la realizarea acestui drept.

În rapoartele anterioare Avocatul Poporului a recomandat continuarea eforturilor de reformare a sistemului de justiție, implementarea recomandărilor organismelor regionale și internaționale de protecție a drepturilor omului care se referă la sistemul de justiției și adoptarea legislației comprehensive care să incrimineze infracțiunile săvârșite din ură, în corespundere cu prevederile Convenției ONU privind Eliminarea Discriminării Rasiale.

În pofida mai multor apeluri publice din partea Avocaților Poporului, societății civile și a Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității de a definitiva proiectul de lege nr. 301 din 01.07.2016² privind reglementarea infracțiunilor motivate de prejudecată astfel încât legea să fie funcțională și să apere victimele acestor tipuri de infracțiuni, proiectul în cauză încă nu a fost adoptat.

Politici publice și legislație

Curtea Constituțională s-a expus cu privire la aprecierea rezultatului testării integrității profesionale de instanța de judecată fără participarea persoanei testate și imposibilitatea contestării încheierii judecătorești privind aprecierea rezultatului testării și a declarat neconstituționale articolul 343/8, textul „și de apreciere a rezultatului testului de integritate profesională” din articolul 343/6 din Codul de procedură civilă și alineatele (2), (3) și (4) din articolul 17 al Legii nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale.

²<https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3349/language/ro-RO/Default.aspx>

Astfel, după comunicarea rezultatului testării, agentul public testat va avea posibilitatea: 1) să conteste rezultatul testării integrității profesionale în instanța de judecată în ordinea contenciosului administrativ; 2) să participe în instanța de judecată la examinarea rezultatului testării integrității, cu asigurarea confidențialității testorilor, a mijloacelor și metodelor de testare; 3) să aibă acces la materialele testării, cu asigurarea confidențialității testorilor, a mijloacelor și metodelor de testare; 4) să utilizeze căile de atac reglementate de Codul administrativ.

De asemenea, Curtea Constituțională a declarat neconstituțională Legea nr. 244 din 16 decembrie 2020 pentru modificarea unor acte normative (competențele Autorității Naționale de Integritate). Criticile de neconstituționalitate intrinseci au vizat: termenul în interiorul căruia poate fi efectuat un control al declarațiilor de avere și interese personale și, respectiv, termenul în interiorul căruia pot fi aplicate sancțiunile corespunzătoare; și condiționarea începerii urmăririi penale pentru unele categorii de infracțiuni de existența unui act pronunțat de Autoritatea Națională de Integritate privind constatarea încălcării legislației în materie.

Modificări importante au fost operate în legislația cu privire la Autoritatea Națională de Integritate și declararea averii și intereselor personale. Modificările prevăd o serie de inovații, precum: extinderea verificării asupra membrilor de familie, părinților/socrilor și copiilor majori ai persoanei supuse controlului, concubinilor și persoanelor aflate la întreținere; declararea bunurilor la valoarea lor reală la momentul achiziționării; introducerea obligației de declarare a valorilor virtuale; inversarea sarcinii probei— subiectul verificării sau rudele/donatorii vor trebui să clarifice îndoielile cu privire la justificarea bunurilor deținute; majorarea numărului membrilor Consiliului de Integritate.

Prin Legea nr. 120 din 23 septembrie 2021 privind modificarea Constituției (în vigoare de la 1 aprilie 2022) au fost operate modificări constituționale cu privire la sistemul judiciar. Modificările operate au drept scop consolidarea independenței sistemului judecătoresc și vizează termenul, modul de numire și imunitatea judecătorilor, componența și atribuțiile Consiliului Superior al Magistraturii.

La 6 decembrie 2021, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat Strategia privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025. Strategia conține trei direcții strategice: independența, responsabilitatea și integritatea actorilor din sectorul justiției; accesul la justiție și calitatea actului de justiție; administrarea eficientă și modernă a sectorului justiției.

Propunerile Avocaților Poporului de a revizui prevederile din Codul de executare, care reglementează lista bunurilor debitorului care nu pot fi urmărite în cazul executării silite au

fost luate în calcul și se regăsesc în modificările operate la data de 07 octombrie 2021 la Codul de executare.

Examinarea cererilor

Pe parcursul anului 2021 în adresările către Avocatul Poporului au fost vizate probleme cu privire la *calitatea actului judecătoresc, durata excesivă a procesului judiciar, asistența juridică nesatisfăcătoare, neexecutarea și/sau executarea tardivă a titlului judecătoresc, imposibilitatea de a beneficia de liberarea condiționată înainte de termen.*

Recunoscând dreptul persoanei la *judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil*³, Avocatul Poporului a intervenit în soluționarea cazurilor în care a găsit nejustificate acțiunile instanței de a refuza persoanei în eliberarea hotărârii judecătorești complete pentru a exercita căile ordinare de atac. Alte cazuri de încălcare a dreptului la un proces echitabil în care persoanele au fost restabilite în drepturi s-au referit la necomunicarea actelor procesuale în limba vorbită de persoană, refuzul nejustificat al instanței judecătorești de a elibera persoanei, parte în procesul judiciar, înregistrările audio a ședințelor de judecată, ”citarea” persoanei de către organul de urmărire penală fără a-i comunica conținutul integral al citației, calitatea procesuală atribuită persoanei și drepturile acesteia, însă cu atenționarea persoanei asupra procedurii aducerii forțate.

Plângeri cu privire la tergiversarea examinării cauzelor de instanțele judecătorești a continuat și în anul 2021. În procesul de examinare a cererilor Ombudsmanul a găsit nejustificată tergiversarea examinării de către organul de urmărire penală a unei plângeri privind actele de tortură admise, adresată în anul 2016 și pe care la momentul adresării la Ombudsman nu exista o decizie finală. În context, Avocatul Poporului a evidențiat, că pe parcursul a șase ani de desfășurare a urmăririi penale, de către organul de urmărire penală au fost dispuse ordonanțe de neîncepere a urmăririi penale, instanțele judiciare anulându-le, cu obligarea acestuia de a înlătura carențele depistate și/sau a iniția acțiuni procesuale suplimentare. Analiza celor zece încheieri ale instanței judiciare emise pe caz, a făcut Ombudsmanul să intervină către Procuratura Generală, însă ultima nu a recunoscut anumite abateri în procesul desfășurării urmăririi penale.

În alt caz examinat, Avocatul Poporului a considerat nejustificat termenul de opt luni stabilit pentru a se pronunța în privința cererii referitoare la mecanismul compensatoriu (detenția persoanei private de libertate). Urmare intervenției Avocatului Poporului termenul a fost redus la 1,5 luni, data ședinței fiind revizuită. Aceste, dar și alte cazuri au determinat Avocatul Poporului să concluzioneze că pretențiile înaintate privind tergiversarea termenului de investigare și examinare a cauzelor penale deseori, sunt justificate.

³Articolul 6 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului;

Costurile pentru expertiza judiciară constituie un alt aspect problematic ce limitează dreptul de acces la justiție persoanelor din grupurile vulnerabile. Avocatul Poporului a stabilit în cazurile examinate că persoanele se află în imposibilitatea de a achita costurile pentru efectuarea expertizei judiciare, în speță, de stabilire a paternității, dat fiind că sunt persoane cu dizabilități și/sau au la întreținere minori cu necesități speciale, costul expertizei fiind excesiv în raport cu veniturile lor. În acest sens, Ombudsmanul reține că în cazul în care solicitantul are o situație materială precară, este o persoană cu dizabilități sau este beneficiar de pensie pentru limită de vârstă, prin decizia conducătorului instituției publice de expertiză judiciară sau a expertului judiciar, căruia i-a fost dispusă efectuarea expertizei judiciare, în cazul în care acesta își desfășoară activitatea în cadrul unui birou de expertiză judiciară, taxele pentru expertiza judiciară, pot fi reduse cu până la 50% . În acest sens, Ombudsmanul consideră că această excepție din lege nu este în măsură să asigure accesul la expertiză judiciară persoanelor din grupurile vulnerabile care sunt în imposibilitate să achite taxele pentru expertiză în proporție chiar și de până la 50% .

Avocatul Poporului notează că statul trebuie să se ocupe în mod deosebit de protejarea grupurilor vulnerabile care se află într-o situație excepțională, în special cei care se află într-o situație materială precară, oferindu-le sprijin financiar suplimentar în vederea asigurării accesului la serviciile legate de expertiza judiciară și extrajudiciară. În astfel de condiții, Ombudsmanul recomandă revizuirea normei legale, pentru a asigura accesul la justiție pentru toate persoanele.

Asistența juridică garantată de stat

Una dintre garanțiile principale pentru dreptul la un proces echitabil este ca fiecărei persoane care accede la instanță să-i fie asigurate toate „instrumentele rezonabile” legale pentru a-și susține cauza în condiții care nu dezavantajează niciuna dintre părți. Ombudsmanul consideră imperioasă asigurarea dreptului la apărare, în special pentru grupurile vulnerabile. În virtutea garanțiilor oferite prin lege⁴, Avocatul Poporului reiterează în continuare problema de calitate a asistenței juridice garantate de stat. Petiționarii care se adresează Ombudsmanului deseori invocă reprezentarea formală în instanță, calitatea joasă a actelor întocmite, termenele procedurale neglijate, solicitări de remunerare a serviciilor contrar caracterului gratuit al acestora. În atare circumstanțe, Avocatul Poporului consideră că asistența juridică garantată de stat rămâne a fi asigurată în măsură insuficientă.

Una dintre problemele identificate în regiunea UTA Gagauzia ține de incapacitatea avocaților de a acorda asistența juridică gratuită, având în vedere limba vorbită de beneficiar. Incapacitatea avocaților din UTA Gagauzia de a vorbi și întocmi actele procedurale în limba

⁴Legea nr.198/2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat;

de stat deseori constituie temei de refuz în acordarea asistenței judiciare în afara regiunii sau este recomandat beneficiarilor de a traduce actele procedurale din cont propriu. În context, Ombudsmanul recomandă asigurarea cursurilor de studiere a limbilor care funcționează în această regiune cu specializare juridică pentru avocații ce prestează servicii juridice gratuite pentru asigurarea accesului la justiție pentru beneficiarii acestui serviciu.

Executarea hotărârilor judecătorești

Pentru a asigura realizarea efectivă a drepturilor și libertăților omului este important ca hotărârile judecătorești și alte acte executorii să fie aplicate cu strictețe, prompt, în mod unitar, fără discriminări și influențe. Neexecutarea hotărârilor judecătorești limitează accesul la justiție, afectând esențial statul de drept. Una dintre problemele sesizate de Ombudsman în anul 2021 o constituie neexecutarea titlului executoriu fie din cauza complexității procedurilor de executare, fie a conduitei părților implicate în proces, fie din cauza cuantumului și natura pretențiilor constatate prin hotărârea instanței judecătorești.

Un subiect aparte în acest sens l-a constituit tergiversarea executării hotărârilor instanțelor de judecată rămase definitive privind plata pensiei de întreținere a copiilor minori, pe motivul imposibilității executorilor judecătorești de a stabili locul aflării debitorului. În astfel de condiții, executorii judecătorești sunt puși în situația de a suspenda executarea hotărârii judecătorești până la identificarea locului aflării debitorului, fapt ce generează o datorie la plata pensiei de întreținere. Neangajarea oficială în câmpul muncii, de asemenea, face imposibilă realizarea obligativității debitorului de a achita pensia de întreținere, între timp acumulându-se datorii debitoriale.

De asemenea, Avocatul Poporului a stabilit o practică vicioasă admisă de executorii judecătorești de a aplica sechestru pe toate conturile/cardurile debitorilor, fără a verifica în prealabil caracterul acestora, în rezultat fiind limitat accesul la salarii, indemnizații sau pensii ale debitorilor, persoanele fiind lipsite de surse de existență.

O altă problemă identificată și soluționată ca urmare a intervenției Avocatului Poporului a constat în necomunicarea actelor procedurale de către executorul judecătoresc, precum și neasigurarea dreptului de acces la dosarul procedurii de executare în deplin volum.

Rapoarte/studii

Multitudinea intervențiilor Avocatului Poporului în cazurile cu referire la executarea silită au determinat necesitatea realizării unei evaluări privind respectarea drepturilor omului în procedura executorie. Raportul thematic⁵, realizat la comanda Oficiului Avocatului Poporului, denotă stringența necesității de aplicare corectă a mecanismului de executare, implicit de

⁵Raportul Tematic „Evaluarea respectării drepturilor omului în procesul de executare a documentelor executorii” disponibil aici: <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/rt11.pdf>

executare silită, pentru a-l face unul funcțional și echitabil pentru toate părțile implicate în procedura de executare, asigurând un echilibru just între drepturile creditorilor și a debitorilor.

În linii mari, reglementările procedurale naționale sunt conforme standardelor internaționale în materie și, în mare parte, sunt similare bunelor practici din țările europene. Cu toate acestea, există probleme care au la bază fie deficiențe/carențe legislative sau instituționale, fie disfuncționalități în aplicarea corectă a cadrului normativ, care degenerază în încălcări ale drepturilor părților/participanților procedurii de executare.

Astfel, s-au depistat carențe în procesul de inițiere și desfășurare a procedurii de executare silită, fiind invocată (inclusiv de respondenții chestionați online și intervievați) informarea insuficientă/sumară sau neinformarea participanților procedurii de executare de către executorii judecătorești despre măsurile întreprinse și actele procesuale întocmite, despre cheltuielile de executare aferente procedurii de executare și onorariul executorului judecătoresc, despre posibilitățile legale de contestare a actelor executorului judecătoresc în instanța de judecată etc.

Totodată s-a constatat absența unei interpretări uniforme a dispozițiilor legale și a practicilor defectuoase puse în aplicare de unii executori judecătorești, care manifestă “exces de zel” la urmărirea bunurilor debitorului prin aplicarea sechestrului pe bunuri mobile și/sau imobile și prin vânzarea sau administrarea lor silită, prin urmărirea salariului, pensiei, alocațiilor sociale și altor venituri ale debitorului. Și mai gravă este situația când are loc aplicarea sechestrului pe bunurile proprietate comună în devălmășie a ambilor soți și pe bunurile copiilor minori, fără a se ține cont de suma creanței adjudecate/urmărite sau a se recurge la alternative în urmărirea bunurilor și a se asigura respectarea drepturilor participanților la procedura de executare.

Problemele și deficiențele identificate sunt de o sensibilitate în particular atunci când vorbim despre procedura de executare a documentelor executorii în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, unde efectiv executorii judecătorești nu-și pot exercita atribuțiile.

Lacunele, identificate la nivel legislativ și cel practice, care condiționează dificultăți în respectarea drepturilor și libertăților creditorului și debitorului, a altor participanți la procedura de executare (prin a se ține cont de impactul măsurilor dispuse asupra categoriilor vulnerabile) și generează impedimente executorilor judecătorești în procesul de executare silită, pot fi remediate prin implementarea graduală a recomandărilor propuse în acest raport.

Birocrația, corupția și lipsa de încredere în sistemul de justiție sunt considerate bariere importante în adresabilitatea populației atunci când le sunt încălcate drepturile. Acestea sunt constatările Studiului „Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova” (2021),

realizat la comanda Oficiului Avocatului Poporului”.⁶ Gradul de încredere privind asigurarea dreptului la un proces echitabil pentru diferite grupuri ale populației rămâne a fi destul de jos, răspunsurile în foarte mare/mare măsură variind între 28-48%, iar în ceea ce ține de respectarea *drepturilor persoanelor cu venituri mici* și a *altor grupuri vulnerabile* - sub 20%. Participanții la studiu consideră că cel mai slab sunt asigurate drepturile grupurilor vulnerabile (romii, minoritățile religioase, LGBT etc.) cu doar 27,6% afirmații cu conotație pozitivă, urmat de cele ale persoanelor sărace (cu 29,2%) și șomerilor (30,4%).

În rândul respondenților intervievați persistă neîncrederea în justiția din Republica Moldova. S-a menționat că justiția este selectivă și marcată de acte de corupție, iar persoanele cu venituri mai mari, cei care au suport socio-politic și persoanele informate își sporesc șansele pentru un proces echitabil. În opinia mai multor experți, dreptul la un proces echitabil reprezintă un drept puțin cunoscut de către populație, dar, în același timp, este unul dintre drepturile cele mai des încălcate (doar 36,1% consideră că este respectat în foarte mare și mare măsură).

Experții intervievați au accentuat următoarele restanțe, necesități urgente privind îmbunătățirea respectării drepturilor omului în Republica Moldova: *sistemul de justiție nefuncțional*; implicarea politicului în actele de justiție; *crima organizată controlează toate procesele decizionale din justiție, instituțiile politice ale statului*. În opinia mai multor experți atât timp cât justiția nu funcționează, oamenii nu pot beneficia de drepturi, pentru că este disfuncțional mecanismul de aplicare a sancțiunilor, iar consecințele se regăsesc în lipsa de încredere a populației în instituțiile statului, în faptul că acestea le pot garanta securitatea

Calitatea bună a hotărârilor judecătorești este o condiție esențială pentru un sistem judecătoresc echitabil. Un sistem judecătoresc care permite adoptarea unor hotărâri deficitare motivate nu numai crește probabilitatea nedreptății, ci și mereu se confruntă cu suprasolicitări și neîncrederea publicului. Hotărârile judecătorești reprezintă, deseori, texte lungi, incoerente, greu de citit și de înțeles. Aceasta este una din concluziile Studiului lansat de către Centrul de Resurse Juridice din Moldova și prezentat public, la sfârșitul lunii septembrie 2021⁷.

Potrivit rezultatelor cercetării, principala cauză care afectează negativ calitatea motivării hotărârilor judecătorești este practica judiciară neuniformă. Un alt factor care influențează adoptarea unor hotărâri deficitare motivate este volumul de muncă, dar și distribuția inegală a acestuia între judecători. Termenele pentru examinarea cauzelor sau luarea deciziilor procedurale sunt, de asemenea, un factor care afectează negativ calitatea

⁶<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Studiu-PERCEPTII-DO-2021.pdf>

⁷ https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/11/2021-22-10-De-la-hotarari-judecatoresti-la-justitie_2021-RO_FINAL.pdf

motivării hotărârilor judecătorești. Judecătorii tind să respecte termenele procedurale prevăzute de lege și deseori neglijează celelalte cerințe, inclusiv motivarea hotărârilor. Calitatea motivării este, de asemenea, legată de prestația altor participanți în proces (avocații și procurorii).

În anul 2021, în cele 68 de hotărâri pronunțate în 2021 în cauzele ce vizează Republica Moldova, CtEDO a constatat 69 de violări ale Convenției Europene a Drepturilor Omului (CEDO), cele mai multe referindu-se la activitatea judecătorilor, iar 23% - la un singur articol al CEDO - articolul 6 Dreptul la un proces echitabil⁸. Violările se referă la: motivarea insuficientă a hotărârii judecătorești; condamnarea în apel sau recurs fără audierea nemijlocită a martorilor; neexecutarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești; admiterea apelurilor sau recursurilor tardive; necitarea adecvată în instanța de judecată și adoptarea de către Curtea Supremă de Justiție a unei noi soluții pe caz, în baza argumentelor care nu fuseseră invocate anterior; compensații insuficiente pentru violarea art.6.

CONCLUZII

În anul 2021 nu se constată progrese semnificative în domeniul respectării dreptului la un proces echitabil. Adresările cetățenilor către Avocatul Poporului din domeniul dreptului la un proces echitabil au vizat, în mare parte, probleme și subiecte abordate ani la rând. Și în anul 2021 rămân actuale probleme invocate de cetățeni, cum ar fi: tergiversarea examinării cauzelor de către instanțele judecătorești, precum și, investigarea cauzelor penale, calitatea nesatisfăcătoare a serviciilor juridice în cadrul acordării asistenței juridice garantate de stat, dar și deficiențe/carențe legislative instituționale și/sau disfuncționalități în procesul de executare silită a documentelor executorii. Acestea din urmă fiind cauzate, inclusiv de lipsa unor practici uniforme de lucru și a unor standarde unice de calitate privind conținutul legal-informativ al documentelor utilizate de executorii judecătorești.

Datele studiului realizat la comanda Oficiului Avocatului Poporului denotă că gradul de încredere privind asigurarea dreptului la un proces echitabil pentru diferite grupuri ale populației rămâne a fi destul de jos.

Avocatul Poporului reiterează necesitatea eforturilor consolidate și continui pentru realizarea unui progres în respectarea dreptului la un proces echitabil, dar și pentru sporirea încrederii populației în sistemul justiției. Incluziunea și transparența reformelor, dar și independența justiției trebuie asigurate pentru sustenabilitatea acestor reforme și respectarea drepturilor omului

RECOMANDĂRI

⁸https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/01/2022-01-26-Nota-Analitica-Republica-Moldova-la-CtEDO-in-2021_RO.pdf

- Evaluarea obiectivă a încărcăturii instanțelor pentru a determina gestionarea și alocarea eficientă a resurselor suplimentare, fapt ce ar contribui la evitarea tergiversării examinării dosarelor;
- Monitorizarea și evaluarea permanentă a serviciilor de asistență juridică garantată de stat, fapt ce ar influența calitatea serviciilor prestate beneficiarilor;
- Revizuirea/perfecționarea cadrului legal și regulatoriu privind procedura de executare, astfel încât să se asigure efectiv garanțiile legale inerente unei proceduri de executare echitabile, eficiente și proporționale pe toată durata acesteia;
- Elaborarea unor standarde unice de calitate privind conținutul legal-informativ al documentelor utilizate de executorii judecătorești, orientate spre expunerea clară, fără a lăsa loc de interpretare abuzivă, a drepturilor și libertăților părților procedurii de executare, precum și a consecințelor conduitei adoptate de o parte sau alta;
- Continuarea eforturilor de reformare a sistemului de justiție, implementarea recomandărilor organismelor regionale și internaționale de protecție a drepturilor omului care se referă la sistemul de justiției și adoptarea legislației comprehensive care să incrimineze infracțiunile săvârșite din ură, cu luarea în considerare a propunerilor din cadrul consultărilor publice, pentru a asigura o protecție efectivă victimelor acestor tipuri de infracțiuni.

DREPTUL DE VOT ȘI DREPTUL DE A FI ALES

Dreptul de vot și dreptul de a fi ales este garantat de Constituția Republicii Moldova prin prevederile articolului 38, în conformitate cu care „(1) *Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.* (2) *Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți până în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcând cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege.* (3) *Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii.*”

Dreptul de vot și dreptul de a fi ales este prevăzut în articolul 21 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul 25 din Pactul Internațional privind drepturile civile și politice, articolul 29 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și articolul 7 din Convenția privind eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei.

În anul 2021 s-au desfășurat alegerile parlamentare anticipate, cetățenii au fost chemați să voteze o nouă componentă a legislativului. Evenimentele aferente scrutinului au fost monitorizate de către Avocatul Poporului, în temeiul mandatului său general de monitorizare a gradului de respectare a drepturilor omului, dar și în virtutea rolului de promotor și apărător al democrației și statului de drept.

La începutul campaniei electorale, Avocatul Poporului a făcut public un apel în care a chemat participanții înregistrați oficial în cursa electorală pentru scrutinul parlamentar ca să desfășoare o campanie corectă și democratică, să respecte drepturile omului și să evite manipularea, hărțuirea oponentilor, distribuirea de falsuri, promovarea unor mesaje xenofobe, rasiste, homofobe, cu discurs discriminatoriu și de ură⁹.

Pe parcursul perioadei pre-electorale, Avocatul Poporului a venit cu diverse acte de reacționare, pentru a asigura dreptul cetățeanului de a alege și de a fi ales. Astfel, a fost declanșată cercetarea în baza sesizării din oficiu pe faptul emiterii de Comisia Electorală Centrală a Hotărârii nr. 4966 din 05.06.2021. Constatând cu celeritate că Hotărârea în cauză contravine standardelor în domeniul drepturilor omului și nu va asigura realizarea dreptului la vot pentru toți cetățenii, Avocatul Poporului a depus concluziile sale în procesul examinării cauzei de contencios administrativ de către Colegiul civil și de contencios administrativ al Curții de Apel și Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție, privind mărirea numărului secțiilor de votare în afara țării, pentru satisfacerea în volum deplin a solicitărilor cetățenilor Republicii Moldova.

⁹<http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-cheama-la-corectitudine-si-respectarea-drepturilor-omului-in-campania-electorala-pentru-alegerile-parlamentare-anticipate-si-scrutinul-din-11-iulie-curent/>

Avocatul Poporului a consemnat că asigurarea realizării dreptului la vot al tuturor cetățenilor și a dreptului de a fi ales, indiferent de locul aflării, este o obligație a statului care rezultă din Constituția Republicii Moldova și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Republica Moldova și-a asumat obligația pozitivă privind realizarea imediată a tuturor drepturilor ce se regăsesc în tratatele internaționale ratificate.

Avocatul Poporului a recomandat¹⁰ Comisiei Electorale Centrale (CEC) revizuirea în regim de urgență a listei secțiilor de votare în străinătate pentru alegerile parlamentare din 11 iulie 2021, prin majorarea numărului secțiilor de votare potrivit evaluărilor prezentate de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene și de lista inițială a CEC din 4 iunie 2021. Prin urmare, Avocatul Poporului a recomandat Comisiei Electorale Centrale să țină cont de necesitățile reale și evaluările MAEIE, astfel încât să fie oferite șanse egale tuturor cetățenilor Republicii Moldova care și-au manifestat voința să-și exercite dreptul la vot indiferent de domiciliul acestora.

Este necesar de menționat cadrul legal lacunar în materie electorală, care nu a fost îmbunătățit în corespundere cu adresele Curții Constituționale din 2016 și din 2020 și cu recomandările misiunilor naționale de observare a alegerilor, ale OSCE/ODIHR și ale Comisiei de la Veneția¹¹. Proiectul de lege nr. 263 din 19 iunie 2020, elaborat în scopul realizării unor Adrese ale Curții Constituționale și perfecționarea procedurilor electorale¹², până în prezent se află în Parlament la examinare¹³. Drept rezultat, scrutinul parlamentar anticipat desfășurat în baza cadrului electoral lacunar, în opinia Avocatului Poporului, a determinat producerea unor incidente de natură să afecteze bunul mers al campaniei pentru alegerile parlamentare anticipate.

Mai multe constatări și recomandări ale Avocatului Poporului au fost expuse în ***Sinteza respectării drepturilor omului în campania electorală pentru alegerile anticipate parlamentare din 11 iulie 2021***¹⁴, realizată de Oficiul Avocatului Poporului. Aceasta reprezintă un produs integrat al activității de monitorizare realizată de către diverse entități¹⁵,

¹⁰Avizul emis în temeiul art. 24 din Legea nr. 52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/07-4-25-din-24.06.2021-aviz-cu-recomand%C4%83ri-CEC.pdf>

¹¹Promo-LEX | DECLARAȚIE | Alegeri parțial libere și parțial corecte într-un climat marcat de discurs de ură, reflectare părtinitoare, suspiciuni de influență politică asupra organelor electorale (promolex.md)

¹²Poziția Avocatului Poporului asupra proiectului de lege reflectată în Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020, pag. 23-24; <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf>

¹³<https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/5118/language/ro-RO/Default.aspx>

¹⁴http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Nota_alegeri-11-iulie-2021_NV_-20-septembrie-1.pdf

¹⁵Coaliția Civică pentru Alegeri Libere și Corecte, Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021, observatorii din cadrul Misiunii Internaționale pentru Observarea Alegerilor (ENEMO), observatorii din cadrul Misiunii Internaționale OSCE/ODIHR;

în baza informației din surse deschise disponibile, a datelor recepționate de la diverse instituții, organizații, recomandări ale Avocatului Poporului privind campania pentru scrutinul parlamentar și sesizări ale beneficiarilor.

Asigurarea realizării dreptului la vot a cetățenilor din regiunea transnistreană

Scrutinul din 11 iulie a relevat aceleași probleme și impedimente în realizarea dreptului la vot de către cetățenii domiciliați în stânga Nistrului, care au fost reclamate pe durata alegerilor anterioare: accesul limitat sau chiar lipsa accesului locuitorilor din regiunea transnistreană la informații obiective și veridice despre procesele și evenimentele electorale din Republica Moldova; lipsa accesului sau accesul limitat la principalele surse mediatice din Republica Moldova; imposibilitatea desfășurării activității politice/agitației electorale de către concurenții electorali; lipsa transparenței în procesul de formare a secțiilor de votare pentru alegătorii din stânga Nistrului; transportarea organizată a alegătorilor la secțiile de vot și coruperea acestora.

Discursul de ură în campania electorală pentru alegerile parlamentare

Avocatul Poporului a atestat mai multe cazuri de mesaje discriminatorii și intolerante, inclusiv din semnalele recepționate de la beneficiari. Acestea au vizat, în special, discursurile intolerante în raport cu minoritățile sexuale, plasate pe rețelele sociale de către liderii unor formațiuni politice, participante la alegeri.

În perioada campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din 11 iulie 2021, Oficiul Avocatului Poporului a lansat pe rețelele sociale o acțiune cu hashtag-ul #CampanieElectoralăFărăUră. De asemenea, instituția a elaborat în comun cu Consiliul pentru Prevenirea Discriminării și Asigurarea Egalității și Promo-LEX, cu susținerea Consiliului Europei, un spot „Ce este discursul de ură?”, care a fost distribuit în spațiul on-line.

Respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități

În pofida acțiunilor de accesibilizare a secțiilor de votare pentru persoanele cu dizabilități întreprinse de CEC, Avocatul Poporului consideră că și în scrutinul parlamentar din 11 iulie 2021 nu s-a reușit crearea unor condiții adecvate pentru realizarea dreptului la vot al persoanelor cu nevoi speciale. Fiind amplasate în școli, case de cultură sau alte edificii cu trepte la intrare, cele mai multe secții de votare au fost și de această dată greu accesibile pentru persoanele în scaun rulant sau cu dificultăți locomotorii.

Reflectarea campaniei electorale în mass-media

Avocatul Poporului a abordat repetat în rapoartele anuale din ultimii 5-6 ani¹⁶ problemele privitor la situația privind libertatea mass-media. Acestea s-au referit, inclusiv, la gradul înalt de concentrare a drepturilor de proprietate asupra posturilor de televiziune

¹⁶<http://ombudsman.md/rapoarte/anuale/>

naționale, controlate de persoane fizice afiliate partidelor politice, ceea ce afectează independența editorială și capacitatea mass-media de a asigura o mediatizare echilibrată.

Avocatul Poporului a tratat și fenomenul manipulării, dezinformării, propagandei și distribuirii falsurilor, chemând reprezentanții comunității jurnalistice să respecte normele Codului deontologic profesional, fără de care nu poate fi vorba de calitatea jurnalismului. Avocatul Poporului a menționat că jurnalismul etic servește interesului public, se bazează pe buna credință și etica profesiei, furnizează informații precise și verificate care să respecte principiile corectitudinii, independenței, transparenței și responsabilității publice.

Asigurarea egalității de gen

În cadrul scrutinului electoral din 11 iulie, respectarea de către concurenții electorali a cotei duble de gen la întocmirea listelor de candidați a avut un impact pozitiv asupra asigurării șanselor egale pentru femei și bărbați în Parlament. Astfel, s-a apreciat că „toate listele înregistrate au respectat cota legală de gen de 40% pentru fiecare sex și cerințele de plasare. Prin urmare, în rezultatul alegerilor, din 101 de deputați aleși, 40 au fost femei, ceea ce reprezintă 39,6%, fapt ce a depășit recordul stabilit în 2019 – 25,7%. Astfel, Republica Moldova se află printre țările europene care au înregistrat o pondere ridicată a femeilor-membre în Parlament.

Respectarea libertății la întrunire și exprimare

Studiul Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova, ediția 2021¹⁷, realizat la comanda Oficiului Avocatului Poporului, prezintă dovezi în plus cu privire la existența unor acțiuni de influențare a opiniei angajaților din serviciul public și de restrângere a dreptului la libera exprimare. În diferite contexte, participanții la Studiu au menționat că fiind riscant, în special pentru funcționarii publici, să-și manifeste opiniile privind conducerea statului, politicienii. Deși se consideră că în ultimii doi ani s-au diminuat temerile persoanelor angajate în instituțiile statului să-și exprime opiniile public, este constatat că în continuare sunt presiuni în acest sens.

Utilizarea imaginii copiilor în campania electorală

Problema privind utilizarea imaginii copiilor în ultimii ani s-a aflat constant în atenția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului și nu doar în contextul unor campanii electorale. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a avut mai multe luări de atitudine la tema dată, atenționând politicienii, demnitarii și funcționarii publici să nu utilizeze copiii pentru a-și promova imaginea și a obține dividende politice și simpatii pe seama acestora¹⁸.

¹⁷<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Studiu-PERCEPTII-DO-2021.pdf>

¹⁸<http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-isi-reitereaza-apelul-catre-concurentii-electorali-privitor-la-neadmiterea-utilizarii-imaginii-copiilor-in-interese-politice-indemn-ul-este-adresat-tuturor-formatiunilor-politice-si-nu-pre/>

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului s-a adresat concurenților electorali și altor actori implicați în campaniile electorale cu îndemnul să trateze copiii cu respectarea demnității lor umane și să nu admită acțiuni care să le afecteze viața privată. Furnizorii de servicii media au fost chemați să nu distribuie publicitate bazată pe imagini ale copiilor, să asigure furnizarea de informații veridice, corecte și adaptate gradului de maturitate a copiilor. Către părinți și profesori, alte persoane implicate în creșterea și educarea copiilor, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a venit cu îndemnul ca aceștia să informeze corect copiii despre procesele electorale, cu asigurarea explicării drepturilor derivate din acestea.

Alegerile pentru Adunarea Populară a Găgăuziei

Tot în anul 2021 s-au desfășurat alegerile pentru Adunarea Populară a Găgăuziei - autoritate reprezentativă și legislativă a autonomiei. În cadrul campaniei electorale și a scrutinului propriu-zis remarcăm următoarele particularități și deficiențe identificate:

Participarea femeilor candidate la alegerile din regiune a fost de 14,6% sau 18 din cei 123 de candidați, iar în componența celei de-a 35-a Adunări Populare a Găgăuziei au fost alese doar 2 femei din numărul total de 35 de deputați, ponderea lor în autoritatea legislativă fiind de doar 5,7%¹⁹. Numărul redus al femeilor candidate este cauzat inclusiv de specificul sistemului electoral majoritar, care exclude obligativitatea de asigurare a respectării cotei duble de gen și îngreunează aplicarea de măsuri pozitive pentru îmbunătățirea echilibrului de gen în autoritatea aleasă.

Comisia Electorală Centrală a Găgăuziei, responsabilă de crearea Registrului alegătorilor din Găgăuzia, nu are acces la Registrul de Stat al alegătorilor, care se află în evidența Comisiei Electorale Centrale a Republicii Moldova. Listele alegătorilor se întocmesc pentru fiecare circumscripție de către autoritățile publice locale și se prezintă ulterior consiliilor electorale de circumscripție pentru accesibilitate publică și verificare, nu mai târziu decât cu 20 de zile înainte de votare.

Comisia Electorală Centrală a Găgăuziei nu este parte a sistemului național de administrare a alegerilor și nu se regăsește în normele electorale naționale. În consecință, se iese dificultăți în administrarea datelor despre alegători, înregistrarea candidaților și observatorilor, precum și în salarizarea personalului consiliilor de circumscripție.

Schimbarea locului de trai la scurt timp înainte de alegeri este perceput ca un instrument de manipulare cu listele de alegători și de fapt asigură câștigul unui candidat concret. În special, în cadrul alegerilor în Adunarea Populară a Găgăuziei au fost depistate peste 500 de cetățeni înregistrați într-un bloc nelocuibil din satul Bugeac.

¹⁹http://alegeri.md/w/Alegerile_%C3%AEn_Adunarea_Popular%C4%83_a_G%C4%83g%C4%83uziei_din_2021

Campania electorală pentru alegerile deputaților în Adunarea Populară a Găgăuziei s-a desfășurat la un nivel minim de activism, ceea ce a determinat declararea alegerilor nevalabile în șase circumscripții. Potrivit modificărilor din Codul electoral, în acest caz are loc turul II de scrutin, unde prezența alegătorilor nu are un rol major. În rezultat, a fost încălcat principiul reprezentativității.

În concluzie, Ombudsmanul consideră că desfășurarea campaniei electorale și a scrutinului pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021 și pentru alegerile în Adunarea Populară a UTA Găgăuzia au avut loc, în general, cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, însă au fost marcate și de unele nereguli, care au afectat într-o anumită măsură realizarea acestora.

Alegerile locale din municipiul Bălți

Interes major din punct de vedere procedural și al respectării drepturilor omului de a alege și de a fi ales au prezentat alegerile locale pentru funcția de primar din municipiul Bălți. În contextul desfășurării alegerilor locale pentru funcția de primar al municipiului Bălți²⁰, la solicitarea Comisiei Electorale Centrale candidatul Marina Tauber a fost exclusă din cursa electorală, fiind acuzată de utilizarea fondurilor nedeclarate pentru atragerea simpatizanților în campania electorală și pentru că a depășit plafonul mijloacelor financiare stabilit de legislație. După menținerea deciziei de anulare a înregistrării candidatului Tauber de către Curtea Supremă de Justiție, Comisia Electorală Centrală a decis suspendarea turului doi de scrutin în circumscripția electorală municipală Bălți, constatând imposibilitatea desfășurării alegerilor cu un singur candidat²¹.

Decizia Comisiei Electorale Centrale de suspendare a alegerilor la Bălți a fost criticată inclusiv de organizațiile necomerciale. Misiunea de observare a alegerilor „Promo-Lex” și-a exprimat nedumerirea, precizând că legislația electorală nu prevede procedura de suspendare a desfășurării turului doi de scrutin pe motivele indicate în hotărârea CEC. În plus, interpretarea CEC privind imposibilitatea desfășurării celui de-al doilea tur al alegerilor locale noi pentru funcția de primar cu un singur candidat nu corelează cu practica precedentă.

²⁰Hotărârea CEC nr. 5243 din 07.09.2021 cu privire la stabilirea datei alegerilor locale noi pentru funcția de primar al municipiului Bălți; https://a.cec.md/ro/cu-privire-la-stabilirea-datei-alegerilor-locale-noi-pentru-functia-2751_100022.html

²¹Hotărârea CEC nr.195 din 05.05.2021 privind suspendarea executării hotărârii Comisiei Electorale Centrale nr.170/2021 cu privire la stabilirea datei de 5 decembrie 2021 pentru desfășurarea turului al doilea al alegerilor locale noi pentru funcția de primar în unele localități; https://a.cec.md/ro/privind-suspendarea-executarii-hotararii-comisiei-electorale-centrale-nr-1702021-2751_100921.html

Anterior, s-au desfășurat alegeri și cu un singur candidat, iar rezultatele au fost confirmate de către instanța de judecată și de Comisia Electorală Centrală²².

CONCLUZII

În opinia Avocatului Poporului, caracterul liber și democratic al scrutinului din 2021 a fost afectat și de această dată de imperfecțiunea cadrului legal cu privire la alegeri; utilizarea discursului de ură și intoleranță pe durata campaniei electorale; menținerea fenomenului de discriminare a persoanelor cu nevoi speciale; reflectarea tendențioasă a concurenților electorali în mass-media; procesul defectuos de creare a secțiilor de votare peste hotarele țării și a celor pentru alegătorii din stânga Nistrului; obstrucționarea exercitării dreptului la vot pentru persoanele domiciliat în regiunea transnistreană; examinarea într-un mod deficitar a contestațiilor electorale; întârzierile în soluționarea plângerilor, precum și unele decizii incoerente în aspecte-cheie ale procesului electoral; continuarea practicii de utilizare a imaginii copiilor și exploatarea muncii copiilor în campania electorală.

RECOMANDĂRI:

- Modificarea cadrului legal electoral în conformitate cu adresele Curții Constituționale din 2016 și din 2020 și cu recomandările misiunilor naționale de observare a alegerilor, ale OSCE/ODIHR și ale Comisiei de la Veneția;
- Completarea cadrului normativ, în special a legislației electorale, cu reglementări exprese cu privire la interzicerea utilizării imaginii copiilor (minorilor) fără consimțământul părinților/reprezentantului legal în campaniile electorale, referendumuri, în acțiuni de agitație/propagandă politică. Interzicerea implicării copiilor și acțiuni care prezintă pericol pentru viața și sănătatea minorului sau lezează onoarea și demnitatea minorului;
- Asigurarea realizării depline a drepturilor electorale de către persoanele cudizabilități;
- Asigurarea realizării dreptului la vot a cetățenilor aflați în afara hotarelor țării prin crearea unui număr suficient de secții de votare în străinătate, în corespundere cu înregistrările prealabile și datele privind participarea cetățenilor în străinătate la scrutinele anterioare, și majorarea plafonului maxim al buletinelor de vot per secție;
- Examinarea posibilității de instituire a metodelor alternative de exprimare a votului (votul electronic, prin corespondență), pentru exercitarea dreptului la vot a persoanelor cu necesități speciale, cetățenilor aflați în afara hotarelor țării;

²² <https://promolex.md/21443-opinia-misiunii-promo-lex-de-observare-a-alegerilor-locale-noi-cu-privire-la-suspendarea-desfasurarii-turului-doi-de-scrutin-la-5-decembrie-2021-in-circumscripția-electorală-municipală-balti/?lang=ro>

- Consolidarea mecanismelor ce privesc publicarea și monitorizarea fondurilor campaniilor electorale, astfel încât să conțină modele de prevenire efectivă a utilizării fondurilor/finanțelor ce ar putea submina libera exprimare a voinței alegătorilor;
- Îmbunătățirea mecanismului de contestații, în scopul de a asigura coerența și continuitatea etapelor procesului electoral, în special, prin reglementarea cu suficientă claritate a rolului și prerogativelor autorității judecătorești și ale organelor electorale.

DREPTUL LA MUNCĂ ȘI PROTECȚIA MUNCII

Potrivit articolului 43 din Constituția Republicii Moldova, „(1) *Orice persoană are dreptul la muncă, la libera alegere a muncii, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului. (2) Salariații au dreptul la protecția muncii. Măsurile de protecție privesc securitatea și igiena muncii, regimul de muncă al femeilor și al tinerilor, instituirea unui salariu minim pe economie, repaosul săptămânal, concediul de odihnă plătit, prestarea muncii în condiții grele, precum și alte situații specifice. (3) Durata săptămânii de muncă este de cel mult 40 de ore. (4) Dreptul la negocieri în materie de muncă și caracterul obligatoriu al convențiilor colective sunt garantate.*”

În același timp, dreptul la muncă și la protecția muncii este garantat de articolul 23 din Declarația Universală a Drepturilor Omului; articolele 6 și 7 din Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale; articolul 27 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități; convențiile Organizației Internaționale a Muncii; Carta Socială Europeană revizuită.

Dreptul la muncă este un drept individual care aparține fiecărei persoane și este un drept colectiv. Dreptul la muncă include posibilitatea de a-și câștiga existența printr-o muncă liber aleasă sau acceptată. În realizarea progresivă a acestui drept, statele sunt obligate să asigure orientarea tehnică și profesională și să ia măsuri adecvate pentru a dezvolta un mediu propice pentru oportunități de angajare productivă. Statele trebuie să asigure nediscriminarea în legătură cu toate aspectele muncii. Munca forțată este interzisă de legislația internațională și este o încălcare gravă a drepturilor omului.

Strâns legate de dreptul la muncă sunt dreptul la condiții de muncă echitabile și favorabile și drepturile sindicale. Statele sunt obligate să asigure salarii echitabile, salariu egal pentru muncă egală și remunerație egală pentru muncă de valoare egală. Lucrătorilor ar trebui să li se garanteze un salariu minim care să permită un trai decent pentru ei și familiile lor. Condițiile de muncă trebuie să fie sigure, sănătoase și să nu fie înjositoare pentru demnitatea

umană. Angajaților trebuie să li se asigure ore de lucru rezonabile, odihnă și timp liber adecvat, precum și concedii periodice plătite.

Dreptul la muncă include, de asemenea, dreptul persoanelor de a se asocia și de a negocia pentru condiții mai bune de muncă și standarde de viață, dreptul de a se alătura unui sindicat la alegere și dreptul la grevă, atât timp cât acesta este în conformitate cu legislația națională.

Politici publice și legislație

Avocatul Poporului a recomandat modificarea cadrului normativ care reglementează activitatea Inspectoratului de Stat al Muncii și controlul de stat asupra activității de întreprinzător²³, în vederea eliminării deficiențelor legislative care diminuează eficiența organelor de control, respectării dreptului la muncă și implementarea politicilor de prevenire a accidentelor de muncă și stimulare a angajatorilor să respecte normele de securitate și sănătate în muncă, care să contribuie, în final, la schimbarea atitudinii acestora și punerea în valoare a vieții și sănătății angajaților.

Avocatul Poporului salută intenția autorităților de a modifica o serie de acte legislative prin care se introduc măsuri de transparentizare a sistemului de salarizare și obligativitatea utilizării de către toți angajatorii a unui sistem de evaluare echitabilă a funcțiilor, respectând principiul de plată egală pentru muncă egală sau muncă de valoare egală. Considerăm că noile prevederi vor avea un impact pozitiv asupra reducerii discriminării și a inegalităților de gen existente pe piața muncii, va asigura dreptul femeilor la o remunerare favorabilă și echitabilă pe principii de nediscriminare, va influența schimbarea atitudinilor față de rolul femeii în societate și va permite reconcilierea vieții de familie cu cea profesională. Datele statistice arată diferențe de gen în salarizare care mai mulți ani la rând înregistrează o tendință negativă. Discrepanța între salariul mediu al femeilor și bărbaților crește constant, în anul 2020 constituind 13,7%, iar în unele sectoare, precum cel al tehnologiei informaționale și comunicațiilor, atingând chiar 38%.

În anul 2020 Avocatul Poporului a venit cu unele propuneri de perfecționare a cadrului normativ din domeniul muncii. Una din propuneri a vizat revizuirea prevederilor articolului 76 din Codul muncii nr. 154/2003, articolul 52 din Legea nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, articolul 14 alineatul (4) din Legea nr. 289/2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale și, respectiv articolul 36 din Hotărârea Guvernului nr. 108/2005 privind aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire, modul de calcul și de plată a

²³Legea nr. 131/2012 privind controlul de stat asupra activității de întreprinzător, Legea nr. 140/2001 privind Inspectoratul de Stat al Muncii;

indemnizațiilor pentru incapacitate temporară de muncă pentru asigurarea dreptului la indemnizația pentru carantină.

O altă propunere de perfecționare a cadrului legal viza modificarea alin. (4) al art. 80 din Codul muncii, pentru eliminarea neclarităților privind modul de acordare a indemnizației de șomaj tehnic. Avocatul Poporului constată că autoritățile nu au ținut cont de propunerile înaintate și își menține recomandările.

Examinarea cererilor

Analoge celor din anii precedenți, pretențiile cu referire la încălcarea dreptului la muncă și la protecția muncii rămân actuale, pe unele segmente acestea fiind în creștere. Petiționarii deseori invocă problema refuzului de angajare a persoanelor cu statut de pensionar pentru limită de vârstă. În acest sens, Ombudsmanul reține că *contractul individual de muncă, în cazul beneficiarilor de pensie pentru limită de vârstă ori vechime în muncă sau titularilor acestui drept care nu sunt încadrați în câmpul muncii, poate fi încheiat pe durată determinată, pe o perioadă de până la doi ani*²⁴, cu posibilitatea prelungirii condiționate²⁵ a acesteia. Urmare analizei cererilor examinate pe parcursul anului 2021, Ombudsmanul a observat o practică tendențioasă a angajatorilor de a încheia și prelungi astfel de contracte prin admiterea favoritismului, fapt ce nu răspunde măsurilor de asigurare a integrității instituționale²⁶. Recunoscând dreptul persoanelor la muncă pe principii echitabile²⁷, Avocatul Poporului consideră de obligația autorităților publice centrale de a lua măsurile necesare în vederea distingerii criteriilor care să permită contractarea persoanelor cu statut de pensionar pentru limită de vârstă, astfel încât să fie evitată ambiguitatea și interpretarea arbitrară a normei legale de către angajatori.

În contextul deciziei Comisiei Naționale de Sănătate Publică²⁸, prin care angajatorii urmau să asigure *un mediu sigur de activitate la locul de muncă, precum și facilitarea și încurajarea activă a personalului din subordine pentru vaccinarea împotriva COVID-19, ca unica măsură de sănătate publică pentru prevenirea și controlul infecției*, Avocatul Poporului a fost sesizat de mai mulți cetățeni. Aceștia invocau refuzul angajatorilor de a le continua raporturile de muncă, hărțuindu-i și intimidându-i prin condiționarea obligatorie a vaccinării. Situația creată a fost apreciată drept inadmisibilă de către Avocatul Poporului care a intervenit

²⁴ Codul Muncii, articolul 55 alineatul (1) litera f);

²⁵ Idem, articolul 54 alineatul (2) și articolul 68 alineatul (1) și alineatul (2) litera a);

²⁶ Legea integrității nr.82/2017, articolul 10 alineatul (1) litera e);

²⁷ Carta Socială Europeană, Partea 1 articolul 2;

²⁸ Decizia CNSP nr.57/21, punctul 4;

către autoritățile de resort și a atenționat asupra faptului că *eliberarea din funcție a unui angajat pe motivul refuzului de a se vaccina este ilegală*²⁹.

Hărțuirea în câmpul muncii este un fenomen răspândit în societatea moldovenească, pe parcursul anului 2021 el a devenit mai intens în comparație cu anii precedenți. Unul din criteriile pe care este săvârșită hărțuirea este *de poziția civică activă*, activitate similară cu cea sindicală. Avocatul Poporului a fost sesizat de un grup de petiționari care informau că, în pofida existenței actului constatator al hărțuirii, emis de către organul de resort³⁰, angajatorul nu ia vreo atitudine și nu are vreo reacție față de faptul hărțuirii și actul constatator, preferând a contesta actul în instanța de judecată, decât să-și revadă politica de asigurare a egalității în cadrul entității. Această abordare ostilă a angajatorilor față de politicile nediscriminatorii la locul de muncă creează un impact negativ, per ansamblu, asupra relațiilor interpersonale și a climatului psiho-emoțional al colectivului de muncă. **În opinia Ombudsmanului, este important a implementa și consolida politicile interne ale instituțiilor publice cu privire la asigurarea egalității acestora în contextul raporturilor de muncă.**

O altă problemă în domeniul respectării dreptului la muncă în contextul consolidării acțiunilor de prevenire și control al infecției Covid-19, prin motivarea financiară a personalului implicat în supravegherea, tratamentul și controlul infecției, ține de stabilirea și plata corectă a suplimentului de plată stabilit în mărime de 100% la salariul de funcție (câte 50% - pentru personalul din cadrul asistenței medicale urgente prespitalicești și personalul din cadrul asistenței medicale primare)³¹. Deși este clară garanția dată, nu toți lucrătorii medicali au beneficiat de acest supliment, Ombudsmanul pune la îndoială *responsabilitatea personală*³² a conducătorilor instituțiilor medicale vizate, pentru care s-ar impune necesitatea unui control mai exigent în acest sens din partea autorităților responsabile de inspectarea implementării normelor legale în domeniul muncii.

Remunerarea echitabilă

Unul dintre drepturile fundamentale ale omului este dreptul la o remunerare echitabilă, care să asigure o existență umană demnă. Deși nu există o valoare universal acceptată care să definească o astfel de remunerare, aceasta poate fi descrisă ca un salariu din munca cu normă întreagă care le permite oamenilor să ducă un trai decent considerat acceptabil de societate.

²⁹ <http://ombudsman.md/news/avocatul-poporului-orice-eliberare-din-functie-a-unui-angajat-pe-motivul-refuzului-de-a-se-vaccina-este-ilegala/>

³⁰ Decizia Consiliului pentru Egalitate din 23.06.2020; cauza 35/20;

³¹ https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/ordin_msmps_nr.466_din_15_mai_2020_-_supliment_covid-19_pt_toater_institutiile_dupa_stare_urgenta.pdf

³² Ordinul nr.466 din 15.05.2020 al Ministerului Sănătății, punctul 3;

În anul 2021 salariul mediu lunar pe economie s-a majorat cu 15,8% față de anul 2020, iar în 2022 cu 13,58%³³. Începând cu 1 ianuarie 2021 cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real a constituit 2935 lei³⁴, în creștere cu 5,8% față de valoarea stabilită la 1 mai 2019³⁵. Astfel, pe parcursul a 20 de luni, care au inclus vârful crizei COVID-19 din punct de vedere al restricțiilor impuse economiei, această valoare a suferit modificări neesențiale.

Deși constatăm o tendință pozitivă de creștere a salariului, valoarea acestuia este destul de joasă și insuficientă pentru a garanta un trai decent salariaților care beneficiază de un salariu minim atât din sectorul bugetar, cât și din cel real. Conform datelor statistice, salariul minim acoperă minimul de existență pentru o persoană³⁶, în realitate, însă, acesta nu este suficient pentru a acoperi necesitățile minime ale acestei persoane, mai ales în cazul în care persoana are la întreținere alți membri de familie (copii, persoane cu dizabilități, soții aflate în concediul de îngrijire a copilului și care nu au un venit etc). Puterea de cumpărare a populației a scăzut, din cauza majorării prețurilor la produsele alimentare și mărfurile de consum și tarifelor la resursele energetice și pentru serviciile comunale. Iar mecanismul de indexare a salariului minim pe economie, bazat pe creșterea anuală a indicelui prețurilor de consum, nu asigură o corelare a creșterii salariului minim cu costul vieții.

În aceste condiții este necesar ca statul să revizuiască de urgență valoarea minimului de existență, astfel încât să țină cont de necesitățile reale ale unei persoane sau familii, de prețurile la produse, mărfuri și servicii, tarifele reale ajustate, dar și a structurii minimului de existență. Mai mult, în atingerea dezideratului de asigurare a unui nivel de trai decent, autorii Studiului „Situația salariaților din Republica Moldova: o criză structurală”³⁷ consideră că autoritățile ar trebui să introducă noțiunea de coș minim pentru un trai decent, care să substituie noțiunea de minimul de existență. Acesta trebuie să includă mai multe componente care fac parte din standardul trai decent: îngrijirea sănătății, îngrijirea personală, locuința și dotarea acesteia, serviciile, educația, cultura, dezvoltarea personală, recreerea și vacanța, cheltuieli în caz de situații excepționale etc. Avocatul Poporului atrage atenția asupra faptului că estimarea coșului minim pentru un trai decent ar trebui să fie realizată cu participarea diverselor grupuri de persoane cu situații social-economice diferite și cu necesități diferite, în

³³ În anul 2021 cuantumul salariului mediu lunar pe economie a constituit 8716 lei, iar pentru anul 2022 – 9900 lei, în creștere față de anul 2021 cu 13,58%;

Salariul mediu pe economie în anul 2021 a crescut cu 15,8%

³⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124910&lang=ro

³⁵ Idem;

³⁶ Minimul de existență pentru populația aptă de muncă a constituit 2 276,9 lei ; Banca de date statistice BNS : <https://statistica.gov.md/>

³⁷ Marcel Spataru, Ștefan Guga, „Situația salariaților din Republica Moldova: o criză structurală”, 2019; http://moldova.fes.de/fileadmin/user_upload/2020/Publications/Syndx - Situatia_Salariaților_din_Republica_Moldova_O_Criza_Structurala_1_.pdf

conformitate cu principiile de abordare bazată pe drepturile omului³⁸. **De asemenea, Avocatul Poporului evidențiază necesitatea estimării minimului de existență/coșului minim pentru un trai decent pentru persoanele de dizabilități, ținând cont de nevoile speciale ale acestora și tipul de dizabilitate.**

Avocatul Poporului reamintește despre angajamentele asumate de către stat în domeniul politicilor salariale prin ratificarea *Convenției OIM nr.131/1970 privind fixarea salariilor minime*, care, în articolul 3, stabilește elementele care se iau în considerare pentru a determina nivelul salariilor minime și care cuprind, pe măsura posibilităților, și ținându-se seama de practica și condițiile naționale: a) nevoile lucrătorilor și ale familiilor lor față de nivelul general al salariilor în țară, costul vieții, prestațiile de securitate socială și nivelurile de trai ale altor grupuri sociale; b) factorii de ordin economic, inclusiv cerințele dezvoltării economice, productivitatea și interesul care există pentru a realiza și a menține un înalt nivel de folosire a forței de muncă.

Comitetul ONU pentru Drepturile Economice și Sociale subliniază în acest context: „*Un salariu minim este „suma minimă a remunerației care [...] oferă un mijloc de a asigura remunerarea pentru un trai decent lucrătorilor și familiilor acestora. [...] Salariul minim ar trebui să fie recunoscut în legislație, fixat cu referire la cerințele unui trai decent și aplicat în mod consecvent. Elementele care trebuie luate în considerare la stabilirea salariului minim sunt flexibile, să țină cont de nivelul general al salariilor din țară, costul vieții, contribuțiile și prestațiile de asigurări sociale și nivelul de trai relativ. Salariul minim ar putea reprezenta un procent din salariul mediu atât timp cât acest procent este suficient pentru a asigura un trai decent lucrătorilor și familiilor acestora”*³⁹.

În rapoartele sale anterioare privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova⁴⁰ Avocatul Poporului a accentuat că salariul minim pe țară, în mărime de 1000 lei, nu a fost modificat din 01.10.2014⁴¹ și că este net inferior minimului de existență stabilit pentru o persoană aptă de muncă. În contextul dat, Ombudsmanul a recomandat constant consolidarea eforturilor statului de a garanta un salariu minim național, suficient pentru asigurarea unui standard de viață adecvat angajaților și familiilor acestora și să instituie un mecanism, pentru a determina și a ajusta în mod regulat salariul minim proporțional minimului de existență.

³⁸ Banca de date statistice, BNS;

³⁹ Comentariul general nr. 23 (2016) cu privire la dreptul la condiții de muncă justă și prietnice (art. 7 din Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale);

⁴⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport-ombudsman_2016.pdf, pag. 50, 53;
<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport2017redfinal.pdf>, pag. 47

⁴¹ Hotărârea Guvernului nr.550/2014 privind stabilirea cuantumului salariului minim pe țară;

În opinia Avocatului Poporului introducerea unui salariu minim efectiv este o acțiune esențială și viabilă pe care Statul/Guvernul trebuie să o întreprindă pentru a-și îndeplini angajamentele internaționale și aspirațiile europene și pentru a susține ferm drepturile omului și perspectivele de dezvoltare economică durabilă. La fel, consideră necesar consolidarea legislației privind salariile minime care să clarifice utilizarea mărimilor salariului minim și de a stabili un salariu minim garantat, care să vizeze atât sectorul bugetar, cât și sectorul privat/real.

Securitatea în muncă

Siguranța la locul de muncă continuă a fi o problemă majoră. Datele Inspectoratului de Stat al Muncii arată o creștere cu 29% a evenimentelor de accidentare a lucrătorilor în câmpul muncii înregistrate pe parcursul anului 2021 în raport cu 2020. În urma acestora au avut de suferit 654 persoane, 77 de cazuri fiind soldate cu deces⁴². În perioada de referință, din 17957 de încălcări stabilite, 7523 fac parte din domeniul securității și sănătății în muncă.

Creșterea numărului de accidente de muncă este cauzată, în mare măsură, de deficiențele de ordin legislativ care afectează caracterul operativ și eficiența activităților de inspecție, zădărnicește eforturile organelor de control de identificare a încălcărilor măsurilor de securitate a lucrătorilor la locul de muncă, ultimii fiind supuși unui risc sporit de accidentare care, în circa 12% dintre cazuri se soldează cu deces⁴³. Tergiversarea modificărilor legislative din partea statului rezultă în încălcarea dreptului la muncă, securitate și sănătate în muncă și dreptul la viață a lucrătorilor.

CONCLUZII

Dreptul la muncă, neglijat pe parcursul a mai multor ani, în perioada pandemică a scos la suprafață o serie de lacune de ordin legislativ și a necesitat adoptarea unor măsuri urgente. Inacțiunile din partea autorităților sau tergiversarea în luarea de măsuri a rezultat în prejudicierea gravă a dreptului persoanelor la viață, securitate și sănătate la locul de muncă, dreptul la un trai decent și dreptul de participare egală a unor categorii de persoane în viața socio-economică. Statul ar trebui să implementeze politici consistente comprehensive în domeniul muncii și al protecției muncii, care să cuprindă măsuri de ocupare activă și incluzivă a forței de muncă, cu oportunități egale de participare pe piața muncii, măsuri de asigurare a sănătății și securității la locul de muncă care să se bazeze pe prevenire și intervenție timpurie, politici salariale adecvate, echitabile și transparente care să fie corelate cu costul real al vieții, pentru a combate sărăcia și excluziunea socială și a asigura un trai decent fiecărui cetățean.

⁴²Inspectoratul de Stat al Muncii | Guvernul Republicii Moldova (gov.md)

⁴³Calcululele au fost efectuate pentru anul 2020, reieșind din datele Inspectoratului de Stat al Muncii;

RECOMANDĂRI:

- Modificarea cadrului normativ care reglementează controlul de stat asupra activității de întreprinzător pentru asigurarea respectării dreptului la muncă și protecția muncii și aducerea în corespundere cu standardele Organizației Internaționale a Muncii; implementarea politicilor consistente de prevenire a accidentelor de muncă, de stimulare și sancționare a angajatorilor pentru cazurile de încălcare a normelor de securitate și sănătate în muncă;
- Revizuirea valorii și structurii minimului de existență pentru diferite categorii de persoane, precum și a mecanismului de indexare a salariului minim pe economie care să asigure o corelare la costul vieții și un nivel de trai decent fiecărui lucrător și familiilor acestora;
- Eliminarea discrepanțelor nejustificate dintre salariile minime din sectorul real și cel bugetar;
- Adoptarea proiectului de lege (nr. 404 din 17 decembrie 2021) pentru modificarea unor acte normative, prin care se introduce obligativitatea utilizării de către toți angajatorii a unui sistem de evaluare echitabilă a funcțiilor, pentru reducerea inegalităților dintre femei și bărbați și respectarea principiului de plată egală pentru muncă egală sau muncă de valoare egală;
- Ratificarea prevederilor din articolul 4 al Cartei Sociale Revizuite, neacceptate de Republica Moldova, referitoare la salarizarea echitabilă.

DREPTUL LA ASISTENȚĂ ȘI PROTECȚIE SOCIALĂ

Dreptul la asistență și protecție socială este garantat de Constituția Republicii Moldova (art. 47), care stipulează că *statul este obligat să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, care să-i asigure sănătatea și bunăstarea, lui și a familiei lui, cuprinzând hrana, îmbrăcăminte, locuința, îngrijirea medicală, precum și serviciile sociale. Cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.*

Dreptul la un trai decent presupune că fiecare om trebuie să se bucure, cel puțin, de drepturile de subzistență necesare păstrând demnitatea umană.

Republica Moldova a ratificat principalele instrumente internaționale în domeniul drepturilor omului, prin care s-a angajat să asigure un nivel de trai decent. Astfel, dreptul la protecție socială și, respectiv, dreptul la protecție socială este consfințit în Declarația Universală a Drepturilor Omului (articolul 22 și 25), Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (articolul 9 și 11), Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități (articolul 28) și alte instrumente ale ONU în materie de drepturile omului, Carta Socială Europeană revizuită și o serie de convenții ale Organizației Internaționale a Muncii, ratificate de Republica Moldova⁴⁴.

Protecția socială constituie elementul fundamental al politicilor statului, mecanismul principal prin care societatea intervine pentru a reduce, preveni sau înlătura sărăcia și vulnerabilitatea pe parcursul întregului ciclu de viață. Protecția socială are un rol central în atingerea dezvoltării, promovarea justiției sociale și realizarea dreptului la securitatea socială pentru toți. Astfel, politicile de protecție socială sunt elemente centrale ale strategiilor naționale de dezvoltare de reducere a sărăciei și vulnerabilității și suport al creșterii incluzive și sustenabile prin majorarea veniturilor gospodăriilor casnice, promovarea dezvoltării umane, facilitarea transformării structurale a economiei, promovarea muncii decente.

Republica Moldova și-a asumat angajamentul să elimine toate formele de sărăcie până în anul 2030, conform Țintelor 1.1 și 1.2 ale Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, să combată inegalitățile și să asigure un sistem de protecție socială adecvat pentru toți, inclusiv cei săraci și vulnerabili (ținta 1.3), să reducă vulnerabilitatea celor săraci și celor aflați în situații de vulnerabilitate prin acces sporit la bunuri, resurse, servicii și informații (ținta 1.4 și 1.5).

Ratificând *Carta socială europeană revizuită*, primul tratat internațional care consacră dreptul la protecția împotriva sărăciei și a excluderii sociale, Republica Moldova s-a angajat să asigure standarde sociale, realizarea reformelor în toate domeniile vieții sociale, pentru

⁴⁴https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:11200:10021027793778:::P11200_INSTRUMENT_SORT:2

asigurarea unei protecții sociale reale a cetățenilor. Este de menționat, totodată, că articolul 30 *Dreptul la protecția împotriva sărăciei și a excluderii sociale* și articolul 23 *Dreptul persoanelor vârstnice la protecție socială* din Carta Socială Europeană revizuită până în prezent nu au fost ratificate de Republica Moldova, în pofida recomandărilor adresate autorităților de Avocatul Poporului pe parcursul a mai multor ani.

Obligația principală pentru statele părți la Carta Socială Europeană revizuită în temeiul articolului 30 este adoptarea unei „abordări cuprinzătoare și coordonate” care vizează în mod explicit combaterea sărăciei și excluziunii sociale prin luarea de măsuri, în special în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, locuința, educația, cultura și asistența socială și medicală, care să vizeze în mod specific cele mai vulnerabile grupuri și regiuni. Măsurile luate în acest scop ar trebui să fie adecvate, în calitate și cantitate, naturii și nivelului de sărăcie și excluziune socială din țară și ar trebui revizuite și adaptate la situații noi. Iar alocarea resurselor adecvate este un element esențial pentru a le permite oamenilor să devină autonomi.

În raportul său anterior Avocatul Poporului a înaintat mai multe recomandări pe segmentul dreptului la asistență și protecție socială: dezvoltarea politicilor publice și a cadrului normativ în conformitate cu recomandările internaționale, ținând cont de necesitățile populației vulnerabile; identificarea de resurse financiare și sporirea semnificativă a cheltuielilor publice pentru măsurile de protecție socială care să asigure un trai decent tuturor persoanelor; adoptarea proiectului de lege privind stabilirea cuantumului pensiei minime pentru limită de vârstă la nivelul minimului de existență; revizuirea Programului „Ajutor Social” și consolidarea asistenței sociale astfel, încât acesta să țină seama mai bine persoanele vulnerabile și cele în dificultate, pentru a le asigura un nivel minim de existență; adoptarea modificărilor la articolul 33, alin. (4/1) și (4/2) din Legea nr.156/1998 privind sistemul public de pensii, în vederea modificării procedurii de reexaminare a pensiilor (din oficiu); eliminarea ambiguităților legislative prin ajustarea prevederilor Legii nr.436/2006 privind administrația publică locală, pentru a stabili competențe clare ale comisiei pentru probleme sociale; modificarea prevederilor din articolul 80 al Codului Muncii ce vizează indemnizația pentru perioada șomajului tehnic, pentru asigurarea dreptului de protecție socială a salariaților în perioada șomajului tehnic⁴⁵.

Majoritatea recomandărilor Avocatului Poporului converg cu recomandările înaintate de către mecanismele internaționale în rezultatul evaluării implementării de către stat a tratatelor internaționale relevante domeniului: Comitetul ONU privind drepturile economice, sociale și culturale (2017), Comitetul ONU pentru protecția persoanelor cu dizabilități (2017),

⁴⁵<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf>, Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2020, pag. 42;

Comitetul ONU pentru eliminarea discriminării față de femei (2020), Comitetul European pentru drepturi sociale al Consiliului Europei (2017), Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului (2020), recomandări ale statelor membre ONU înaintate în cadrul celei de-a 40-a sesiuni a Grupului de lucru de Evaluare Periodică Universală (2022).

Politici publice și legislație

Sub aspectul măsurilor legislative, Avocatul Poporului apreciază adoptarea proiectului de lege privind stabilirea cuantumului pensiei minime pentru limită de vârstă la nivelul minimului de existență și îndeamnă statul să asigure în continuare realizarea progresivă a dreptului la un trai decent a populației prin sporirea cheltuielilor publice și majorarea prestațiilor de asigurări sociale.

Rămâne nesoluționată problema referitoare la prevederile articolului 33 alin. (4¹) și (4²) din Legea nr. 156/1998 privind sistemul public de pensii, pentru a modifica procedura de reexaminare a pensiilor din oficiu, Avocatul Poporului menținându-și recomandarea.

Asigurarea pensiilor și a prestațiilor sociale în stânga Nistrului reprezintă o latură a securității sociale în materie de drept evidențiată de Ombudsman și în rapoartele anterioare, pentru care a fost recomandată identificarea resurselor financiare și inițierea procesului de modificare a Legii nr.156/1998 privind sistemul public de pensii, astfel încât perioadele în care persoanele care au activat în entitățile economice din stânga Nistrului, subordonate autorităților constituționale, să fie incluse în stagiul de cotizare la calcularea și stabilirea pensiei. Cu regret, însă, starea de lucruri nu a înregistrat îmbunătățiri, Ombudsmanul găsind necesară, în continuare, examinarea oportunității de a introduce municipiul Bender în lista localităților care cad sub incidența Legii nr.1591/2002 privind protecția socială suplimentară a unor beneficiari de pensii și a unor categorii de populație⁴⁶.

În perioada de referință, Curtea Constituțională s-a expus asupra unor aspecte care vizează dreptul la asistență și protecție socială, ținând cont de opinia Avocatului Poporului. Astfel, la 23 septembrie 2021, Curtea Constituțională a stabilit un tratament diferențiat nejustificat între titularii pensiei pentru limită de vârstă și titularii pensiei de dizabilitate⁴⁷. Curtea a recunoscut constituțional articolul 33 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 156 din 14 octombrie 1998 privind sistemul public de pensii, în măsura în care de reexaminarea pensiei beneficiază și persoanele cu dizabilități.

În opinia sa Amicus Curiae⁴⁸, Avocatul Poporului a precizat că de dreptul la reexaminarea pensiei trebuie să se bucure atât beneficiarii pensiei pentru limită de vârstă, cât

⁴⁶<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf>, pag.40;

⁴⁷<https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2287&t=/Media/Noutati/Curtea-a-stabilit-un-tratament-diferentiat-nejustificat-intre-titularii-pensiei-pentru-limita-de-varsta-i-titularii-pensiei-de-dizabilitate>

⁴⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/04-1-07-din-21.09.2021-Opinie-CC.pdf>

și beneficiarii pensiei de dizabilitate. Deși în domeniul protecției sociale legislatorul se bucură de o marjă discreționară largă, această competență trebuie exercitată cu respectarea principiilor echității sociale și egalității de tratament. În acest sens, având în vedere faptul că articolul 33 alin. (1) lit. c) din Legea privind sistemul public de pensii exclude beneficiarii pensiei de dizabilitate de la reexaminarea pensiei, Avocatul Poporului susține că prevederea contestată instituie un tratament diferențiat nejustificat, eșuând să asigure realizarea unui echilibru corect între principiile concurente.

Preliminar examinării sesizării de Curtea Constituțională, propunerile de rigoare au fost adresate Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale⁴⁹, care a menționat că a înaintat la Cadrul Bugetar pe Termen Mediu (CBTM) pentru perioada 2022-2024 ca măsură de politică nouă (la sectorul Protecția Socială), propunerea privind reexaminarea pensiilor de dizabilitate, pentru pensionarii care activează sau au activat după realizarea dreptului la pensie de dizabilitate, care urmează a fi prezentat Ministerului Finanțelor.

La data de 12 ianuarie 2021, Curtea Constituțională a declarat neconstituțional textul „copiii persoanelor supuse represiunilor care s-au născut în locurile de represiune sau în drum spre ele se consideră copii proveniți din căsătoria încheiată până la represiune.” din articolul 1 din Legea nr. 296 din 23 noiembrie 1994 pentru interpretarea unor prevederi ale Legii nr. 1225 din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice⁵⁰. Curtea a constatat că tratamentul diferențiat al unor persoane născute în locurile de represiune sau în drum spre ele admis de norma contestată este lipsit de un scop legitim și nu are o justificare obiectivă și rezonabilă. Argumente similare au fost invocate și de către Avocatul Poporului în Opinia/Amicus Curiae⁵¹ prezentată la solicitarea Curții Constituționale.

Anterior, Avocatul Poporului a propus remedierea acestei probleme prin operarea modificărilor în prevederile art. 2 din Legea nr. 1225 din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, precum și art. 1 al Legii nr. 296 din 23 noiembrie 1994 pentru interpretarea unor prevederi ale legii privind reabilitarea victimelor represiunilor politice, astfel încât să fie incluse în categoria victimelor represiunilor politice toate persoanele care au avut de suferit de pe urma represiunilor, fără nicio discriminare⁵². Propunerea nu a fost acceptată.

⁴⁹<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/02/04-2-03-din-25.02.2021-MSMPS-Propunere-recalcularea-pensiei-2.pdf>

⁵⁰<https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2061&t=/Media/Noutati/Curtea-a-examinat-constitutionalitatea-unui-text-din-articolul-1-din-Legea-nr-296-din-23-noiembrie-1994-pentru-interpretarea-unor-prevederi-ale-Legii-nr-1225-din-8-decembrie-1992-privind-reabilitarea-victimelor-represiunilor-politice>

⁵¹<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/04-1-10-din-11.08.2020-Curtea-Constitu%C8%9Bional%C4%83-Opinie-la-sesizarea-nr.-109a-2020.pdf>

⁵²http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/09/Avocatul-Poporului_Raport-_aprobare-pentru-tipar.pdf, pag. 42;

În acest context, este important să atragem atenția autorităților asupra faptului că nu este pentru prima dată, când Avocatul Poporului se adresează subiecților cu drept de inițiativă legislativă cu probleme identificate sau despre care a fost sesizat având un impact negativ asupra drepturilor anumitor categorii de cetățeni, și, în virtutea mandatului, înaintează propuneri de perfecționare a legislației pentru înlăturarea acestor probleme, dar care nu sunt acceptate de autoritățile responsabile. În aceste circumstanțe, Avocatul Poporului este pus în situația de a recurge la alte căi de soluționare a problemei, pentru a asigura respectării drepturilor omului: fie sesizarea Curții Constituționale, fie depunerea Opiniei la Curtea Constituțională la sesizările aflate în examinare, fapt care necesită resurse suplimentare, dar are și o durată mai îndelungată de soluționare.

În anul 2021 Avocatul Poporului a înaintat subiecților cu drept de inițiativă legislativă mai multe propuneri de perfecționare a cadrului normativ ce vizează domeniul protecției sociale. Printre acestea evidențiem propunerea de perfecționare a Legii privind sistemul public de asigurări sociale nr. 489/1999 prin identificarea și dezvoltarea unui mecanism de asigurare a dreptului la protecție socială pentru persoanele a căror contribuții de asigurări sociale, reținute din salariu, nu au fost transferate din vina angajatorului către bugetul asigurărilor sociale de stat.⁵³ Ombudsmanul consideră că prevederile actuale sunt în detrimentul protecției sociale a persoanei și nu au avut o abordare bazată pe drepturile omului, care presupune că statul există pentru oameni, pentru satisfacerea necesităților oamenilor, iar politicile statului nu trebuie să submineze demnitatea umană și să asigure că nici o persoană să nu rămână fără protecție adecvată.

Această propunere, însă nu a fost susținută de către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale (la acel moment)⁵⁴, care a menționat că propunerea de modificare a legislației prin care „nedepunerea contribuției de asigurări sociale de către angajator nu afectează plata drepturilor cuvenite asiguraților” distorsionează principiile de organizare și funcționare a sistemului public de asigurări sociale. Mai mult, va demotiva plătitorii (angajatorii) ce achită în termenele stabilite de lege contribuții la bugetul asigurărilor sociale de stat și va favoriza intensificarea procesului de neexecutare a obligației calculării și achitării contribuțiilor de asigurări sociale de către angajator, și, ca rezultat, ar avea un impact negativ asupra sustenabilității sistemului de asigurări sociale. Avocatul Poporului susține în continuare că Statul urmează să identifice un mecanism de asigurare a dreptului la protecție socială pentru situațiile descrise.

⁵³Propunera nr. 04-2/9 din 16 inunie 2021

<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/04-2-9-din-16.16.21-Guvernul-RM-si-MSMPS-al-RM.pdf>

⁵⁴ Răspunsul nr. nr. 16/3993 din 23.07.2021

<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/Demers-Avocatul-Poporului.semnat.pdf>

Rămâne nesoluționată problema persoanelor cu dizabilități severe, beneficiari ai alocației pentru îngrijire, însoțire și supraveghere, în contextul necesității de a alege între alocația oferită și admiterea în serviciul social „Asistență personală” cu salarizarea persoanei care-i acordă suport. În pofida recomandărilor Ombudsmanului privind revizuirea cadrului legal în acest sens⁵⁵, situația rămâne a fi neschimbată. Avocatul Poporului reiterează că aceste două plăți sociale au scopuri diferite, sunt adresate beneficiarilor diferiți și sunt finanțate din bugete diferite⁵⁶, prin urmare nu se suprapun după niciun criteriu. Astfel, alocația pentru îngrijire, însoțire și supraveghere este acordată pentru asigurarea necesităților persoanei cu dizabilități, pe când salariul asistentului personal vine să acopere necesitățile persoanei și ale familiei salariatului care prestează servicii de asistență personală. De aceea, consideră nejustificată această normă și reiterăm necesitatea revizuirii cadrului legal de rigoare.

Examinarea cererilor

Avocatul Poporului a intervenit în soluționarea mai multor probleme ce țin de încălcarea dreptului la asistență și protecție socială, cauzate de acțiuni abuzive sau de inacțiuni din partea autorităților, printre care menționăm: refuzul de a stabili și de a dispune plata pensiei persoanei fără domiciliu, în timp ce perioadele legale de aflare a persoanei fără adăpost în Centrul de plasament au expirat; refuzul nejustificat de a include în stagiul de cotizare perioade de activitate în calitate de asistent personal, fapt care a contribuit la diminuarea semnificativă a cuantumului pensiei; solicitarea organelor teritoriale de asigurări sociale de restituire a sumei încasate în calitate de pensie pentru limită de vârstă pentru toată perioada de încasare, în legătură cu faptul că persoana beneficia de o pensie pentru limită de vârstă din bugetul altui stat, în pofida existenței actelor ce confirmau faptul renunțării la ultima; refuzul de plată a ajutorului financiar unic pentru racordarea la rețeaua publică de apă, în pofida faptului că persoana întrunea condițiile legale; refuzul de eliberare a actului de deces, din considerentul că solicitantul nu s-ar afla în relații de rudenie/căsătorie cu persoana decedată, în consecință fiindu-i refuzată plata ajutorului de deces pentru reprezentarea actului de deces; solicitarea nejustificată a autorităților de rambursare a sumei pentru biletul balneo- sanatorial de către o persoană cu dizabilități, invocând încălcarea de către beneficiar a procedurii de repartizare a biletelor.

Și în anul de referință în cererile adresate Avocatului Poporului a fost reflectată problema accesului limitat la servicii sociale de asistență și îngrijire a persoanelor/copiilor cu

⁵⁵http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/09/Avocatul-Poporului_Raport-_aprobare-pentru-tipar.pdf;
<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf>;

⁵⁶Alocațiile stabilite în conformitate cu Legea nr.499 din 14.07.1999 cu privire la alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni se plătesc din mijloacele bugetului de stat, prin intermediul bugetului asigurărilor sociale, iar finanțarea serviciului social „Asistență personală” este realizată din bugetul autorităților publice locale;

dizabilități, în special serviciul social „*Asistența personală*”, care este cauzat de faptul că numărul solicitărilor depășește numărul asistenților personali angajați, din lipsa resurselor financiare. În pofida faptului că autoritățile comunică despre angajarea mai multor asistenți personali, numărul acestora rămâne a fi insuficient, fie din cauza nesolicitării de către autoritățile publice locale a resurselor financiare de la bugetul de stat, fie din alocarea insuficientă a acestora către prestatorii de servicii sociale.

În contextul în care de multe ori asistenții personali angajați sunt și rude ale persoanelor beneficiare de serviciu, care sunt nevoiți să părăsească locul de muncă pentru a îngriji un membru de familie⁵⁷, familia riscă să rămână fără o sursă de existență care să le asigure necesitățile de bază, dar și necesitățile speciale ale persoanei cu dizabilități. Continuă să existe problema nerespectării dreptului la un concediu de odihnă anual al asistenților personali, iar accesul la serviciile de „Respiro” este foarte limitat. În acest context, Avocatul Poporului reiterează recomandarea din rapoartele anterioare⁵⁸ privind **continuarea acțiunilor de susținere a autorităților publice locale în dezvoltarea serviciilor comunitare pentru persoanele cu dizabilități prin extinderea serviciilor sociale incluse în pachetul minim⁵⁹, inclusiv includerea serviciului „Respiro”.**

Avocatul Poporului a identificat capacități reduse a autorităților locale de asigurare a bugetării serviciilor destinate persoanelor cu dizabilități în funcție de necesitățile acestora, respectând abordarea bazată pe drepturile omului. Drept exemplu poate servi cazul de lichidare a serviciului „Echipa Mobilă” din raionul Ialoveni, destinat persoanelor cu dizabilități întru oferirea asistenței sociale și suport la domiciliul beneficiarilor în baza nevoilor identificate ale acestora. Conform informației prezentate de Consiliul Raional Ialoveni, lichidarea serviciului a fost condiționată, în primul rând, de numărul beneficiarilor necorespunzător numărului stabilit de standardele minime (25 beneficiari lunar), dar și de finanțarea insuficientă a serviciului, peste 85% revenind cheltuielilor de salarizare în anul 2021⁶⁰. Având în vedere faptul că problemele au fost identificate deja în anul 2020, Avocatul Poporului găsește inexplicabilă majorarea bugetului pentru anul 2021 pentru asigurarea funcționării acestui serviciu și recomandă autorităților optimizarea procesului de bugetare și

⁵⁷Spre exemplu: părintele persoanei cu dizabilități s-a aflat o perioadă îndelungată (3,7ani) în lista de așteptare pentru a fi angajat în calitate de asistent personal;

⁵⁸http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf, pag.6;

⁵⁹Hotărârea Guvernului nr.800/2018 pentru aprobarea pachetului minim de servicii sociale și modificarea Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului material;

Actualmente, pachetul minim de servicii sociale include serviciul social de support monetary adresat familiilor/persoanelor defavorizate, serviciul social de sprijin pentru familiile cu mulți copii, serviciul social „Asistență personală”;

⁶⁰Nota de argumentare a Deciziei Consiliului Raional Ialoveni: <https://www.ialovenionline.md/serviciul-echipa-mobila-din-raionul-ialoveni-a-fost-lichidat/>

organizarea activităților de instruire pentru autoritățile locale în ceea ce privește elaborarea bugetelor serviciilor destinate persoanelor cu dizabilități, reieșind din necesitățile acestora și asigurând participarea și consultarea grupurilor țintă la proces.

În concluzie, Avocatului Poporului evidențiază problema managementului defectuos a procesului de prestare a serviciilor sociale, care nu totdeauna corespunde scopului pentru care au fost create, racordat la numărul beneficiarilor, la gradul de pregătire a personalului, estimarea și accesibilitatea mijloacelor financiare care, uneori, sunt calculate în exces, alteori, în detrimentul necesităților reale, în special cu referire la autoritățile administrativ-teritoriale, precum și la nivelul de implicare a societății civile în acest proces. Avocatul Poporului găsește oportună raționalizarea serviciilor sociale în funcție de specificul, cerințele și necesitățile persoanelor din fiecare unitate administrativ-teritorială în baza unei evaluări preliminare. **Raționalizarea prestării serviciilor sociale ar oferi o strategie mai clară pentru determinarea programelor de instruire inițială și continuă a personalului din domeniul asistenței sociale, ceea ce ar spori calitatea acestora.**

Dezacordul cu refuzul de stabilire și achitare a prestațiilor sociale a fost sesizat și de către persoanele aflate în custodia statului. Astfel, în rezultatul intervenției Avocatului Poporului, organul teritorial de asigurări sociale și-a reconsiderat decizia de refuz de stabilire a pensiei de dizabilitate persoanei aflate în custodia instituției penitenciare, pe motivul că aceasta nu întrunește stagiul necesar în urma modificărilor legislative în materie. În marea lor parte, cererile parvenite din partea persoanelor aflate în custodia statului, în care au fost abordate probleme de sistare a plății alocației sociale sau ajutorului material pentru membrii familiilor lor, denotă un grad scăzut de informare a populației despre drepturile lor, în special în condițiile privațiunii de libertate.

Mecanismele legale naționale pentru determinarea dreptului la acordarea unui venit lunar minim garantat familiilor defavorizate, deseori, creează impedimente în dobândirea acestuia și este ani la rând un subiect abordat de petiționari. Norma legală stabilește că dreptul la ajutor social se obține în baza cererii solicitantului depuse pentru o perioadă ce nu va depăși 2 ani, fiind revizuit la intervenirea oricărei schimbări care ar putea influența însuși dreptul sau cuantumul acestuia⁶¹. Astfel, Ombudsmanul a urmărit o tendință de interpretare arbitrară a noțiunii de „oricare schimbare” de către structurile teritoriale de asistență socială, or potențialilor beneficiari, deseori, le este refuzat în obținerea ajutorului social pe raționamente nejustificative, cum ar fi, bunuri uzate aflate în gospodărie, considerate drept indicator al bunăstării. Avocatul Poporului, în rapoartele sale anterioare, a făcut recomandări de revizuire a criteriilor de eligibilitate, inclusiv a listei bunurilor, cu posibilitatea examinării excluderii

⁶¹Legea nr.133/2008 cu privire la ajutorul social;

scorului indicatorului bunăstării și evaluarea doar în baza venitului familiei, pentru a asigura că toate persoanele defavorizate beneficiază de programul „Ajutor social”.

În acest context, Avocatul Poporului apreciază facilitarea accesului beneficiarilor la ajutorul pentru perioada rece a anului, prin suspendarea temporară (în perioada 1 ianuarie -31 martie 2022) de aplicare a scorului indicatorilor de bunăstare la evaluarea eligibilității pentru acordarea dreptului la ajutor pentru perioada rece a anului și revizuirea deciziilor de neacordare a dreptului pentru persoanele al căror scor de indicatori de bunăstare a depășit plafonul prescris, însă sunt eligibile pe celelalte criterii.⁶² Totuși, Avocatul Poporului menține recomandarea privind revizuirea caracteristicilor pentru evaluarea bunăstării familiei, la nivel legal.

Nivelul de trai al populației

Este de remarcat că pe parcursul anului de referință statul a întreprins o serie de măsuri de susținere a populației. Avocatul Poporului apreciază următoarele dintre ele: inițiativa de majorare a cuantumului salariului minim în sectorul real cu 19,25% (la etapa de proiect); majorarea cuantumului pensiilor pentru limită de vârstă⁶³ care să corespundă minimului de existență pentru pensionari⁶⁴; majorarea indemnizației unice la nașterea copilului de la 9459 lei la 10068 lei⁶⁵; majorarea venitului lunar minim garantat în baza căruia familiile defavorizate vor putea solicita ajutorul social și ajutorul pentru perioada rece a anului; majorarea cuantumului ajutorului pentru perioada rece a anului de la 500 lei până la 700 lei; stabilirea mecanismului compensatoriu a diferenței de preț pentru consumul gazelor naturale/energiei termice în perioada rece a anului⁶⁶.

În pofida acestor măsuri, rata sărăciei absolute în Republica Moldova rămâne a fi înaltă (26,8% în 2020, înregistrând o creștere cu 1,6 puncte procentuale față de situația din 2019), iar 10,8% din populație se află sub pragul sărăciei extreme⁶⁷. Existența sărăciei extreme larg răspândite inhibă exercitarea deplină și efectivă a drepturilor omului; atenuarea

⁶² Hotărârea Guvernului nr. 60 din 02.02.2022;

Prin derogare de la prevederile punctelor 28 și 29 din Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a ajutorului social, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1167/2008, în perioada 1 ianuarie 2022–31 martie 2022, la stabilirea dreptului la ajutor pentru perioada rece a anului nu se iau în considerare caracteristicile pentru evaluarea bunăstării familiei exprimate prin punctaj conform anexei nr. 5 la Regulamentul menționat și nu se aplică scorul indicatorilor de bunăstare;

⁶³ Hotărârea Guvernului nr.162 din 08.09.2021 cu privire la indexarea prestațiilor de asigurări sociale și a unor prestații sociale de stat;

⁶⁴ Pentru pensionari, minimul de existență în semestrul I 2021 a constituit 1796,5 lei, (Banca de date statistice BNS, <https://statistica.gov.md/>);

⁶⁵ Prin Hotărârea Guvernului nr. 457 din 29.12.2021 pentru modificarea anexei nr. 1 la Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor adresate familiilor cu copii, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1478/2002;

⁶⁶ Legea privind compensarea diferenței de preț pentru consumul gazelor naturale/energiei termice în perioada rece a anului nr.192 din 25.11.2021;

⁶⁷ Banca de date statistice BNS: <https://statistica.gov.md/>

sa imediata și eventuala eliminare trebuie să rămână o prioritate pentru stat. Criza pandemică, criza economică și cea energetică a generat o creștere a prețurilor și a aprofundat și mai tare nivelul sărăciei în anul 2021. Consecințele acestor crize și răspunsul guvernului la ele s-au făcut deja resimțite de către populație, având efecte devastatoare asupra persoanelor sărace și a celor vulnerabile, afectând în mod disproporționat persoanele în etate, persoanele cu dizabilități, persoanele fără un venit sau familiile cu venituri mici.

În timp ce mai multe state ale lumii au trecut la măsurarea sărăciei prin accesul la bunuri, servicii, participare în societate – elemente esențiale ale drepturilor omului, în Republica Moldova sărăcia continuă a fi măsurată folosind cheltuielile de consum și pragul absolut al sărăciei, care cuprinde valoarea monetară a coșului de consum, care nu mai asigură necesitățile de bază minime ale populației.

În pofida creșterii veniturilor populației⁶⁸, puterea de cumpărare a acestora scăzut, din cauza majorării prețurilor de consum, tarifelor la resursele energetice și la serviciile comunale. Beneficiarii de pensii, în special pensii de dizabilitate, beneficiarii de alocații sociale, părinții care își cresc singuri copiii, cei care se află în concediul de îngrijire a copilului sau în situație de șomaj și familiile cu copii și cele care au copii cu dizabilități sunt cele mai afectate categorii de persoane. Deși majorate, valoarea prestațiilor sociale, în mare parte, nu acoperă minimul de existență, care, fiind anual revizuit, nu satisface nevoile reale ale populației (nevoile alimentare, tarife la servicii, cheltuieli pentru medicamente și îngrijirea sănătății, cheltuieli pentru educația și dezvoltarea copiilor) după categorii de vârstă și necesitățile specifice ale acestora, statut social și alte criterii. Mai mult, minimul de existență pentru persoanele cu dizabilități și copiii cu dizabilități nu este estimat⁶⁹. De menționat că de sărăcie suferă majoritatea persoanelor cu dizabilități⁷⁰ și alți beneficiari ai alocațiilor sociale, precum și 11,3% din copii⁷¹, față de 10,8% din total populație.

În aceste circumstanțe se impune necesitatea revizuirii valorii minimului de existență, ținând cont de necesitățile reale ale unei persoane sau familii, de prețurile la produsele alimentare, mărfurile de consum și servicii, tarife reale ajustate, dar și necesitatea revizuirii

⁶⁸Cuantumul salariului mediu lunar pe economie în anul 2021 a crescut cu 15,8% față de 2020, iar în 2022 cu 13,58% (9900 lei în 2022 față de 8716 lei în 2021);

⁶⁹Avocatul Poporului a înaintat propunerea de inițiere a evaluării Legii nr. 152/2012 cu privire la minimul de existență, pentru aprecierea eficienței și eficacității asupra grupurilor vulnerabile și examinarea oportunității revizuirii în sensul completării prevederilor articolului 4 cu grupurile distincte, persoane cu dizabilități și copii cu dizabilități; <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Propunere-minim-existenta-semnat.pdf>

⁷⁰ Conform datelor CNAS, 54.126 persoane cu dizabilități beneficiari ai alocațiilor sociale (cca. 31% din totalul persoanelor cu dizabilități), se află sub pragul sărăciei extreme;

La situația din 01.01.2022, cuantumul pensiei minime în cazul unei dizabilități severe a constituit 1500 lei, iar al pensiei minime în cazul unei dizabilități accentuate și medii - 1400 lei și, respectiv, 1000 lei;

⁷¹ Datele din Raportul analitic "Analiza sărăciei monetare și a bunăstării gospodăriilor cu copii, pe baza rezultatelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice din 2019", Chișinău, 2021;

structurii minimului de existență. Coșul minim pentru un trai decent ar trebui să fie estimat cu participarea diferitor grupuri de persoane cu situații social-economice diferite și cu diferite necesități și trebuie să includă mai multe componente care fac parte din standardul de trai decent (îngrijirea sănătății, îngrijirea personală, locuința și dotarea acesteia, serviciile, educația, cultura, dezvoltarea personală, recreerea și vacanța, cheltuieli în caz de situații excepționale etc.). Totodată, se impune necesitatea stringentă de estimare a minimului de existență/coșului minim pentru un trai decent pentru persoanele cu dizabilități, ținând cont de nevoile speciale ale acestora și tipul de dizabilitate.

De asemenea, Avocatul Poporului consideră că sunt necesare măsuri suplimentare, atât pe termen mediu, cât și pe termen lung, orientate spre asigurarea protecției sociale și susținerea eficientă a grupurilor vulnerabile, în contextul creșterii continue a tarifelor la resursele energetice și pentru serviciile comunale, a prețurilor la produse alimentare și la cele de consum.

Rapoarte/studii

În percepția populației, dreptul la protecție socială este considerat unul dintre cele mai actuale și importante drepturi, care necesită o atenție sporită din partea societății în Republica Moldova (33,1% dintre respondenți), dar și unul dintre cele mai puțin respectate.

Datele studiului „Percepția asupra drepturilor omului în Republica Moldova”, realizat în 2021, la comanda Oficiului Avocatului Poporului⁷², arată că dreptul la protecția socială a populației, evaluat prin prisma veniturilor monetare, rămâne a fi încă în mică sau foarte mică măsură asigurat în Republica Moldova în opinia a peste jumătate de respondenți. De asemenea, cel mai prost este estimat nivelul de protecție asigurat de mărimea pensiilor (circa 63,8% dintre răspunsuri) și mărimea ajutorului social (61,6%). Circa 3/4 din respondenți (74,5%) consideră că o eventuală mărire a salariului ar asigura, într-o măsură relativ mare, dreptul la protecție socială, iar circa 64,3% – au aceeași opinie cu referire la indemnizațiile și pensiile proprii. Doar 25% dintre respondenți au relatat că drepturile persoanelor social-vulnerabile sunt asigurate în mare măsură de către autoritățile de stat.

CONCLUZII

În anul 2021, constatăm din nou un nivel modest de implementare a recomandărilor mecanismelor internaționale și cele ale Avocatului Poporului în materie de protecție socială. Concomitent, observăm un efort din partea statului de a întreprinde măsuri de susținere a populației, în condițiile în care continuă să se resimtă consecințele crizei pandemice și crizei economice care au amplificat și au aprofundat nivelul de sărăcie al populației, afectând în mod disproporționat persoanele cu venituri mici și persoanele cu necesități speciale.

⁷²<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Studiu-PERCEPTII-DO-2021.pdf>

Potrivit Studiului cu privire la percepția populației cel mai prost este estimat nivelul de protecție asigurat de mărimea pensiilor (circa 63,8% dintre răspunsuri) și mărimea ajutorului social (61,6%). Aceste constatări induc spre concluzia că dreptul la un trai decent trebuie să rămână în continuare o prioritate pentru autoritățile statului. Statul ar trebui în continuare să depună efort de îmbunătățire a cadrului normativ și de identificare a resurselor financiare pentru implementarea măsurilor corespunzătoare de susținere a populației, conform principiului de a nu lăsa pe nimeni în urmă, pentru a garanta fiecărei persoane dreptul la un venit minim, pe tot parcursul vieții, care este adecvat, accesibil și propice, susținut de o abordare a drepturilor sociale și a drepturilor omului, și un nivel de trai decent.

RECOMANDĂRI:

- Dezvoltarea politicilor publice și a cadrului normativ, în conformitate cu recomandările internaționale, ținând cont de necesitățile populației vulnerabile (recomandare repetată continuu);
- Identificarea de resurse financiare și sporirea semnificativă a cheltuielilor publice pentru măsurile de protecție socială, care să asigure un trai decent tuturor persoanelor (recomandare repetată continuu);
- Revizuirea valorii și structurii minimului de existență, ținând cont de necesitățile reale ale unei persoane/familii, care să includă elementele standardului trai decent; estimarea minimului de existență pentru persoanele și copiii cu dizabilități, ținând cont de nevoile speciale ale acestora și tipul de dizabilitate;
- Revizuirea Programului „Ajutor Social” și consolidarea asistenței sociale, astfel încât acesta să țină seama mai bine persoanele vulnerabile și cele în dificultate, pentru a le asigura un nivel minim de existență; revizuirea criteriilor de eligibilitate pentru serviciul „Ajutor social”, pentru a asigura că toate persoanele defavorizate beneficiază de acesta (recomandare repetată);
- Revizuirea cadrului legal pentru a elimina condiția acordării dreptului la alocație pentru îngrijirea și supravegherea unei persoane cu dizabilități severe pentru admiterea în serviciul social „Asistență personală” (recomandare repetată);
- Adoptarea modificărilor la articolul 33, alin. (4/1) și (4/2) din Legea 156/1998 privind sistemul public de pensii, pentru modificarea procedurii de reexaminare a pensiilor din oficiu (recomandare repetată);
- Examinarea oportunității de ratificare a articolului 23 referitor la dreptul persoanelor vârstnice la protecție socială și articolului 30 referitor la dreptul la protecția împotriva sărăciei și a excluderii sociale din Carta Socială Europeană revizuită (recomandare repetată).

RESPECTAREA DREPTURILOR PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

Constituția Republicii Moldova garantează protecția persoanelor cu dizabilități prin prevederile stipulate în articolul 51: (1) Persoanele cu dizabilități beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială. (2) Nimeni nu poate fi supus nici unui tratament medical forțat, decât în cazurile prevăzute de lege.

La nivel internațional drepturile persoanelor cu dizabilități sunt protejate de către Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 166/2010. La nivel regional, Republica Moldova a ratificat parțial Carta Socială Europeană revizuită, articolele 15.1 și 15.2, referitoare la persoanele cu dizabilități, fiind acceptate.

În *Rapoartele privind respectarea drepturilor și libertăților omului din Republica Moldova* din anii precedenți⁷³ Avocatul Poporului a constatat o serie de probleme care vizează drepturile persoanelor cu dizabilități și a recomandat autorităților: să elimine prevederile discriminatorii din Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și Regulamentului privind stabilirea cuantumului diferențiat al compensației pentru serviciile de transport acordate persoanelor cu dizabilități, în funcție de locul de trai; să ratifice Protocolul opțional la Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități privind primirea și examinarea comunicărilor, inclusiv a plângerilor individuale; să depună toate eforturile pentru implementarea documentelor de politici care prevăd realizarea drepturilor persoanelor cu dizabilități, inclusiv prin asigurarea cu resurse financiare și umane; să întreprindă de urgență măsurile necesare pentru a asigura implementarea obligațiilor asumate prin ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și a recomandărilor Comitetului ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, referitor la asigurarea accesului la infrastructură socială și la servicii, inclusiv electronice, care să corespundă standardelor și necesităților persoanelor cu dizabilități.

Politici publice și legislație

În contextul recomandărilor emise, Avocatul Poporului apreciază efortul statului de ratificare, la 4 noiembrie 2021, a Protocolului opțional la Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, astfel demonstrând bună credință pentru respectarea drepturilor omului, implementarea angajamentelor asumate în domeniu, dar și grija față de oameni. Protocolul opțional este un mecanism suplimentar oferit persoanelor cu dizabilități pentru a se

⁷³ Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020 și Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2019, disponibile la: <http://ombudsman.md/rapoarte/anuale/>

adresa Comitetului ONU de profil cu plângeri individuale privind pretinsa încălcare a drepturilor lor și a beneficia de soluții specifice problemei invocate.

În Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2020 Avocatul Poporului a solicitat eliminarea prevederilor discriminatorii la modul de stabilire pentru persoanele cu dizabilități a compensației pentru serviciile de transport în funcție de locul de trai. Avocatul Poporului a menționat că art. 49 din Legea nr.60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități garantează dreptul persoanelor cu dizabilități la compensația pentru serviciile de transport, însă prin alin.(4) face dependentă stabilirea compensației la transport de locul de trai (raioane/municipii). Această sintagmă a constituit temei pentru stabilirea diferențiată a cuantumului compensației pentru serviciile de transport în punctul 9 din Regulamentul cu privire la modul de stabilire și de plată a compensației, care se propune a fi revizuită.

Ombudsmanul consideră că reglementările în cauză sunt discriminatorii și vin în contradicție cu prevederile articolului 16 combinat cu articolele 47 și 51 din Constituția Republicii Moldova. Prevederile menționate dezavantajează persoanele cu dizabilități severe și copiii cu dizabilități în vârstă de până la 18 ani, precum și persoanele cu dizabilități accentuate care locuiesc în alte localități decât în Chișinău și Bălți.

Dat fiind că autoritățile nu au dat curs propunerii respective, Ombudsmanul a solicitat Curții Constituționale să se expună pe această problemă.

Avocatul Poporului a propus Guvernului Republicii Moldova să revizuiască prevederile din punctul 4/2 subpunctul 2) al Hotărârii Guvernului cu privire la plasarea în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de învățământ superior și profesional tehnic postsecundar și postsecundar nonterțiar de stat nr. 923/2001, pentru a nu admite tratamente diferențiate față de persoanele cu dizabilități. Mai concret, să scutească de restituirea cheltuielilor pentru instruire nu doar persoanelor încadrate în gradul de dizabilitate severă și accentuată, dar și celor cu grad de dizabilitate medie, în cazul când acestea refuză, după absolvire, să activeze conform repartizării.

Această propunere a fost susținută de Ministerul Educației și Cercetării, care a dat asigurări că va revizui prevederea menționată, astfel încât această normă să înglobeze persoanele cu orice tip de dizabilitate.

La 7 februarie 2021 au intrat în vigoare modificările la Legea nr.105/2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj, prin care a fost introdus conceptul de „angajare asistată” pentru persoanele cu dizabilități pentru a spori o mai bună incluziune a acestor persoane în câmpul muncii. Pentru a facilita implementarea eficientă a mai multor măsuri ce țin de îmbunătățirea calității serviciilor în domeniul ocupării forței de

muncă și domeniul migrației de muncă, Guvernul a aprobat un proiect de Hotărâre, prin care permite prestatorilor de servicii sociale din domeniul privat și asociativ să ofere servicii de angajare asistată pentru persoanele cu dizabilități. Serviciul social „angajarea asistată” va permite sporirea șanselor de ocupare, de promovare a unei ocupări sustenabile și de integrare durabilă pe piața muncii a persoanelor cu dizabilități și, respectiv, va contribui la îmbunătățirea calității vieții și independenței persoanelor cu dizabilități, sprijinirea acestora în dezvoltarea relațiilor sociale în comunitate.

În temeiul Legii bugetului de stat pentru anul 2021 nr. 258/2020, precum și pentru a atenua pagubele economice cauzate de situația excepțională ca urmare a infecției cu virusul SARS-CoV-2, Guvernul a aprobat, la data de 29 aprilie 2021, Hotărârea nr. 49 pentru aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă. Regulamentul prevede instituirea mecanismului de subvenționare a locurilor de muncă în cazul angajării unor categorii de persoane. Subiecți ai subvenției sunt persoanele juridice și fizice care practică activitate de întreprinzător, organizațiile necomerciale, persoanele care desfășoară activitate profesională, rezidenți ai Republicii Moldova, care au obținut aprobarea pentru subvenționare a creării sau adaptării locurilor de muncă ca urmare a angajării de către acestea a unor categorii de persoane vulnerabile, inclusiv a persoanelor cu dizabilități. Subvențiile pentru crearea sau adaptarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități se acordă angajatorilor care angajează șomeri cu dizabilități, pe o perioadă nedeterminată sau determinată, cu o durată de cel puțin 18 luni. Cuantumul subvenției se stabilește în funcție de categoria angajatului și gradul de dizabilitate și nu poate depăși 10 salarii medii lunare pe economie pentru anul precedent pentru fiecare loc de muncă creat sau adaptat. La situația din data de 01.01.2022, în baza mecanismului de subvenționare a locurilor de muncă au fost încadrate în câmpul muncii trei persoane cu dizabilități.

O altă măsură pozitivă adoptată de Parlament a fost modificarea articolului 17 din Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Astfel pentru asigurarea accesibilității persoanelor cu dizabilități, s-a introdus cota de 4 % din numărul total al locurilor de parcare, dar nu mai puțin de două locuri, pentru parcare gratuită a mijloacelor de transport pentru persoanele cu dizabilități. De asemenea, au fost introduse sancțiuni contravenționale pentru nerespectarea de către conducătorii de vehicule a semnelui internațional pentru persoane cu dizabilități pe locurile de parcare.

Examinarea cererilor

În baza principiului egalității, prin a cărui prismă persoanele cu dizabilități se bucură de toate drepturile civile, politice, sociale, economice și culturale, precum și de libertățile fundamentale, Avocatul Poporului reiterează necesitatea participării și integrării depline în

societate a acestora, însă rămâne preocupat de problemele cu care se confruntă această categorie de persoane vulnerabile.

În anul 2021 Ombudsmanul a apreciat ca defectuos procesul de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități. Nu există un progres semnificativ în ceea ce privește incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Pretențiile deseori invocate în cererile parvenite pe problemele persoanelor cu dizabilități nu reflectă o îmbunătățire de acces a acestora la măsurile de suport și protecție în comunitate, care să le permită integrarea corespunzătoare în societate și posibilitatea de a-și realiza dreptul la o viață independentă în societate.

Considerând nesoluționată problema colaborării ineficiente dintre autoritățile administrației publice locale și centrale, precum și alte instituții publice în procesul de implementare a programelor naționale, Ombudsmanul reiterează dificultățile cu care se confruntă autoritățile locale, dat fiind responsabilitățile majore de planificare, dezvoltare și implementare a serviciilor comunitare raportate la capacitățile slabe ale acestora (financiare, umane și de altă natură) existente de fapt.

În pofida documentelor de politici și actelor normative adoptate, accesul persoanelor cu dizabilități la serviciile comunitare, accesibilitatea serviciilor medicale și de reabilitare, precum și accesul la locuință nu s-au îmbunătățit⁷⁴.

Pretențiile examinate de Avocatul Poporului, în marea lor parte, s-au referit la accesul limitat la serviciile sociale comunitare, cauzate de finanțarea insuficientă și dezvoltarea slabă a acestora. Lipsa de resurse financiare, locuință, hrană etc., care ar prezuma suportul necesar a fi acordat persoanelor cu dizabilități din partea autorității publice locale, au condiționat adresări repetate ale persoanelor rămase în afara serviciilor de plasament. Motivele pentru care persoanele cu necesități speciale au fost nevoite să revină în centrele de plasament sau instituțiile curative specializate, renunțând la locuință sau posibilitatea de a locui în familie extinsă, a fost lipsa acomodării rezonabile a locuinței și capacitatea de a le oferi servicii de reabilitare corespunzătoare tipului de dizabilitate, ceea ce a condiționat diminuarea capacităților fizice și mintale ale persoanelor, comparativ cu perioada în care acestea s-au aflat în instituția specializată. În astfel de situații, atragem atenție la implicarea slabă a autorităților publice locale în dezvoltarea serviciilor comunitare care să răspundă necesităților persoanelor cu dizabilități și incapacitatea acestora de a asigura măsuri adecvate de protecție socială în absența unui mecanism de cuantificare a serviciilor sociale și din cauza capacităților

⁷⁴ <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2021/03/Raport-privind-implementarea-%C3%AEn-anul-2020-a-Programului-na%C8%9Bional-de-incluziune-social%C4%83-a-persoanelor-cu-dizabilit%C4%83%C8%9Bi-Final.pdf>

reduse de estimare a bugetului, deseori fiind invocată imprevizibilitatea cheltuielilor în bugetul local pentru acest scop.

O altă latură a problemei constatată se referă la lipsa politicilor de securitate a angajaților din centrele de plasament în situații de probleme comportamentale, manifestate de beneficiari, pentru care ultimilor deseori le sunt refuzate astfel de servicii. Autoritățile urmează să întreprindă măsuri adecvate de protecție a personalului angajat în asemenea tip de instituții, care să includă: adoptarea standardelor și liniilor directorii privind comportamentul angajaților și beneficiarilor, pentru a garanta siguranța la locul de muncă a personalului instituțiilor; măsuri de instruire a personalului cu privire la managementul comportamentelor agresive și tehnicile de protecție; măsuri de instruire a beneficiarilor pentru prevenirea violenței etc.

Pe parcursul anului 2021 petiționarii au invocat de asemenea dezacordul cu procedura de stabilire a gradului de dizabilitate. Persoanele descriu cazuri când, fiind încadrate primar în grad de dizabilitate severă, după reevaluare, acestea sunt încadrate în grade inferioare (mediu sau accentuat), ceea ce nu ar corespunde realității, or pierderea capacității în mărime de 80% sau chiar de 100%, reprezintă o gravitate înaltă a deficiențelor funcționale. Mai mult, această decizie de retrogradare generează efecte și asupra cuantumului pensiei, aceasta fiind stabilit în funcție de venitul asigurat al persoanei din care se calculează contribuțiile de asigurări sociale, gradul de dizabilitate și stagiul de cotizare⁷⁵. Avocatul Poporului a stabilit că petiționarii nu sunt informați suficient despre procedura și termenele de contestare a deciziei de încadrare/neîncadrare într-un anumit grad de dizabilitate, fapt pentru care consideră obligatoriu ca această informație să fie inclusă în decizia organului emitent. De asemenea, Ombudsmanul găsește necesară facilitarea accesibilității persoanelor la revendicarea dreptului în acest sens, prin intermediul Consiliului Național de Asistență Juridică Garantată de Stat.

Persoanele cu dizabilități continuă să întâmpine dificultăți în accesarea informației, în condițiile când lipsesc informațiile de interes public în limbajul Braille sau disponibilitatea acestora în limbajul mimico-gestual este redusă, în pofida recomandărilor anterioare ale Avocatului Poporului⁷⁶.

Nivelul de trai

Conform datelor statistice, la 1 ianuarie 2021 numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova a constituit 174,5 mii persoane, ceea ce constituie 6,7% din

⁷⁵ Articolul 21 din Legea nr.156/1998 privind sistemul public de pensii;

⁷⁶ Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020, pag. 52;

populația totală a țării. Aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate (15,0%) s-a încadrat în categoria celor cu dizabilitate severă.

Nivelul de trai al persoanelor cu dizabilități rămâne a fi scăzut. Măsurile suplimentare de susținere a populației luate de Guvern nu au avut un impact direct asupra nivelului de trai al persoanelor cu dizabilități. Cuantumul minim al pensiilor pentru persoanele cu dizabilități⁷⁷, chiar și majorat la 1 octombrie 2021, nu acoperă minimul de existență al persoanelor cu nevoi speciale, rata de acoperire constituind 70,5% în cazul pensionarilor cu dizabilitate severă, și doar 47% în cazul dizabilității medii⁷⁸. Și mai mică este rata de acoperire a minimului de existență în cazul beneficiarilor de alocații sociale de stat acordate persoanelor cu dizabilități, **persoanelor cu dizabilități severe din copilărie și copiilor cu dizabilități, aceste persoane regăsindu-se sub limita sărăciei extreme.**

Lipsa datelor statistice complete privind numărul beneficiarilor de pensie minimă în cazul diferitor tipuri de dizabilități și celor care beneficiază de ajutoare din partea statului, face dificilă estimarea numărului real al persoanelor care trăiesc sub limita sărăciei absolute sau extreme. Datele statistice dezagregate ar contribui la elaborarea unor politici de protecție socială mai bine orientate care ar răspunde nevoilor persoanelor cu dizabilități și familiilor lor pentru a avea un standard adecvat de viață în societate.

Mecanismul de stabilire a cuantumului prestațiilor pentru persoanele cu dizabilități nu ține cont de nevoile individuale ale acestora, reieșind din tipul și severitatea dizabilității, costul medicamentelor și serviciilor de reabilitare și alte criterii, pentru a face posibilă elaborarea politicilor de eradicare a sărăciei în rândul acestora, iar minimul de existență pentru persoanele cu dizabilități nici nu este estimat.

Datele Biroului Național de Statistică⁷⁹ relevă că în 2020 doar 9,3% dintre gospodăriile în care sunt persoane cu dizabilități și-au evaluat nivelul de trai ca fiind bun sau foarte bun, o diminuare cu 3 p.p. comparativ cu situația din anul 2019. Gospodăriile în care sunt persoane cu dizabilități trăiesc în condiții mai puțin bune în ceea ce privește nivelul de dotare și confortul locuințelor. Astfel, aceste gospodării sunt conectate la rețele publice de alimentare cu apă în proporție de 69,3%, grupul sanitar cu apă în interiorul locuinței este disponibil doar pentru 54,2%. Nivelul de dotare a gospodăriilor în care sunt persoane cu dizabilități în mediul rural este și mai scăzut, 57,4% fiind conectate la rețele publice de

⁷⁷ Conform datelor CNAS, cuantumului minim al pensiilor pentru persoanele cu dizabilitate severă constituie, la 01.01.2022, 1500 lei, aproape dublu față de 848,6 lei în 2020;

⁷⁸ Calculele sunt efectuate reieșind din datele CNAS și BNS;

⁷⁹ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7194>

alimentare cu apă, comparativ cu 93,7% în mediul urban și doar 40,7% dispun de grup sanitar cu apă în interiorul locuinței față de 81,8% în mediul urban.

Rata de ocupare

Persoanele cu dizabilități întâmpină în continuare dificultăți de angajare. Accesul lor pe piața muncii este limitat. Conform datelor statistice pentru anul 2020⁸⁰, rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități este de trei ori mai mică decât cea a persoanelor fără dizabilități, constituind doar 13,6% existând o tendință de diminuare. Aceasta, în mare parte, este cauzată de politicile ineficiente ale statului, de lipsa mecanismelor eficiente de implementare a legislației în domeniul ocupării forței de muncă, de lipsa sancțiunilor pentru angajatori care nu respectă cota de 5% la angajarea persoanelor cu dizabilități, stabilită prin lege⁸¹, dar și din cauza stigmatizării și discriminării persoanelor cu dizabilități la locul de muncă.

Potrivit datelor Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității⁸², 67% din populație consideră că discriminarea persoanelor cu dizabilități este foarte răspândită în Moldova, în câmpul muncii criteriul de dizabilitate sau starea sănătății fiind printre primele trei în baza căruia s-au aplicat tratamente diferențiate. 53% din populație asociază persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale cu persoanele „bolnave psihic/cu probleme mintale” și „invalizi”, incapabile să se îngrijească și să gândească logic (27%)⁸³.

În aceste condiții, se impun măsuri suplimentare de abordare a stigmatizării și discriminării a persoanelor cu dizabilități la locul de muncă, elaborarea unui mecanism de punere în aplicare a cotei obligatorii la angajarea persoanelor cu dizabilități, eficientizarea programelor de angajare a acestei categorii de persoane.

CONCLUZII

În concluzie, subliniem o insuficiență a măsurilor de protecție socială a persoanelor cu dizabilități care să aibă un impact direct pozitiv asupra nivelului de trai al acestora. Situația de vulnerabilitate financiară a acestei categorii de persoane continuă a fi îngrijorătoare, fiind aprofundată de situația social-economică din țară, chiar și ținând cont de măsurile pozitive întreprinse de Guvern pentru atenuarea consecințelor crizei economice asupra grupurilor vulnerabile. În aceste condiții, statul ar trebui să reorienteze politicile de compensare a dizabilității spre politici de integrare activă a persoanelor cu dizabilități în societate, pentru a

⁸⁰ Idem;

⁸¹ Legea nr. 60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități;

⁸² Discriminarea în Republica Moldova, 2020; <http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/final-infografic-COE-discriminare-RO-1.pdf>

⁸³ Studiu privind percepțiile și atitudinile față de egalitate în Republica Moldova 2018; <http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Studiu-privind-percep--iile.pdf>

spori independența lor în societate; să asigure accesul persoanelor la informații, servicii publice calitative, infrastructură socială, pentru a atenua inegalitatea; să întreprindă în continuare măsuri de susținere a persoanelor cu dizabilități, pentru a reduce sărăcia, vulnerabilitatea și excluziunea socială a acestora și a le asigura un nivel de trai decent în societate.

RECOMANDĂRI:

- Asigurarea că proiectarea universală și adaptarea rezonabilă sunt luate în considerare la dezvoltarea tuturor politicilor sectoriale, pentru participarea deplină și efectivă a persoanelor cu dizabilități și integrarea lor în societate;
- Întreprinderea măsurilor suplimentare pentru abordarea stigmatizării și discriminării la locul de muncă; creșterea oportunităților de angajare pentru persoanele cu dizabilități, inclusiv prin măsuri de informare despre oportunitățile existente de angajare;
- Asigurarea accesului la informații, adaptarea serviciilor publice și infrastructurii sociale pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități, integrarea deplină în societate și capacitatea lor de a-și realiza dreptul la o viață independentă în comunitate.
- Extinderea, dezvoltarea și diversificarea serviciilor comunitare și sporirea accesului la ele, prin majorări de alocații bugetare, pentru a asigura că toate persoanele care le necesită beneficiază de servicii accesibile și calitative;
- Revizuirea mecanismului de calculare a prestațiilor pentru persoanele cu dizabilități și estimarea minimului de existență pentru persoanele cu dizabilități, care să țină cont de nevoile individuale ale acestora, în funcție de diferite tipuri de dizabilități, în scopul de a elabora politici de eradicare a sărăciei în rândul acestora.

DREPTUL LA OCROTIREA SĂNĂTĂȚII

Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat de Constituția Republicii Moldova în art. 36. Dreptul la sănătate este prevăzut și garantat atât prin prisma actelor naționale, cât și internaționale. Articolul 12 din Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale prevede: „Statele părți la prezentul pact recunosc dreptul pe care îl are orice persoană de a se bucura de cea mai buna sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge”. Totodată, acest drept este menționat în art. 25 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și în art. 11 și 13 din Carta Socială Revizuită. De asemenea, dreptul la sănătate este abordat din perspectiva respectării celor 14 drepturi ale pacientului, prevăzute de Carta Europeană a Drepturilor Pacienților.

În Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020, Avocatul Poporului a recomandat autorităților să adopte cadrul necesar privind malpraxisul medical. Și în anul 2021 această problemă rămâne nesoluționată. O altă recomandare adresată autorităților s-a referit la asigurarea investițiilor necesare în sistemul medical, pentru a oferi tuturor pacienților servicii de sănătate și tratamente medicale moderne, accesibile, acceptabile și de calitate.

În contextul monitorizării recomandărilor adresate anterior autorităților de resort din domeniul medical cu privire la accesibilitatea tratamentului bolilor rare, Avocatul Poporului reține poziționarea intactă ale acestora față de exigențele imperioase necesare a fi implementate, cum ar fi, dezvoltarea politicilor de sănătate adecvate bolilor rare, inclusiv diagnosticarea timpurie a acestora; elaborarea metodologiei de reabilitare și resocializare a pacienților diagnosticați cu boală rară, pentru a ieși din starea de imobilitate a problemelor depistate în acest sens. Deși au fost înregistrate anumite acțiuni⁸⁴ pentru soluționarea problemelor ce țin de tratamentul și diagnosticul bolilor rare, un Program Național de Control al Bolilor Rare, care să includă o listă exhaustivă a acestora și o planificare financiară adaptată necesităților pacienților, precum și un plan de acțiuni privind screening-ul și prevenirea bolilor rare, nu există până la moment.

Politici publice și legislație

La finele anului 2021, Ministerul Sănătății a anunțat despre desfășurarea consultărilor publice privind Strategia Națională de Sănătate 2022-2031⁸⁵. Proiectul strategiei are scopul de a dezvolta sistemul de sănătate în conformitate cu Obiectivele de Dezvoltare Durabilă

⁸⁴ Potrivit informației accesibile pe pagina oficială, în anul 2019 de către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale a fost dispusă crearea grupului de lucru pentru soluționarea problemelor ce țin de tratamentul și diagnosticul bolilor rare;

⁸⁵ <https://msmps.gov.md/comunicare/ministerul-sanatatii-anunta-despre-desfasurarea-consultarilor-publice-privind-strategia-nationala-de-sanatate-2022-2031/>

2030 (*în continuare ODD*). Proiectul Strategiei Naționale de Sănătate 2031 reprezintă documentul de politică publică de planificare strategică pentru sistemul de sănătate. Proiectul își propune să consolideze managementul sistemului de sănătate din Republica Moldova, prin îmbunătățirea procesului de elaborare a politicilor din perspectiva unei viziuni integrate, care să includă prevederi în toate politicile sectoriale. Obiectivul prioritar este de a dezvolta și consolida un sistem de sănătate modern și eficient, organizat în baza principiilor de acoperire universală cu servicii calitative de sănătate și pentru atingerea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (ODD).

Avocatul Poporului susține această inițiativă și recomandă luarea în considerare a recomandărilor din studiile/rapoartele elaborate de Oficiul Avocatului Poporului referitoare la diverse aspecte din domeniul sănătății, dar și alte organizații necomerciale preocupate de problemele din domeniul sănătății.

În anul 2021, Avocatul Poporului a examinat mai multe probleme de ordin legislativ ce vizează domeniul dreptului la sănătate.

Avocatul Poporului consideră o inechitate ca persoanele cu dizabilități, care, fiind eligibile pentru asigurarea medicală din contul statului, să nu poată beneficia de acest drept doar din considerentul că nu primesc pensia din Republica Moldova. Cu atât mai mult că în cazul în care persoana cu dizabilități optează pentru beneficierea de dreptul la prestația socială din partea altui stat, aceasta scutește Republica Moldova de o povară financiară (de a-i achita prestația socială respectivă). Avocatul Poporului notează că persoanele cu dizabilități, în virtutea gradului sporit de vulnerabilitate, au fost incluse în categoria beneficiarilor de asigurare medicală gratuită, iar locul primirii prestației sociale respective nu poate justifica sau constitui un factor determinant pentru a beneficia sau nu de asistență medicală din contul statului. Subsecvent, a înaintat în adresa Guvernului propunerea de completare a art. 4 alin. (9/2) din Legea nr. 1585/1998 cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, astfel încât toate persoanele cu dizabilități specificate la art. 4 alin. (4) lit. i) să poată beneficia de dreptul de asigurare din partea Guvernului, indiferent de faptul dacă primesc sau nu pensia de dizabilitate din partea altui stat sau din Republica Moldova. Ministerul Sănătății a dat asigurări că după identificarea acoperirii financiare a acestei inițiative va elabora și înainta propuneri de ajustare a actelor legislative ce ar reglementa acordarea statutului de persoană asigurată persoanelor cu dizabilități specificate la art. 4. alin.(4) lit i), indiferent de faptul dacă primesc sau nu pensia de dizabilitate din partea altui stat sau din Republica Moldova.

O altă problemă aflată în vizorul Avocatului Poporului se referă la asigurarea serviciilor stomatologice persoanelor aflate în custodia statului, și anume, cele aflate în Centrele de Plasament. Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală nu

include serviciile de protezare dentară, acest fapt dezavantajând, în special persoanele cu dizabilități, persoanele vârstnice și alte grupuri vulnerabile care nu dispun de resurse financiare pentru achitarea serviciilor de protezare dentară. Analizând cadrul normativ în vigoare s-a stabilit că de protezare dentară gratuită beneficiază persoanele care au avut de suferit în urma catastrofei de la Cernobîl,⁸⁶ însă în Programul unic nu sunt prevederi referitoare la aceste categorii de persoane. Astfel, Avocatul Poporului a venit cu propunerea de a fi examinată oportunitatea inițierii procedurii de completare a listei serviciilor medicale din punctul 19 al Programului Unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1387/2007 cu prevederi referitoare la acordarea serviciilor de protezare dentară pentru anumite categorii de persoane: persoanele cu dizabilități, inclusiv a celor aflate în instituții rezidențiale, persoanele vârstnice, etc. În răspunsul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale⁸⁷ este menționat că pentru orice inițiativă de extindere a serviciilor medicale incluse în Programul Unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, urmează a fi identificată acoperirea financiară a acestei inițiative. Totodată, Ministerul examinează posibilitățile, inclusiv financiare, de implementare începând cu anul 2022 a unui Program special pentru acordarea serviciilor de protezare dentară pentru veterani, persoane deportate și represate politic, persoane cu dizabilități.

Subiectul confidențialității datelor cu caracter personal se află de mult timp în vizorul Avocatului Poporului. În anul 2021, Avocatul Poporului a analizat acest aspect din perspectiva respectării confidențialității datelor cu caracter personal în privința medicilor. În cadrul unor sesiuni de informare cu personalul medical, mai mulți medici și-au exprimat îngrijorarea cu privire la securitatea datelor lor cu caracter personal. Această îngrijorare este determinată de faptul că la eliberarea rețetei pentru medicamente compensate, completarea extrasului din istoria cartelei medicale sau recomandării pentru pacient, este necesar în secțiuni speciale de completat IDNP-ul (numărul de identificare) a medicului. Medicii fiind conștienți de necesitatea păstrării confidențialității datelor pacientului, nu au aceeași siguranță, în condițiile în care pacientul are acces direct la aceste date atunci când i se eliberează rețeta sau alte documente unde este specificat IDNP-ul medicului.

Avocatul Poporului accentuează că confidențialitatea datelor cu caracter personal ale medicilor trebuie păstrată la fel ca cea a pacienților. Dreptul la respectarea datelor cu caracter personal este unul fundamental și general recunoscut.

⁸⁶Potrivit art. 7 alin. (1) din Legea nr. 909/1992 privind protecția socială a cetățenilor care au avut de suferit de pe urma catastrofei de la Cernobîl: „a li se confecționa și repara gratuit proteze pentru dinți (cu excepția protezelor din metale prețioase).” ;

⁸⁷<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/Propunere.pdf>

Subsecvent, Avocatul Poporului a recomandat Ministerului Sănătății⁸⁸ revizuirea tuturor modelelor-tip de acte (rețete, formulare) în care se conțin mențiuni cu privire la IDNP-ul medicului sau alte date cu caracter personal, pentru a evita încălcarea dreptului la protecția datelor personale ale lucrătorilor medicali. De asemenea, cu titlu de soluție alternativă, instituirea unei baze de date cu atribuirea codurilor personalizate sau ștampila cu numele/prenumele medicului și numărul licenței acestuia sau a diplomei de absolvire a Universității de Medicină, astfel încât să poată fi verificată veridicitatea actului eliberat, fără a fi divulgate datele cu caracter personal, iar în cazul formularelor care ies din instituții (către alte instituții medicale sau terțe), ar putea fi prevăzută o procedură internă (un program intern virtual) de comunicare între instituții.

Examinarea cererilor

Similar anilor precedenți, dreptul la cel mai înalt standard de sănătate, prin prisma asigurării disponibilității, accesibilității, acceptabilității și calității, a continuat să rămână subiect de sesizare a Avocatului Poporului. Menținerea stării de urgență în sănătate publică, a acutizat problemele în exercitarea acestui drept de către cetățeni. Astfel, accesibilitatea redusă la serviciile de sănătate și medicamente, inclusiv cele costisitoare; lipsa și/sau deficiența acordării tratamentului personalizat; comunicarea defectuoasă pacient-medic; calitatea joasă și condițiile de tratament în instituțiile medicale; lipsa și/sau dezinformarea pacienților privind metodele de diagnostic, tratament etc.; acordarea deficiență a îngrijirii paliative; probleme la acordarea consimțământului pentru prestarea anumitor servicii medicale; imposibilitatea revendicării dreptului la sănătate urmare acțiunilor de malpraxis au continuat să reprezinte problemele din domeniul sănătății, și în anul 2021.

Dreptul pacientului la acces

Limitarea accesului la servicii medicale prin refuzul nejustificat al unor reprezentanți ai Centrelor Medicilor de Familie (CMF), de a asigura asistența medicală, a constituit temei de intervenție a Ombudsmanului. Astfel, Avocatul Poporului a intervenit cu soluții pozitive, în cazul în care persoanei i s-a refuzat înregistrarea de către CMF, deoarece aceasta are viza de domiciliu stabilită temporar în localitate. Respectiv, persoana s-a aflat în imposibilitate de a obține prescripțiile medicului de familie, în vederea accederii la tratament medical. În acest sens, Avocatul Poporului reține, că cetățenii Republicii Moldova au dreptul la libera alegere a medicului, a instituției medicale și a formei de asistență medicală, iar orice refuz neântemeiat în acest sens, atrage după sine răspunderea juridică.

⁸⁸<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/04-2-21-3230-din-22.12.2021-Propunere-de-modificate-a-legisla%C8%9Biei-MS.pdf>

În conjunctura accesului limitat la serviciile medicale, Avocatul Poporului evidențiază refuzul nejustificat și discriminatoriu al unei instituții medicale spitalicești, de a interna persoana pentru tratament, dat fiind originea etnică a acesteia, pentru care, de asemenea, a intervenit cu soluții pozitive.

Dreptul pacientului de a consimți

O altă problemă identificată o reprezintă consimțământul, în cazul persoanelor în privința cărora este instituită o măsură de ocrotire judiciară, inclusiv minori. Potrivit prevederilor legale consimțământul pacientului în privința căruia este instituită o măsură de ocrotire judiciară este dat de către o persoană însărcinată cu ocrotirea⁸⁹, iar în lipsa acestuia – de ruda cea mai apropiată. Astfel, Avocatul Poporului a considerat nejustificat refuzul administrației instituției medicale spitalicești de a interna persoana cu dizabilități pentru acordarea serviciilor medicale, doar pe motivul, că bunica acesteia nu dispunea de actele necesare pentru a o reprezenta în procesul de prestare a serviciilor medicale, iar persoana se afla în imposibilitatea de a-și exprima consimțământul. Ombudsmanul a intervenit pe caz cu soluții pozitive, însă rămâne convins de faptul, că asigurarea asistenței medicale nu trebuie să fie în dependență absolută de reprezentarea legală la acordarea serviciilor medicale. Prestatorul în mod prioritar trebuie să țină cont de gravitatea stării de sănătate, inclusiv psiho-emoțională și de opinia pacientului, consimțământul reprezentantului legal sau a unei terțe persoane, nefiind apriori decisive în acest sens.

Dreptul la informare

Problema asigurării dreptului pacientului la informare, la fel a constituit subiect de sesizare a Avocatului Poporului pe parcursul anului trecut. În acest sens, Ombudsmanul reține, că *prestatorii de servicii de sănătate asigură accesul nelimitat al pacientului, al reprezentantului său legal (al rudei apropiate) la informația privind propriile date medicale, la rezultatele și la dosarele cu investigații, la tratamentele și îngrijirile primite, cu eliberarea unui rezumat în scris la externare. Pacientul poate obține copia oricărei părți din propriile date și dosare medicale în modul stabilit de Ministerul Sănătății*⁹⁰. Așadar, Ombudsmanul a considerat neîntemeiat refuzul autorității medicale spitalicești de a elibera persoanei certificatele medicale, pe motivul neprezentării livretului militar, ori o astfel de condiționare nu se regăsește în cadrul normativ. O condiționare abuzivă de acces la materialele dosarului medical a constituit-o, în opinia Avocatului Poporului, obligativitatea acordului medicului-șef al instituției medicale. Astfel, persoanei i s-a refuzat în acces la materialele medicale personale (ambulator), inclusiv cu realizarea fotocopiilor, dat fiind confidențialitatea datelor

⁸⁹ Articolul. 23 alin.(3) din Legea ocrotirii sănătății;

⁹⁰ Articolul 11 alineatul (4) din Legea 263/2005 cu privire la drepturile pacientului;

personale și pentru care s-ar fi cerut agrearea de către medicul-șef. În acest sens, Ombudsmanul reține, că *informațiile ce se consideră confidențiale pot fi furnizate numai în cazul în care pacientul consimte acest lucru în mod explicit*⁹¹. Diversitatea condiționărilor abuzive, face Avocatul Poporului să concluzioneze asupra unei interpretări arbitrare a dreptului la informație, de către reprezentanții sistemului medical, pentru care s-ar impune consolidarea cunoștințelor acestora privind exercitarea dreptului în cauză.

Accesul la servicii medicale esențiale în perioada pandemică

În contextul pandemiei, preocuparea Ombudsmanului pentru problemele de acces la serviciile medicale, a determinat realizarea unei evaluări, care a scos în evidență impedimentele și lipsurile în procesul de asigurare a asistenței medicale continue pe unele grupuri de maladii. Avocatul Poporului enunță în mod repetat, că existența unei poveri înalte a unei maladii suprapusă cu definiția unui caz de COVID-19, care duce la stări periculoase pentru viața pacienților, nu trebuie să amâne solicitarea asistenței medicale, ori Statul necesită a găsi acel echilibru între asigurarea serviciilor medicale acordate în mod individual și protecția sănătății publice.

Și în prezentul Raport, Avocatul Poporului reamintește obligația Statului de a asigura serviciile necesare diferitor grupuri de populație, fără discriminare, în conformitate cu necesitățile acestora și în timpul adecvat pentru a ajuta prompt situației de boală, într-o manieră echitabilă.

Raportul tematic „Accesul la servicii esențiale de sănătate în contextul pandemiei de Covid-19”⁹² a determinat că în perioada restricțiilor impuse de pandemia COVID-19 au fost organizate insuficient măsurile necesare pentru a asigura respectarea dreptului la sănătate a persoanelor, în special accesul la servicii esențiale de sănătate. Printre acestea sunt:

1. Asigurarea realizării dreptului pacienților la măsuri preventive a fost nesatisfăcătoare, fiind constatată insuficiența acțiunilor de screening și profilaxie (ex.: depistarea tuberculozei în diferite grupuri de populație, screening-ul maladiilor oncologice, controalele profilactice ale nou-născuților și femeilor însărcinate, etc).
2. Restricțiile de mobilitate, frica de expunere la COVID-19 au scăzut depistarea activă a cazurilor de Tuberculoză, precum și depistarea timpurie a maladiilor oncologice.
3. Au fost frecvent determinate situații de acces insuficient al pacienților la serviciile esențiale de sănătate, necesare conform stării de sănătate, în special celor cu maladii

⁹¹ Idem, articolul 12 alineatul (3);

⁹² <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/Varianta-FINAL%C4%8211111.pdf>

cronice. Sistemul de sănătate și-a focusat atenția și resursele pentru asistența pacienților infectați cu virusul Sars-Cov-19, fiind diminuată atenția față de alte categorii de maladii. Unele instituții medicale au creat condiții discriminatorii în procesul de spitalizare a pacienților cronici, fiind solicitat testul la Sars-Cov-19, realizat din contul pacientului, fapt ce a devenit o povară financiară esențială pentru mulți pacienți.

4. În special, a fost afectată asistența pacienților din grupuri vulnerabile cu maladii cronice (persoane în vârstă, pacienții paliativi etc.). Pacienții din localitățile rurale nu își puteau ridica medicamentele compensate, fie din cauza lipsei medicului de familie, absenței acestuia din cauza bolii sau refuzului de a primi pacienți în perioada pandemiei. Condițiile carantinei, lipsa transportului public au limitat deplasarea pacienților atât spre instituțiile medicale, cât și spre farmacii. Lipsa monitorizării maladiilor cronice, accesul limitat la investigații au avut ca urmare înrăutățirea stării de sănătate a multor pacienți din aceste grupuri.

Analiza nivelului de acces la serviciile medicale esențiale în pandemie, a arătat, că persoanele cu simptome de tuberculoză (TB), se confruntau cu dificultăți pe motivul blocării și restricționării mișcării, a pierderii veniturilor, a fricii de infectare nemijlocit în instituțiile medicale. În perioada pandemică, s-a constatat o reducere cu 38,9% a notificării cazurilor TB, o blocare a procesului de identificare activă și de prevenire a TB pe motivul restricției de mobilitate, precum și imposibilitatea pacienților de a dispune și a respecta tratamentul împotriva TB, pe motiv că nu au reușit să ajungă la centrele de tratament. Astfel, Avocatul Poporului a considerat oportun a veni cu un șir de recomandări, inclusiv în contextul procesului de imunizare.

Concluzionând asupra accesibilității la serviciile medicale esențiale în perioada COVID, Ombudsmanul a stabilit, că acesta în mare parte a fost afectat de fenomenul reprofilării atât a medicilor, cât și a secțiilor din cadrul instituțiilor medicale pentru tratarea virusului.

Potrivit *Studiului „Percepții asupra Drepturilor Omului în Republica Moldova”*⁹³, cele mai mari ponderi ale respondenților consideră că copiii le este cel mai bine asigurat dreptul la ocrotirea sănătății, cu 59,3% precum că este asigurat complet sau în mare măsură, cu o creștere continuă a acestor opinii în raport cu anii 2018 și 2016. Persoanele de 30-44 ani sunt cele care în majoritate, circa 70%, susțin că dreptul la sănătate al copiilor este asigurat de către stat. Și Circa 54,7% dintre intervievați consideră același lucru este în cazul femeilor,

⁹³http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/DO_raport_raport_OAP-2.pdf; pag.33-34

creșterea ponderii opiniilor respective în raport cu datele studiilor precedente fiind de peste 16 p.p.

În ceea ce privește accesul la serviciile de sănătate, în general se observă o atitudine preponderent negativă a respondenților față de modul în care sunt respectate drepturile la servicii de sănătate, totodată este înregistrată o îmbunătățire a opiniilor în studiul curent în raport cu cele precedente. Doar 1/3 dintre respondenți (33,2% în 2020 față de 11,9% în 2016), sunt de acord (note 7-10) cu faptul că statul asigură tuturor acces egal la servicii medicale de calitate, numai 1/5, (19,9% în 2020 față de 9,3% în 2016) confirmă că polița de asigurare medicală permite deținătorului acesteia un nivel adecvat la servicii medicale. Deși opiniile s-au îmbunătățit comparativ cu cele din 2018 și 2016, denotă că încă persistă în continuare un grad înalt de nemulțumire față de serviciile oferite și de sistemul de sănătate în general.

În contextul pandemiei COVID-19, în cadrul discuțiilor de grup s-au remarcat primordial două aspecte: pe de o parte faptul că în perioada pandemică li s-a încălcat dreptul la ocrotirea sănătății persoanelor cu boli cronice, prin îngrădirea accesului la serviciile medicale, iar pe de altă parte s-a atenționat asupra acoperirii costurilor tratamentului COVID-19 de către pacienți care s-au tratat la domiciliu.

Totodată, în continuare fenomenul plăților informale în instituțiile medicale limitează semnificativ accesul persoanelor cu venituri mici la serviciile medicale indiferent dacă acestea dispun de poliță de asigurare medicală sau nu. În acest context deseori s-a făcut referință la persoanele cu venituri modeste și la persoanele în etate.

Implementarea recomandărilor din rapoartele tematice anterioare

Fiind declarată una din prioritățile Avocatului Poporului, problemele din sistemul medical s-au regăsit în anii precedenți în 2 rapoarte tematice, iar pe parcursul anului 2021, Ombudsmanul a solicitat autorităților vizate informații cu privire la nivelul de implementare a recomandărilor din Rapoartele menționate.

Raportul Tematic privind evaluarea nivelului de asigurare a dreptului pacientului la siguranța și calitatea echipamentelor medicale⁹⁴ reflectă problemele sistemice cu care se confruntă instituțiile medicale cu privire la mentenanța echipamentului medical, calitatea dispozitivelor medicale care, în consecință, afectează calitatea actului medical și siguranța pacientului.

Avocatul Poporului reține că autoritățile responsabile de implementarea recomandărilor înaintate recunosc necesitatea dezvoltării unui sistem eficient de

⁹⁴<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/04/RAPORT-MEDICINA-RED.pdf>

management al dispozitivelor medicale, care reprezintă parte indispensabilă a acului medical, iar utilizarea eficientă a acestora presupune într-un final realizarea unui tratament calitativ. În acest sens, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale a comunicat despre elaborarea la acea etapă a proiectului Strategiei Naționale de Sănătate 2030, care cuprindea inclusiv domeniul „dispozitive medicale”. Totodată, autoritățile comunică despre simplificarea procedurii de achiziționare a echipamentelor și dispozitivelor medicale conform planului anual elaborat de către instituțiile medico-sanitare publice, fiind centralizate de către Centrul de Achiziții Publice în Sănătate, responsabil de realizarea procedurilor de achiziții, conform Hotărârii Guvernului nr.1128/2016 cu privire la Centrul pentru achiziții publice centralizate în sănătate.

În cel de-al doilea **Raport Tematic „Consolidarea îngrijirilor paliative, ca o componentă a tratamentelor integrate pe parcursul vieții”**⁹⁵, prezentat public de către Oficiul Avocatului Poporului la 11 octombrie 2019, se constată un risc înalt de încălcare a drepturilor omului, determinat de accesul limitat și servicii insuficiente de îngrijire paliativă la toate nivelele de asistență. Per general, Raportul denotă, că asistența paliativă în Republica Moldova este dezvoltată insuficient, fragmentar, iar pacienții cu necesitate în paliativă au acces limitat la serviciile de îngrijire paliativă.

În partea ce ține de implementarea recomandărilor privind îngrijirile paliative, Avocatul Poporului salută includerea acestui tip de serviciu, pentru prima dată, în Lista priorităților pentru anul 2022⁹⁶, fapt ce va permite extinderea grupelor farmaco-terapeutice de medicamente compensate din fondurile asigurării obligatorii de asistență medicală, pentru această categorie de pacienți. Totodată, pentru anul 2022, la estimarea cheltuielilor fondurilor AOAM s-a ținut cont inclusiv de acoperirea cheltuielilor strict necesare pentru asigurarea bunei funcționări a prestatorilor de servicii medicale în scopul acordării asistenței medicale oportune și calitative populației.

Este de apreciat și faptul că în Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2021-2022⁹⁷, una din acțiunile Ministerului Sănătății planificate pentru anul 2022 este elaborarea și aprobarea Regulamentului privind activitatea serviciilor de îngrijiri paliative, Nomenclatorului serviciilor de îngrijiri paliative și a Standardelor minime de calitate pentru serviciile de îngrijiri paliative.

Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” comunică despre dezvoltarea și aprobarea Programelor de educație medicală continuă atât pentru managerii Instituțiilor Medico Sanitare Publice, specialiștii din domeniul sistemului de

⁹⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_PALIATIVE.pdf

⁹⁶ Ordinul comun al Ministerului Sănătății și Companiei Naționale de Asigurări în Medicină nr. 266/59-A/2021;

⁹⁷ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 235/2021;

sănătate, medicii de familie, interniști, cu tematica „Îngrijiri paliative în asistența medicală primară”. Totodată, a fost inclus modulul de „Îngrijiri paliative” în cadrul Programei de studii postuniversitare de rezidențiat la specialitatea „Medicina de familie”, anul doi.

CONCLUZII

Condițiile impuse de pandemia COVID-19 au limitat unele activități realizate de serviciile sistemului de sănătate cu scop de prevenție, screening și profilaxie a diferitor maladii. În perioada restricțiilor impuse de pandemia COVID-19 au fost organizate insuficient măsurile necesare pentru a asigura respectarea dreptului la sănătate a persoanelor, în special accesul la servicii esențiale de sănătate. Sistemul de sănătate a fost constrâns să treacă într-un regim de activitate care a dus la ignorarea sănătății unor persoane cu boli cronice. Practic, a fost necesară redistribuirea resurselor existente pentru a combate efectele pandemiei COVID-19, când de fapt ar fi trebuit să fie alocate resurse suplimentare pentru aceasta, fără a limita resursele necesare altor categorii de pacienți. A fost afectată asistența pacienților din grupuri vulnerabile cu maladii cronice (persoane în vârstă, pacienții paliativi etc.).

Deși a fost abordată constant pe parcursul mai multor ani, problema privind malpraxisul medical rămâne în continuare nesoluționată.

Avocatul Poporului a identificat și în perioada de referință carențe în accesibilitatea, disponibilitatea și calitatea serviciilor medicale pentru diferite grupuri de pacienți, în special care fac parte din grupuri mai vulnerabile, precum și în respectarea drepturilor pacientului. În același timp, Avocatul Poporului a sesizat probleme privind siguranța datelor personale ale medicilor, în condițiile în care pacientul și alte persoane terțe au acces direct la aceste date atunci când i se eliberează rețeta sau alte documente unde este specificat IDNP-ul medicului.

Este atestat un grad insuficient de implementare a recomandărilor Avocatului Poporului din rapoartele/studiile realizate în ultimii ani cu privire la respectarea diferitor aspecte din domeniul sănătății.

RECOMANDĂRI:

- Acordarea atenției sporite problemelor identificate în contextul monitorizării situației cu privire la respectarea dreptului la ocrotirea sănătății de către Avocatul Poporului și asigurarea implementării eficiente a recomandărilor acestuia, precum și a recomandărilor organismelor internaționale și regionale de protecție a drepturilor omului;

- Avocatul Poporului reiterează recomandările sale anterioare de a adopta cadrul necesar privind malpraxisul medical, precum și a dezvolta politicile de sănătate adecvate bolilor rare;
- Asigurarea investițiilor necesare în sistemul medical, pentru a oferi tuturor pacienților servicii de sănătate și tratamente medicale moderne, accesibile, acceptabile și de calitate, inclusiv pentru asigurarea implementării propunerilor legislative înaintate de Avocatul Poporului;
- Revizuirea criteriilor de evaluare și acreditare a instituțiilor medico-sanitare prin prisma respectării drepturilor omului;
- Elaborarea unui concept comprehensiv, bazat pe drepturile omului, pentru organizarea serviciilor de sănătate în contextul restricțiilor impuse de pandemie și identificarea traseului clar al pacientului, pentru a asigura asistența medicală în timpul și volumul necesar, conform necesităților de sănătate, indiferent de grupul și tipul de maladie de care suferă;
- Atragerea specialiștilor din domeniul drepturilor omului, pentru consultare, în procesul de elaborare a politicilor și deciziilor strategice ce țin de organizarea serviciilor de sănătate și, respectiv, asigurarea dreptului la sănătate, pentru a evita apariția situațiilor cu risc de încălcare a drepturilor pacienților;
- Includerea obligatorie a cursurilor de studiere a drepturilor omului în domeniul sănătății la nivel de instruire medicală universitară (USMF „Nicolae Testemițanu”).

PROTECȚIA AVERTIZORILOR DE INTEGRITATE

La 12 noiembrie 2018 a intrat în vigoare *Legea nr. 122 privind avertizorii de integritate*, al cărei scop constă în sporirea cazurilor de dezvăluire a practicilor ilegale și a altor dezvăluiri de interes public prin: promovarea climatului de integritate în sectoarele public și privat; asigurarea protecției avertizorilor de integritate împotriva răzbunării în contextul examinării dezvăluirilor de interes public ale practicilor ilegale; prevenirea și sancționarea răzbunărilor împotriva avertizorilor de integritate.

Legea 122/2018 stabilește că, în cazul dezvăluirilor externe și publice ale practicilor ilegale, protecția avertizorilor de integritate este asigurată de Avocatul Poporului, în conformitate cu prevederile Legii nr.52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul).

Oficiul Avocatului Poporului a creat cu suportul PNUD⁹⁸ o secțiune specială pe pagina web a Oficiului Avocatului Poporului⁹⁹, aplicația pentru studierea on-line e-learning <http://ombudsman.md/courses/>. Primul curs din cadrul acestei platforme este cursul „Avertizorii de integritate”. Cursul oferă informații despre avertizarea de integritate, condițiile de acțiune a avertizorului de integritate și protecție oferită acestuia. Parcurgând cursul on-line, utilizatorii au posibilitatea de a-și verifica cunoștințele pe aceeași platformă. Cursul este elaborat în limbile română și rusă.

De asemenea, pe pagina web, a fost elaborată și lansată aplicația „Depunerea cererii on-line pentru solicitarea protecției de către avertizorul de integritate”, destinat persoanelor care doresc să solicite protecție¹⁰⁰, asigurând confidențialitatea și siguranța informației oferite.

Examinarea cererilor de protecție a avertizorilor de integritate

În perioada 2019-2021 la OAP au fost înregistrate 11 cereri (7 cereri în anul 2021) prin care persoanele care se consideră avertizori de integritate au solicitat protecție din partea Avocatului Poporului. Din toate cererile examinate, doar într-un caz s-a reușit soluționarea prin repunerea în drepturi a persoanei. Urmare recomandărilor Avocatului Poporului, angajatorul a „conștientizat greșeala” și a încetat orice formă de răzbunare asupra avertizorului de integritate.

Din examinarea primară a mai multor cereri prin care a fost solicitată acordarea protecției avertizorilor de integritate, în baza garanțiilor oferite de Legea nr.122/2018 cu privire la avertizorii de integritate, se constată cunoașterea insuficientă a specificului, scopului mecanismului avertizorilor de integritate și posibilitatea utilizării acestui instrument. De cele

⁹⁸ Proiectul „Lupta cu corupția prin consolidarea integrității în Republica Moldova”, implementat cu sprijinul PNUD și al Ministerului Afacerilor Externe al Norvegiei;

⁹⁹ www.ombudsman.md;

¹⁰⁰ <http://ombudsman.md/avertizari-de-integritate/>

mai multe ori solicitanții confundă mecanismul avertizorilor de integritate cu mecanismul influențelor necorespunzătoare sau cu aspecte ale unor litigii de muncă. De asemenea, *au fost înregistrate cazuri de adresare tardivă către Ombudsman. Astfel, în 11 cereri parvenite în adresa Avocatului Poporului, solicitanții protecției au fost informați despre instrumentele pe care urmează să le utilizeze în vederea apărării drepturilor și libertăților sale.*

Repunerea în drepturi a avertizorilor de integritate constituie un proces complex și de durată, astfel **6 asemenea cazuri** se află în examinare la Avocatul Poporului mai mult de un an de zile. Angajatorilor le-au fost înaintate ***Avize cu recomandări de repunere imediată în drepturi a avertizorilor de integritate*** potrivit garanțiilor oferite de mecanismul avertizorilor de integritate. Recomandările nu au fost implementate de către angajatori și avertizorii de integritate au contestat ordinele de sancționare în instanța de judecată. În 6 cazuri Avocatul Poporului a intervenit în proces, pentru a depune concluzii în vederea apărării drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor, iar într-un caz angajatorul încă nu a oferit un răspuns cu privire la implementarea recomandărilor care i-au fost adresate.

Cu referire la primul caz al avertizorului de integritate examinat de Avocatul Poporului, Curtea Supremă de Justiție a anulat deciziile primelor două instanțe, care s-au pronunțat în favoarea avertizorului de integritate și au dispus anularea ordinului de concediere și restabilirea persoanei în funcția deținută anterior. La moment cererea depusă de acest avertizor de integritate se află pe rol la CtEDO.

De menționat că în acest caz, dar și în altele, instanțele judecătorești, deși au acceptat depunerea de către Avocatul Poporului a concluziilor, în hotărârile sale nu fac trimitere la mecanismele de protecție oferite de *Legea privind avertizorii de integritate*.

Deficiente în implementarea Legii cu privire la avertizorii de integritate

Avocatul Poporului notează că realizarea atribuției de protecție a avertizorilor de integritate necesită resurse suplimentare (de timp, umane, etc.). Chiar dacă cererile de la avertizorii de integritate sunt examinate în condițiile *Legii cu privire la Avocatul Poporului nr.52/2014*, conform unor proceduri standardizate care se aplică tuturor cererilor parvenite în instituție, examinarea cererilor din domeniul de acordare a protecției avertizorilor de integritate presupune o capacitate suplimentară a personalului implicat în examinarea acestora. Asta, în lipsa unor bune practici – la nivel internațional există foarte puține instituții naționale de protecție a drepturilor omului care au în atribuție protecția avertizorilor de integritate. De aceea primii ani de implementare a Legii nr. 122/2018 au fost o perioadă în care au fost testate mai multe pârghii de care dispune Avocatul Poporului, pentru a asigura protecția avertizorilor de integritate, în scopul de a identifica cele mai eficiente mecanisme de intervenție.

Angajații Oficiului Avocatului Poporului au beneficiat de unele instruirii organizate în cadrul Proiectului UE „Suport pentru reforma poliției în Republica Moldova”, care a inclus și traininguri privind avertizorii de integritate. Acestea însă sunt insuficiente, deoarece sunt necesare instruirii specifice necesităților Instituției Naționale pentru Drepturile Omului. Prin urmare, e nevoie de consolidat mecanismul de protecție a avertizorilor de integritate de către Avocatul Poporului, prin sporirea numărului de angajați, care urmează a fi instruiți și specializați în acest domeniu și, evident, prin alocarea resurselor bugetare necesare pentru exercitarea atribuțiilor și desfășurarea activităților de promovare etc.

De asemenea, este de o importanță majoră ca dezvoltările să fie examinate cu atenție sporită de instituțiile responsabile, ca mecanismul avertizorilor de integritate să nu fie tratat cu formalitate. Or, *în procesul de examinare a cererilor avertizorilor de integritate, în mare parte, autoritățile vizate nu acceptă dialogul constructiv cu Avocatul Poporului, pentru a declanșa procedura de mediere și soluționare amiabilă a conflictului apărut și a evita o război vădită asupra avertizorului de integritate.*

De asemenea, se atestă interpretarea diferită a Legii nr. 122/2018 de către diferiți actori care sunt sau pot fi implicați în implementarea acesteia, fie în monitorizarea aplicării ei în practică.

S-a dovedit a fi destul de dificilă sarcina de atribuire a calității de avertizor de integritate. Au fost înregistrate cereri în care persoanele care au solicitat protecție, pretinzând că sunt avertizori de integritate, au făcut dezvoltările privind unele practici ilegale după ce au devenit subiecții unor proceduri disciplinare și procesele penale, fie la faza urmăririi penale, fie a cercetării judecătorești, inițiate cu respectarea procedurilor legale. Asemenea cereri necesită tratarea cu maximă atenție, o examinare complexă a speței pentru ca, atribuind calitatea de avertizor de integritate, să nu favorizăm impunitatea, să nu admitem ca acest mecanism să fie utilizat de unele persoane în scopul absolvirii de pedeapsă pentru anumite ilegalități comise în exercitarea atribuțiilor de serviciu, ceea ce, în instanță finală, ar compromite conceptul de avertizor de integritate.

O altă dificultate care rezidă din cele menționate este aprecierea bunei credințe cu care a acționat un presupus avertizor de integritate.

Se cere de menționat și faptul că prevederile referitoare la sancționarea încălcărilor din articolul 18¹⁰¹ din Legea nr. 122/2018 nu sunt funcționale din cauza neajustării și a cadrului

¹⁰¹ Articolul 18. Răspunderea pentru încălcarea prevederilor legii

(1) Neluarea de către angajator a măsurilor de asigurare a dezvoltării practicilor ilegale în cadrul entității, nerespectarea confidențialității angajaților care dezvoltă practici ilegale și neasigurarea măsurilor de protecție a angajaților recunoscuți în calitate de avertizori de integritate atrag răspundere disciplinară și/sau contravențională.

normativ conex¹⁰² pentru sancționarea încălcării confidențialității. Respectiv, aceste încălcări pot fi sancționate prin aplicarea unor norme cu caracter general.

Cunoașterea insuficientă a conceptului avertizorilor de integritate de către angajați și angajatori, precum și a mecanismelor de protecție a avertizorilor de integritate constituie, în opinia Avocatului Poporului, problema de bază pentru funcționarea eficientă a Legii nr.122/2018. La fel se constată o interpretare diferită a procedurilor stabilite în lege, competențele instituțiilor vizate și gradul de implicare a acestora atât din partea societății civile, cât și a instituțiilor responsabile de examinarea avertizărilor de integritate și de protecție.

Acești, dar și alți factori influențează asupra gradului de implementare a recomandărilor Avocatului Poporului de către angajatori, examinarea, în mare parte, a acțiunilor în judecată prin prisma Codului muncii și mai puțin prin prisma Legii 122/2018 cu privire la avertizorii de integritate.

Urmare analizei cazurilor referitoare la avertizorii de integritate de către instanțele judecătorești, Avocatul Poporului s-a adresat Institutului Național al Justiției cu recomandarea de a include un modul privind protecția avertizorilor de integritate în programul de perfecționare profesională a judecătorilor. Această inițiativă a fost acceptată de Institutul Național al Justiției care au inclus în tematica instruirilor un modul distinct mecanismului avertizorilor de integritate.

Pe parcursul anului 2021, Centrul de Analiză și Prevenire a Corupției (CAPC) a contribuit substanțial la implementarea efectivă a mecanismelor de protecție a avertizorilor în Republica Moldova prin:

- Consolidarea capacităților angajatorilor, reprezentanților Centrului Național Anticorupție, a angajaților Oficiului Avocatului Poporului și ale funcționarilor publici în gestionarea cazurilor de dezvoltare a avertizărilor de integritate și pentru protecția avertizorilor de integritate prin traininguri bazate pe programe personalizate, elaborarea de modele pentru examinarea cererilor avertizorilor de integritate de către autoritățile de protecție.
- Elaborarea Manualului pentru avertizori¹⁰³, precum și Ghidului privind specificul instituției avertizorilor pentru judecători și procurori. Ghidul oferă informații detaliate

(2) Divulgarea de către reprezentantul angajatorului sau al altor autorități de examinare a identității avertizorului de integritate persoanelor pretins responsabile de practicile ilegale pe care acesta le invocă atrage răspundere disciplinară și/sau contravențională.;

¹⁰² Articolul 19(2) În termen de 3 luni de la data intrării în vigoare a legii, Guvernul va aduce actele sale normative în conformitate cu prevederile acesteia;

¹⁰³ <https://avertizori.capc.md/Ghidul-avertizorului-de-integritate-pentru-cet%C4%83%C8%9Bni.pdf>

și cuprinzătoare cu privire la specificul examinării în instanțe a cauzelor cu participarea avertizorilor și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO) cu privire la avertizori.

- Consultarea și încurajarea, inclusiv prin intermediul rețelelor sociale, a potențialilor avertizori de a raporta cazuri de corupție. Sprijinirea avertizorilor și asigurarea lor de protecție juridică și reprezentare în instanță – avocații CAPC au examinat și au reprezentat interesele celor 7 denunțatori (1 femeie și 6 bărbați).
- Informarea angajaților despre oportunitățile instituției avertizorilor - CAPC a dezvoltat versiunea blogului care poate fi accesat aici: www.avertizori.capc.md.
- Organizarea de cafenele tematice pentru dezbateri informale despre avertizori cu CNA și Avocatul Poporului, reprezentanți ai autorităților publice centrale responsabile cu implementarea Legii avertizorilor, reprezentanți ai sectorului privat și asociații de afaceri. CAPC a asistat dezbaterile privind provocările și soluțiile în ținerea evidenței dezvoltării practicilor ilegale; luarea măsurilor de încetare a represaliilor, aplicarea măsurilor de protecție, cadrul normativ privind avertizorii, obligațiile autorităților de implementare (angajatorii) pe partea ce țin de: înregistrarea, examinarea dezvoltărilor, asigurarea protecției avertizorilor.

CONCLUZII

După trei ani de implementare a mecanismului de asigurare a protecției avertizorilor de integritate se constată un gradul scăzut de acceptare în societate a instituției avertizorului de integritate. De asemenea, se atestă necunoașterea mecanismului de protecție a acestuia, gradul redus de implementare a recomandărilor Avocatului Poporului cu privire la acordarea garanțiilor avertizorilor de integritate, tratarea frecventă a cazurilor de dezvoltare a abaterilor și de recunoaștere a avertizorilor de integritate ca și litigii, relații de muncă clasice. Avocatul Poporului consideră că nu sunt încă pe deplin conștientizate importanța și efectul Legii privind avertizorii de integritate, motiv din care prea rar se face uz de prevederile acesteia.

RECOMANDĂRI

- Instruirea continuă a grupurilor de profesioniști privind mecanismul avertizorilor de integritate, precum și continuarea acțiunilor de sensibilizare a publicului cu privire la instituția avertizorului de integritate.
- Evaluarea actelor normative aferente instituției avertizorilor de integritate pentru elaborarea modificărilor la cadrul normativ în vigoare, inclusiv ajustarea cadrului normativ conex prin prisma conformării la standardele europene în domeniu.

VIOLENȚA FAȚĂ DE FEMEI ȘI VIOLENȚA ÎN FAMILIE

Constituția Republicii Moldova garantează egalitatea dintre femei și bărbați în articolul 16, alineatul (2): *(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sînt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială.*

Principalele instrumente internaționale și regionale prin care egalitatea este protejată, la care Republica Moldova este parte, sunt Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (1966), Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale (1966), Convenția ONU privind eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (1979), Carta Socială Europeană revizuită (1996), Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (2011).

Violența bazată pe gen este o formă de discriminare care inhibă grav capacitatea femeilor de a se bucura de drepturi și libertăți pe bază de egalitate cu bărbații. Violența bazată pe gen afectează femeile în mod disproporționat. Atitudinile tradiționale prin care femeile sunt considerate subordonate bărbaților sau ca având roluri stereotipe perpetuează practicile larg răspândite care implică violență sau constrângere, cum ar fi violența și abuzul în familie, hărțuirea sexuală, violul, căsătoria forțată etc. Astfel de prejudecăți și practici pot justifica violența bazată pe gen ca formă de protecție sau control asupra femeilor. Violența împotriva femeilor este unul dintre mecanismele sociale cruciale prin care femeile sunt plasate într-o poziție de subordonare față de bărbați și constituie un obstacol major în calea atingerii egalității substanțiale între femei și bărbați. Aceasta împiedică femeile să se bucure de drepturile și libertățile lor fundamentale și contribuie la nivelul lor scăzut de participare politică, educație, abilități și oportunități de muncă¹⁰⁴. De aceea, realizarea egalității *de jure* și *de facto* între femei și bărbați este un element crucial în prevenirea violenței împotriva femeilor, iar statul are obligația primordială de a urma, prin toate mijloacele adecvate și fără întârziere, o politică de eliminare a discriminării față de femei, inclusiv a violenței de gen împotriva femeilor. Această obligație este imediată prin natura sa; amânările nu pot fi justificate din niciun motiv, incluzând motive economice, culturale sau religioase¹⁰⁵.

În Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020, Avocatul Poporului a înaintat o serie de recomandări autorităților, evidențiind unele din ele: accelerarea ratificării Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și

¹⁰⁴ Recomandarea generală CEDAW nr. 19 (1992) privind violența împotriva femeilor și Recomandarea generală CEDAW nr. 35 (2017) privind violența bazată pe gen împotriva femeilor, de actualizare a Recomandării generale nr. 19;

¹⁰⁵ Recomandarea generală CEDAW nr. 35 privind violența de gen împotriva femeilor ;

combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul); modificarea articolului 78¹ din Codul Contravențional, pentru a elimina prevederile ce îi scutesc de răspundere penală pe făptuitorii violenței față de femei; sporirea gradului de conștientizare a publicului larg pentru a elimina stereotipurile discriminatorii bazate pe gen în ceea ce privește rolurile și responsabilitățile femeilor și ale bărbaților în familie și în societate; alocarea resurselor suficiente pentru acordarea compensațiilor financiare victimelor violenței în familie și victimelor altor infracțiuni de violență bazată pe gen; asigurarea accesului victimelor violenței la adăposturi și servicii de asistență, inclusiv la tratament medical, consiliere psiho-socială și asistență juridică în orice parte a țării.

Avocatul Poporului apreciază ratificarea de către Republica Moldova a Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice¹⁰⁶, primul instrument la nivel european care stabilește standarde obligatorii din punct de vedere juridic în mod specific pentru prevenirea violenței bazate pe gen, protejarea victimelor violenței și pedepsirea făptuitorilor. Avocatul Poporului îndeamnă autoritățile să-și respecte angajamentele asumate și să depună eforturi consolidate pentru asigurarea implementării eficiente a Convenției.

Violența asupra femeii în cadrul familiei continuă să fie o problemă în societatea noastră, atât determinată de stereotipuri, cât și din cauza acțiunii insuficiente și ineficiente din partea autorităților. Este opinia unor experți exprimată în Studiul *Percepții asupra drepturilor omului în Republica Moldova (2021)*¹⁰⁷, realizat la comanda Oficiului Avocatului Poporului. Experții au evidențiat existența unor lacune funcționale cu referire la ordonanța de protecție, care până la urmă nu apără în totalitate victima violenței în familie. Circa 43% dintre respondenți susțin că femeile sunt frecvent și foarte frecvent discriminate în familie, în cazurile de violență fizică, psihică, economică - 40%, circa 1/4 respondenți (24,8%) – în viața politică, circa 1/5 – la angajarea în muncă, la locul de muncă, dar și privind accesul la justiție. Unele femei, victime ale violenței în familie, au remarcat că în continuare partenerii/foștii parteneri continuă să le abuzeze psiho-emoțional, chiar dacă locuiesc separat, au întrerupt comunicarea, agresorii găsesc metode prin care să facă presiuni asupra victimei. Iar adresările la poliție nu sunt eficiente¹⁰⁸.

Conform datelor prezentate de Inspectoratul General al Poliției, în anul 2021 au fost constatate 2609 cazuri de violență în familie, o creștere cu 1,56% față de 2020, dintre care: 947/866 +0,81% cazuri au întrunit elementele constitutive ale componenței de infracțiune, iar

¹⁰⁶ Legea nr. 144 din 14 octombrie 2021 cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice;

¹⁰⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Studiu-PERCEPTII-DO-2021.pdf>

¹⁰⁸ Idem;

1662/1587 +0,75% cazuri au întrunit elementele constitutive ale componenței de contravenție (art.78¹ Cod contravențional). Ponderea femeilor și femeilor cu copii, victime ale violenței în familie, constituie circa 83%¹⁰⁹.

Numărul apelurilor telefonice din partea femeilor la serviciul de asistență telefonică pentru victimele violenței în familie și violenței împotriva femeilor în primul trimestru al anului 2021 au fost în proporție de 64%. Din 420 apeluri primite de la victime, 97,3% dintre acestea au fost efectuate de victime femei¹¹⁰.

Conform Hotărârii Curții Constituționale din 22.11.2018, sancțiunile prevăzute de articolul 78¹ din Codul Contravențional includ munca neremunerată, care poate fi aplicată numai cu acordul contravenientului și arestul administrativ, care nu poate fi aplicat persoanelor care au atins vârsta de pensionare. Curtea a constatat lacune în legislație care nu permit pedepsirea celor care au atins vârsta de pensionare și care refuză executarea muncii neremunerate în folosul comunității.

Curtea constată faptul că problema dedusă judecății sale denotă o omisiune de ordin legislativ în sistemul punitiv al statului, în contextul comiterii faptelor de violență în familie. Pentru a înlătura această omisiune, Parlamentul trebuie să modifice legea contravențională astfel, încât să se asigure că acest sistem funcționează efectiv. Avocatul Poporului remarcă lipsa în prezent a unor schimbări semnificative în acest domeniu.

Examinarea cererilor

Examinarea cererilor cu referire la actele de violență față de femei și violență în familie a făcut Avocatul Poporului să remarce în continuare lipsa de conștientizare a acestui fenomen ca fiind unul grav, în special din partea actorilor implicați în asigurarea mecanismului de protecție a victimelor. În context, Avocatul Poporului subliniază că *autoritățile abilitate cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie sunt obligate să reacționeze prompt la orice sesizare și să informeze victimele despre drepturile lor, despre autoritățile și instituțiile cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie; despre tipul serviciilor și organizațiile la care se pot adresa după ajutor; despre asistența disponibilă pentru ele, etc.[...]; poliția este obligată să răspundă imediat la comunicările despre cazurile de violență în familie și să nu subestimeze importanța acțiunilor de contracarare a oricăror forme de violență în familie, iar reprezentanților autorităților abilitate cu funcții de prevenire și combatere a violenței în familie li se interzice să întreprindă acțiuni menite să descurajeze victima în denunțarea actelor de violență la care*

¹⁰⁹ https://politia.md/sites/default/files/ni_privind_infrastructiunile_ce_atenteaza_la_viata_persoanei_si_cele_5.pdf

¹¹⁰ Raport de activitate al serviciului de asistență telefonică pentru victimele violenței în familie și violenței împotriva femeilor 0 8008 8008, ianuarie - iunie 2021; http://lastrada.md/pic/uploaded/Raport%20TIFF%20sumar%20sem.%201_2021.pdf

*este supusă*¹¹¹. Astfel, în unele cazuri examinate, Ombudsmanul a considerat îngrijorătoare inacțiunile autorităților publice locale, precum și acțiunile tergiversate ale organului de urmărire penală în contextul constatării actelor de violență domestică și aplicării măsurilor de protecție.

Pe un caz aflat în examinare, Avocatul Poporului a stabilit inacțiuni din partea inspectoratului de poliție și autorităților publice locale în ceea ce privește instituirea măsurilor de protecție a victimei violenței în familie, inacțiuni care puneau în pericol siguranța acesteia și altor membri de familie și care au condus la repetarea acțiunilor violente din partea agresorului. În cadrul ședinței de lucru pe caz cu autoritățile publice, Avocatul Poporului a ajuns la concluzia că autoritatea publică locală, aflându-se în cunoștință de cauză despre acțiunile de violență, precum și despre caracterul repetitiv al acestora, nu a întreprins nicio acțiune, *recomandându-i victimei să se adreseze autorității publice teritoriale întru aplanarea conflictului*, fiind admis în mod tacit atât separarea copiilor, cât și încurajarea agresorului de a-și continua acțiunile abuzive și denigratoare față de mama acestora. Totodată, Ombudsmanul a sesizat o lipsă de imparțialitate și obiectivitate a reprezentanților autorităților publice locale cu referire la caz, manifestată printr-o protecție voalată a agresorului, or, recomandările adresate acestora în cadrul ședinței de lucru în vederea aplicării mecanismului de protecție victimei și copiilor ei, precum și atragerea urgentă la răspundere a agresorilor, erau puse la îndoială și condiționate de „*intenția cu bună-credință*” de aplanare a cazului prin împăcarea părților. În pofida recomandărilor Ombudsmanului adresate autorităților, acestea au ales calea de mediere a părților, victima exprimându-și acordul în acest sens și refuzând vreo intervenție.

Intervenția organelor de urmărire penală și a poliției pe cazurile de violență, alta decât cea fizică, în opinia Avocatului Poporului este și mai redusă. În acest sens, se urmărește o tendință de a trece cu vederea acțiunile abuzive ale potențialilor agresori, care prezumă acte de violență psihologică sau economică. Astfel, Ombudsmanul a găsit nejustificată lipsa de intervenție a inspectoratului de poliție la cererea unei petiționare care are la întreținere doi minori și care, aflându-se în proces de divorț pe motiv de acțiuni de violență fizică în privința sa și a minorilor, a fost supusă violenței economice și psihologice de către socru. Urmare a analizei circumstanțelor cauzei, Avocatul Poporului a stabilit că, deși victima a investit mijloacele financiare obținute anterior căsătoriei în locuința comună cu drept de proprietate a soțului, ulterior înstrăinată tatălui acestuia, ultimul a solicitat prin instanța de judecată evacuarea victimei și a copiilor minori din locuință. În pofida unui act judecătoresc în favoarea petiționarei, socrul a creat impedimente de acces în locuință pentru copii și mama

¹¹¹ Art.11, art. 12 alin. (5) și (2) din Legea nr.45/2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie;

lor, precum și a solicitat companiei de distribuție a energiei electrice de a înceta livrarea energiei electrice către apartament. Adresarea petiționarei către organul de poliție de sector a rezultat cu un răspuns formal, prin care se recomanda adresarea în instanța de judecată, date fiind raporturile civile existente, or, *procesul contravențional nu poate fi pornit sau dacă va fi pornit va fi încetat, din motivul lipsei faptei contravenției*¹¹². Urmare a intervenției Avocatului Poporului pe caz, victima și minorii au fost repuși în drepturi. Totuși, responsabili din organe de drept care au avut în examinare cererea nu au fost atrași la răspundere, în pofida solicitării Avocatului Poporului.

În conjunctura cazurilor examinate, Ombudsmanul a considerat neîntemeiat și refuzul organului de resort de a iniția urmărire penală în temeiul plângerii victimei, în privința căreia a fost aplicată violență domestică, ordonanța de refuz în rezultat fiind anulată și inițiată urmărirea penală. De asemenea, Avocatul Poporului a considerat nejustificat refuzul agentului constatatator adresat victimei actelor de abuz de a avea acces la materialele procesului contravențional, argumentarea fiind confidențialitatea datelor cu caracter personal ale contravenientului. În astfel de condiții, victima se afla în imposibilitatea de a-și exercita dreptul de acces la justiție în acțiune civilă, în scopul reparării prejudiciului cauzat de contravenient.

Analiza și intervenția Ombudsmanului pe astfel de cazuri au atras atenția asupra modului de supraveghere a mecanismelor de protecție a victimelor, pe lângă incapacitatea unor autorități de a identifica și recunoaște drept grave actele de violență. În acest sens, Avocatul Poporului reține, că *organul de poliție dispune eliberarea ordinului de restricție de urgență în privința agresorului pe un termen de 10 zile, precum și adresează către autorități judecătorești pentru obținerea ordonanței de protecție în situația de criză, asigurând supravegherea executării ordonanței de protecție*¹¹³. Datele Raportului Inspectoratului General de Poliție arată că, deși numărul ordonanțelor de protecție emise crește anual, implementarea acestora este deficientă. Astfel, ponderea ordonanțelor de protecție încălcate de agresor este înaltă, în anul 2021 constituind 48,69% din numărul total de ordonanțe emise, iar ponderea ordinelor de restricție de urgență încălcate a constituit 12,4%¹¹⁴.

În cadrul examinării cererilor, Ombudsmanul evidențiază dezacordul victimelor violenței în familie cu supravegherea executării ordinului de restricție de urgență și/sau a ordonanței de protecție. În acest sens, este invocată insuficiența acțiunilor de supraveghere, agresorii deseori încălcându-le, nefiind trași la răspundere juridică. Astfel, pe un caz examinat

¹¹² Răspunsul IP Botanica mun. Chișinău nr.19565 din 01.09.2021;

¹¹³ Art.6 lit.(f) și (g) Legea nr. 45/2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie;

¹¹⁴ https://politia.md/sites/default/files/ni_privind_infrațiunile_ce_atenteaza_la_viata_persoanei_si_cele_5.pdf

Avocatul Poporului a stabilit încălcarea ordonanței de protecție emise de instanța judiciară care stabilea obligația agresorului de a sta departe de locuința victimei. Adresarea victimei către organul de poliție s-a soldat cu un răspuns formal, prin care examinarea cazului a fost încetată, din considerentul că nu există fapta contravenției. O altă latură a aplicabilității măsurilor de protecție ține de interpretarea, uneori confuză, de către instanțele judiciare ale acțiunilor de violență în familie. Astfel, Ombudsmanul a considerat insuficientă emiterea ordonanței de protecție de către instanța judiciară doar în privința soției agresorului și a intervenit către aceasta cu concluziile de rigoare. Stabilind cu certitudine existența între părți a unor relații ostile, în urma lor victima este supusă violenței fizice și psihologice, instanța de fond a considerat a accepta drept „normalitate” violența verbală cu scop educativ ale agresorului declarate în cadrul procesului judiciar. Mai mult, instanța judiciară a stabilit că conflictele existente între soți au loc în prezența copiilor minori, ceea ce denotă o atmosferă familială nocivă care, în opinia Ombudsmanului, periclitează starea psiho-emoțională pozitivă a ultimilor.

Un segment important în procesul de intervenție pe cazurile de violență în familie îl au serviciile de asistență și consiliere pentru victimele violenței, cât și activitatea de reabilitare a agresorilor. Cazurile examinate de către Avocatul Poporului, în marea lor parte, indică asupra accesului limitat la servicii pentru victime, deseori acestea sunt puse în situația de a-și găsi de sine stătător un refugiu. Astfel, în ansamblul celor expuse, Ombudsmanul consideră încă lipsită de fermitate intervenția actorilor implicați în prevenirea și combaterea violenței domestice, or, abordarea preconcepută, stereotipurile sociale, precum și capacitatea slabă de identificare a eventualelor acțiuni de violență, rămân a fi factorii disuasivi ai acesteia.

CONCLUZII

Autoritățile au întreprins acțiuni importante în domeniul prevenirii violenței față de femei și violenței în familie, însă sunt necesare eforturi suplimentare cuprinzătoare pentru asigurarea respectării plenare a drepturilor femeilor, inclusiv prin asigurarea implementării angajamentelor asumate prin ratificarea Convenției de la Istanbul, astfel încât să fie posibilă atingerea unei egalități reale între femei și bărbați. Violența față de femei și violența în familie reprezintă un continuu fenomen de amploare întâlnit în societatea noastră, iar cererile parvenite în adresa Avocatului Poporului reafirmă încă o dată necesitatea consolidării mecanismelor de prevenire și combatere a acestuia. Avocatul Poporului constată un nivel redus de implementare a recomandărilor adresate autorităților, menținând majoritatea din ele și în prezentul Raport.

RECOMANDĂRI:

- Instituirea unui mecanism viabil de implementare a prevederilor Convenției de la Istanbul;
- Operarea modificărilor la Codul Penal și Codul Contravențional, pentru a spori sancțiunile aplicate în cazurile de violență domestică și sexuală, în conformitate cu standardele internaționale și în corespundere cu Hotărârea Curții Constituționale din 22 noiembrie 2018;
- Asigurarea investigării eficiente a tuturor plângerilor privind cazurile de violență împotriva femeilor, urmărirea penală a agresorilor și aplicarea pedepsei proporționale cu gravitatea faptei săvârșite;
- Sporirea gradului de conștientizare a femeilor, inclusiv a celor care aparțin grupurilor vulnerabile (minorități etnice, cu dizabilități, migrante, femeilor în etate, din zonele rurale etc.), cu privire la drepturile lor și la căile de atac disponibile pentru a solicita aceste drepturi;
- Eliminarea barierelor și stigmei care descurajează femeile să raporteze autorităților competente cazurile de violență bazată pe gen, inclusiv prin sensibilizarea și instruirea reprezentanților din domeniul justiției sau poliției;
- Sporirea gradului de conștientizare a publicului larg pentru a elimina stereotipurile discriminatorii bazate pe gen în ceea ce privește rolurile și responsabilitățile femeilor și ale bărbaților în familie și în societate;
- Alocarea resurselor suficiente pentru acordarea compensațiilor financiare victimelor violenței în familie, în temeiul Legii nr.196/2016, și victimelor altor infracțiuni de violență bazată pe gen, în temeiul Legii nr.137/2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor;
- Sporirea colaborării intersectoriale și a eficienței echipelor multidisciplinare în cazurile de violență în familie, prin instituirea unui mecanism de colaborare intersectorial cu stabilirea unor responsabilități clare pentru fiecare membru al echipei;
- Alocarea resurselor umane, tehnice și financiare corespunzătoare, pentru a asigura victimelor violenței accesul la adăposturi și servicii de asistență, inclusiv la tratament medical, consiliere psiho-socială și asistență juridică în orice parte a țării.

RESPECTAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR OMULUI ÎN LOCALITĂȚILE ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN STÂNGA NISTRULUI ȘI MUNICIPIUL BENDER (TRANSNISTRIA)

Astăzi, *conflictele armate înghețate* reprezintă o realitate de netăgăduit. Ele au primit acest nume, deoarece acordurile de încetare a focului încheiate între părțile implicate nu au reglementat și statutul politic al regiunii care-și reclamă, încă, astăzi, independența.

Majoritatea din aceste conflicte nu sunt (*oficial*) între state, ci în interiorul lor, ceea ce complică deseori soluționarea acestora în baza principiului respectării suveranității naționale. În aceste situații intervenția devine tot mai neacceptată, însă necesitatea monitorizării aplanării conflictului prin mijloace pașnice este legitimată prin principiul respectării drepturilor omului.

În *Raportul privind drepturile omului în regiunea Transnistreană a Republicii Moldova*¹¹⁵, expertul ONU în domeniul drepturilor omului, Thomas Hammarberg a menționat că „constituția” transnistreană conține o listă a drepturilor omului recunoscute pe plan internațional.

Pe lângă legislația internațională cutumiară care obligă autoritățile de facto să susțină normele fundamentale în domeniul drepturilor omului, autoritățile de facto s-au angajat unilateral, să respecte unele dintre tratatele internaționale inclusiv: Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice; Pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale; Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Convenția cu privire la Drepturile Copilului.

Transnistria nu este recunoscută pe plan internațional ca stat, ea nu poate fi parte la tratatele internaționale privind drepturile omului. Acest lucru însă nu eliberează autoritățile secesioniste de obligații conform dreptului internațional cu privire la drepturile omului și dreptului umanitar internațional, să aplice standarde care sunt în concordanță cu normele internaționale importante, iar constrângerea aplicată de către entitățile de la Tiraspol nu trebuie să anuleze drepturile omului, trebuie să respecte principiul proporționalității și temporalității și să nu implice nici o derogare de la standardele drepturilor omului.

Conform standardelor internaționale general acceptate, în cazul restricțiilor pentru drepturile omului impuse pe un anumit teritoriu, Avocatul Poporului (Ombudsmanul) monitorizează în continuare respectarea drepturilor omului pe întreg teritoriul țării, inclusiv în regiunea transnistreană.

¹¹⁵https://www.undp.org/content/dam/unct/moldova/docs/pub/Expert_Superior_Hammarberg_Raport_TN_DrepturileOmului.pdf

În exercitarea funcțiilor sale de bază, precum monitorizarea, documentarea, raportarea, sensibilizarea cu privire la drepturile omului pe teritoriile aflate în afara controlului guvernamental, Avocatul Poporului, fiind independent de guvern, aplică o varietate de abordări luând în calcul aspectele ce țin de siguranță și securitate, acces și prioritățile strategice.

Orice interacțiune a Avocatului Poporului cu reprezentanții structurilor de la Tiraspol este întreprinsă în corespundere cu Principiile de la Paris și nicidecum nu poate fi interpretată ca o legitimizare a acestor entități.

În situația în care Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nu are acces liber în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender, teritoriu efectiv necontrolat de autoritățile statului, pentru a interveni în diferite situații legate de asigurarea drepturilor și libertăților în această regiune a țării, comunicarea cu entitățile de la Tiraspol este una vital de importantă.

În condițiile unui conflict armat nesoluționat/înghețat, controlul cuvintelor și conceptelor în procesul de comunicare conduce de obicei spre controlul proceselor și în cele din urmă al obiectivului pe care dorim să-l atingem. Comunicarea este necesară pentru a susține interesele cetățeanului într-un mod benefic și menținerea relațiilor între actorii în procesul de negocieri privind reglementarea conflictului armat. Prezentarea eficientă și convingătoare în procesul de comunicare a unui caz/probleme ce țin de respectarea drepturilor și libertăților omului, precum și aplicarea metodelor de comunicare adecvate asigură în final rezultatul așteptat. Este important ca procesul de comunicare să respecte regula generală „de a nu dauna” și de a nu periclita procesul de negocieri pentru reglementarea pașnică a conflictului transnistrean.

În prezent Reprezentanța Varnița a Oficiului Avocatului Poporului care activează în zona cu regim sporit de securitate menține un dialog cu Veaceslav Kosinschii¹¹⁶, împuternicit pentru drepturile omului din Transnistria, pe cauzele cu rezonanță socială sporită, dar și subiecte ce țin de accesul la persoanele deținute ilegal în această regiune a țării¹¹⁷. În situația în care independența așa-numitului „împuternicit pentru drepturile omului din Transnistria” este una declarativă, acest dialog este frecvent blocat de așa-numitul „minister de externe rmn”¹¹⁸. Autoritățile de facto din stânga Nistrului ignoră în continuare drepturile și libertățile

¹¹⁶ Veaceslav Kosinschii, actualul așa-numitul „împuternicit pentru Drepturile Omului din Transnistria”; (https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/03/1-Promo-LEX_lista_persoanelor_02.03.2018.pdf)

¹¹⁷ <http://ombudsman.md/news/angajatul-oficiului-avocatului-poporului-a-facilitat-intalnirea-rudelor-lui-adrian-glijin-cu-imputernicitul-pentru-drepturile-omului-din-stanga-nistrului/>

¹¹⁸ <http://mfa-pmr.org/ru/Shr>

omului în această regiune a țării, impun autorităților constituționale diferite reguli intenționat inventate pentru a menține ostatici locuitorii din regiune.

Fenomenul impunității, accesul limitat pentru monitorizarea situației, precum și lipsa oricăror garanții negativ se reflectă asupra drepturilor și libertăților omului în localitățile administrative-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender.

Libertatea de circulație. Persoanele intern strămutate

Începând cu 30 aprilie 2021 a fost restabilită libera circulație a cetățenilor în /dinspre malul stâng al Nistrului, care a vizat persoanele, care în perioada 16 martie 2020 - 30 aprilie 2021 au fost blocate în regiune ca urmare a autoizolării artificiale sub preținse pretexte pandemice și a intensificării infrastructurii posturilor neautorizate de control în zona de securitate. De asemenea, au fost excluse restricțiile pentru cadrele medicale cu loc de trai în regiune și cu loc de muncă pe malul drept, a fost anulat mecanismul notificărilor scrise prealabile în privința oficialilor și a funcționarilor publici ai Republicii Moldova ce efectuează vizite cu caracter privat sau trec prin localitățile din regiunea transnistreană. Tiraspolul însă menține liste ale persoanelor indezirabile în regiune, unele dintre care nu au acces elementar la propriul domiciliu, familii, rude apropiate, nu se pot deplasa în regiune promotorii drepturilor omului, jurnaliștii de pe malul drept, funcționarii publici ce își exercită atribuțiile de serviciu ș.a.¹¹⁹.

Conflictul transnistrean, care în anul 1992 a degenerat într-o confruntare militară, care la rândul său a dus la pierderi umane, umanitare, sociale și economice până în prezent își pune amprenta pe locuitorii din Republica Moldova, Ucraina.

După încheierea fazei active a ostilităților aproape toate persoanele strămutate intern înregistrate pe malul drept al Nistrului au revenit la casele lor - 95,5%, la septembrie 1992¹²⁰, iar actele normative prin care li se acorda asistență persoanelor intern strămutate au fost abrogate prin Hotărârea Guvernului nr. 74/2001¹²¹. Astfel locuitorii din regiunea transnistreană strămutați involuntar din cauza violențelor, încălcării drepturilor și libertăților omului au rămas fără suport și asistență din partea statului.

La mai mult de 29 de ani de la oprirea fazei active al conflictului și trecerea la faza înghețată sunt înregistrate cazuri când unele persoane domiciliate în stânga Nistrului sunt

¹¹⁹ <https://gov.md/ro/content/bilantul-anului-2021-activitatea-biroului-politici-de-reintegrare-si-prioritati-pentru-anul>

¹²⁰ „Costurile Conflictului transnistrean și beneficiile soluționării lui”, studiul realizat în cadrul proiectului „Impact” (Centrul de expertiză pentru avansarea procesului pașnic pe marginea conflictului moldo-transnistrean);

<http://www.cisr-md.org/pdf/Report%20ROM%20Master%20Draft%20vEG.pdf>

¹²¹ HG74/2001 (legis.md) Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.74 din 29-01-2001cu privire la alocarea mijloacelor financiare și abrogarea unor hotărâri ale Guvernului Republicii Moldova;

recunoscute indezirabile de autoritățile secesioniste¹²², nu pot să revină la propria locuință din regiune, precum și cazuri când cetățenii pentru a nu fi reținuți, arestați, condamnați sunt nevoiți să fugă din regiunea transnistreană aflată sub controlul autorităților secesioniste în localitățile aflate sub controlul autorităților constituționale, unde însă nu beneficiază de vreo protecție adecvată din partea statului. Printre aceste persoane cel mai frecvent sunt tinerii care au evadat/eschivat de „serviciul militar” în așa-numitele „forte armate rmn”.

Deși Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative în domeniul azilului odată cu aderarea la Convenția privind statutul refugiaților din 1951 prin ajustarea legislației naționale în domeniul azilului la standardele internaționale, la capitolul persoanelor intern strămutate nu există un cadru normativ ce garantează drepturile și libertățile persoanelor intern strămutate, iar cifrele oficiale cu privire la persoanele intern strămutate lipsesc.

Legea nr. 270/2008 privind azilul în Republica Moldova¹²³, nu prevede noțiunea de persoană intern strămutată, doar noțiunea de persoane strămutate, care, conform definiției, se referă doar la persoane străine strămutate din țara lor de origine în alte țări, adică refugiați.

Dreptul la asistență și protecție socială

Problema pensiilor și a prestațiilor sociale în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender¹²⁴ reflectată în Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020¹²⁵ rămâne nesoluționată.

Este important de menționat că la 14 octombrie 2021 Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) a pronunțat o decizie pe *cauza Șutac vs. Republica Moldova*, prin care a luat act de acordul de reglementare amiabilă la care au ajuns Guvernul Republicii Moldova și reclamanta Oxana Șutac. Potrivit Promo-LEX, în cazul Oxanei Șupac, autoritățile Republicii Moldova refuzau să acorde indemnizație unică la nașterea copilului, indemnizație pentru creșterea și îngrijirea copiilor, pentru că reclamanta beneficia de astfel de indemnizații din partea administrației de facto a regiunii transnistrene.

La data de 03 ianuarie 2012, reclamanta a depus o cerere la CtEDO și a reclamat încălcarea art.1 din Protocolul nr.1 la Convenție (dreptul de proprietate). Suplimentar, reclamanta a invocat încălcarea articolului 14 coroborat cu articolul 1 din Protocolul nr. 1 la Convenției pentru că a fost victima unui tratament discriminatoriu. După comunicarea cauzei Guvernului Republicii Moldova de către CtEDO Agentul Guvernamental a inițiat

¹²² <https://zonadesecuritate.md/deportati-de-regimul-de-la-tiraspol-de-aproape-trei-luni-doi-veterani-nu-pot-intra-in-propria-casa/>

¹²³ <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20legislatiei/Baza%20de%20date/Materiale%202008/Acte/L%20privind%20azilul.pdf>

¹²⁴ Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stînga Nistrului (Transnistria) nr.173 din 22.07.2020.

¹²⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf>

procedura de reglementare amiabilă a cauzei și a solicitat Curții Supreme de Justiție revizuirea cauzei. La 08 iulie 2020, CSJ a constatat încălcarea drepturilor Oxanei Șutac garantate de art.1 din Protocolul nr. 1 la Convenție și a art.14 coroborat cu art. 1 din Protocolul nr.1.

Urmare rejudecării cauzei, prin Hotărârea Judecătoriei Chișinău, sediul Râșcani din 27 ianuarie 2021 au fost anulate actele administrative ilegale, iar CNAS a fost obligată să stabilească retroactiv indemnizațiile sociale solicitate în anul 2010, fiind menținută ulterior, la 25 mai 2021, de către Curtea de Apel Chișinău¹²⁶. Refuzul de acordare a unor prestații sociale de către autoritățile constituționale ale Republicii Moldova pe motiv că persoana ar fi primit o prestație similară de la autoritățile secesioniste de la Tiraspol, reprezintă un tratament discriminatoriu pe criteriu de domiciliu, dar și o încălcare a dreptului la proprietate. Așa-numita pensie transnistreană sau oricare altă plată oferită cu titlu de indemnizație socială, nu poate fi calificată de către autoritățile constituționale ale Republicii Moldova ca și pensie în sensul legislației naționale. Or, aceste sume provin dintr-un buget privat, necontrolat de către autoritățile de la Chișinău. Respectiv, aceste plăți nu pot constitui un impediment în recepționarea indemnizațiilor corespunzătoare de la autoritățile constituționale. Această poziție a fost confirmată în repetate rânduri de instanțele judecătorești naționale. Cea mai recentă fiind adoptată în cauza dnei Oxana Șutac¹²⁷.

Autoritățile Republicii Moldova trebuie să stopeze imediat practicile de refuz în acordarea unor prestații sociale, pe motiv că persoana primește o prestație similară de la autoritățile secesioniste de la Tiraspol.

Aceste practici sunt contrarea obligațiilor pozitive deținute de către statul Republica Moldova în raport cu locuitorii regiunii transnistrene și contravin prevederilor art. 47 din Constituția Republicii Moldova (Dreptul la asistență și protecție socială).

Dreptul la ocrotirea sănătății

După ce în perioada sărbătorilor pascale, autoritățile secesioniste de la Tiraspol au anulat permisele de ieșire/întreare în regiune eliberate de ”centrele de criză”, locuitorii din această parte a țării nu mai sunt puși în situația să solicite acordul ”comisiei republicane pentru trimiterea cetățenilor „rmn” pentru tratament, consultare sau examinare în afara așa-numitei „republicii” și a procedurii pentru trimiterea cetățenilor „rmn” pentru tratament, consultare sau examinare în afara așa-numitei „republicii” potrivit Regulamentului aprobat de ministerul

¹²⁶ https://adevarul.ro/moldova/actualitate/guvernul-r-moldova-achita-prejudicii-morale-femei-transnistria-tratament-discriminatoriu-admis-instantele-judecatoresti-1_61692b725163ec427164cdd6/index.html

¹²⁷ Promo-LEX: Guvernul Republicii Moldova va achita prejudicii morale unei femei din regiunea transnistreană pentru un tratament discriminatoriu admis de instanțele judecătorești care au respins solicitarea acesteia de acordare a unor prestații sociale, <https://promolex.md/21176-guvernul-republicii-moldova-va-achita-prejudicii-morale-unei-femei-din-regiunea-transnistreana-pentru-un-tratament-discriminatoriu-admis-de-instantele-judecatoresti-care-au-respins-solicitarile-acestei/?lang=ro>

sănătății „rmn” nr.543 din 2 noiembrie 2013. În așa fel, locuitorii din regiune de sine stătător fără a coordona/solicita diferite permisuri de la „centrele de criză” au posibilitatea să se deplaseze în alte regiuni ale țării și peste hotarele țării pentru a primi asistență medicală de înaltă calitate.

Rezultate majore au fost marcate în sfera imunizării populației și a fortificării sistemului medical împotriva riscurilor generate de pandemia de COVID-19, statul a fost proactiv pe aceasta filieră, direcționând locuitorilor din estul țării o mulțime de loturi de ajutoare umanitare, compuse din echipamente performante și din articole de protecție a cadrelor medicale și de recuperare a pacienților, aproape 375 mii de doze de vaccin anti-COVID-19, dar și a organizat în comun cu OMS multiple cursuri de pregătire a specialiștilor din sfera ocrotirii sănătății în privința implementării eficiente a protocoalelor clinice și a managementului procesului de vaccinare. Important este faptul că s-a reușit generarea pe întreg teritoriul țării a unui model unic de certificat confirmativ al vaccinării, inclusiv în format electronic, cu colectarea datelor într-un sistem informațional centralizat și racordarea la standardele de calitate recunoscute la nivel internațional, iar la solicitarea persoanei domiciliată în estul țării, veridicitatea acestor certificate poate fi reconfirmată la centrele medicale de pe malul drept¹²⁸.

Avocatul Poporului salută eforturile autorităților naționale depuse pentru combaterea pandemiei, inclusiv în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și mun. Bender.

Protecția datelor cu caracter personal a copiilor rămași fără îngrijirea părintească

Potrivit datelor statistice și indicatorilor așa-numitei „direcții politic de protecție socială, asigurări sociale, control și audit al direcției protecție drepturile familiei, tutelă și asistență socială pentru familiile în situație de risc” subordonate așa-numitului „ministerul protecției sociale și muncii” de la Tiraspol, în primele 9 luni din anul 2021¹²⁹, la evidență în organizațiile teritoriale tutelă curatelă din Tiraspol, Bender, Slobozia, Grigoriopol, Dubăsari, Râbnîța, Camenca erau 1438 copii.

Din numărul total (1438) de copii: copii sub tutela persoanelor fizice - 815 (56.7%); copii plasați în instituții subordonate entităților de la Tiraspol – 503 (35%); copii aflați în case de copii de tip familiar- 19 (1.3%); copii în instituții de învățământ medii profesionale-101 (7%). În total în 9 luni ale anului 2021, în instituțiile de profil subordonate entităților de la Tiraspol sunt înregistrați 127 candidați în calitate de părinți adoptivi și tutori, dintre care: 18

¹²⁸ <https://gov.md/ro/content/bilantul-anului-2021-activitatea-biroului-politici-de-reintegrare-si-prioritati-pentru-anul>

¹²⁹ http://minsoctrud.gospmr.org/statistica_i_pocazateli/

(14,2%) au înfiat copii; 47(37%) au instituit tutelă; 6 (4,7%) persoane care vizitează copii selectați pentru a fi adoptați; 56 (44,1%) de persoane sunt în procesul selectării copilului.

Toate datele despre copiii rămași fără îngrijirea părintească și despre persoanele luate la evidență în calitate de părinți adoptivi și tutori sunt stocate în baza de date formată în temeiul așa-numitei legi rmn privind baza de date de stat a copiilor rămași fără îngrijirea părintească.

Potrivit articolului 8 din această „lege”, informațiile confidențiale despre copiii lăsați fără îngrijirea părintească pot fi folosite de operatorii orașului (raionului) pentru a crea informații derivate și publicarea acestor date în mass-media sau în alt mod, pentru a informa populația din regiune despre copiii rămași fără îngrijirea părintească, și pot fi plasați într-o familie.

Informațiile derivate despre copiii rămași fără îngrijirea părintească pot include informații precum sex, vârstă, semne (cu excepția semnelor speciale), starea de sănătate, dezvoltarea fizică și mentală, trăsăturile de caracter ale acestor copii, motivele lipsei îngrijirii părintești, sănătatea părinților lor, prezența la acești copii ai fraților și surorilor minore, vârsta și starea lor de sănătate, prezența rudelor adulte și informații despre refuzul lor de a accepta astfel de copii pentru creșterea în familia lor, precum și posibilele forme de plasare a acestor copii în familii și fotografii ale unor astfel de copii.

Astfel în baza acestei „legi” autoritățile secesioniste publică pe pagina web a așa-numitului „minister protecției sociale și al muncii rmn” fotografiile și altă informație referitor la cca 560 copii rămași fără îngrijirea părintească din regiunea Transnistreană, date care direct sau indirect identifică copilul¹³⁰.

Lipsa autorităților tutelare responsabile de asigurarea protecției copiilor din regiunea transnistreană cu atribuții de apărare a drepturilor copilului în/pentru localitățile din stânga Nistrului, lipsa mecanismelor pentru asigurarea funcționalității în localitățile administrativ-teritoriale și mun. Bender (Transnistria) a Legii cu privire la regimul juridic al adopției, nr.99/2010 și perfectarea de către Ambasada Federației Ruse de la Chișinău, contrar prevederilor Convenției cu privire la asistența juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală nr.262 din 22.01.1993¹³¹ a certificatelor de stare civilă în baza actelor de stare civilă eliberate de entitățile de la Tiraspol, care nu sunt parte a acestei Convenții, constituie un risc iminent pentru oricare dintre acești copii de a fi traficat¹³².

¹³⁰ Anexa nr.1 la Cerințele față de asigurarea securității datelor cu caracter personal la prelucrarea acestora în cadrul sistemelor informaționale de date cu caracter personal aprobate prin HG 1123 din 14.12.2010.

https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16012&lang=ro .

¹³¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116625&lang=ro

¹³² Cazul Greciușchin, <https://www.kp.md/daily/24410.5/584730/>

<https://www.kp.ru/daily/24356/542869/>

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează necesitatea imperativă de identificare/desemnare a unei autorități tutelare responsabile de asigurarea protecției copiilor din regiunea transnistreană și elaborării mecanismelor pentru asigurarea drepturilor și libertăților copiilor rămași fără îngrijirea părintească din regiunea transnistreană.

Încorporarea forțată în formațiunile militare transnistrene

Entitățile de la Tiraspol continue să încorporeze forțat tineri pentru serviciul în termen în așa numitele „forțe armate transnistrene”. Acest fapt este cu mult mai grav în contextul în care sunt practic ignorate de către autoritățile constituționale constatările și recomandările ombudsmanului din rapoartele sale anuale¹³³.

În anul 2021 în procesul de monitorizare a situației privind drepturile și libertățile omului în localitățile administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender și acordării asistenței informaționale beneficiarilor au fost constatate tentative de încorporare forțată în așa numitele „forțe armate rmn” a tinerilor care au satisfăcut serviciul militar în termen și trecuți în rezerva armatei naționale.

Astfel, pentru faptul că de la începutul declarării stării de urgență în legătură cu răspândirea COVID-19, soldaților care satisfac serviciul militar în termen în Forțele Armate ale Republicii Moldova, li s-au anulat concediile, aceștia au fost trecuți în rezervă cu 7-15 zile mai devreme de 12 luni calendaristice.

Potrivit „art. 23, alin.1, lit. 6) din „legea rmn cu privire la obligațiunile militare și serviciul militar” sunt scutiți de serviciul militar doar bărbații care au satisfăcut serviciul militar în termen în alt stat, dacă termenul serviciului militar în termen nu este mai mic decât cel în regiunea transnistreană care constituie 12 luni.

În așa fel, odată cu revenirea la domiciliul din stânga Nistrului riscului de a fi încorporat forțat în „armata transnistreană” sunt supuși tinerii care au satisfăcut serviciul militar în termen în Forțele Armate ale Republicii Moldova, trecuți în rezervă înainte de 12 luni calendaristice, precum și tinerii care au îndeplinit, în conformitate cu art.art. 4 și 5 din Legea nr.1245/2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei¹³⁴, serviciul militar cu termen redus, studenții instituțiilor de învățământ din domeniul milităriei, tinerii care au trecut pregătirea preliminară și instruirea la catedre militare, cetățenii pregătiți în cadrul formațiunilor de protecție civilă și al formațiunilor sanitare voluntare ale Crucii Roșii, persoanele care au trecut pregătirea în cadrul centrelor de instruire a rezervei Forțelor Armate

¹³³ Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020, pag. 84, <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf>

¹³⁴ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110405&lang=ro

și sunt scutiți, potrivit art.32 alin.(1) pct.b) din Legea nr.1245/2002¹³⁵, de serviciul militar în termen.

În toate cazurile când tinerii recrutați refuză să satisfacă serviciul militar în așa-numitele „forțele armate rmn”, comisariatul militar teritorial sesizează comitetul de anchetă de la Tiraspol pentru a porni urmărire penală și atragerea la răspundere penală în baza art. 325 ”cod penal rmn”.

În scopul prevenirii încorporării forțate în așa numitele „forțe armate transnistrene” a tinerilor care au satisfăcut serviciul militar în termen în rândurile Forțelor Armate ale Republicii Moldova Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a adresat Ministrului Apărării recomandări, care au fost puse în aplicare de către Ministerul Apărării al Republicii Moldova¹³⁶.

Libertatea de exprimare

Problemele legate de îngrădirea libertății de exprimare în regiunea Transnistreană sunt reflectate în Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2020¹³⁷.

Autoritățile secesioniste de la Tiraspol și în anul 2021 sub pretextul de asigurare a securității informaționale și prevenire a extremismului, pentru a îngrădi dreptul locuitorilor din regiunea transnistreană la o informație alternativă și pentru a preveni orice critică adusă autorităților de facto din stânga Nistrului, continue să elaboreze politici/mecanisme care grav afectează dreptul la întruniri, opinie și exprimare.

Este alarmant faptul că și instituțiile de învățământ subordonate autorităților de facto de la Tiraspol sunt implicate în realizarea „Planului de acțiuni în cadrul strategiei prevenirii extremismului în rmn”¹³⁸.

La 10 februarie 2021 liderul de la Tiraspol Vadim Krasnoselki prin decretul nr.38 a pus în aplicare Registrul unic de evidență a publicațiilor „extremiste”. La data de 31 decembrie 2021 în registru nu au fost introduse informații privind publicații extremiste.

Asigurarea realizării dreptului la vot a cetățenilor din regiunea transnistreană

Scrutinul din 11 iulie a relevat aceleași probleme și impedimente în realizarea dreptului la vot de către cetățenii domiciliați în stânga Nistrului, care au fost reclamate pe durata alegerilor anterioare: accesul limitat sau chiar lipsa accesului locuitorilor din regiunea transnistreană la informații obiective și veridice despre procesele și evenimentele electorale

¹³⁵ Articolul 32, alin.(1) lit.b) Este scutit de serviciul militar în termen cetățeanul care a absolvit cursul deplin de instruire la catedra militară. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=121249&lang=ro#

¹³⁶ Nr. 07-6/9 din 23.09.2021;

¹³⁷ Raportul privind respectarea drepturilor și libertăților omului în republica Moldova în anul 2020, pag.85, <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT2020romana.pdf>;

¹³⁸ <http://minpros.info/files/Molodej/DOViMP/1050061120.pdf>;

din Republica Moldova; lipsa accesului sau accesul limitat la principalele surse mediatice din Republica Moldova; imposibilitatea desfășurării activității politice/agitației electorale de către concurenții electorali; lipsa transparenței în procesul de formare a secțiilor de votare pentru alegătorii din stânga Nistrului; transportarea organizată a alegătorilor la secțiile de vot și coruperea acestora. Informația detaliată referitor la asigurarea dreptului la vot a cetățenilor din regiunea transnistreană este reflectată în Sinteza Respectarea drepturilor omului în campania electorală pentru alegerile anticipate parlamentare din 11 iulie 2021¹³⁹.

Libertate de gândire, de conștiință și de religie

Autoritățile de facto nu au întreprins măsuri ce se referă la recomandările din Raportul de follow-up al Expertului ONU în domeniul drepturilor omului, Thomas Hammarberg, privind implementarea drepturilor omului în regiunea Transnistreană, care se referă la revizuirea procedurilor la înregistrarea organizațiilor religioase pentru a le face rapide, non-birocratice și non-discriminatorii în practică. Din contra, autoritățile continuă să respingă cererile de înregistrare a grupurilor locale ale Martorilor lui Iehova din regiunea transnistreană pe motiv că activitatea organizației „Martorii lui Iehova” este recunoscută ca o organizație distructivă, a cărei activitate „contravine” „constituției” transnistrene.

Autoritățile de facto de la Tiraspol continuă să folosească în procesul didactic în școlile din regiune un manual cu un conținut negativ și defăimător despre Martorii lui Iehova.

În continuare rămâne nesoluționată problema persoanelor care pe motive confesionale solicită îndeplinirea serviciului alternativ civil în instituții/organizații civile și refuză de a îndeplini serviciul alternativ ca personal civil în formațiuni militare din motive confesionale. Acestei probleme i-a fost atrasă atenția și în raportul de follow-up privind implementarea drepturilor omului în regiunea Transnistreană, Thomas Hammarberg, expert ONU în domeniul drepturilor omului. În acest sens este relevantă speța Bayatyan c. Armeniei, unde Marea Cameră a Curții Europene pentru Drepturile Omului s-a pronunțat asupra încălcării dreptului la libertatea de gândire, conștiință și religie prin condamnarea reclamantului ca rezultat al refuzului de a îndeplini serviciul militar din motive confesionale, reclamantul fiind adept al Martorilor lui Iehova.

Principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale

Principiul non bis in idem stabilește că nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de două ori pentru aceeași infracțiune. Acest principiu fundamental este recunoscut atât prin Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene¹⁴⁰, cât și prin Convenția europeană pentru

¹³⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Nota_alegeri-11-iulie-2021_NV_-20-septembrie-1.pdf

¹⁴⁰ Articolul 50 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene;

<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>

apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO)¹⁴¹. În prezent Republica Moldova nu asigură, pe teritoriul necontrolat, principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale de a nu fi supus de două ori urmării penale și pedepsei penale pentru una și aceeași faptă săvârșită. Astfel, persoana riscă să fie condamnată pentru una și aceeași faptă nu numai de autoritățile constituționale, dar și de autoritățile de facto.

Dreptul la libertate și siguranță

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prin intermediul Reprezentanței Varnița a Oficiului Avocatului Poporului duce discuții cu împuternicitul pentru drepturile omului din regiunea Transnistreană privind asigurarea accesului Avocatului Poporului către deținuții din penitenciarele subordonate autorităților secesioniste de la Tiraspol.

Discuțiile se duc pe cazurile grave/actuale de încălcare a drepturilor omului în regiunea Transnistreană: Petiș Mihail – executarea hotărârii CtEDO, dreptul la libertate și siguranță, în ciuda pronunțării hotărârii CtEDO (septembrie 2019) în care s-a constatat că în privința reclamanților a fost încălcat art. 5 și 6 CEDO; Oleg Horjan – dreptul la libertate și siguranță, interzicerea tratamentelor inumane, lipsa asistenței medicale; Glijin Adrian-dreptul la libertate și siguranță.

Pe data de 28 iunie 2021, mama și soția lui Adrian Glijin, reținut în octombrie 2020 de către entitățile din stânga Nistrului pentru „spionaj și trădare” au fost primite în audiență de către așa-numitul împuternicit pentru drepturile omului din stânga Nistrului, Veaceslav Cosinschi. Întâlnirea a avut loc cu suportul Reprezentanței Varnița a Oficiului Avocatului Poporului. La solicitarea rudelor, împuternicitul pentru drepturile omului din stânga Nistrului, Veaceslav Cosinschi a asigurat transmiterea către Adrian Glijin a medicamentelor de care are nevoie¹⁴².

La 28 octombrie 2021, Asociația Promo-LEX lansează Campania on-line „Arătați-l viu” în vederea determinării autorităților constituționale, celor din Federația Rusă, precum și a actorilor implicați în formatul 5+2 să se implice imediat în apărarea și eliberarea unei persoane răpite acum un an și despre care nu se cunoaște nimic din acel moment. Obiectivul imediat al Campaniei a fost de a obține imagini și declarații ale lui Adrian Glijin, care ar proba că acesta este în viață și despre starea actuală¹⁴³.

¹⁴¹ Protocolul nr. 7 (articolul 4) la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/11/Protocolul-nr-7.pdf>

¹⁴² <http://ombudsman.md/news/angajatul-oficiului-avocatului-poporului-a-facilitat-intalnirea-rudelor-lui-adrian-glijin-cu-imputernicitul-pentru-drepturile-omului-din-stanga-nistrului/>

¹⁴³ <https://promolex.md/21224-pentru-prima-data-promo-lex-lanseaza-campania-on-line-aratati-l-viu/?lang=ro>

În comunicatul din 05.11.2021, Biroul Politici Reintegrare a concretizat despre acțiunile întreprinse îndreptate spre eliberarea lui Andrian Glijin, reținut și privat de libertate în mod arbitrar de către reprezentanții structurilor de forță din stânga Nistrului¹⁴⁴.

Spre regret, în pofida tuturor eforturilor depuse până în prezent, contactul personal cu A. Glijin al medicilor, avocatului, reprezentantului Avocatului Poporului nu a fost asigurat, starea de sănătate și condițiile de detenție a acestuia sunt neclare urmare a lipsei evaluării de specialitate, perspectiva eliberării din privațiune nu este comunicată, drepturile și libertățile lui inalienabile continuă a fi lezate, fapt ce provoacă o foarte mare îngrijorare.

Avocatul Poporului va continua să ducă discuții directe cu așa-numitul împuternicit pentru drepturile omului de la Tiraspol, dar și în cadrul Grupului de lucru pentru drepturile omului din care face parte pentru a contribui la asigurarea dreptului la libertate și siguranță în teritoriul aflat în afara unui control efectiv din partea statului.

Birocratizarea și tăgădarea prestării serviciilor de către Agenția Servicii Publice

Pentru a reglementa procesul de certificare a faptelor de stare civilă produse și consemnate în localitățile din stânga Nistrului, prin Hotărârea Guvernului nr.286/2019, au fost aprobate Instrucțiunile cu privire la certificarea faptelor de stare civilă produse și consemnate în localitățile din stânga Nistrului și municipiul Bender¹⁴⁵. Aprobarea acestor instrucțiuni nu au înlăturat aspectele ce generează birocratizarea și tăgădarea prestării serviciilor de către Agenția Servicii Publice, menționate în Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2018.

Astfel până în prezent, după primirea duplicatului certificatului de naștere (fără înscrierea în acesta a numărului de identificare), în baza copiilor actelor de stare civilă eliberate de către autoritățile stare civilă subordonate Tiraspolului, persoana trebuie să se adreseze la subdiviziunile teritoriale Servicii Eliberare Acte de Identitate din cadrul Agenției Servicii Publice, unde are loc înregistrarea persoanei (atribuirea numărului de identitate), fără eliberarea actelor de identitate din Sistemul național de pașapoarte¹⁴⁶. Ulterior, persoana urmează să se adreseze repetat la subdiviziunile teritoriale ale Serviciului Acte Stare Civilă din cadrul Agenției Servicii Publice pentru a perfectă certificatul de naștere, dar în acest caz cu înscrierea în certificatul de naștere a numărului de identificare.

¹⁴⁴<https://gov.md/ro/content/concretizari-cu-privire-la-eforturile-depuse-de-catre-biroul-politici-de-reintegrare-pe>

¹⁴⁵ Hotărârea Guvernului nr. 286 din 29.05.2019 pentru aprobarea Instrucțiunilor cu privire la certificarea faptelor de stare civilă produse și consemnate în localitățile din stânga Nistrului și mun.Bender;
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=114695&lang=ro

¹⁴⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118956&lang=ro

Lipsa unui mecanism clar, birocratizarea și tărăgănarea procesului de prestare a serviciilor de către ASP favorizează apariția unor scheme corupționale în activitatea subdiviziunilor teritoriale ale Agenției Servicii Publice¹⁴⁷.

Dreptul al educație

Problema asigurării cu sedii proprii a celor 8 instituții de învățământ cu predare în grafie latină din regiunea transnistreană, subordonate Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova, în conformitate cu standardele stabilite de legislația națională și internațională în domeniu, de asemenea, se află în atenția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.

Din cele 8 instituții de învățământ cu predare în grafie latină, 5 sunt nevoite să închirieze spații de la așa-zisele structuri locale din regiune, iar 2 își desfășoară temporar activitatea într-o altă localitate decât cea de trai a elevilor și a cadrelor didactice.

Deși, prin Decizia protocolară din 25 noiembrie 2017¹⁴⁸ s-au agreat mai multe angajamente, unele dintre care au fost puse în aplicare, progrese nu au fost înregistrate în chestiunea asigurării cu clădiri adecvate pentru instituțiile de învățământ și cea a dării în folosință a terenurilor aferente acelor clădiri (pct.4 și 7 din Decizia protocolară).

Despre necesitatea onorării plenare a acestor înțelegeri/restante, delegația Chișinăului în procesul de negocieri reamintește în toate formatele de dialog existente privind reglementarea transnistreană, inclusiv la toate ședințele grupurilor de lucru pentru educație. Autoritățile au venit cu propunerea avansării etapizate în proces, de exemplu, la prima etapă prin revenirea în propriile locații a liceelor teoretice „Evricea” din Râbnîța și „Ștefan cel Mare și Sfânt” din Grigoriopol și în continuare cu rezolvarea problemei sediilor și pentru celelalte instituții de învățământ.

Biroul Politici de Reintegrare remarcă lipsa unei deschideri, tergiversări și ezități din partea Tiraspolului, deși la reuniunile anterioare ale experților din sfera educației se agrease asupra elaborării unui plan cu pașii de derulare a procesului de asigurare cu sedii proprii pentru aceste instituții de învățământ, promis de către exponenții de la Tiraspol¹⁴⁹.

Ombudsmanul îndeamnă autoritățile statului să depună efort în continuare pentru soluționarea definitivă a acestei probleme în scopul asigurării realizării plenare a dreptului la educație, în condiții prielnice, predictibile și adecvate procesului de studii în instituțiile din stânga Nistrului cu predare în limba română.

¹⁴⁷ <https://www.jurnaltv.md/news/08d9eee7157e5b74/perchezitii-la-serviciul-stare-civila-varnita-sefa-institutiei-si-alte-trei-persoane-retinute-pentru-corupere-pasiva.html>

¹⁴⁸

https://gov.md/sites/default/files/2017_11_25_protokolnoe_reshenie_o_funkcionirovanii_moldavskih_shkol.pdf

¹⁴⁹ <https://gov.md/ro/content/asigurarea-cu-sedii-proprii-pentru-cele-8-institutii-de-invatamant-cu-predare-grafie-latina>

În luna august 2021 în rezultatul unei decizii a entităților din stânga Nistrului cu privire la suspendarea procesului de înregistrare a instituției de învățământ, autoritățile secesioniste de la Tiraspol au pus în pericol începerea procesului educațional în Liceul Teoretic „Lucian Blaga” din mun. Tiraspol la 1 septembrie 2021.

Prin refuzul/tergiversarea înregistrării în „palata de înregistrare” subordonată așa numitului „minister al justiției rmn” a Liceul teoretic „Lucian Blaga”, autoritățile secesioniste au pus în pericol realizarea prevederilor din Decizia protocolară din 25 noiembrie 2017 privind funcționarea școlilor moldovenești cu predare în grafia latină¹⁵⁰.

În rezultatul sesizării din oficiu a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului cu privire la posibila suspendare a activității Liceului Teoretic „Lucian Blaga” din Tiraspol, au fost întreprinse măsuri pentru depășirea dificultăților întâmpinate și asigurarea activității instituției de învățământ.

Biroul Politici de Reintegrare l-a informat pe Avocatul Poporului pentru drepturile copilului despre sesizarea reprezentantului politic în procesul de negocieri pentru reglementarea transnistreană de la Tiraspol, a mediatorilor și observatorilor din formatul de negocieri „5+2”, precum și menținerea contactului permanent cu Misiunea OSCE în Moldova, oficiul reprezentantului politic de la Tiraspol și conducerea liceului. A fost lansat apelul de a asigura respectarea înțelegerilor anterior agreeate, de a se abține de la acțiuni unilaterale și a elimina barierele artificiale, de a contribui neîntârziat la soluționarea problemelor constatate.

Astfel în rezultatul mobilizării eforturilor și a interacțiunii constructive, s-a reușit depășirea dificultăților semnalate și revenirea la activitatea instituției, cu desfășurarea pregătirilor necesare pentru începutul anului școlar și organizarea procesului de studii.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului apreciază promptitudinea cu care a intervenit Biroul politici de reintegrare în soluționarea eficientă a problemei în cauză.

Este îmbucurător faptul că pe parcursul ultimilor cinci ani în cele 8 școli se află într-o permanentă ușoară creștere numărul de elevi, dinamica fiind de 1341 de elevi pentru anul de studii 2016-2017 și de 1650 de elevi pentru perioada 2021-2022¹⁵¹, chiar dacă în regiune nu sunt instituții de învățământ de nivelul zero.

Un alt aspect discutat în repetate rânduri de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului cu administrația și pedagogii instituțiilor de învățământ cu predare în limba română din stânga Nistrului se referă la lipsa instituțiilor de învățământ de nivelul zero în localitățile

150

https://gov.md/sites/default/files/2017_11_25_protokolnoe_reshenie_o_funkcionirovanii_moldavskih_shkol.pdf

¹⁵¹<https://gov.md/ro/content/evolutia-numarului-de-elevi-cele-8-institutii-de-invatamant-din-regiunea-transnistreana>

administrativ-teritoriale din stânga Nistrului și municipiul Bender. În cadrul acestor discuții s-a menționat că copiii se confruntă cu dificultăți la însușirea materiei școlare după frecventarea instituțiilor de învățământ de nivelul zero transnistrene, deoarece procesul educațional nu corespunde actelor normative naționale din domeniu, fiind asigurat în mare parte în limba rusă și rar în limba „moldovenească” pe baza alfabetului chirilic.

Luând în calcul faptul că, începând cu anul 2000, nu este plasat nici un copil în Internatul pentru copii orfani din municipiul Bender, amplasat într-un complex de 2 clădiri cu 3 etaje, în care se găsesc dormitoare, sală de joc, baie și duș, care în prezent nu sunt utilizate, iar în ograda internatului mai este amplasată clădirea Liceului Teoretic „Alexandru cel Bun” și cantina (care în prezent asigură cu mâncare elevii liceului), *Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus autorităților crearea unui complex educațional multifuncțional care va asigura succesiunea nivelurilor și ciclurilor din sistemul de învățământ conform prevederilor Codului Educației al Republicii Moldova, și dreptul copilului de a practica activități recreative proprii vârstei sale, de a participa liber la viața culturală și artistică etc*¹⁵². Atât președinta Comisiei parlamentare cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media, cât și reprezentantul Ministerului Educației și Cercetării au susținut inițiativa Ombudsmanului Copilului. Realizarea propunerii în cauză va contribui la consolidarea capacităților Liceului Teoretic „Alexandru cel Bun” și la crearea, inițial, a unei grupe pregătitoare din nivelul zero, conform sistemului educațional al Republicii Moldova.¹⁵³

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului recomandă autorităților să utilizeze în continuare toate mecanismele disponibile pentru realizarea prevederilor din Decizia protocolară din 25 noiembrie 2017 privind funcționarea școlilor moldovenești cu predare în grafia latină.

CONCLUZII

Problema drepturilor și libertăților omului în regiunea transnistreană rămâne una dintre cele mai mari restanțe a autorităților statului, transformându-se într-o criză a drepturilor omului în această parte a țării.

Comisia parlamentară specială de monitorizare și control asupra realizării politicii de reintegrare a Republicii Moldova ar putea contribui la identificarea mecanismelor instituționale de asigurare a respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană.

¹⁵²<http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-propune-crearea-unui-complex-educational-multifunctional-in-municipiul-bender/>

¹⁵³<http://ombudsman.md/news/propunerea-ombudsmanului-copilului-privind-crearea-unui-centru-pentru-activitati-extrascolare-in-bender-discutata-in-comisia-parlamentara-cultura-educatie-cercetare-tineret-sport-si-mass-media/>

Situația în regiunea transnistreană, aflată în afara unui control efectiv din partea statului, rămâne neschimbată, astfel recomandările din rapoartele anterioare ale Avocatului Poporului rămân actuale.

RECOMANDĂRI

- Avocatul Poporului recomandă implicarea continuă a factorilor naționali de decizie în vederea asigurării de protecție pentru drepturile și libertățile omului în regiunea transnistreană.
- Guvernul urmează să identifice opțiuni juridice vaste, susceptibile pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale consacrate în Constituție, orientate spre crearea mecanismelor instituționale de asigurare a respectării drepturilor omului în regiunea transnistreană.
- Abordarea bazată pe drepturile omului este esențială în procesul elaborării legilor (deciziilor) finale compatibile/aplicabile prin formă și conținut care să corespundă circumstanțelor de fapt din regiunea transnistreană.
- Guvernul urmează să întreprindă măsuri îndreptate spre intensificarea dialogului în domeniul drepturilor omului la nivel de experți pentru problemele drepturilor omului în localitățile din stânga Nistrului.
- Avocatul Poporului reiterează importanța implementării recomandărilor internaționale privind protecția drepturilor omului care se referă la regiunea din stânga Nistrului și municipiul Bender.
- Continuarea eforturilor de combatere a încălcărilor sistemice ale drepturilor omului în regiunea transnistreană, inclusiv prin consolidarea acțiunilor comunității internaționale.
- Oferirea de sprijin și asistență sistematică victimelor încălcărilor drepturilor omului în regiunea transnistreană.
- Guvernul să demonstreze în mod proactiv angajamentul față de drepturile omului și să încurajeze o mai mare conștientizare și sprijin pentru drepturile universale ale omului în toată Moldova, inclusiv în regiunea transnistreană.

CAPITOLUL II.

RESPECTAREA DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA ÎN ANUL 2021

INTRODUCEDE

Când oamenii se confruntă cu o amenințare reală și imediată la adresa vieții lor, aceștia își activează instinctele de bază și anume cel de a fugi sau cel de a lupta. Când a izbucnit pandemia COVID-19 în primul trimestru al anului 2020, societățile umane din întreaga lume au reacționat în acest fel. În primul rând, au fugit de pandemie impunând restricții de călătorie și adunări publice. Apoi au luptat împotriva ei prin finanțarea cercetării științifice pentru un remediu și vaccin împotriva virusului și sprijinirea celor ale căror vieți și mijloace de trai fuseseră perturbate de pandemie. Odată cu trecerea timpului, condițiile dictate de pandemie au devenit stil de viață, iar acum fiecare dintre noi urmează să se adapteze la noile realități pentru a face față noilor provocări, care în cel mai drastic mod au impact asupra copiilor și drepturilor acestora.

În multe privințe, această situație a caracterizat acțiunile din perioadă pandemică ale Avocatului Poporului pentru drepturile copilului și ale Oficiului Avocatului Poporului, în special, a echipei Direcției Drepturile Copilului. Evaluând gravitatea situației, ne-am reafirmat angajamentul față de copii privind monitorizarea asigurării respectării drepturilor prin cele trei dimensiuni: promovarea drepturilor, prevenirea încălcării drepturilor și protecția copiilor. Sistarea activității unui număr impunător de instituții din domeniul asigurării și protecției drepturilor copilului reprezintă în continuare un risc major pentru lucrul sistemului de protecție a drepturilor copilului.

Pe parcursul anului 2021 am pledat ca toți furnizorii de servicii să revină la un regim de lucru obișnuit, dar sigur pentru copii și familiile acestora și să lucreze pentru redeschiderea în siguranță a serviciilor și spațiilor destinate copiilor. Obiectivul nostru nu a fost pur și simplu pentru păstrarea *status quo* față de drepturile copiilor care a predominat înainte de pandemie, dar și pentru restabilirea cât mai rapidă și în siguranță, a tuturor drepturilor copiilor, în special asigurarea dreptului la educație cu prezența fizică în condiții sigure, asigurarea dreptului la sănătate prin asigurarea cu cele mai înalte standarde de sănătate a tuturor copiilor, inclusiv a celor care suferă de boli rare, a copiilor cu dizabilități sau se află în servicii paliative. În acest context reafirm cu tărie necesitatea de a aprofunda agenda drepturilor copiilor pe perioada pandemiei și fortificarea pe scară mai largă a interesului superior și a opiniilor copiilor.

Astfel, deși situația creată impunea necesitatea de a stabili drept prioritate respectarea dreptului la sănătate față de alte drepturi din convenție, aceasta nicidecum nu poate argumenta neglijarea totală a celorlalte drepturi garantate în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. În acest context pe parcursul anului 2021, am monitorizat intens respectarea la nivel național a tuturor prevederilor prestabilite de tratatul internațional, dar, totodată, am inițiat și un proces amplu de monitorizare a implementării Recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului înaintate pe parcursul mandatului de activitate pe următoarele domenii: *Respectarea dreptului la sănătate în instituțiile de învățământ, respectarea drepturilor copiilor aflați în detenție, evaluarea situației copiilor plasați în casele-internat pentru copii cu deficiențe mintale Orhei și Hâncești în procesul dezinstituționalizării, incluziunea socială a copiilor cu dizabilități senzoriale, incluziunea socială a copiilor cu tulburări din spectru autist în Republica Moldova, participarea/implicarea copilului în procesul electoral, evaluarea gradului de funcționare a serviciilor de asistență psihologică acordate copiilor supuși abuzului, respectarea drepturilor copiilor din focarele de tuberculoză instituționalizate, evaluarea impactului Covid-19, măsurile întreprinse pentru a proteja drepturile copilului, educația pentru drepturile copilului în sistemul național de învățământ*.

Concluziile privind implementarea recomandărilor și îmbunătățirea nesemnificativă a situației în domeniile monitorizate vin să susțină opinia expusă în rapoartele anuale anterioare că ameliorările înregistrate privind respectarea drepturilor copiilor nu sunt în măsură să genereze concluzia privind asigurarea respectării absolute a drepturilor copiilor. De asemenea, constat că multe din recomandările Ombudsmanului Copilului nu au fost implementate.

Din perspectiva asigurării durabilității și consecvenței acțiunilor, voi continua monitorizarea respectării drepturilor copiilor, drepturilor în domeniile menționate, inclusiv prioritare vor fi monitorizarea respectării drepturilor copiilor cu boli rare, a copiilor care se află în serviciile paliative, a copiilor care suferă de cancer sau de boli mintale, a copiilor născuți prematur, a copiilor în situație de stradă, justiția juvenilă, a copiilor rămași fără îngrijire părintească, a copiilor victime ale violenței și abuzului.

Îmi propun evaluarea sistemului național de protecție a copilului, cum răspunde necesităților copiilor, inclusiv calitatea incluziunii sociale și educaționale a copiilor cu dizabilități.

Voi promova cu și voi susține conceptul „Copiii – apărători ai drepturilor omului” prin asigurarea unui mediu sigur și echitabil și voi persevera asupra includerii unui capitol separat în *Conceptul privind apărătorii drepturilor omului* elaborat și lansat de Oficiul Avocatului Poporului în anul 2021.

La fel, este foarte importantă crearea unui sistem de justiție juvenilă și elaborarea unei strategii de educație pentru drepturile omului/copilului la nivel național pentru toate persoanele, specialiștii care activează în domeniul drepturilor omului/copilului.

Dreptul viitoarei generații de asemenea va rămâne un deziderat în activitatea mea.

O altă dimensiune care rămâne în atenția mea este respectarea obligațiilor statului privind implementarea actelor internaționale, prioritară fiind Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și a Recomandărilor (observațiilor finale) ale Comitetului ONU pentru drepturile copilului în acest context, cât și Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția Lanzarote).

Reamintesc autorităților statului despre necesitatea și oportunitatea ratificării Protocolului facultativ al Convenției ONU privind drepturile copilului referitor la procedura de comunicare.

Prezint un mesaj de gratitudine pentru omologii mei europeni și partenerii fideli ai Oficiului Avocatului Poporului, cu care am conlucrat pentru a promova conceptul și practica unui mecanism de intervenție rapidă la necesitățile copilului care se află în situație de risc sau orișicare alt pericol public. Astfel, evidențiez suportul UNICEF care a fost unul vital pentru domeniul respectării drepturilor copilului în Republica Moldova.

Și nu în ultimul rând doresc să aduc sincere mulțumiri echipei Oficiului Avocatului Poporului, în special Direcției Drepturile Copilului, care m-a asistat în îndeplinirea atribuțiilor de mandat.

**Avocatul Poporului pentru drepturile copiilor
Maia BĂNĂRESCU**

I.DREPTUL COPILULUI LA EDUCAȚIE

Copiii au dreptul de a primi o educație care să le permită dezvoltarea, în condiții nediscriminatorii a aptitudinilor și personalității lor.

Dreptul la educație constituie unul dintre drepturile fundamentale ale Convenției internaționale pentru Drepturile Copilului este reglementat de articolele 28, 29, 30 și 31. Dacă articolul 28 din Convenție vizează în principal obligația statelor părți privind crearea unor sisteme educaționale care să asigure exercitarea drepturilor copilului și accesul la educație, articolul 29 subliniază drepturile individuale și subiective ale copilului la o educație de calitate (scopul și obiectivele educației). Deoarece educația trebuie să vizeze dezvoltarea deplină a personalității, talentelor și abilităților fizice, mentale, emoționale, ale copilului, punerea în aplicare a drepturilor prevăzute în articolul 31 (dreptul copilului la odihnă, timp liber, joc, activități recreative, viața culturală și artistică) este esențială pentru realizarea prevederilor enunțate în articolul 29¹⁵⁴.

La nivel național, dreptul la educație este garantat de articolul 35 din Constituția Republicii Moldova, Codul Educației și articolele 9 și 10 din Legea nr. 338 din 15 decembrie 1994 privind drepturile copilului.

Analizând raportul de compatibilitate dintre normele naționale din domeniul garantării dreptului la educație a copilului cu standardele internaționale, se constată o corespundere parțială a normelor naționale enumerate, fapt ce indică asupra necesității de modificare a cadrului normativ.

Totodată, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că în anul 2021 situația privind respectarea dreptului la educație a copilului nu a cunoscut schimbări esențiale. Ombudsmanul Copilului reiterează problemele abordate în Raportul anual privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2020, precum și readuce în discuție recomandările cu privire la alimentația copiilor reflectate în Raportul anual privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2016. Deși au fost înaintate recomandări instituțiilor abilitate, încă în anul 2016, recomandările au fost implementate fie parțial, fie defectuos.

Alimentația copiilor în cadrul instituțiilor de învățământ, constituie unul din subiectele abordate în permanență de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului.

Problema alimentației copiilor în cadrul instituțiilor de învățământ s-a aflat în vizorul Ombudsmanului Copilului și în anul 2021, a fost constatată drept o problemă majoră

¹⁵⁴ <https://irido.ro/irido/pdf/Drepturile%20Copilului-Dreptul%20la%20educatie.pdf> , pag. 7;

componența meniului aprobat pentru instituțiile de învățământ preșcolar, cantitatea și calitatea produselor alimentare.

Urmare a modificărilor aduse cu privire la alimentația copiilor, Ombudsmanul Copilului a fost sesizat de mai mulți părinți și manageri de instituții, care au invocat faptul, că meniurile aprobate nu sunt adaptate necesităților reale de alimentație a copiilor, indicând *excluderea totală a sării de masă, gramajul mic al porțiilor per copil, reducerea cantității de carne în timpul meselor principale ale zilei, reducerea cantității de paste făinoase și de pâine.* La fel, a fost invocat că autoritățile responsabile de crearea meniurilor nu au luat în considerație faptul că copiii sunt foarte activi pe parcursul zilei și este absolut necesară includerea a două aperitive între mesele principale.

Ministerul Sănătății a elaborat recomandări pentru un regim alimentar sănătos și activitate fizică adecvată în instituțiile de învățământ din Republica Moldova, aceasta prevede: *produsele alimentare recomandate, lista celor interzise în instituțiile de învățământ general, necesitățile nutriționale ale copiilor în funcție de vârstă și un set flexibil de rețete, care să fie pregătite în școli și grădinițe. Scopul implementării acestor recomandări este de a îmbunătăți starea de sănătate a copiilor și a adolescenților prin asigurarea alimentației echilibrate și raționale în școli și grădinițe. Noile meniuri au fost elaborate, în premieră, pentru sezonul rece și cald al anului. Acestea presupun o alimentație mai bogată în fructe și legume, promovează consumul de apă potabilă filtrată sau îmbuteliată și prevăd crearea posibilităților de practicare a activității fizice în școli. În meniuri a fost incluse două zile obligatorii de pește, produse din făină integral și alimente dietetice pentru copiii cu afecțiuni digestive. Totodată, specialiștii au exclus din alimentație produsele din carne cu adaos de aditivi alimentari (mezeluri și salamuri), produsele culinare prăjite în grăsimi și au redus cantitatea de pâine și paste făinoase.*¹⁵⁵

Potrivit recomandării Ministerului Sănătății *de a fi urmată o alimentație săracă în sare și aceasta trebuie să fie iodată*, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că excluderea acesteia ar depăși cerința pozitivă a recomandărilor, inclusiv al Organizației Mondiale a Sănătății care menționează că *aportul maxim recomandat de sare pentru adulți să fie ajustat în jos pentru copiii cu vârsta cuprinsă între doi și 15 ani, în funcție de necesitățile lor energetice în raport cu cele ale adulților. Această recomandare pentru copii nu abordează perioada de alăptare exclusivă (0-6 luni) sau perioada de hrănire complementară cu alăptare continuă (6-24 luni)*¹⁵⁶. În context, Ombudsmanul Copilului, a recomandat autorităților de a

¹⁵⁵ https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/recomandare_metodica_alimentatia_copiilor.pdf

¹⁵⁶ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/salt-reduction#:~:text=For%20adults%3A%20WHO%20recommends%20that,relative%20to%20those%20of%20adults>

reduce cantitatea de sare în alimentația copiilor, conform recomandării OMS, dar nu excluderea acesteia.

În contextul expus, precum și din perspectiva aprecierii cantitative și calitative a rației alimentare, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a reamintit că *alimentația trebuie să fie suficient cantitativ, adică să asigure cantitatea necesară de energie, prin respectarea condițiilor sanitare în timpul transportării, păstrării și preparării culinare a produselor alimentare pentru a asigura cantitatea necesară în menținerea unei greutate adecvate a corpului, cât mai aproape de cea ideală. Să se respecte regimul alimentar rațional, adică la anumite intervale de timp strict respectate.*¹⁵⁷ Astfel o funcționalitate fiziologic normală a organismului poate fi menținută și atinsă numai în cazul unui echilibru energetic perfect, adică în cazul în care aportul de energie prin energie și cheltuieli de energie, pentru că reacțiile metabolice continuă să se desfășoare. Acest consum de energie reprezintă metabolismul bazal. La un adult, metabolismul bazal este de 1 kcal/oră pentru un kilogram de greutate corporală. Copiii și adolescenții metabolismul bazal mai accentuat decât adulții¹⁵⁸.

În opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, alegațiile privind cantitatea prea mică a porției alimentare per copil, invocate de părinți, precum și lipsa stării de saț a copiilor, ar constitui temei pentru o revizuire a meniurilor, or în opinia Ombudsmanului Copilului, este important de a fi respectat echilibrul energetic raportat la metabolismul copiilor. Or, în condițiile în care copii au dreptul la supraviețuire și dezvoltare fizică, psiho-emoțională, cognitivă, socială și culturală, iar în toate deciziile și acțiunile ce afectează copiii trebuie luate în considerație interesele lor majore¹⁵⁹, este primordial ca statul, *prin recunoașterea dreptului copilului de a se bucura de cea mai bună stare de sănătate, să întreprindă măsuri corespunzătoare pentru combaterea malnutriției în cadrul măsurilor primare de ocrotire a sănătății, prin furnizarea de alimente și apă potabilă, să aibă acces la educație fiind sprijiniți în folosirea alimentației*¹⁶⁰.

Este elocventă în contextul discutat sesizarea din oficiu a Ombudsmanului Copilului referitor la situația dintr-o grădiniță de copii din sectorul Râșcani al capitalei, unde au fost depistate corpuri străine în fulgii de ovăz¹⁶¹. Urmare a intervenției Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, Direcția Educație Tineret și Sport (DGETS) Râșcani a informat că reprezentanții administrațiilor din instituțiile de învățământ preșcolar au fost atenționați, repetat, privind următoarele aspecte:

¹⁵⁷ <https://library.usmf.md/sites/default/files/2018-10/35.pdf>, pag. 17;

¹⁵⁸ Idem;

¹⁵⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Conventia_RO2020%E2%80%94%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%8F.pdf

¹⁶⁰ Idem;

¹⁶¹ <https://sputnik.md/20211101/terci-viermi-gradinita-chisinau-ion-ceban-46071686.html>

- Intesificarea măsurilor de control la recepționarea produselor alimentare doar în baza certificatelor de calitate, certificatelor sanitar-veterinare, certificatelor de inofensivitate;
- Returnarea imediată a produselor neconforme și raportarea despre orice încălcări în procesul de achiziționare a produselor alimentare;
- Conlucrarea cu Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor în vederea intervenției prompte înru prevenirea neconformității în organizarea alimentației copiilor.

Cu referire la acest caz, a mai fost menționat că angajații secției alimentare a Direcției Educație Tineret și Sport Râșcani au întocmit act de control, fiind luată decizia de a returna agentului economic fulgii de ovăz neconformi; Direcția Educație Tineret și Sport a desfășurat un control special în circa 50 de instituții de învățământ preșcolar la capitolul organizarea alimentației copiilor, fiind evaluate aspectele ce țin de trierea, asigurarea alimentației nutritive uniforme pentru copii în baza meniului unic.

Un alt subiect abordat de Ombudsmanul Copilului pe parcursul anului 2021 a fost **asigurarea condițiilor corespunzătoare de sanitație și a accesului la apă potabilă de calitate în instituțiile de învățământ din Moldova.**

Pandemia Covid-19 a scos în evidență tot mai mult problema sanitației. Regretabil este faptul că declanșarea pandemiei a amintit despre importanța necesității de a asigura elevii cu apă și săpun pentru spălarea mâinilor și cu apă caldă pentru respectarea regulilor elementare de igienă.

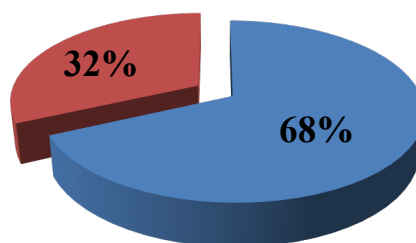
Urmare a monitorizării efectuate a fost constatat că situația privind asigurarea cu apă potabilă în școli este una alarmantă. În unele școli se utilizează apa din fântâni și izvoare, aceasta deoarece instituțiile de învățământ nu sunt conectate la apeductele centralizate sau alte surse locale de alimentare cu apă potabilă, iar în alte școli apa potabilă este procurată în butelii, fie din contul instituției, fie al părinților. Cauza unor astfel de condiții este lipsa în localitate a sistemului de apeduct și canalizare și/sau a resurselor financiare pentru racordarea la acestea.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a recomandat autorităților publice centrale să finalizeze fără întârziere implementarea Protocolului privind Apa și Sănătatea în Republica Moldova pentru anii 2016-2025, în special punctul 2, asigurarea în proporție de 100% din instituții accesului copiilor la surse îmbunătățite de apă în grădinițe și școli.

Ombudsmanul Copilului a efectuat un sondaj de opinie cu privire la accesul în școli la apă rece și la apă caldă. La acest sondaj au participat 1850 de copii, răspunsurile copiilor au arătat următoarea proporție:

**În cadrul școlii avem acces: doar la apă rece;
la apă rece și la apă caldă.**

■ doar la apă rece ■ la apă rece și apă caldă

1262 de elevi (68,2% dintre respondenți) au răspuns că au acces în școlile lor doar la apă rece, doar 588 dintre respondenți au acces și la apă caldă. Situația a devenit absolut intolerabilă în condițiile de pandemie, când spălarea mâinilor, nu sumară, ci una minuțioasă, este o recomandare care salvează vieți¹⁶².

În perioada raportată, Ombudsmanul Copilului a mai constatat că cerința asigurării cu lucrători medicali este respectată doar în unele școli (or, din 1266 de instituții de învățământ, doar în 113 sunt angajați lucrători medicali). Aceeași situație a fost constatată la capitolul dotării cu cabinete medicale, în majoritatea instituțiilor de învățământ acestea există, însă nu sunt suficient de dotate, având doar minimul de medicamente, care nu acoperă necesitățile reale.

O altă problemă gravă constatăată este neasigurarea unor condiții de sanitație adecvate și anume, starea toaletelor din instituțiile de învățământ. La acest aspect a fost constatat că majoritatea toaletelor din școli reprezintă încăperi vechi, situate în curtea școlii, accesibile pentru orice persoană străină, spații care nu asigură intimitate, nu au canalizare, sunt în forma unei găuri în podea, insalubre și prost mirositoare.

Urmare a celor constatate la subiectul respectarea dreptului la sănătate în școli, Avocatul poporului pentru drepturile copilului reiterează că accesul la condiții adecvate de sanitație și igienă în instituțiile de învățământ reprezintă respectarea direct a mai multor drepturi: la sănătate, la viață, la siguranță și contribuie la asigurarea unui mediu sănătos de învățare, la diminuarea răspândirii bolilor și are un impact pozitiv asupra procesului educațional în sine, asupra calității acestuia, dar și a reușitei elevilor.

Respectarea dreptului copilului la sănătate în instituțiile de învățământ a fost abordată și discutată de către Ombudsmanul Copilului și la ședința Comisiei Parlamentare Drepturile

¹⁶² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT_SANITATIE_RED-2021.pdf pag. 59-60;

Omului și Relațiile Interetnice, care a avut loc la 03 noiembrie 2021¹⁶³. În cadrul ședinței au fost analizate cele trei domenii studiate în raport: asigurarea școlilor cu specialist medical și prezența cabinetelor medicale, asigurarea accesului la apă potabilă de calitate, starea sanitației în școli și recomandările Ombudsmanului Copilului prezentate în baza concluziilor raportului. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a menționat și importanța prezenței lucrătorului medical în școală și asigurarea condițiilor adecvate pentru activitatea acestora, care sunt garanții pentru monitorizarea continuă a stării de sănătate a copiilor, fapt devenit evident în condițiile de pandemie.

În rezultatul discuțiilor membrii Comisiei au dispus exercitarea controlului parlamentar asupra soluționării problemelor vizate și au dat asigurări că vor înainta propuneri relevante Guvernului, vor întreprinde alte acțiuni pe segmentul legislativ. Urmare a recomandărilor înaintate Guvernului de Comisia Parlamentară la recomandarea „*Identificarea resurselor financiare necesare pentru a fi incluse în Legea bugetului de stat pentru anul 2022 în vederea alocării acestora pentru scopuri specifice de construcție și/sau renovarea blocurilor sanitare în școli, precum și racordarea acestora la sursele de apă potabilă*” Ministerul Finanțelor a majorat în bugetul Ministerului Educației cu 20.0 milioane de lei, alocațiile aferente renovării/construcției blocurilor sanitare în instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal din țară. Totodată, Ministerul Finanțelor menționează și faptul că și în bugetul Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale pentru anul 2022 a fost prevăzută suma de 25.0 milioane de lei, în scopul de a renova/construi blocurile sanitare în instituțiile de învățământ¹⁶⁴.

În concluzia celor menționate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului apreciază atitudinea și implicarea, precum și deschiderea spre colaborare dintre autorități pentru a identifica soluții optime în scopul de a implementa recomandările înaintate de Ombudsmanul Copilului pe segmentul dat.

Procesul educațional pe parcursul anului 2021 s-a desfășurat în mod combinat. În localitățile unde se atesta gradul de alertă Cod Verde sau Cod Galben s-a desfășurat cu prezență fizică, iar în localitățile în care se atesta gradul de alertă Cod Portocaliu sau Roșu s-a desfășurat în regim on-line sau în regim combinat. Pandemia COVID-19 a avut un impact fără precedent asupra sistemului național de învățământ și în perioada anului 2021.

În contextul situației create, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în cadrul monitorizării realizării dreptului copilului la educație pe timp de pandemie a constatat că și în

¹⁶³

<https://www.parlament.md/LinkClick.aspx?fileticket=T2kinhJhu6w%3d&tabid=130&mid=507&language=en-US>

¹⁶⁴ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/08/rasp.pdf>

acest an **accesibilitatea la procesul educațional la distanță** a rămas una din principalele problemele de care s-au confruntat atât copiii și părinții, dar și pedagogii.

Învățarea la distanță prin internet, cu utilizarea tehnologiilor digitale a reușit doar parțial să înlocuiască învățarea cu prezență fizică, deoarece nu toți copiii au avut conexiune la internet sau aveau la dispoziție tehnica necesară pentru desfășurarea procesului educațional.

Procesul educațional desfășurat la distanță a devenit o povară în special pentru copiii care aveau nevoie de echipamente specifice, materiale de învățare și curricule adaptate, pentru a face față nevoilor lor de învățare. Acest grup de copii ale căror necesități sunt dificil de realizat prin intermediul programelor de învățământ on-line, din cauza impedimentelor, au fost supuși unui risc de a nu atinge obiectivele procesului educațional și, respectiv, rezultatele scontate.

În asemenea circumstanțe, învățământul online și cel combinat a adâncit decalajul în materie de învățare între copiii care aveau resurse și condiții adecvate și copiii care nu le aveau.

În contextul circumstanțelor relatate mai sus, Ombudsmanul Copilului a sesizat Ministerul Educației și Cercetării¹⁶⁵ pentru a solicita informație despre măsurile și acțiunile care au fost întreprinse în vederea asigurării copiilor cu tehnica necesară. Prin răspunsul Ministerului Educației și Cercetării¹⁶⁶, Ombudsmanul Copilului a fost informat că „toată tehnica achiziționată/donată în contextul pandemiei pentru asigurarea accesului la studiile online a elevilor a fost transmisă în gestiunea instituțiilor de învățământ și se află la evidența acestora. Iar instituțiile de învățământ, **în limita posibilităților**, transmit, cu titlu gratuit, pentru o perioadă determinată de timp, tehnica de calcul în dotare elevilor și cadrelor didactice ce întâmpină probleme de ordin tehnic în participarea la studii, în special copiilor din familiile social-vulnerabile”.

Accesibilitatea la procesul educațional în instituțiile de învățământ în zona transnistreană reprezintă un alt subiect destul de sensibil, abordat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, pe segmentul respectării drepturilor copilului la educație.

În acest sens, este necesar de menționat sesizarea din oficiu a Avocatul Poporului pentru drepturile copilului referitor la situația Liceului Teoretic „Lucian Blaga” din Tiraspol privind posibila suspendare a activității instituției de învățământ, pentru o perioadă de trei luni, urmare a unei „decizii” emise de către așa-numitele „autorități” ale așa-zisei „regiuni transnistrene”.

¹⁶⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/12-7-17-din-15.04.2021-solicitare-MECC.pdf>

¹⁶⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/12-7-17-din-15.04.2021-r%C4%83spuns-MECC-nr.-03-1-09-2004-din-15.04.2021-06.05.2021.pdf>

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a informat Biroul Politici de Reintegrare și Ministrul Educației Culturii și Cercetării¹⁶⁷ și a solicitat luarea în regim de urgență a măsurilor necesare pentru soluționarea situației expuse supra, pentru a asigura respectarea drepturilor copiilor la educație și prevenirea survenirii unor circumstanțe similare.

Urmare a intervenției Ombudsmanul Copilului^{168,169}, pe segmentul dat în rezultatul mobilizării eforturilor și a interacțiunii constructive s-a reușit depășirea dificultăților semnalate și revenirea la activitatea instituției, cu desfășurarea pregătirilor necesare pentru începutul anului școlar și organizarea procesului de studii¹⁷⁰.

Realizarea scopului și principiilor educației, stipulate în Codul Educației al Republicii Moldova, pentru asigurarea încadrării copiilor în procesul educațional și a realizării efective a drepturilor copiilor la educație, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului s-a sesizat din oficiu referitor la o altă problemă ce ține de necesitatea de a crea un complex educațional multifuncțional în zona transnistreană.

Prin adresarea¹⁷¹ Ombudsmanului Copilului a fost informat Viceprim-ministrul pentru Reintegrare, Ministrul Educației Culturii și Cercetării, Ministrul Educației și Președinta Comisiei parlamentare cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media, despre aspectele constatate în cadrul monitorizării respectării dreptului la educație a copiilor aflați în regiunea transnistreană. Iar pe pagina web a Oficiului Avocatului Poporului, www.ombudsman.md¹⁷², a fost plasat apelul Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, adresat autorităților de resort să întreprindă acțiuni pentru a reorganiza școala de tip internat pentru copii rămași fără ocrotire părintească din Bender într-o instituție de învățământ de nivelul 0 și a crea, în baza acestuia și a Liceului Teoretic „Alexandru cel Bun” din aceeași localitate, un complex educațional multifuncțional.

Urmare a apelului lansat de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, autoritățile au reconfirmat disponibilitatea de a colabora pentru asigurarea respectării drepturilor copiilor la educație din școlile cu predare în limba română din stânga Nistrului¹⁷³.

¹⁶⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/08/BPR.pdf>

¹⁶⁸ <https://gov.md/ro/content/procesul-educational-cadrul-liceului-teoretic-lucian-bлага-din-or-tiraspol-si-activitatea>

¹⁶⁹ https://gazetadechisinau.md/wp-content/uploads/2021/08/Gazeta_30_13_08_2021.pdf

¹⁷⁰ <http://ombudsman.md/news/in-rezultatul-sesizarii-a-avocatului-poporului-pentru-drepturile-copilului-activitatea-liceului-teoretic-lucian-bлага-din-tiraspol-va-continua/> ; <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/08/CSt.pdf>

¹⁷¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/08/doc1111.pdf>

¹⁷² <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-propune-crearea-unui-complex-educational-multifunctional-in-municipiul-bender/>

¹⁷³ http://ombudsman.md/news/propunerea-ombudsmanului-copilului-privind-crearea-unui-centru-pentru-activitati-extrascolare-in-bender-discutata-in-comisia-parlamentara-cultura-educatie-cercetare-tineret-sport-si-mass-media/#_ftn1

În acest context, Ombudsmanul Copilului, reiterează că copiii au dreptul de a primi o educație care să le permită dezvoltarea, în condiții nediscriminatorii a aptitudinilor și personalității sale, iar în toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești, autoritățile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala.

O altă problemă abordată pe parcursul anului raportat a fost **calitatea procesului educațional la distanță**. După cum a fost menționat *supra*, în acest an, unele instituții de învățământ au activat cu prezență fizică, iar altele au desfășurat procesul educațional la distanță sau în mod combinat. Chiar dacă s-ar părea că au fost analizate și identificate modalități optime de realizare a procesului educativ, calitatea procesului educațional a fost afectată. Menținerea unor școli închise sau desfășurarea procesului educațional în mod combinat au redus interacțiunea dintre profesori-părinți și profesori-elevi, fapt care a făcut aproape imposibilă aplicarea abordării învățării centrate pe elev. Potrivit afirmațiilor părinților, dar și opiniei copiilor, aceștia au întâmpinat dificultăți în asimilarea materiei și constatau lipsuri, în acest context, elevii au fost nevoiți să depună eforturi mai mari, pentru a ține pasul cu curricula prevăzută, fapt care a avut consecințe negative asupra reușitei școlare, dar și stării de bine a copiilor. Într-o atare situație, părinții au fost nevoiți să-și assume, într-o anumită măsură, rolul de pedagogi, o sarcină pentru care puțini dintre ei au fost pregătiți și au avut posibilitate să o realizeze sau au avut posibilitate în contextul în care aceștia la fel, erau încadrați în procesul de muncă, de multe ori și ei de la distanță. Problemele respective au devenit și mai acute în cazul în care părinții erau nevoiți să meargă la serviciu, lăsând copilul fără suportul dar și fără supravegherea necesară. În situația creată copilul, la fel, a fost expus diferitor riscuri privind asigurarea bunăstării inclusiv a siguranței, atât a celei fizice, cât și a celei on-line.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului apreciază eforturile depuse de către autoritatea centrală, pentru a identifica soluții optime de depășire a momentelor de criză, în acest context, au fost elaborate mai multe documente de politici, menite să reglementeze unele procese sau proceduri „Metodologia privind continuarea la distanță a procesului educațional în condiții de carantină pentru instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal” aprobate prin Ordinul nr.351 din 19.03.2020, emis de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, care reglementează că diriginții urmează să mențină comunicarea cu părinții și reprezentanții legali, prevederi reglementate și de Codul Educației.

Din cererile parvenite în adresa Ombudsmanului Copilului a fost constatat că părinții nu cunoșteau modul de a acționa și rolul lor în asigurarea unui proces eficient și productiv de

învățământ de la distanță. Aceste lacune, discrepanțe, au creat conflicte între instituția de învățământ și părinți, fapt resimțit negativ nemijlocit de către copii.

În asemenea circumstanțe se recomandă diseminarea materialelor inclusiv a metodologiilor aprobate și informarea tuturor actorilor implicați întru evitarea unor situații care ar avea impact negativ asupra copiilor.

Pe parcursul anului 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a continuat să monitorizeze situația privind **protecția copiilor față de abuz și violență în instituțiile de învățământ**.

În perioada raportată printre problemele (invocate de către profesori, părinți, copii și reprezentanți ai societății civile) cu care se confruntă instituțiile de învățământ la identificarea și soluționarea cazurilor de bullying, au fost identificate următoarele:

- Lipsa unei comunicări deschise despre fenomenul bullying/violență;
- Necunoașterea particularităților bullyingului;
- Lipsa unor prevederi clare și explicite care ar reglementa acțiunile ce urmează a fi întreprinse în cazurile de bullying.

În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a înaintat forului legislativ, Opinia sa, cu unele propuneri de inițiativă legislativă¹⁷⁴ privind modificarea Codului Educației al Republicii Moldova, prin care s-a propus introducerea noțiunii de *bullying*. Ombudsmanul Copilului a menționat că este un proiect de lege vital și un pas important pentru asigurarea demnității tuturor copiilor din Republica Moldova. Aceasta deoarece reglementările respective *vor contribui în continuare la crearea de mecanisme de prevenire și combatere a diverselor forme de violență manifestate între elevi, direct sau on-line, pentru obținerea unui climat școlar sigur și pozitiv*.

*Urmare a acestor acțiuni, proiectul de lege privind reglementarea în legislația Republicii Moldova a noțiunii de bullying, a fost aprobat, în prima lectură, cu votul a 61 de deputați*¹⁷⁵.

De altfel, referitor la acest subiect, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, încă în Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019¹⁷⁶, a propus completarea Codului Educației cu un nou principiu „nonviolență” și introducerea unui nou capitol privind eliminarea violenței în instituțiile de educație, iar bullying-ul să fie definit prin dispozițiile unui articol separat. Or, *Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, în*

¹⁷⁴ Proiectul de lege pentru modificarea Codului Educației al Republicii Moldova nr.152/2014, Inițiativa legislativă nr. 301 din 25.10.2021;

¹⁷⁵ <https://multimedia.parlament.md/notiunea-de-bullying-va-fi-introdusa-in-codul-educatiei/>

¹⁷⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/08/Raport_anual_copii_2020-coperta-20.08.2020.pdf, pag. 48;

articolul 19, reglementează dreptul copilului la protecție împotriva oricărei forme de violență manifestată asupra lui de către adulți sau de către alți copii, iar potrivit articolului 39, de ai fi asigurate măsurile corespunzătoare pentru refacerea fizică și psihologică a copilului.

Reieșind din cele expuse la compartimentul respectarea dreptului la educație, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului recomandă statului să aloce suficiente resurse financiare, care să permită autorităților îndeplinirea obligațiilor ce le revin în corespundere cu normele prevăzute de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, pe segmentul respectării dreptului la educație a copilului.

În contextul celor prezentate Avocatul Poporului pentru drepturile copilului înaintază următoarele **RECOMANDĂRI**:

- **Ministerului Educației și Cercetării:**
- Asigurarea cu tehnica necesară copiii/profesorii care **nu au acces la învățământul la distanță**;
- Revizuirea procesului educativ din cadrul instituțiilor auxiliare de învățământ, pentru a-l adapta necesităților copiilor cu nevoi speciale în regimul de studii on-line;
- Întreprinderea acțiunilor necesare pentru asigurarea dreptului la sănătate a copilului în cadrul procesului educațional.
- Intensificarea măsurilor de control la recepționarea produselor alimentare, recepționarea lor doar în baza certificatelor de calitate, certificatelor sanitar-veterinare, certificatelor de inofensivitate;
- Revizuirea meniurilor, astfel încât să fie adaptate necesităților reale de alimentație a copiilor.
- Sporirea eficacității programelor educative și formative de prevenire a violenței, dedicate cadrelor didactice părinților și elevilor;
- **Parlamentului și Guvernului**
- Adoptarea normativelor financiare cât și suplinirea resurselor financiare pentru a asigura condiții corespunzătoare dezvoltării copilului, reieșind din respectarea dreptului copilului la sănătate în cadrul instituțiilor de învățământ;
- Sporirea eforturilor de investire atât la nivel național, cât și la nivel teritorial întru motivarea specialiștilor care activează în instituțiile educaționale, sporirea nivelului de pregătire profesională, atragerea profesioniștilor tineri în câmpul muncii prin oferte atractive.

EVALUAREA CURRICULUMULUI NAȚIONAL LA DISCIPLINELE CARE CONTRIBUIE LA PREGĂTIREA COPILULUI PENTRU VIAȚA ADULTĂ: DEZVOLTAREA PERSONALĂ; DREPTURILE COPILULUI ȘI OMBUDSMANUL COPILULUI; EDUCAȚIA SEXUALĂ.

Un alt aspect aflat în vizorul Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada raportată este **compatibilitatea curriculumului național față de standardul internațional privind dezvoltarea respectului pentru drepturile omului și a libertăților fundamentale, consacrat în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.**

În cadrul vizitelor în instituțiile de educație, cu scopul informării și promovării drepturilor copiilor, realizate de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a fost identificat faptul că majoritatea elevilor enumeră drepturile care le sunt cunoscute, însă fără a le putea explica, fără a înțelege ce înseamnă un drept sau altul. Situația respectivă a fost indicată de Ombudsmanul Copilului în *Raportul privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019* ¹⁷⁷.

A fost constatat și faptul că copii evită să vorbească atunci când sunt abordate aspecte ce țin de disciplina *Educația sexuală*. Unii copii au menționat că nu li s-a vorbit la disciplina educație pentru societate despre instituția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, iar alții au menționat că au auzit câte ceva despre existența Instituției Naționale pentru Drepturile Omului.

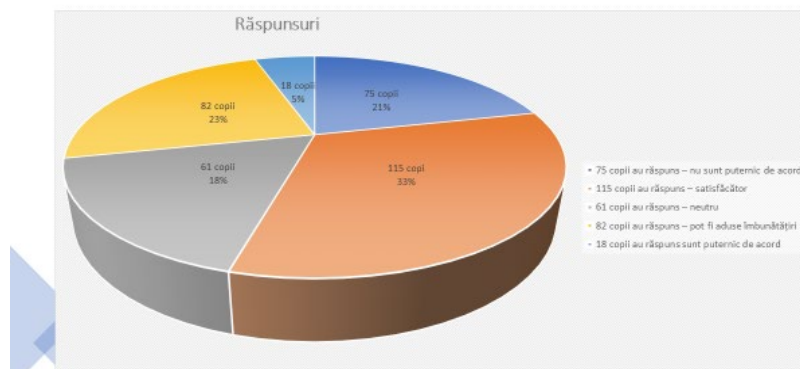
În perioada raportată Avocatul Poporului pentru drepturile Copilului a elaborat un **sondaj de opinie în rândurile copiilor** ¹⁷⁸ referitor la unele aspecte ale programelor educaționale cu privire la drepturile copilului în școlile în care învață.

La sondaj au participat elevii din clasele 5-6 și 10-11, care efectiv au reușit să studieze după manualele noi, iar răspunsurile au fost repartizate după cum urmează:

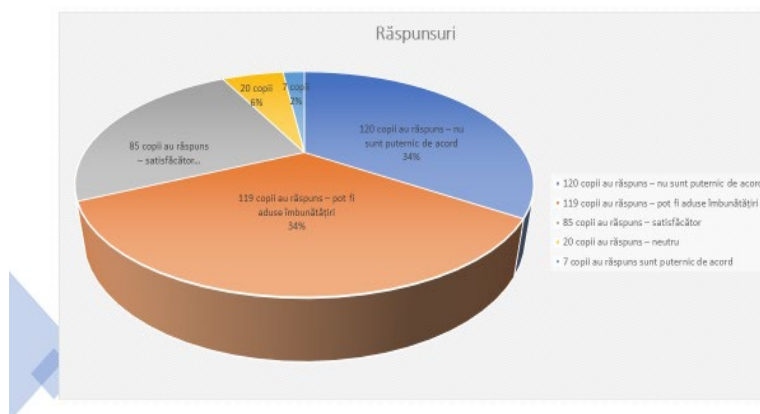
¹⁷⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/08/Raport_anual_copii_2020-coperta-20.08.2020.pdf

¹⁷⁸ Efectuat în cadrul Raportului tematic, elaborat de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului: „Evaluarea Curriculumului național la disciplinele care contribuie la pregătirea copilului către viața adultă: Dezvoltarea personală, Drepturile Copilului și Ombudsmanul Copilului; educația sexuală”;

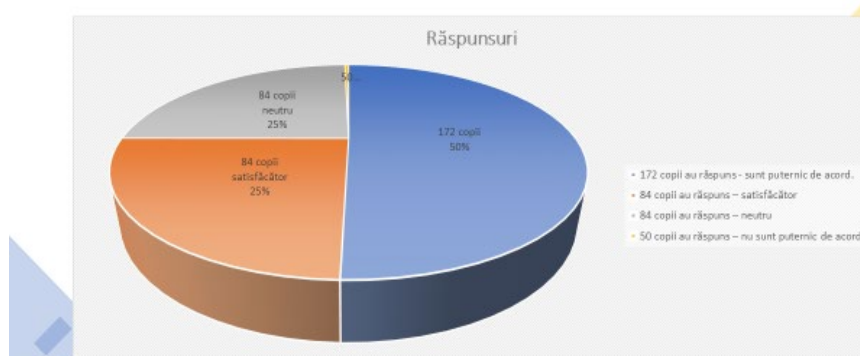
Sunt satisfăcut de cursul Educație pentru Societate?

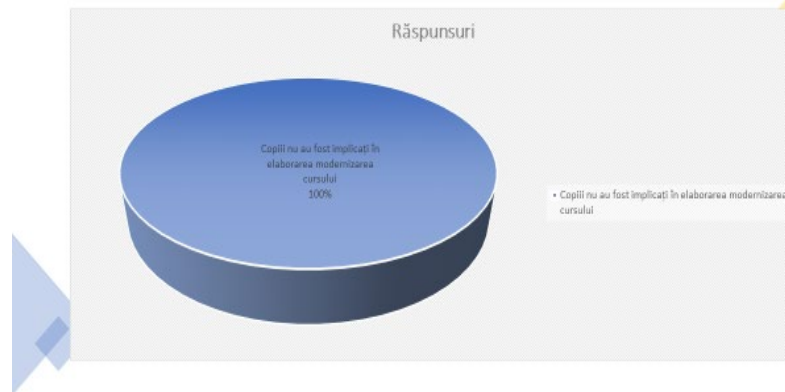
La acest curs am găsit răspuns la toate drepturile care mă interesează?

Profesorul care mi-a predat cursul a fost profesionist, a folosit limbajul adecvat și a utilizat materialul didactic corespunzător?

Am fost implicat în procesul de elaborare/modernizare a cursului?

Sondajul menționat confirmă cele observate de către Ombudsmanul Copilului în cadrul discuțiilor avute cu copiii.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului amintește că sistemul de învățământ are o mare responsabilitate în crearea condițiilor care să ducă la realizarea drepturilor copilului definite prin Convenție, iar școala și profesorii sunt promotori importanți ai drepturilor copilului.

Potrivit Comentariului General nr.1 din 2001¹⁷⁹, dreptul copilului la educație nu este doar o chestiune de acces, ci și de conținut. O educație cu conținutul său bine înrădăcinat în valorile articolului 29 paragraful (1) Convenția ONU pentru drepturile copilului, este pentru fiecare copil un instrument indispensabil pentru eforturile acestuia de a realiza în cursul vieții sale un răspuns echilibrat, prietenos cu drepturile omului, la provocările care însoțesc o perioadă de schimbări fundamentale conduse de globalizare, noi tehnologii și fenomene conexe.

Totodată, reieșind din cele observate în discuțiile cu elevii, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a efectuat și o **analiză¹⁸⁰ a materialului didactic** care stă la baza instruirii copiilor despre drepturile lor.

La acest aspect, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului menționează că, în anul 2019, Ministerului Educației și Cercetării, împreună cu un grup de organizații non-guvernamentale, cadre didactice și experți independenți au inițiat remodelarea conceptului de *educație pentru drepturile copilului* și au editat programele naționale de studiu și manualele respective pentru obiectul de studiu „*Educație pentru societate*”.

¹⁷⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/Nr.-1-_-2.pdf

¹⁸⁰ Efectuat în cadrul în cadrul Raportului elaborat de către Avocatul Poporului pentru drepturile Copilului „Evaluarea Curriculumului național la disciplinele care contribuie la pregătirea copilului către viața adultă: Dezvoltarea personală, Drepturile Copilului și Ombudsmanul Copilului; Educația sexuală.”

Ombudsmanul Copilului observă că la etapa actuală manualele respective sunt disponibile doar pentru elevii claselor a 5-6 și a 10-11, iar pentru celelalte clase din ciclul gimnazial și liceal se predă după programa veche a cursului de educație civică, adică cu manuale editate în perioada anului 2014.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului observă că pentru nivelul primar de studii în general nu a fost prevăzută vreo programă educațională cu privire la drepturile copilului, astfel, copiii din nivelul primar de studii rămânând în afara domeniului respectiv. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că neincluderea copiilor de nivelul claselor 1-4 în Programa națională pentru educația în domeniul drepturilor copilului reprezintă o carență din partea autorităților din sistemul educațional și influențează negativ asupra dezvoltării copilului în viitor.

Urmare a analizei conținutului din cele două manuale existente pentru clasele 5-6 și 10-11, Ombudsmanul Copilului prezintă următoarele concluzii:

- Manualele nominalizate „*Educație pentru societate*”, deși reprezintă un produs modern rezultat din analiza mai multor experți din domeniul educației, nu oferă o acoperire pe deplină a segmentului educației pentru drepturile copilului;
- *Educația pentru societate*, în genere, reprezintă doar un compartiment îngust în sistemul educației pentru drepturile copilului;
- Manualele analizate nu includ toate drepturile care sunt prezentate în *Convenția ONU cu privire la drepturile copilului*;
- Nici într-un manual nu este prezentată desfășurat informația cu privire la instituția națională de protecție a drepturilor copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului;
- În cursurile specializate nu sunt oferite informații cuprinzătoare și pe înțelesul copilului referitor la modul în care copilul își poate apăra drepturile, în caz de necesitate/urgență și care sunt instituțiile către care poate apela copilul și care trebuie să intervină pentru a-l proteja;
- Profesorii care predau cursurile respective în mare parte sunt cadre didactice care predau cursul respectiv prin cumul, disciplina de baza de obicei fiind istoria sau biologia;
- Conceptul programei naționale și a manualelor elaborate, nu acoperă întru totul obiectivele prevăzute în cadrul *articolului 29 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului*.

În baza celor expuse mai sus, Ombudsmanul Copilului evidențiază faptul că sistemul de învățământ are un rol esențial în raport cu drepturile copilului prevăzute de Convenția

ONU cu privire la drepturile copilului. În raport cu natura și resursele **sistemului de învățământ, în contextul activităților educaționale, este necesară obligația de a informa copiii despre drepturile lor, precum și de a influența creșterea gradului de conștientizare cu privire la importanța respectării drepturilor copilului în toate aspectele sociale.**

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului mai indică asupra **importanței predării în școli a disciplinei educația sexuală** (adică învățarea despre aspectele cognitive, emoționale, sociale, interactive și fizice ale sexualității). Acest fapt rezultă și din studiile efectuate în mai multe țări europene ce indică, că introducerea programelor naționale de educație sexuală pe termen lung a determinat obținerea următoarelor „rezultate directe“, după cum sunt prezentate mai jos:

- Reducerea numărului de sarcini și avorturi în rândul adolescentelor;
- Reducerea numărului de infecții cu transmitere sexuală în rândul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 de ani;
- Reducerea infecției cu virusul HIV în rândul tinerilor cu vârsta între 15 și 24 de ani;
- Reducerea numărului de abuzuri sexuale;
- Reducerea homofobiei.

În ceea ce ține de abordarea și predarea subiectului educației sexuale în majoritatea școlilor din Republica Moldova, Ombudsmanul Copilului evidențiază concluziile și recomandările reflectate în Raportul „Educația sexuală în Republica Moldova – cum o face școala și ce poate fi diferit?” realizat de Platforma Copiilor, ghidată de Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) și susținută de către OAK Foundation, Workshop for Civic Initiatives Foundation, Suedia și Save the Children¹⁸¹, după cum urmează:

În urma elaborării Raportului au fost deduse următoarele **concluzii**:

- În mediul rural educația sexuală are loc mai devreme decât în mediul urban;
- De obicei se discută la general, fără abordarea problemelor concrete din domeniul educației sexuale;
- Educația sexuală începe la o etapă destul de târzie;
- Părinții în mare parte nu se simt în stare de a purta discuții cu copii, la compartimentul educației sexuale;
- Reticența societății, reprezintă în continuare un impediment pentru implementarea educației sexuale;
- Profesorii nu sunt dotați cu material didactic suficient pentru abordarea compartimentelor conexe educației sexuale;

¹⁸¹ https://drepturilecopilului.md/files/educatia_sexuala_cum_o_face_scoala_si_ce_poate_fi_diferit.pdf

În urma elaborării raportului realizat de către Platforma Copiilor au fost formulate următoarele **RECOMANDĂRI** pentru instituțiile statului:

- Să introducă treptat/gradual disciplina Educație sexuală ca obiect de bază, dar fără sistem de evaluare. Să abordeze subiectele legate de educație sexuală de la grădiniță;
- Să includă în curriculumul de educație sexuală următoarele subiecte: relații sănătoase, senzualitate, identitate de gen, sănătate reproductivă, infecții cu transmitere sexuală, prevenirea abuzurilor și altele, ținând cont de interesul și nevoile copiilor la fiecare etapă de dezvoltare;
- Să dezvolte un suport informațional accesibil tuturor cadrelor didactice cu privire la educația sexuală;

II.ASIGURAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR CIVILE ALE COPIILOR

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului reglementează în articolele 12, 13, 14 și 15, pe de-o parte, libertăți de exprimare liberă și deplină a opiniei, de expresie, de gândire, conștiință și religie, precum și de asociere, iar de cealaltă parte, obligația deținătorilor de obligații de a asigura exercitarea acestor drepturi cu asigurarea nemijlocită a respectării interesului superior al copilului. Astfel, statul are obligația de a asigura, prin toate măsurile posibile, că nici un copil nu va fi marginalizat în realizarea acestor libertăți fundamentale.

Potrivit UNICEF¹⁸² „Participarea copilului implică încurajarea și împuternicirea acestuia de a-și face cunoscute punctele de vedere privind problemele care îi afectează. În practică, participarea este ascultarea de către adulți a copiilor - prin toate formele multiple și variate prin care aceștia se exprimă. Participarea le asigură libertatea de a se exprima și ține cont de punctele lor de vedere când este vorba de decizii care îi afectează. Implicarea copiilor în dialog și în schimbul de opinii le permite acestora să învețe metode constructive de a influența lumea din jurul lor”.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a întreprins și în anul 2021 mai multe acțiuni cu scopul de a consulta opinia copiilor privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova.

În acest context, Ombudsmanul Copilului a realizat sesiuni de informare și consultare a opiniei copilului în cadrul unor ședințe online și cu prezență fizică a copiilor și/sau cu profesorii, a efectuat vizite în instituțiile de învățământ din țară, în penitenciarele unde sunt deținuți copii, în centrele de plasament temporar și centrele de reabilitare pentru copii, unde a avut discuții cu mai multe categorii de beneficiari - profesori, elevi și membri ai

¹⁸² <https://www.unicef.org/moldova/ce-facem/educa%C5%A3ie/implicarea-tinerilor>

consiliilor elevilor, profesioniști din diferite domenii, care lucrează sau interacționează cu copiii referitor la respectarea dreptului la opinie și libertățile civile.

În cadrul vizitelor și sesiunilor online/discuțiilor, copiii au vorbit despre percepția lor asupra dreptului la opinie și libertățile civile, dar și cum acestea sunt respectate. Copiii au exprimat următoarele opinii:

„Vreau să mă pot expune liber cu privire la domeniile care mă vizează.”

„Vreau să decid singur obiectele opționale.”;

„Vreau să fiu întrebat dacă pot să recuperez în zilele de weekend sau după ore, lecțiile amulate.”

„Deși este solicitată opinia noastră, aceasta nu este luată în considerare.”

„Nu am fost ascultat când am încercat să mă expun.”

„Opinia mea nu a fost auzită.”

„Nu cunosc despre existența Consiliilor Elevilor, despre Avocatul Poporului pentru drepturile copilului/Ombudsmanul Copilului/.”

„Nu pot fi membri ai Consiliilor Elevilor toți doritorii, doar cei care se manifestă, participă la mai multe activități și au note mari.”

În contextul subiectului abordat, trebuie de menționat că Comitetul pentru Drepturile Copilului, în Comentariul General nr. 12 (2009)¹⁸³, stipulează că toate procesele în al căror cadru sunt solicitate opiniile sau participarea unuia sau mai multor copii trebuie să respecte anumite standarde de participare adevărată și etică a copiilor. Prin urmare, procesele în al căror cadru sunt solicitate opiniile sau participarea unui sau mai multor copii trebuie să fie: **transparente și informative; benevole; bazate pe principiul respectului; relevante; prietenoase copilului; incluzive; susținute prin instruire; sigure și să țină cont de riscuri; responsabile.**

În anul 2021 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, în comun cu Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) și Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC), în scopul de a informa și instrui specialiștii care organizează procese în care este solicitată opinia copilului și implementarea corectă a principiilor de organizare a unor asemenea activități enunțate de Comitetul pentru Drepturile Copilului în Comentariul General nr. 12 (2009), au desfășurat 22 de ateliere în cadrul Programului de dezvoltare a capacităților adulților referitor la participarea copilului în procesul decizional. În procesul de instruire au participat peste 150 de profesioniști care lucrează cu copiii - angajați din domeniile educație, asistență socială,

¹⁸³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/Nr.-12_.pdf

justiție, voluntari din ONG-uri locale și naționale, cu scopul de a obține informații, cunoștințe și deprinde prin care se asigură că iau în considerare opinia copilului.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, reieșind din cele observate, dar și racordându-se la standardele internaționale din domeniul protecției drepturilor copilului, pe segmentul respectării dreptului la opinie și la reglementările din Comentariului General nr. 2 (2002)¹⁸⁴, intenționează să creeze Consiliului Consultativ al Copiilor pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul Copilului) din cadrul Oficiului Avocatului Poporului.

Consiliul Consultativ al Copiilor va fi creat pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și Oficiul Avocatului Poporului în calitate de platformă pentru exprimarea opiniei copiilor, aceștia fiind implicați voluntar în activități de prevenire a încălcării, promovare și protecție a drepturilor și libertăților copilului în scopul îndeplinirii obligațiilor asumate de Republica Moldova în baza Convenției ONU privind drepturile copilului și Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.

Pe parcursul anului 2021, Ombudsmanul Copilului, în comun cu Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei și Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului, au elaborat proiectul Regulamentului Consiliului Consultativ al Copiilor de pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul Copilului) din cadrul Oficiului Avocatului Poporului.

Proiectul Regulamentului a fost ajustat în cadrul a 4 ateliere de consultare a opiniei copiilor organizate de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în perioada octombrie – decembrie 2021. La atelierele de consultare au participat peste 50 de copii din diferite regiuni ale țării, cu vârsta cuprinsă între 10-17 ani. Copiii și-au expus opiniile, sugestiile, propunerile referitor la regulament.

De asemenea, Ombudsmanul Copilului a inițiat și o acțiune de consultare a opiniei copiilor din Republica Moldova referitor la Regulamentul Consiliului, prin lansarea unui chestionar on-line¹⁸⁵, care a putut fi completat timp de 10 zile de toți copiii, cu vârsta între 10-17 ani, urmând un link atașat la anunț.

Un alt mecanism eficient al Avocatului Poporului pentru drepturile copilului de consultare a opiniei copiilor este Forumul Național al Copiilor. În anul 2021 în cadrul Forumului au fost prezentate rezultatele sesiunilor de consultare a opiniei copiilor și au fost avansate propuneri privind Regulamentul Consiliului Consultativ al Copiilor, sugestii de îmbunătățire a

¹⁸⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/Nr.-2_-2.pdf

¹⁸⁵ <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-lanseaza-un-chestionar-pentru-consultarea-opinii-copiiilor-in-legatura-cu-proiectul-regulamentului-consiliului-consultativ-al-copiiilor-pe-langa-avocatul-poporului-pentru-drepturi/>

documentului. În cadrul evenimentului au fost prezentate rezultatele chestionarului lansat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului pentru consultarea opiniei copiilor referitor la Regulamentul de creare și funcționare a Consiliului și analizate de participanții la Forum.

În rezultatul acestor activități de consultare a opiniei copiilor, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a adaptat conținutul regulamentului la propunerile înaintate de copii.

Activitățile descrise prezintă câteva exemple de forme de participare și expunere a opiniei copiilor. Activitățile desfășurate cu respectarea standardelor internaționale, în cadrul cărora îi informează pe copii că participarea și opinia lor contează, că își pot exprima opiniile cu privire la toate aspectele care le preocupă, în conformitate cu vârsta și maturitatea lor, și să se asigure că li se acordă ponderea cuvenită, fapt, de altfel, rezultat din numeroasele mesaje expediate Ombudsmanului Copilului de către copiii, care au participat la consultările referitor la regulament:

„Mulțumim pentru faptul că ne-ați dat oportunitatea de a ne exprima părerile față de drepturile copiilor.”

„Eu sunt de părerea că aceste ateliere ne-au ajutat să înțelegem mai bine ce drepturi avem noi, copiii și mi-a fost foarte plăcut să aud și să știu opinia noastră cu adevărat contează.”

„La aceste ateliere mi-am dat seama că părerea tuturor contează, toți suntem egali, iar copiii sunt viitorul, ei știu cum să facă viața mai frumoasă tuturor prin ideile ingenioase.”

„Îmi pare bine pentru că am avut posibilitatea să înțelegem mai multe ceea ce este un drept. Vă mulțumim!”

„Am văzut și înțeles că opinia noastră contează.”

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează importanța revizuirii politicilor de implicare a copiilor în procesul decizional, astfel încât copiii și adulții să beneficieze de instruirii pe acest segment. Or, exprimarea opiniilor este o alegere pentru copil, nu o obligație, iar persoanele responsabile trebuie să se asigure de faptul că copilul primește toate informațiile și dispune de condițiile necesare pentru a lua o decizie cu privire la folosirea sau abținerea de la exercitarea acestui drept.

Un alt subiect care a fost inclus pe agenda Ombudsmanului Copilului se referă la **participarea copiilor în campaniile electorale.**

Ombudsmanul Copilului a monitorizat campaniile electorale desfășurate în Republica Moldova prin prisma respectării drepturilor copiilor, atenționând prin utilizarea imaginii și muncii copiilor de către candidații și/sau partidelor politice în campaniile electorale, în scopul formării imaginii și promovării candidatului politic.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a elaborat în anul 2021 *Raportul privind utilizarea imaginii copiilor în campaniile electorale*¹⁸⁶, în cadrul monitorizării a fost aplicat un chestionar¹⁸⁷ pentru consultarea opiniei copiilor, în legătură cu participarea lor la procesele electorale. Urmare a analizei datelor oferite, s-a constatat că 44.7% din respondenți cunosc ce reprezintă un proces electoral, 64,9% au spus că au fost informați despre drepturile lor în cadrul acestui proces la școală, iar 134 din copiii participanți la chestionar au afirmat că au participat la cel puțin una din întâlnirile candidaților electorali cu alegătorii împreună cu părinții sau cu unul din părinți, pe când 130 au participat în cadrul școlii, la propunerea unui profesor, iar 72 dintre respondenți au participat singuri, la inițiativa proprie. 64 dintre copiii afirmă că au fost implicați la distribuirea pliantelor, broșurilor, ziarelor unui candidat în campania electorală fără a primi o remunerare, pe când în schimbul remunerării au fost implicați un număr de 30 de copii.

În procesul monitorizării Ombudsmanului Copilului a constatat lipsa unor prevederi clare în vederea sancționării actorilor electorali care folosesc copiii și imaginea copiilor cu încălcarea standardelor internaționale și lipsa pregătirii speciale pentru a încuraja dezvoltarea de medii și circumstanțe în care copiii pot dezvolta abilități în materie politică.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a subliniat că standardele internaționale interzic utilizarea imaginii copilului, dar nu și participarea voluntară, informată și conștientă a lui la procesele decizionale ce-l vizează. Comentariile nr. 12, 14 și 20 al Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului prevăd expres faptul că opinia copilului și participarea acestuia urmează a fi luată în considerație în legătură cu orice segment, în orice domenii față de care copilul manifestă interes, în corespundere cu dezvoltarea și cu maturitatea sa fiziologică și psihologică.

Ombudsmanul Copilului s-a adresat concurenților electorali și altor persoane implicate în campaniile electorale cu îndemnul să trateze copiii cu respectarea demnității lor umane și să nu admită acțiuni care să le afecteze viața privată, a expediat în adresa concurenților electorali un demers în care a indicat cele menționate anterior. Este de menționat că din numărul total al concurenților electorali la care s-a adresat Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, răspuns la adresarea acestuia a fost expediat doar de un singur partid politic participant în procesul electoral.

Încă în anul 2017 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus Guvernului inițierea procedurii de completare a Legii nr.26-XVI privind întrunirile, a Codului contravențional, cât și a Codului penal cu prevederi care ar reglementa sancționarea

¹⁸⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/05/RaportELECT2021-.pdf>

¹⁸⁷ Idem, pag. 34

organizatorilor întrunirilor pentru atragerea la manifestații cu caracter politic a minorilor (persoane cu vârsta sub 18 ani).

În rezultatul constatărilor urmare a monitorizării, Ombudsmanului Copilului a înaintat Aviz cu recomandări în adresa Comisei Electorale Centrale.

Drept răspuns¹⁸⁸, Comisia Electorală Centrală a notat că organele electorale nu dispun de instrumente juridice eficiente pentru a putea investiga și examina situațiile de implicare a copiilor în campaniile electorale ale concurenților electorali, iar unica normă juridică care stabilește interdicția de a implica copiii în acțiuni politice este prevăzută de art. 13 alin. (3) din Legea nr. 338/1994 privind drepturile copilului, iar alte norme care să prevadă sancțiuni pentru încălcarea acestei interdicții nu sunt stabilite.

Urmare a celor menționate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului prezintă următoarele **RECOMANDĂRI** mai multor instituții decizionale:

Ministerului Educației, Culturii și Cercetării:

- Revizuirea politicilor de implicare a copiilor în procesul decizional;
- Elaborarea unui mecanism de consultare și implicare a copiilor în procesul decizional;
- Organizarea unui set de instruiți pentru copii și adulți privind opinia și participarea copiilor în procesul decizional;
- Includerea în Codul Educației a reglementărilor legale cu privire la asigurarea educației corecte politice și electorale a copilului, conform gradului de maturitate a copiilor, la fel, obligarea concurenților electorali de a adapta programele politice la necesitățile copiilor, persoanelor cu dizabilități, etc.

Parlamentului și Guvernului

- Promovarea standardelor de consultare a opiniei copilului și implementarea acesteia;
- Reglementarea în cadrul normativ național a noțiunii de „activitate politică și propaganda politică” și completarea Codului contravențional cu prevederi exprese care ar sancționa persoanele responsabile pentru atragerea/implicarea minorilor în activitatea politică, propagandă/agitație politică;
- Completarea cadrului normativ, în special, a legislației electorale cu reglementări exprese cu privire la interzicerea utilizării imaginii copiilor (minorilor), fără consimțământul părinților/reprezentantului legal, în campaniile electorale, referendumuri, în acțiuni de agitație/propagandă politică și precum și interzicerea participării copiilor în acțiuni politice care prezintă pericol pentru viața și sănătatea minorului sau lezează onoarea și demnitatea acestuia.

¹⁸⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/RCEC.pdf>

III.JUSTIȚIA JUVENILĂ

În conformitate cu standardele internaționale, justiția pentru copii are ca sarcină asigurarea, în orice situație, a intereselor copilului, chiar și în cazul privării de libertate, ca măsură excepțională. Justiția pentru copii trebuie să fie corespunzătoare vârstei, rapidă, adaptată și concentrată pe necesitățile și drepturile copilului, inclusiv, dreptul la un proces echitabil, dreptul de a participa și de a înțelege procedurile din cadrul acestuia, dreptul la viață privată și de familie, dreptul la integritate și demnitate, dreptul la educație, dreptul de a se bucura de cel mai înalt standard realizabil de sănătate, dreptul la protecție împotriva pedepselor corporale sau alte forme de pedeapsă crudă sau degradantă, etc. Mai mult, justiția pentru copii semnifică și prevenția, inclusiv înlăturarea cauzelor care duc la delikte.

Există o serie de documente internaționale care stabilesc standardele privind respectarea drepturilor copilului în administrarea justiției. Convenția ONU privind drepturile copilului¹⁸⁹, în articolele 37 și 40, stabilește unele garanții pentru administrarea justiției pentru copii cu respectarea și protejarea drepturilor acestora. Mai mult, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului a formulat Comentariul General nr. 10 (2007) privind drepturile copiilor în justiția juvenilă, dar și alte comentarii: Comentariul General nr.1 (2001) „Obiectivele educației”, Comentariul general nr. 2 (2002) „Rolul instituțiilor naționale independente pentru drepturile omului în promovarea și protecția drepturilor copilului”, Comentariul General nr. 4 (2003) „Sănătatea și dezvoltarea adolescenților în contextul Convenției cu privire la drepturile copilului”, Comentariul General nr. 5 (2003) „Măsuri generale de punere în aplicare a Convenției privind Drepturile Copilului (art. 4, 42 și 44, paragraful 6)”, Comentariul General nr. 8 (2006) „Dreptul copilului la protecție împotriva pedepselor corporale și a altor forme de pedeapsă crude sau degradante”, Comentariul General nr. 12 (2009) „Dreptul copilului de a fi ascultat”, Comentariul General nr. 15 (2013) „Dreptul copilului de a se bucura de cel mai înalt standard realizabil de sănătate”, Comentariul General nr. 17 (2013) „Dreptul copilului la odihnă, timp liber, joc, activități recreative, viață culturală și artistică”, Comentariul General nr.19 (2016) privind „Bugetarea publică pentru realizarea drepturilor copilului”, dar și Comentariul General nr. 20 (2016) „Implementarea drepturilor copilului în timpul adolescenței”.

De asemenea există documente cu caracter de recomandare care stabilesc standardele internaționale privind administrarea justiției juvenile la diferite etape ale procesului: Regulile standarde minime ale ONU privind administrarea justiției juvenile (Regulile de la Beijing)¹⁹⁰,

¹⁸⁹ Convenția ONU privind drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993.

¹⁹⁰ Adunarea Generală a ONU, Regulile minime ale ONU pentru administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), adoptate prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985, pct.3,5,7,8,11;

Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana)¹⁹¹ și Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh)¹⁹². Prevederi relevante se regăsesc și în Corpul de principii pentru protecția persoanelor contra oricărei forme de detenție sau închisoare¹⁹³, Regulile standarde minime ale ONU privind măsuri neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo)¹⁹⁴, precum și în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice (articolul 14).

Recomandarea (2003)20 privind noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile¹⁹⁵ constituie documentul de bază pentru ghidarea statelor-membre ale Consiliului Europei. Aceasta este completată de Recomandarea (2006)2 privind regulile penitenciare europene¹⁹⁶, Rezoluția CM/Res/2 privind justiția prietenoasă copilului¹⁹⁷, precum și de Recomandarea (89)12 a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind educația în penitenciare¹⁹⁸.

Este necesar de menționat câteva convenții specializate ale Consiliului Europei: Convenția Europeană privind protecția copilului împotriva exploatarei sexuale și a abuzului sexual (Convenția de la Lanzarote, 2007), Convenția Europeană pentru prevenirea torturii și a pedepselor sau tratamentelor inumane sau degradante și Convenția Europeană privind exercitarea drepturilor copiilor (1996).

Pe parcursul a șapte ani (2015 – 2021), conform datelor oficiale prezentate de Portalul Guvernamental al Datelor Deschise¹⁹⁹, **numărul infracțiunilor comise de către copii sau cu participarea acestora este în descreștere** (2015 – 996 infracțiuni, 2021 – 695 infracțiuni). Cu toate acestea, chiar dacă numărul infracțiunilor este în scădere, **ponderea cauzelor trimise în judecată este în creștere** (de la 60 % în 2015 la 76 % în 2021), raportat procentual la numărul cauzelor unde urmărirea penală a fost finalizată.

¹⁹¹ Adunarea Generală a ONU, Regulile Națiunilor Unite pentru protecția minorilor privați de libertate (Regulile de la Havana), adoptate prin Rezoluția 45/113 din 14 decembrie 1990, pct.1,2;

¹⁹² Adunarea Generală a ONU, Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), adoptate prin Rezoluția din 14 decembrie 1990, pct.60;

¹⁹³ Adunarea Generală a ONU, Corpul de Principii pentru protecția persoanelor contra oricărei forme de detenție sau închisoare, adoptat prin Rezoluția 43/173 din 9 decembrie 1988

¹⁹⁴ Adunarea Generală a ONU, Regulile minime ale ONU pentru măsurile neprivative de libertate (Regulile de la Tokyo), adoptate la 14 decembrie 1990;

¹⁹⁵ Recomandarea (2003)20 cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003;

¹⁹⁶ Recomandarea (2006)2 referitoare la Regulile Penitenciare Europene, adoptată de Comitetul de Miniștri la 11 ianuarie 2006;

¹⁹⁷ Rezoluția CM/Res/2 pentru Justiția Prietenoasă Copiilor, adoptată la cea de-a 28-a Conferință a Miniștrilor Justiției din cadrul Consiliului Europei (Lanzarote, octombrie 2007);

¹⁹⁸ Recomandarea (89) 12 cu privire la educația în penitenciare, adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 octombrie 1989;

¹⁹⁹ Portalul Guvernamental al Datelor Deschise <https://date.gov.md/ckan/ro/dataset/4699-delicventa-juvenila>

În perioada analizată (2015 – 2021), este observat faptul că **numărul copiilor care au comis sau au fost implicați în comiterea infracțiunilor este de asemenea în descreștere** (2015 – 1438 minori, 2021 – 851 minori²⁰⁰).

La 01.01.2022 în sistemul penitenciar se aflau **59 minori** (preveniți – 34%, 20 băieți, condamnați – 66%, 38 băieți și o fată). **Este de menționat că numărul copiilor deținuți în sistemul penitenciar este în continuă descreștere:** în 2017 (31/12/2017) erau deținuți 70 de minori (69 băieți/1 fată), 2018 - 71 de minori (67 băieți/4 fete), în 2019 - 57 de minori (55 băieți/2 fete), în 2020 - 61 de minori (59 băieți/2 fete), în 2021 - 59 de minori (58 băieți/1 fată).

La 01.01.2022 în sistemul penitenciar²⁰¹ erau deținuți 39 minori condamnați, dintre ei 43,58% (17 persoane) cu prima condamnare, 15,3% (6 persoane) cu a doua condamnare și 41,02% (16 persoane) – cu 3 condamnări și mai mult. Astfel, ponderea numărului copiilor condamnați (deținuți în sistemul penitenciar) care au săvârșit 2 sau mai multe infracțiuni (**recidiva**) este de **56.32%.**

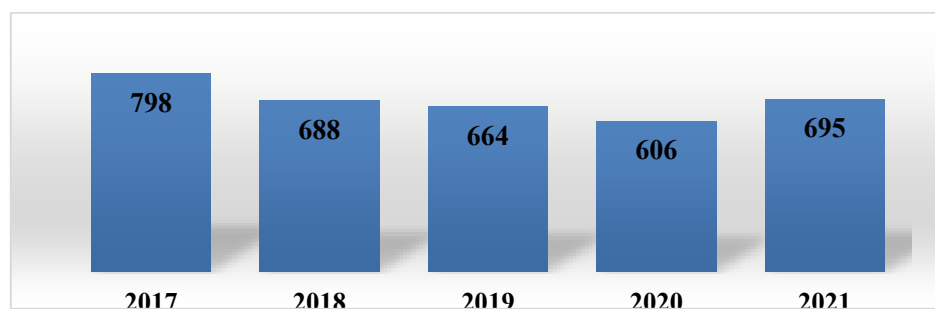
Distribuția după **gravitatea infracțiunii:** ușoare - 0, mai puțin grave -16 (41,02%), infracțiuni grave - 12 (30,76%), infracțiuni deosebit de grave -11 (28,20%), excepțional de grave - 0.

După **durata pedepsei:** condamnați până la 1 an -3 persoane, de la 1 an la 3 ani - 13 persoane, de la 3 la 5 ani - 10 persoane, de la 6 la 10 ani -11 persoane, de la 10 la 15 ani - 2 persoane.

Distribuția după **vârstă a minorilor condamnați:** de la 16 ani până la 17 ani - 16 persoane (41,02%), de la 17 ani până la 18 ani - 14 persoane (35,89%), de la 18 ani până la 21 ani - 9 persoane (23,07%).

Fenomenul infracțional în rândul minorilor în Republica Moldova, pe parcursul ultimilor 5 ani (2017-2021) a cunoscut o diminuare semnificativă, variația fiind marcată de o fluctuație în intervalul 798 - 606 infracțiuni, cu excepția anului 2021 care a înregistrat o ușoară creștere.

Dinamica criminalității juvenile în perioada 2017-2021²⁰²

²⁰⁰ Datele reflectă situația pentru 9 luni ale anului 2021;

https://politia.md/sites/default/files/raport_cu_privire_la_activitatea_politiei_9_luni_2021.pdf

²⁰¹ Administrația Națională a Penitenciarelor (ANP), Rapoarte de bilanț semestriale/anuale <https://anp.gov.md/rapoarte-de-bilant>

²⁰² Portalul Guvernamental al Datelor Deschise, <https://date.gov.md/ckan/ro/dataset/4699-delicventa-juvenila>

Pe parcursul anului 2021 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a monitorizat instituțiile penitenciare prin prisma gradului de respectare a drepturilor deținuților minori și a implementării recomandărilor înaintate pe parcursul mandatului. Urmare a monitorizării **condițiilor de detenție**, a fost constatată lipsa mobilierului necesar, spațiile comune nu sunt iluminate, din care cauză, copiii își cauzează frecvent diferite leziuni corporale, există fenomenul suprapopulării, lipsesc produsele de igienă personală, alimentația este insuficientă și de calitate joasă, lipsește un meniu diversificat și adaptat la necesitățile de creștere și formare a copiilor, din meniul zilnic lipsesc fructele, lipsește apa potabilă de calitate, toate în ansamblu periclitează sentimentul de demnitate umană a copiilor deținuți, ceea ce în consecință poate genera sechele psihologice asupra acestora.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a remarcat că minorii nu au suficiente haine și încălțăminte, acestea fiind uzate și nu corespund anotimpului și condițiilor climaterice. Totodată, administrația instituției penitenciare a comunicat că copiii nu primesc haine și încălțăminte din surse bugetare ci doar din donații. Într-o situație și mai dificilă se află minorii ale căror familii nu dispun de resurse financiare sau acei copii care nu au familie sau rude pentru a le procura și trimite colete cu produsele de igienă personală și haine, alimente, precum și alte necesități.

Se constată că nu este asigurată protecția copiilor, există pericole pentru sănătatea minorilor, cum ar fi: cabluri electrice neizolate; ventilarea proastă în încăpere din care cauză persistă un miros neplăcut; echipamente sanitare uzate, cu care copiii își pot cauza diferite leziuni; blocurile sanitare din celule sunt insalubre, murdare, unele nefiind iluminate; din cauza umidității cade tencuiala de pe pereți.

Urmare a problemelor constatate și recomandărilor înaintate de către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, reprezentanții Ministerului Justiției²⁰³ menționează o îmbunătățire a condițiilor materiale de detenție a minorilor aflați în custodia statului, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 6 decembrie 2021 *Strategia pentru asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025* și *Planul de acțiuni* pentru implementarea acesteia. Este menționată de asemenea definitivarea de Ministerul Muncii și Protecției Sociale a *Programului Național pentru protecția copilului și Planului de acțiuni aferent pentru perioada 2022-2026*.

Pentru a garanta o aplicare conformă a standardelor internaționale și în particular a Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, pentru anul 2022, Ministerul Justiției²⁰⁴, în colaborare cu Administrația Națională a Penitenciarelor, planifică modificarea Hotărârii Guvernului nr. 609/2006 privind aprobarea normelor minime de alimentare zilnică a deținuților și de eliberare a detergenților cu scopul adaptării ratelor alimentare, normelor privind hainele,

²⁰³ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/R%C4%83spunsul-Ministerului-Justi%C8%9Biei-la-Avizul-cu-recomand%C4%83ri-al-APDC.pdf>

²⁰⁴ Idem;

încălțăminte și întreținerea minorilor din detenție la necesitățile acestora de dezvoltare și creștere, având ca referință Hotărârea Guvernului nr. 1335/2004 cu privire la aprobare normelor naturale de asigurare cu produse alimentare, îmbrăcăminte, încălțăminte, inventar moale, obiecte de igienă personală, jocuri și jucării pentru copii orfani și cei rămași fără îngrijirea părinților din casele de copii, școlile (gimnaziile-internat de toate tipurile).

Important de menționat este faptul că în trimestrul I al anului 2022 Ministerul Justiției, în comun cu Administrația Națională a Penitenciarelor²⁰⁵, planifică primele transferuri a deținuților minori în blocul nou din cadrul Penitenciarului nr.10 Goian, ca urmare a recomandărilor repetate a Ombudsmanului Copilului la diferite nivele administrative.

În conformitate cu *Regula nr. 28 din Regulile penitenciare europene*²⁰⁶ Rec(2006)2, toate penitenciarele trebuie să ofere deținuților acces la programe de învățământ cât mai complete, care să răspundă nevoilor individuale, ținând cont de aspirațiile acestora. În măsura în care este posibil, **educația deținuților** trebuie să fie integrată în sistemul național de învățământ și formare profesională, astfel, încât după liberare, aceștia să își poată continua procesul de învățământ și formare profesională.

În procesul de monitorizare a acestui compartiment pe parcursul anului a fost constatat că orele de studii s-au desfășurat în regim on-line și cu prezența fizică a copiilor în sala de studii. Conexiunea la internet a fost slabă, din care cauză, conexiunea se întreruperea frecvent sau erau amânate lecțiile sau nu se reușea însușirea materiei predate. Lecțiile amânate din cauze tehnice nu au fost recuperate ulterior. S-au constatat situații în care copii nu frecventau lecțiile din motiv că erau implicați în alte activități (curățenie în cameră, baie, pe teritoriu, etc). S-a observat că în sălile de studii lipseau materialele informative, manualele, rechizitele necesare, precum și alte necesități care ar favoriza însușirea mai lesne a materiei dar și pentru buna desfășurare a procesului educațional. Copiii nu erau asigurați cu rechizite școlare, cu materialele didactice necesare pentru desfășurarea orelor și pregătirea temelor pentru acasă.

În același timp, profesorii nu le dau teme de pregătit minorilor pentru lecția următoare, astfel nefiind evaluat gradul de înțelegere a materiei dar și formarea unor competențe educaționale. Totodată, predarea orelor a avut loc doar în limba română, în pofida faptului că în instituție erau și minori vorbitori de limbă rusă. Minorii vorbitori de limbă rusă nu dispun de suficiente cărți în limba rusă, iar cele din bibliotecă sunt vechi, fapt care se califică ca un criteriu de discriminare.

Copiii nu dispun nici de echipament sportiv necesar pentru antrenamente sau pentru a petrece util timpul liber.

²⁰⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/Raspuns-aviz-Administra%C8%9Bia-Na%C8%9Bional%C4%83-a-Penitenciarelor.pdf>

²⁰⁶ <https://rm.coe.int/16804c8d9a>

Copiii care au finalizat ciclul gimnazial, nu-și pot continua studiile la ciclul liceal. De menționat că probleme de acest gen au fost constatate și anterior, iar pentru remedierea situației Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a înaintat un șir de recomandări care se regăsesc în rapoartele tematice²⁰⁷ elaborate la acest compartiment, precum și în rapoartele anuale. Însă până în prezent recomandările Ombudsmanului rămân nerealizate.

O altă constatare gravă este și faptul reclamat de copii că pe parcursul anului de studii nu li s-a predat istoria, cu toate că pentru această disciplină, la final de an, este stabilit examen. A fost stabilit că unii copii nu sunt încadrați nici în procesul educativ sau cursurile de formare profesională și nici în câmpul muncii.

Este de remarcat faptul pozitiv pe care copiii îl apreciază și anume că aflându-se în Penitenciarul nr. 10 Goian, au avut posibilitatea să beneficieze de mai multe cursuri de dezvoltare profesională, cum ar fi frizer, bucătar, cizmar, etc., și pe care le vor profesa, ulterior. Totodată, copiii își doresc să urmeze și cursurile de lăcătuș-auto, mecanic-auto, sudor, dar, care în prezent, nu sunt desfășurate în instituția penitenciară.

Referitor la fortificarea procesului educațional în instituțiile penitenciare, Ministerul Justiției a comunicat că în conformitate cu Planul de acțiuni pentru anul 2022, se planifică elaborarea și aprobarea unui Ordin comun al Ministerului Justiției și Ministerului Educației și Cercetării cu privire la formarea profesională a condamnaților.²⁰⁸

În contextul **respectării dreptului la familie**, Comentariul General nr. 10 al Comitetului ONU cu privire la drepturile copilului indică: „Fiecare copil privat de libertate are dreptul de a menține contactul cu familia prin corespondență și vizite. Pentru a facilita vizitele, copilul ar trebui să fie plasat într-o unitate cât mai aproape de locul de reședință al familiei sale. Circumstanțele excepționale care pot limita acest contact ar trebui să fie clar descrise în lege și să nu fie lăsate la aprecierea autorităților competente.”

În contextul crizei pandemice, administrația instituțiilor penitenciare, cât și copiii au declarat că vizitele au fost interzise, dar menținerea contactului cu familia, rudele, comunicarea cu aceștia are loc prin intermediul apelurilor telefonice cu durata de 20 minute, dar și prin intermediul aplicației Skype.

La acest compartiment Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a atestat unele impedimente privitor la realizarea dreptului la familie al minorilor. Unii deținuți au relatat că nu au posibilitatea să telefoneze acasă din cauza lipsei cartelei speciale pentru telefon, iar alții au declarat că scrisorile adresate familiilor lor nu au fost expediate, acest lucru având un impact negativ semnificativ asupra stării psihice și emoționale a copilului aflat în detenție.

²⁰⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/09/Respect_drept_copil_detentie_14.09.2020-.pdf

²⁰⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/R%C4%83spunsul-Ministerului-Justi%C8%9Biei-la-Avizul-cu-recomand%C4%83ri-al-APDC.pdf>

În scopul realizării depline a dreptului de a comunica cu familia, Avocatul Poporului reiterează *recomandările* înaintate la începutul perioadei pandemice cu privire la examinarea oportunității de a fi mărit numărul discuțiilor telefonice sau a convorbirilor prin intermediul rețelelor on-line din contul vizitelor care nu se efectuează în această perioadă de criză pandemică.²⁰⁹

La acest compartiment Administrația Națională a Penitenciarelor menționează că este în proces de identificare a soluțiilor privind implementarea în penitenciare a unor noi sisteme telefonice pentru facilitarea convorbirilor telefonice a deținuților cu rudele/familia.²¹⁰

Ombudsmanul Copilului constată că acești copii nu sunt antrenați în activități, programe eficiente de **resocializare**, pentru a fi reintegrați cu succes în societate/comunitate, aceștia ajung să nu posed elementarul de cunoștințe de interacțiune cu mediul social.

Pentru îmbunătățirea situației la acest compartiment, Planul de acțiuni al Ministerului Justiției prevede un obiectiv specific care are scop dezvoltarea mecanismelor de reintegrare socială a persoanelor condamnate.

În procesul de monitorizare a situației copiilor aflați în detenție este atestat faptul că în unele cazuri sancționarea deținuților prin interzicerea vizitelor și a coletelor, aspect care contravine Regulilor și standardelor internaționale. La acest aspect, și anterior Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a recomandat găsirea unor metode alternative de sancționare a copiilor pentru încălcări, dar care să fie în concordanță cu Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, regulile și standardele internaționale în domeniu. La fel, a se identifica un mecanism oportun pentru implementarea pe deplin a prevederilor Legii nr.297/1999 cu privire la adaptarea socială a persoanelor eliberate din locurile de detenție.²¹¹

Probleme au fost identificate și pe segmentul respectării **dreptului la sănătate**. În cadrul discuțiilor cu copii, mulți au afirmat că atunci când au dureri de cap, spate sau dinți, precum și dereglări ale somnului, nu sunt examinați de medicii de profil. La fel, copiii care au reclamat probleme de ordin psihiatric, neurologic menționând că anterior, aflându-se la libertate au primit tratamentul corespunzător, dar în instituția de detenție nu sunt examinați și nici nu li se oferă vreun tratament. Copiii au menționat că pentru orice problemă de sănătate li se oferă doar un tip de pastile. Solicitarea de a fi transferați în cadrul instituției penitenciare nr. 16 Pruncul, pentru investigații și tratament, le este de regulă, refuzată sau ignorată. Totodată, copiii au menționat că adresându-se cu anumite probleme de sănătate la medicul din instituție, nu sunt informați clar și pe înțelesul lor asupra problemei de sănătate pe care o au și despre tratamentul pe care este necesar

²⁰⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/03/APDC_ANP.pdf

²¹⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/R%C4%83spunsul-Ministerului-Justi%C8%9Biei-la-Avizul-cu-recomand%C4%83ri-al-APDC.pdf>

²¹¹ Idem;

să-l urmeze, fiind ignorat dreptul pacientului de a fi informat. Minorii și-au exprimat indignarea și față de calitatea asistenței medicale din penitenciar. Totodată, a fost constatat faptul că copiii sunt examinați de specialist doar la intrare în instituția penitenciară, iar ulterior, după cum s-a menționat, chiar dacă solicită examinarea și asistența medicală, aceasta nu le este oferită, din care considerente deținuții renunță a solicita asistență medicală.

Referitor la neacordarea asistenței medicale, administrația penitenciarelor a explicat că dacă dimineața la apel, deținutul nu a invocat probleme de sănătate și nu a solicitat asistența medicului, atunci nu are de unde să cunoască acest fapt.

În acest context, argumentele respective nu sunt plauzibile, deoarece apariția problemelor de sănătate nu poate fi un factor controlat sau programat. Asistența medicală rămâne a fi o necesitate stringentă care nu suportă amânare sau neglijare, acest fapt fiind totalmente în detrimentul interesului superior al copilului și asigurării bunăstării, care include și sănătatea acestuia.

La compartimentul **protecția împotriva torturii și altor rele tratamente** au fost constatate cazuri în care minorii sunt abuzați de către alți copii. Deținuții invocă cazuri frecvente în care sunt amenințați, umiliți, înjosiți sau agresați verbal de către angajații instituției penitenciare. Copiii care au fost victime ale abuzului nu beneficiază de evaluare și asistență psihologică.

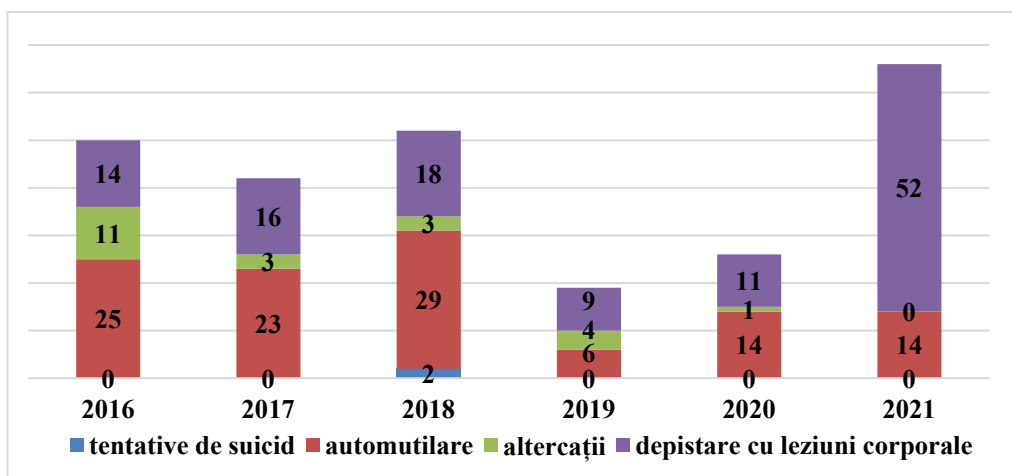
Frecvent sunt raportate cazuri de leziuni depistate la copii, iar în explicarea provenienței acestora sunt invocate condițiile în care sunt deținuți minorii și anume: spațiu insuficient, mobilier deteriorat, lipsă sursei de lumină, proasta calitate a alimentației, timp limitat (odată în săptămână sau două săptămâni) pentru plimbări, lipsa asistenței medicale, lipsa asistenței psihologice, lipsa de comunicare cu membrii familiei, și a informației despre situația acestora, precum și lipsa de oportunități pentru a-și dezvolta potențialul, lipsa unei ocupației, etc., iar toate acestea împreună influențează asupra stării psihice și psihologice ale acestora, creându-le o stare de destabilizare și demoralizare. Cu toate acestea, unii deținuți declară că nu s-au automutilat și nu le-au fost cauzate leziuni, deși informațiile operative din cadrul notelor informative susțin contrariul.

În urma examinării registrelor cazurilor de leziuni și automutilări, a fost constatat că nu toate cazurile de abuz sunt raportate sau sunt înregistrate și examinate corespunzător, iar aceasta denotă lipsa mecanismului de protecție față de abuz și neglijare a copiilor din detenție. Acest fapt îi descurajează pe copii să denunțe cazurile de încălcare a drepturilor, făcându-i și mai vulnerabili în situația în care se află, or existența unui mecanism de depunere a plângerilor pentru copiii aflați în detenție este unul din cei 15 indicatori ai Națiunilor Unite pentru evaluarea sistemului de justiție juvenilă.

În majoritatea notelor informative recepționate este indicat faptul că minorul care s-a automutilat, a fost depistat cu leziuni corporale sau a avut o tentativă de suicid, nu are pretenții față

de administrația penitenciarului. În acest context, se prezumă faptul că se tăinuiesc cauzele reale ale incidentelor sau se fac presiuni pe minori pentru a renunța la obiecții.

În perioada 2016-2021 au fost analizate și cazurile de automutilare, depistarea leziunilor corporale, altercații, decese și/sau tentative de suicid în rândul deținuților minori.

Evoluția cazurilor tentativelor de suicid, automutilărilor, altercațiilor între deținuți și depistarea leziunilor corporale în perioada 2016-2021²¹²

Urmare a monitorizării acestui compartiment și analizând motivele de automutilare în rândul minorilor deținuți, acestea sunt reflectate prin dorința de a atrage atenția la propria persoană, invocând cel mai frecvent dezacordul cu condițiile de detenție sau în general fără a indica motive.

Pe parcursul anului au fost raportate 52 cazuri depistate de leziuni corporale, care rămân a fi neelucidate, cauzele invocate fiind neîntemeiate. În acest context, este necesar de atenționat că minorii fac parte dintr-o categorie specială de deținuți din prisma stării psihic-emoționale având nevoie de un tratament specific din partea agenților statului în vederea depășirii stării de izolare de societate în rezultatul ispășirii pedepsei pentru faptele infracționale săvârșite.

În contextul celor menționate a fost constatat un regres în respectarea drepturilor copiilor din instituția penitenciară vizată în contextul crizei pandemice.

În urma discuțiilor purtate și recomandărilor înaintate, Ministerul Justiției a menționat că pe parcursul anului 2021, cu suportul CoE, au fost organizate instruirii privind examinarea medicală la admiterea în penitenciar și calitatea documentării și modalitatea raportării leziunilor corporale.²¹³

În scopul de a redresa situația pe parcursul anului 2022 Administrația Națională a Penitenciarelor va elabora și aproba formularul statistic tipizat pentru colectarea de date specifice

²¹² Date furnizate de Administrația Națională a Penitenciarelor;

²¹³ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/Raspuns-aviz-Administra%C8%9Bia-Na%C8%9Bional%C4%83-a-Penitenciarelor.pdf>

care să reflecte leziunile, traumatismele, automutilările, greva foamei și tentativele de suicid în rândul deținuților²¹⁴.

Asigurarea **accesului la justiție și dreptul la apărare a copiilor aflați în conflict cu legea** este o obligație a statelor în baza legislației internaționale în domeniul drepturilor omului. Articolul 37 al Convenției ONU privind drepturile copilului prevede că copiii trebuie să fie asigurați cu acces prompt la asistență juridică și alte tipuri de asistență după reținere, iar articolul 40 alin. (2) stipulează că statele au obligația de a asigura accesul fiecărui copil la asistență juridică sau alt tip relevant de asistență în timpul pregătirii și prezentării apărării.

La acest compartiment a fost constatat faptul că copii deținuți în procesul de judecată, au beneficiat de asistență juridică garantată de stat, dar nu sunt mulțumiți de calitatea acesteia, menționând că avocatul deseori nu ia cunoștință de materialele dosarului, nu discută preventiv cu copilul, pentru a înțelege aspecte sau detalii importante pentru proces. Copiilor nu le este acordată consultanța necesară pentru a înțelege mai bine drepturile de care pot dispune în cadrul procesului și acțiunile pe care trebuie să le întreprindă. Avocații deseori se prezenta doar formal, în acest mod, copiilor fiindu-le încălcat dreptul de acces liber la justiție.

Unii copiii nu cunosc termenul la care au fost condamnați, nu sunt informați pe înțelesul lor cu privire la aspectele care îi vizează, precum drepturile procesuale, dreptul de contestare, de depunere a cererilor pentru eliberare condiționată, pedepse alternative, etc. În instituție lipsesc materiale informative utile și pe înțelesul copilului, iar cele plasate sunt scrise mărunt și nu sunt relevante sau actualizate. Toate acestea în ansamblu, denotă încălcarea dreptului la informare a copilului.

Pentru a realiza recomandările Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat a aprobat un șir de standarde de calitate pentru a asigura o prestație calitativă în apărarea drepturilor și intereselor copiilor în conflict cu legea. Totodată, pentru anul 2022 CNAJGS planifică formarea continuă a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat. În vederea îmbunătățirii calității serviciilor de asistență juridică garantată de stat, Consiliul este în proces de îmbunătățire a mecanismului de monitorizare a calității juridice calificate garantate de stat, acordată de către avocați.

Pe parcursul monitorizării s-a constatat faptul că mulți dintre minori sunt deținuți un **timp îndelungat în arest preventiv**, de la 1-3 ani, din cauză că este tergiversată examinarea cauzelor penale, însă, potrivit Codului de procedură penală arestul preventiv nu poate depăși termenul de 12 luni. Astfel, se recomandă identificarea alternativelor care trebuie să fie disponibile iar privarea de libertate să fie doar ca măsură de ultimă instanță. Aspectul principal care necesită a fi menționat

²¹⁴ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/R%C4%83spunsul-Ministerului-Justi%C8%99Biei-la-Avizul-cu-recomand%C4%83ri-al-APDC.pdf>

este deținerea îndelungată în Penitenciarul nr. 13, care are repercusiuni negative asupra minorilor, dat fiind faptul că aceștia sunt influențați de către adulții preveniți și, drept rezultat, minorii pot fi atrași în relațiile de subcultură criminală, chiar dacă aparent par a fi izolați.

Cu referire la acest aspect, angajații instituțiilor penitenciare au vorbit despre necesitatea creării unui penitenciar în care să poată fi plasați doar minori, fiindcă separarea deținuților minori în celule nu poate exclude totalmente interacțiunea cu deținuții adulți, ci doar o limitează.

A fost constatat că minorii care comit infracțiuni sunt adesea supuși publicității negative în mass-media, ceea ce contribuie la apariția unor stereotipuri discriminatorii și negativă a acestor copii și, adesea, a copiilor în general. Această prezentare negativă sau criminalizarea copiilor contravenienți se bazează adesea pe denaturarea sau neînțelegerea cauzelor delincvenței juvenile și are drept rezultat, în mod regulat, o cerere pentru o abordare mai dură.

Este esențial pentru calitatea administrării justiției juvenile ca toți profesioniștii implicați în aplicarea legii și sistemul judiciar să primească o pregătire corespunzătoare cu privire la conținutul și semnificația dispozițiilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, în special cele direct relevante pentru practica lor zilnică. Această instruire ar trebui să includă și informații despre cauzele sociale și alte cauze ale delincvenței juvenile, aspectele psihologice și alte aspecte ale dezvoltării copiilor.

Regula 70 din Regulile penitenciare europene stipulează că deținuții au dreptul să formuleze cereri și reclamații, individual sau în grup, directorului penitenciarului sau oricărei alte autorități competente în scopul **protecției față de abuz și neglijare**.

Pentru anul 2022, Administrația Națională a Penitenciarelor are trasată ca sarcină elaborarea unui program specializat în lucru cu copiii care au comis abateri disciplinare.

La minorii aflați în detenție în instituțiile penitenciare din țară se observă o degradare de ordin psihologic, care reprezintă un pas înapoi în calea resocializării lor și integrării în societate în perioada post-executorie. Aceasta explică necesitatea **intervenției psihologice** frecvente care le-ar cultiva tinerilor aptitudini și deprinderi „sociale”, ceea ce ar reduce recidivismul în rândul lor.

Inițierea diverselor programe de reabilitare/recuperare psihologică și psihiatrică a minorilor aflați în detenție este indispensabilă promovării ideii de prevenire a delincvenței juvenile, reducerii recidivismului în rândul minorilor, reintegrării lor în societate și reabilitării.

Reabilitarea psihologică în timpul detenției este factorul care a fost omis sau a fost plasat pe planul doi de către judecător în timpul stabilirii pedepsei, când acesta a fost presat extrem de mult de gravitatea faptei comise de minor, care a lăsat în umbră personalitatea minorului.

Din cele relatate de către deținuți, a fost constatat că tinerii nu beneficiază de asistență psihologică necesară, corespunzătoare vârstei și nevoilor.

Minorii deținuți invocă frecvente cazuri de neglijare și ignorare a solicitărilor din partea angajaților instituției spre exemplu atunci când invocă: sistemul de canalizare nu funcționează; lipsa produselor de igienă personală; atitudinea și comportamentul angajaților; lipsa iluminării în blocurile sanitare, etc.. Respectiv, aceste probleme nerezolvate, servesc cauze a declanșării unor stări tensionate, revolte din partea minorilor.

În contextul dat, este important de evidențiat că în instituțiile penitenciare activează de regulă doar unu sau doi psihologi, care de obicei discută cu copiii și desfășoară activități tematice, dar care nu sunt suficiente pentru susținerea și reabilitarea minorilor. Psihologii au subliniat că majoritatea minorilor au nevoie de a fi incluși și participa în programe complexe de asistență, dar din cauza numărului mare de deținuți, toată asistența se limitează doar la discuții cu deținuții. Deținuți au invocat că de cele mai dese ori merg la psiholog, aceasta fiind oportunitatea de a ieși din celulă, deoarece nu au nici o ocupație și nu sunt încadrați în nici un fel de alte activități.

Aspectele problematice invocate au fost constatate și de Consiliul pentru Prevenirea Torturii²¹⁵, al cărui membru este Avocatul Poporului pentru drepturile copilului. Îngrijorătoare este și situația **copiilor din regiunea transnistreană, copiii care intră în conflict cu legea penală**. În special, Consiliul este îngrijorat de lipsa unui sistem de justiție prietenos copiilor în regiune, precum și, interpretarea greșită a conceptului de „justiție juvenilă”; pragul de vârstă (scăzut) de la care copiii sunt cercetați/reținuți și deținuți; calitatea și tratamentul deținerii în instituțiile de detenție; lipsa unor garanții de protecție împotriva abuzurilor în cadrul instituțiilor de detenție; lipsa mecanismelor eficiente de reabilitare și resocializare a foștilor deținuți minori.

Aceste îngrijorări sunt bazate și pe faptul că în regiunea transnistreană nu există un mecanism independent de monitorizare și raportare, iar Consiliul pentru Prevenirea Torturii, Avocatul Poporului, Avocatului Poporului pentru drepturile copiilor nu au acces în instituțiile de detenție care se află sub jurisdicția Tiraspolului.

Ținând cont de faptul că membrii Consiliului pentru prevenirea torturii nu au avut acces în spațiile de detenție situate în regiunea transnistreană, destinate minorilor, nu au fost analizate aspecte legate de constatări fizice, punctuale. Totuși, lipsa accesului, concluziile unor rapoarte ale organizațiilor nonguvernamentale²¹⁶, jurisprudența CtEDO în materie, a conturat îngrijorarea membrilor CpPT asupra tratamentului minorilor din locurile de detenție situate în regiunea transnistreană. În contextul dat, concluziile expertului ONU în domeniul drepturilor omului, Thomas Hammarberg, care a vizitat în iunie 2018 Republica Moldova, menționate în raportul său

²¹⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/CpPT_Raport-minori-in-penitenciare_2021.pdf

²¹⁶ <https://promolex.md/20280-raport-drepturile-omului-in-regiunea-transnistreana-a-republicii-moldova-retrospectiva-anului-2020/?lang=ro>

de follow-up privind implementarea drepturilor omului în regiunea Transnistreană²¹⁷, indică ratele ridicate de arestare și detenție, precum și condițiile de detenție care rămân un domeniu de îngrijorare, până în prezent.

Din așa-numitul raport al așa-zisei instituții de protecție a drepturilor omului pentru anul 2020 din regiunea transnistreană suntem informați că în sistemul de detenție din Transnistria erau plasați 6 minori. În perioada de referință, nu au fost recepționate plângeri din partea condamnaților minori. În total, din partea tuturor deținuților din regiunea transnistreană, în perioada anului 2020, au fost recepționate de către așa-zisa instituție de protecție a drepturilor omului doar 72 de plângeri. Acest număr extrem de redus de plângeri recepționate, accentuează îngrijorările CpPT privind inexistența unor mecanisme reale și eficiente de plângeri pe marginea cazurilor de tortură și rele tratamente din penitenciarele din regiunea necontrolată de autoritățile constituționale.

Situația copiilor cu necesități speciale este similară situației adulților cu necesități speciale, în sensul că, instituțiile penitenciare nu răspund necesităților de dezvoltare și trai a acestor persoane.

Consiliul pentru Prevenirea Torturii a constatat lipsa unei evaluări complexe, de o comisie multidisciplinară, în baza chestionarelor aprobate privind evaluarea nevoilor sociale și medicale a minorului în detenție, inclusiv pentru identificarea dizabilității (*fizice, mentale, senzoriale și intelectuale*) la plasarea în detenție și pe parcurs.

Condițiile de detenție în penitenciare nu sunt adaptate la nevoile speciale ale deținuților cu dizabilități. În pofida faptului că atât Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, cât și Consiliul pentru Prevenirea Torturii, pe parcursul anului nu au recepționat cereri care să invoce probleme din partea deținuților minori cu dizabilități locomotorii, auditivie sau de vedere, totuși se atrage atenția conducerii ANP că ele pot apărea pe viitor. Arhitectura nici unui penitenciar pentru deținuți minori nu este adaptată nevoilor persoanelor cu necesități speciale. Minorii cu dizabilități locomotorii nu vor avea acces independent la spațiile de plimbări, locuri destinate activităților cultural-educative (biblioteci, săli de învățământ, săli de cultură), în sectoarele sau camere pentru întrevederi, bucătării. Mai mult decât atât, blocurile sanitare (cu veceurile de tip asiatic) în celulele, cantinele și saloanele medicale nu sunt accesibile. Funcții de personal inferior de îngrijire (infermieri, brancardieri) în statele instituțiilor penitenciare nu sunt prevăzute, aceste atribuții fiind delegate

²¹⁷ <https://moldova.un.org/ro/14666-expertul-onu-domeniu-drepturilor-omului-thomas-hammarberg-prezintaraportul-sau-de-follow>

secției de deservire gospodărească compusă din alți deținuți angajați. Astfel, pot să apară situații când un deținut o să aibă grijă de alt deținut sau o să fie solicitate bunuri materiale (haine, alimente) în vederea ajutorării persoanelor cu dizabilități din partea altor deținuți.

Minorii cu CES au acces la învățământ, dar calitatea acestuia este afectată de caracterul formal, lipsa de sprijin profesionist, din altă parte, acești copii deseori refuză școlarizarea, dar cauzele reale nu sunt obiectiv apreciate de personalul penitenciar și sunt deduse numai la un comportament de opoziționare.

Subcultura criminală influențează foarte mult situația copiilor cu CES (și anume celor cu dizabilități mentale) în mediul penitenciar. Ei sunt supuși hărțuiții, sunt umiliți și agresați verbal și fizic. Mulți dintre ei devin victima acestor relații, deoarece efectiv nu se încadrează în sistemul de reguli dictate de elementul criminal.

Cum a mai fost menționat în acest Raport, problema legată de sănătate mentală la minori este foarte slab abordată în sistemul penitenciar. Mulți dintre minori stau la evidența în grupul de risc la psiholog sau la evidența psihiatrică, au tulburări depresive, tulburări comportamentale sau legate de stări anxioase.

Problemele lor nu sunt nici bine diagnosticate, nici nu sunt abordate multidisciplinar, pentru că personalul penitenciar nu are pregătirea necesară nici în particularitățile normale și necesitățile esențiale ale adolescenței, nici în aspectele legate de pedopsihiatrie și anume în tulburările mentale, care deseori au debut anume în adolescență. Personalul penitenciar (psihologii, psihiatrii) nu au beneficiat de instruire specializată în abordarea cognitiv-comportamentale a acestor tulburări mentale.

RESPECTAREA DREPTURILOR COPIILOR CU VÂRSTA DE 0-3 ANI CARE SE AFLĂ ÎMPREUNĂ CU MAMELE LOR CARE ÎȘI ISPĂȘESC PEDEAPSA ÎN LOCURILE DE DETENȚIE

Regulile de la Bangkok reglementează drepturilor copiilor cu vârsta de 0-3 ani, care se află împreună cu mamele lor care își ispășesc pedeapsa în locurile de detenție, care indică că principiul „interesului superior al copilului” trebuie să fie respectat ca bază de fiecare dată atunci, când autoritățile statului urmează să ia decizii în privința faptului dacă copiii urmează să fie lăsați în

penitenciar împreună cu mamele lor. În acest sens, copiii aflați în penitenciar împreună cu mamele lor nu trebuie să fie tratați ca fiind deținuți.

Pe parcursul anului 2021 Ombudsmanul Copilului a continuat să monitorizeze respectarea drepturilor copiilor cu vârsta 0-3 ani care se află alături de mamele lor în instituțiile penitenciare. Prin urmare au fost efectuate vizite de monitorizare în cadrul Penitenciarului nr.7 Rusca și în cadrul Casei mamei și copilului din cadrul Penitenciarului nr.16 Pruncul.

Condițiile de detenție sunt satisfăcătoare, fiind respectate regulile sanitare-igienice. În odăile în care sunt deținute mamele cu copii a fost observat faptul că aceștia dispun de haine, încălțăminte și jucării precum și alte obiecte de uz personal, necesare copiilor. Mamele copiilor, au menționat că tot necesarul pentru copii le este asigurat de către membrii familiei sau din ajutoarele care parvin de la diferite organizații non-guvernamentale.

În cadrul discuțiilor cu mamele și nemijlocit cu administrația Penitenciarului nr.7 Rusca, aceștia au afirmat că se acordă din bugetul instituției, săptămânal, produse pentru copii, acesta fiind o soluție identificată de către instituție dar care nu este reglementată în bugetul acesteia. În bugetul instituției, la fel, nu sunt prevăzute finanțe, pentru asigurarea cu produse de igienă personală a copiilor 0 - 3 ani.

Referitor la îmbunătățirea rației alimentare pentru copii, potrivit Planului de acțiuni a Ministerului Justiției pentru anul 2022, este setată acțiunea de modificare a Hotărârii Guvernului nr. 609/2006, cu scopul de a institui norme privind asigurarea copiilor născuți în instituțiile de detenție cu rația alimentară conform regulilor nutriționale, echipament individual și produse de igienă și întreținere.²¹⁸

În rapoartele din anii anteriori, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a indicat faptul că există problema terenului de joacă amenajat necorespunzător vârstei copiilor, care nu asigură protecția și siguranța necesară copilului, existând riscul de a fi traumatizați în timpul jocului, pe terenul respectiv. De asemenea, lipsa spațiului de joacă amenajat corespunzător în interiorul încăperii instituției penitenciare ceea ce reprezintă o încălcare a prevederilor articolului 31 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului care stipulează că „Statele recunosc dreptul copilului la odihnă și la timp liber, la joc și la activități recreative proprii vârstei sale, de a participa în mod liber la viața culturală și artistică”.

Realizarea **dreptului la odihnă, timp liber și joacă** este adesea împiedicată de lipsa de oportunități pentru copiii cu vârsta de 0-3 ani, aflați în instituțiile penitenciare alături de mamele lor care își ispășesc pedeapsa. Actualmente a fost constatat că terenul de joacă pentru copii atestă o ușoară îmbunătățire a amenajării, prin instalarea unei plase pentru protecția de razele solare directe

²¹⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/Raspuns-aviz-Administra%C8%9Bia-Na%C8%9Bional%C4%83-a-Penitenciarelor.pdf>

în perioada toridă și prin înlăturarea pericolelor eminente pentru viața și securitatea copiilor. Totuși aceste acțiuni nu sunt suficiente pentru realizarea deplină a dreptului la joacă al copiilor.

Cu suportul financiar al unui ONG a fost amenajată în interior o camera de joacă pentru copii, dar care nu răspunde pe deplin necesităților acestora, reieșind din vârsta și interesele lor specifice. Examinând condițiile în care cresc și se dezvoltă copiii nominalizați, nu au fost observate cărți, jocuri sau alte materiale educaționale corespunzătoare vârstei.

Ombudsmanul Copilului constată în continuare că acești copii nu sunt antrenați în activități eficiente de resocializare în perioada aflării împreună cu mamele lor, motiv pentru care aceștia nu posedă elementarul de deprinderi și cunoștințe de a interacționa cu mediul social.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului subliniază faptul că instituțiile statului au acordat o atenție insuficientă implementării dispozițiilor articolului 31 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Jocul este una dintre cele mai distinctive trăsături ale copilăriei timpurii. Prin joc, copiii se bucură și își provoacă capacitățile actuale, indiferent că se joacă singuri sau cu alți copii. Valoarea jocului creativ și a învățării exploratorii este larg recunoscută în educația timpurie.

Ombudsmanul Copilului remarcă faptul că insuficient se acordă *asistență psihologică* copiilor 0-3 ani și mamelor acestora. Asistența necesară din partea personalului specializat contribuie la dezvoltare adecvată conform vârstei a copilului.

Reieșind din realitățile actuale ale implicării și integrării copiilor cu vârsta de 0-3 ani, se constată ignorarea articolului 31 din Convenție. Este de menționat că nici unul dintre cei 4 copii, care se aflau în această instituție în anul raportat, nu frecventau creșa, fiind astfel încălcat dreptul la dezvoltare și socializare, cu toate că standardele internaționale recomandă crearea de condiții pentru acești copii de a beneficia de serviciile necesare în comunitate, pentru a nu se simți excluși din viața socială. În acest sens, fiind ignorate și recomandările anterioare ale Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.

La acest compartiment, Ombudsmanul Copilului reamintește recomandările sale anterioare și solicită identificarea soluțiilor optime pentru acești copii în realizarea deplină a drepturilor acestora, reiterând în acest sens că statul este încurajat să acorde o atenție sporită și să aloce resurse corespunzătoare (umane și financiare) pentru implementarea dreptului la o dezvoltare normală potrivit vârstei, dreptului la sănătate, educație, la odihnă, recreere și joacă a copiilor cu vârsta de 0-3 ani, care se afla în instituțiile penitenciare împreună cu mamele lor.

La compartimentul realizării *dreptului la familie și întrevederi*, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a atestat că nu există impedimente privitor la realizarea dreptului la familie a copiilor, aceștia comunică regulat cu familia (zilnic sau de 2-3 ori pe săptămână). Totodată, este de apreciat faptul că administrația instituției a ținut cont de recomandările Ombudsmanului Copilului,

privind mărirea numărului de discuții telefonice din contul întâlnirilor de scurtă durată sau înlocuirea acestora cu apeluri video-audio cu durata de 45 minute prin intermediul platformei Skype. Acest lucru are un impact semnificativ de asupra stării psihico-emoționale a copilului aflat în detenție, dar și a mamei fiind oferită posibilitatea de a comunica cu copiii aflați la libertate. Din declarațiile deținuților, acestea primesc regulat colete de la familie, fiind asigurate cu strictul necesar.

Pe parcursul anului problema respectării drepturilor copiilor din instituțiile penitenciare, a fost reflectată și în rapoartele Consiliului pentru Prevenirea Torturii.²¹⁹

În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului apreciază eforturile administrației penitenciarului în realizarea dreptului la familie a copiilor dar și a mamelor și reiterează recomandările înaintate la începutul perioadei pandemice cu privire la examinarea oportunității de a fi mărit numărul discuțiilor telefonice cu familia și/sau cu rudele din contul vizitelor care nu se efectuează în această perioadă de criză pandemică.

Conform Comentariului General nr.15 (2013) a Comitetului ONU privind drepturile copilului care vizează „Dreptul copilului de a se bucura de cel mai înalt standard realizabil de sănătate” se menționează că „Copiii au ***dreptul la servicii de sănătate*** de calitate, inclusiv servicii de prevenire, promovare, tratament, reabilitare și îngrijiri paliative. La nivelul primar, aceste servicii trebuie să fie disponibile în cantitate și calitate suficiente, funcționale, la îndemâna fizică și financiară a tuturor secțiunilor populației copilului și acceptabile pentru toți.”

În același timp este inadmisibil faptul că în bugetul instituției penitenciare nu sunt prevăzute resurse financiare pentru medicamente și tratament destinat nemijlocit copiilor, cu vârsta de 0-3 ani, care se află împreună cu mamele lor în instituția vizată. Deținutele cu copii au invocat problema lipsei medicamentelor pentru copii, acestea fiind livrate de acasă, deși șeful secției medicale, în cadrul discuțiilor a menționat contrariul.

Mamele care au copii cu vârsta de 0-3 ani au susținut că se adresează cu copii la medic doar la necesitate, fiind invocat faptul că copii nu beneficiază de controale profilactice de sănătate, cu toate că au solicitat acest fapt, în repetate rânduri.

Urmare a analizei situației copiilor aflați în penitenciare, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a înaintat o adresare către Parlamentul Republicii Moldova și Guvern²²⁰, precum și Avize cu recomandări către Ministerul Justiției și Administrația Națională a Penitenciarelor²²¹, prin care recomandă în continuare dezvoltarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea unei politici cuprinzătoare care să acopere toate domeniile reglementate de Convenția

²¹⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/CpPT_Raport-minori-in-penitenciare_2021.pdf

²²⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/aviz.pdf>

²²¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/Aviz-ANP-%C8%99i-MJ.pdf>

ONU cu privire la drepturile copilului, care să fie susținută prin resurse umane, tehnice și financiare suficiente cu acțiuni concrete pentru acoperirea necesităților minorilor aflați în detenție.

La 24 noiembrie 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a prezentat în cadrul ședinței Comisiei parlamentare drepturile omului și relații interetnice²²², constatările și recomandările care au fost reflectate inclusiv și în Rapoartele tematice: „Respectarea dreptului la învățătură a deținuților minori din instituțiile penitenciare”²²³, „Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în detenție în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei”²²⁴, „Respectarea drepturilor copiilor cu vârsta 0-3 ani, care se află împreună cu mamele lor ce-și execută pedeapsa în instituțiile penitenciare din Moldova”²²⁵, „Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului privind respectarea drepturilor copiilor aflați în instituțiile de detenție”²²⁶ și „Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului privind respectarea dreptului la educație al deținuților minori din instituțiile penitenciare”²²⁷, elaborate de Ombudsmanul Copilului pe parcursul mandatului.

Legislativul, prin prisma exercitării controlului parlamentar a înaintat o Decizie²²⁸ către Guvernul Republicii Moldova prin care solicită implementarea recomandărilor înaintate de Ombudsmanul Copilului.

Drept concluzie, urmare a monitorizării nivelului de implementare a recomandărilor înaintate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată restanțe majore la toate capitolele, înaintând următoarele **RECOMANDĂRI**:

- **Ministerul Justiției** va elabora și pune în aplicare o politică integrală de justiție juvenilă, care să nu limiteze realizarea dispozițiilor specifice cuprinse în articolele 37 și 40 din Convenția privind drepturile copilului, ci să ia în considerare și principiile generale consacrate în articolele 2, 3, 6 și 12 și în toate celelalte articole relevante ale Convenției, precum articolele 4, 19 și 39, și care să corespundă Normelor minime standard ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției juvenile („Normele de la Beijing”), Normele Națiunilor Unite cu privire la protecția minorilor lipsiți de libertate („Normele de la Havana”) și Orientărilor Națiunilor Unite cu privire la prevenirea delincvenței juvenile („Orientările de la Riyadh”);
- **Ministerul Justiției** va dezvolta, implementa, monitoriza și evalua politici cuprinzătoare care să acopere toate domeniile reglementate de Convenție, care să fie

²²² <http://ombudsman.md/news/ombudsmanul-copilului-a-prezentat-constatarile-privind-respectarea-drepturilor-copiilor-aflati-in-detentie-la-comisia-parlamentara-drepturile-omului-si-relatii-interetnice/>

²²³ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/RAPORT-REC-EDUCATIE-3-2.pdf>

²²⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/09/Respect_drept_copil_detentie_14.09.2020-.pdf

²²⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/02/RAPORT-COPIIREDACTAT.pdf>

²²⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Raport-dr-penitenciare-red.-1-3-1.pdf>

²²⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/RAPORT-REC-EDUCATIE-3-2.pdf>

²²⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/24-78-187-10025-din-13.12.2021.semnat-2-8.pdf>

susținute de resurse umane, tehnice și financiare suficiente pentru acoperirea necesităților acestor copii (inclusive haine și încălțăminte);

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va crea o linie bugetară separată în cadrul bugetului Penitenciarului nr. 7 Rusca pentru implementarea dreptului la o dezvoltare normală potrivit vârstei, dreptului la sănătate, educație, la odihnă, recreere și joacă a copiilor cu vârsta de 0-3 ani, care se afla în instituțiile penitenciare împreună cu mamele lor;

- **Ministerul Justiției** va întreprinde măsuri necesare pentru modificarea Hotărârii de Guvern nr. 609 din 29.05.2006 „privind aprobarea normelor minime de alimentare zilnică și obiecte de toaletă și menaj ale deținuților” pentru introducerea normelor de alimentație, inclusiv a fructelor proaspete conform sezonului pentru copii cu vârsta cuprinsă între 0-3 ani, dar și pentru deținuții minori.

- **Ministerul Justiției în colaborare cu Administrația Națională a Penitenciarelor** va efectua operațiuni de modificare a bugetului instituțiilor penitenciare în scopul de revizuire a rației alimentare în conformitate cu necesitățile de creștere al copiilor, introducerea în alimentația zilnică a fructelor proaspete de sezon, precum și adaptarea meniului zilnic la problemele de sănătate a copiilor;

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va fortifica procesul educațional în instituțiile penitenciare prin modificarea bugetului, pentru a asigura minorii cu manuale, rechizite, materiale didactice, etc;

- Administrația Națională a Penitenciarelor în colaborare cu Direcțiile municipale de învățământ și cu Administrația instituțiilor penitenciare vor elabora mecanismul necesar de control asupra modului de organizare și desfășurarea a lecțiilor dar și vor identifica resursele necesare, pentru a oferi posibilitatea minorilor de a-și continua ciclului de învățământ;

- **Ministerul Justiției** va întreprinde măsuri necesare pentru finalizarea construcției și darea în exploatare a noului bloc al Penitenciarului nr. 10 Goian în vederea asigurării de condiții adecvate, pentru copiii preveniți dar și separarea acestora de deținuții adulți;

- **Ministerul Justiției în colaborare cu Administrația Națională a Penitenciarelor** vor dezvolta mecanismul de cooperare între instituția penitenciară, autoritatea locală și familia copilului;

- **Ministerul Justiției în colaborare cu Administrația Națională a Penitenciarelor** va elabora cadrul normativ necesar și pertinent pentru diversificarea posibilităților de asigurare a contactului cu familia, utilizând soluții tehnice actuale, oferind deținuților posibilitatea de a comunica prin intermediul platformelor și softurilor on-line, în special

pentru copiii din familii social-vulnerabile sau familiilor care locuiesc la distanțe mari de instituția penitenciară, dar și în scopul fortificării de eforturi pentru menținerea legăturii copiilor condamnați și preveniți cu familia în contextul realităților pandemice și prevenirii infectării minorilor cu SARS-CoV-2;

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va întreprinde măsurile necesare pentru eliminarea practicii de aplicare a pedepselor disciplinare cu interzicerea vizitelor, primirea coletelor, expedierea scrisorilor aplicate față de copii;

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va efectua o acțiune amplă de monitorizare și control a sistemului medical, în scopul de a eradica carențele stabilite în special în ceea ce ține de asigurarea continuității tratamentelor pentru bolile de până la privarea de libertate și de a racorda sistemul la standardele internațional prin asigurarea minorilor cu medicamentele necesare, organizarea și desfășurarea controalelor profilactice de către diferiți medici de profil, etc.;

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va elabora un registru electronic care să cuprindă data plasării minorului/minorei în detenție și toate acțiunile asupra /cu minorul (automutilări, tentative de suicid, altercații cu alți deținuți, greva foamei, depistarea cu leziuni, atacuri asupra angajaților instituției, evaluări psihologice);

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va raporta în termen toate incidentele în rândul minorilor deținuți către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și procuratura de circumscripție;

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va crea un mecanism de depunere a plângerilor pentru copiii aflați în detenție, realizând indicatorul Națiunilor Unite pentru evaluarea sistemului de justiție juvenilă;

- **Administrația Națională a Penitenciarelor** va coopta experți și specialiști în domeniu din exterior pentru elaborarea, revizuirea și desfășurarea unor programe de asistență și consiliere psihologică, speciale pentru minorii din custodia statului;

IV. RESPECTAREA DREPTURILOR COPIILOR AFLAȚI ÎN SITUAȚII DE STRADĂ

Termenul de copii în situație de stradă este reglementat în Comentariul General al Comitetului ONU privind drepturile copilului nr. 21 (2017) privind copii în situație de stradă. Termenul „copii în situații de stradă” cuprinde: (a) copii care depind de străzi pentru a trăi și/sau a lucra, fie de sine stătător, fie cu colegii sau cu familia; și (b) o populație mai largă de copii care au format legături puternice cu spațiile publice și pentru care strada joacă un rol vital în viața și identitățile lor de zi cu zi²²⁹. Iar termenul „a se afla în spații publice” se înțelege că aceștia petrec perioade îndelungate de timp pe străzi sau parcuri publice, spații publice comunitare, piețe și stații de autobuz și tren. Aceasta nu include clădiri publice, cum ar fi școli, spitale sau alte instituții similare²³⁰.

Pe parcursul activității sale Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a inițiat mai multe discuții cu reprezentanții autorităților publice locale, teritoriale, precum și centrale. Subiectul *copiii în situație de stradă*, a fost abordat și în cadrul diferitor mese rotunde, conferințe de presă și întâlniri cu responsabilii din domeniu, unde s-a pledat pentru: armonizarea cadrului legal la standardele internaționale; identificarea acțiunilor/măsurilor aplicabile în raport cu copiii în situație de stradă; crearea serviciilor sociale destinate copiilor - de adăpost/găzduire; instruirea specialiștilor care interacționează cu copiii aflați în situație de stradă; intensificarea acțiunilor de identificare a familiilor în care copiii pot fi în situație de risc; intervenția timpurie pentru evitarea abandonului de domiciliu, etc.

Cu referire la fenomenul copiilor în situație de stradă, autoritățile statului nu au reușit să asigure protecția și asistența necesară acestor copii. În contextul eșecului, există o serie de probleme care duc la dezvoltarea fenomenului copiilor în situație de stradă, cum sunt:

- ineficiența mecanismului de cooperare dintre structurile publice la nivel local, teritorial și central;
- lipsa serviciilor de protecție a copilului dezvoltate la nivel local;
- lipsa serviciilor sociale primare în cadrul autorităților publice locale de nivelul I, menite să prevină comportamentul delincvent al copilului;
- reticența autorităților tutelare locale și teritoriale în implicarea pentru a soluționa cazurile copiilor originari din localitățile respective, care practică mod de viață stradal în mun. Chișinău;
- intervenția întârziată, sau inacțiunea specialiștilor de la locul de trai al copilului în situație de stradă proveniți din alte unități teritorial-administrative, privind reintegrarea familială și comunitate;

²²⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/Nr.-21-_.pdf

²³⁰ Idem;

- pregătirea insuficientă a specialiștilor de a comunica/interacționa eficient cu copiii care au un comportament deviant;
- insuficiența specialiștilor calificați cu experiență în domeniul muncii cu copiii în situații de stradă;
- dificultăți în aplicarea managementului de caz, deoarece lipsește informația despre copii, proveniți din alte unități administrativ-teritoriale, iar elaborarea și implementarea planului individualizat de asistenți nu se reușește să se realizeze și este deosebit de complicat de implicat în acest proces familia copilului, reprezentanții autorității tutelare de la locul de trai al copilului din alte unități teritorial-administrative etc.;
- lipsa serviciilor de reabilitare și tratament a dependenței de droguri, de alcool sau alt gen, etc;
- lipsa unui mecanism clar de intervenție în cazul identificării copiilor în situație de stradă aflați sub influența drogurilor, serviciilor de reabilitare a acestora, tratament medical, dezintoxicare și terapie de lungă durată duce la imposibilitatea de a schimba situația la moment.

Situația la moment indică că eforturile autorităților în soluționarea problemelor copiilor aflați în situații de stradă s-au dovedit a fi insuficiente și ineficiente.

În ameliorarea situației, statul trebuie să întreprindă măsuri pentru a asigura copiilor aflați în situații de stradă accesul la servicii de bază, cum sunt sănătatea, educația, accesul la justiție, cultură, sport precum și informații. Statul este responsabil să asigure că sistemul de protecție a copilului asigură servicii specializate pe stradă, implicând asistenți sociali instruiți, cu o bună cunoaștere a conexiunilor stradale locale și care pot ajuta copiii să se reconecteze cu familia, serviciile comunitare locale și societatea mai largă²³¹.

În contextul competențelor funcționale de care dispune Ombudsmanul Copilului, fiind considerate epuizate toate căile de intervenție, de reamintit că la 17 iulie 2020, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a solicitat președintelui Parlamentului Republicii Moldova²³², organizarea unor dezbateri parlamentare la subiectul dat în cadrul ședințelor mai multor comisii parlamentare²³³. În acest sens, Ombudsmanul Copilului a prezentat Parlamentului Opinia privind nerespectarea drepturilor copiilor în situații de strada și

²³¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/Nr.-21-_.pdf

²³² <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/07/12-5-15-din-17.07.2020-adresare-c%C4%83tre-Parlamentul-RM-copiii-str%C4%83zii.pdf>

²³³ Idem;

propuneri pentru repunerea în drepturi a copiilor care duc un mod de viață stardal²³⁴ însă, adresarea respectivă a rămas fără examinare, urmare a dizolvării acestuia.

Deoarece situația copiilor aflați în situație de stradă rămâne nerezolvată, la 10 decembrie 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului s-a adresat către Parlamentul Republicii Moldova, solicitând inițierea unor dezbateri parlamentare în cadrul comisiilor parlamentare responsabile²³⁵.

La 15 decembrie 2021, în cadrul Comisiei drepturile omului și relații interetnice, cu participarea reprezentanților autorităților responsabile dar și ale societății civile, au avut loc audieri publice privind respectarea drepturilor copiilor în situație de stradă²³⁶. Urmare a audierii subiectului copiii în situații de stradă, Comisia Parlamentară a emis Decizia privind respectarea drepturilor copiilor în situație de stradă²³⁷, fiind puse în sarcina Guvernului acțiuni concrete care urmează a fi realizate, la compartimentul respectiv.

De asemenea în practică de cele mai multe ori nu se aplică sau se aplică defectuos mecanismul prevăzut în Hotărârea de Guvern nr. 270 din 08.04.2014 „Cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijări, exploatării și traficului”.

În contextul problemelor menționate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează că măsurile întreprinse de către Guvern în contextul pandemiei Covid-19, în scopul de a stopa sau diminua răspândirea virusului (spălatul mâinilor, dezinfectarea suprafețelor și obiectelor, distanțarea socială, purtarea măștilor și mănușilor de protecție) sunt eficiente însă, nu își ating scopul în cazul copiilor care duc un mod de viață stradal. Pentru implementarea acestor măsuri este nevoie, cel puțin, de apă și săpun, de o igienă personală zilnică, igienă care în condiții de stradă lipsește, nemaivorbind de dezinfectanți, măști sau mănuși. Este nevoie ca autoritățile responsabile trebuie să se implice direct prin monitorizarea stării sănătății, acordarea dezinfectanților, măsuri de igienizare în locurile unde de obicei se află acești copii.

Un alt aspect care rămâne fără atenție este respectarea dreptului la educație, în acest domeniu autoritățile nu întreprind suficiente măsuri pentru implementarea lor, iar statul în

²³⁴ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/07/12-5-16-din-12.08.2020-Comisia-Parlamentar%C4%83-CECTSMM-Opinia-privind-nerespectarea-drepturilor-copiilor-%C3%AEn-situa%C5%A3ie-de-strada-%C5%9Fi-propuneri.pdf>

²³⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/07/12-6-23-3120-din-10.12.2021-adresare-Parlamentul-RM-copiii-%C3%AEn-strad%C4%83.pdf>

²³⁶ <http://ombudsman.md/news/subiectul-copiilor-in-situatie-de-strada-readus-in-discutie-de-avocatul-poporului-pentru-drepturile-copilului-in-cadrul-comisiei-parlamentare-drepturile-omului-si-relatii-interetnice/>

²³⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/07/Decizia-386.pdf>

acest sens, nu are o strategie clară și de perspectivă privind incluziune educațională a acestor copii.

Cu referire la numărul de copii în situație de stradă, potrivit informației oferite de către Inspectoratul Național de Securitate Publică a Ministerului Afacerilor Interne, în anul 2021 au fost identificați 110 copii în situație de stradă (care practică vagabondajul), totodată urmare a activităților desfășurate angajații Poliției, au identificat 147 minori care au abandonat domiciliul/alte forme de plasament²³⁸.

Factorii de ordin social și economic favorizează creșterea numărului de copii aflați în conflict cu legea. La capitolul delincvenței juvenile, comparativ cu anii precedenți pe parcursul anului 2021 au fost bănuți în săvârșirea infracțiunilor/contravențiilor – 583 minori, tot în decursul anului curent în privința minorilor cu vârsta cuprinsă între 16 -18 ani le-au fost întocmite 757 de procese-verbale cu privire la contravenție. Cu referire la copiii cu comportament deviant, în perioada de referință, angajații Poliției au luat identificat și au luat în vizor 628 copii care pot fi încadrați în o astfel de categorie (ce manifestă comportament deviant și/sau delincent), în total în vizorul Poliției fiind 1242 de copii cu comportament deviant/delincent²³⁹.

Un alt aspect care urmează a fi abordat sunt copiii aflați în situație de stradă care săvârșesc infracțiuni, dar nu sunt pasibili de răspundere penală. În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează că pe parcursul întregului mandat a menționat în repetate rânduri lipsa reglementărilor juridice, privind proceduri clare pentru specialiștii/profioniștii în cadrul examinării cazurilor de săvârșire a unor fapte penale de către copiii sub vârsta răspunderii penale. La fel, și despre lipsa măsurilor de protecție și resocializare care urmează a fi aplicate față de acești copii, în contextul în care copilul trebuie să beneficieze de servicii de asistență specializată de îngrijire, plasament și supraveghere, îndrumare și verificare, programe de educație generale și alternative. În acest sens, Ombudsmanul Copilului atrage atenția asupra faptului că măsurile respective trebuie să poarte un caracter non represiv, iar serviciile specializate să aplice programe adaptate necesităților specifice ale fiecărui copil.

În contextul implementării Legii privind măsurile și serviciile destinate copiilor cu comportament deviant nr. 299 din 30.11.2018, au fost atestate următoarele probleme: lipsa mecanismelor de implementare a acesteia; lipsa serviciilor pentru aceste categorii de copii; lipsa de cooperare între autorități, pasând responsabilitatea de la o instituție la alta; lipsa specialiștilor pentru protecția drepturilor copiilor la nivel local, etc. La etapa actuală există

²³⁸ https://politia.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_starea_delincventei_juvenile_si_activitatea.pdf

²³⁹ https://politia.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_starea_delincventei_juvenile_si_activitatea.pdf

necesitatea de a efectua o evaluare/expertizare a legii, pentru a se vedea dacă acest act legislativ răspunde interesului superior al copilului și necesităților acestuia.

În concluzie se constată că lipsa reglementărilor juridice a statutului copilului care a săvârșit o faptă penală, dar nu a atins răspunderea penală și a procedurilor clare, constituie o situație alarmantă pentru întreaga societate, deoarece lipsa cadrului legal nu oferă respectarea deplină a drepturilor copilului și a garanțiilor sale legale. Urmare a constatărilor și concluziilor pe subiectul copii aflați în situații de stradă,

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului înaintează următoarele **RECOMANDĂRI:**

- Efectuarea unei analize multiaspectuale în raport cu limitările drepturilor și libertăților copiilor care duc un mod de viață stradal;
- Dezvoltarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea unei politici cuprinzătoare care să acopere toate domeniile reglementate de Convenția ONU cu privire la drepturile copiilor, care să fie susținută de resurse umane, tehnice și financiare suficiente pentru acoperirea necesităților copiilor în situație de stradă;
- Elaborarea unei strategii pentru protecția copiilor în situație de stradă, în scopul prevenirii și atenuării fenomenului;
- Crearea unor servicii adecvate de asistență medicală, educațională, socială, etc., inclusiv programe de prevenire și combatere a abuzului de substanțe, consiliere pentru sănătate mintală, în scopul recuperării și reintegrarea copiilor în situație de stradă, inclusiv adăpost, educație și formare profesională;
- Fortificarea mecanismelor intersectoriale de cooperare pentru a asigura protecția adecvată a copiilor în situație de stradă;
- Elaborarea Protocolului Clinic Național privind dezintoxicarea narcologică a copiilor;
- Evaluarea de către autorități privind gradul de respectare a drepturilor copiilor dezinstituționalizați și a sistemului de protecție a copilului în perioada post dezinstituționalizați.

V.MONITORIZAREA IMPLEMENTĂRII RECOMANDĂRILOR AVOCATULUI POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI

SITUAȚIA COPILOR NĂSCUȚI PREMATUR

Respectarea dreptului la viață, sănătate și dezvoltare a **copiilor născuți prematur** a fost în vizorul Avocatului Poporului pentru drepturile copilului și pe parcursul anului 2021. Conform datelor Biroului Național de Statistică, rata nașterilor premature a cunoscut o diminuare de la 2066 cazuri în 2015 până la circa 1600 cazuri în 2020, care se datorează și scăderii numărului de nașteri în general²⁴⁰.

Acest subiect s-a aflat mereu în atenția Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, problemele, constatările și recomandările fiind reflectate și în rapoartele anuale privind respectarea drepturilor copiilor^{241, 242}.

Pe parcursul mandatului Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a abordat problemele cu care se confruntă familiile copiilor născuți prematur la diferite nivele și a realizat mai multe acțiuni la subiectul dat. În acest sens, a fost desfășurată în parteneriat cu Asociația Obștească „Vitae” Conferința națională „Prematuritatea în Republica Moldova, provocări și oportunități”²⁴³. În cadrul conferinței a fost discutată și analizată situația existentă, au fost identificate unele soluții pertinente, pentru realizarea recomandărilor de către autoritățile publice de profil. Urmare a discuțiilor și problemelor abordate în cadrul conferinței, a fost înaintată o Rezoluție, în care au fost solicitate îmbunătățirea diagnosticării stărilor patologice care condiționează nașterea prematură; sporirea calității serviciilor medicale în caz de naștere prematură; acordarea suportului psihologic părinților în caz de pierdere prematură a copilului, etc.

Urmare a Rezoluției înaintate, Ministerul Sănătății, în scrisoarea sa²⁴⁴ susținea faptul că era în proces de elaborare a Strategiei naționale de sănătate a mamei, copilului și adolescentului pentru anii 2020-2030, prin care seste trasat obiectivul de asigurare a accesului universal la servicii medicale calitative pentru gravide, copii și adolescenți, prin monitorizarea și evaluarea continuă a rezultatelor, care vizează și copii născuți prematur.

Cu toate că s-a încercat întreprinderea unor măsuri pentru îmbunătățirea situației copiilor născuți prematur și a familiilor acestora, totuși analizând situația la moment, reieșind din afirmațiile părinților acestor copii, Ombudsmanul Copilului constată în continuare următoarele aspecte ale problemei:

²⁴⁰ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7002>

²⁴¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_APDC_2019.pdf

²⁴² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/08/Raport_anual_copii_2020-coperta-20.08.2020.pdf

²⁴³ <http://ombudsman.md/news/fiecare-copil-are-dreptul-la-cea-mai-buna-stare-de-sanatate-si-a-beneficia-de-servicii-medicale-de-inalta-calitate-tratament-si-recuperare/>

²⁴⁴ Scrisoarea Ministerului Sănătății, nr. 07/3227 din 30.05.2019;

- Insuficiența profesioniștilor cu specializare în domeniul acordării de asistență medicală calificată copiilor născuți prematur;
- Repartizarea neuniformă a medicilor de familie și pediatriilor pe întreg teritoriul Republicii Moldova;
- Subaprecierea stării copilului și spitalizarea tardivă;
- Sistemul de prevenție timpurie slab dezvoltat;
- Lipsa conlucrării între serviciul de intervenție timpurie cu specialiștii în domeniul de protecție socială din teritoriu;
- Lipsa în maternități, spitale, a unor produse specifice pentru copiii născuți prematur;

Monitorizând gradul de implementare a constatărilor și recomandărilor de rigoare adresate autorităților publice pentru redresarea situației, Ombudsmanul Copilului apreciază efortul autorităților publice pentru măsurile întreprinse care au avut un impact pozitiv pe acest segment, totuși indică asupra unor rezerve la acest compartiment.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează că dreptul copilului la viață și accesul la servicii calitative de sănătate și disponibilitatea acestora, indiferent de perioada apariției copilului pe lume, dar mai cu seamă în cazurile de naștere prematură, este o obligațiune primordială care urmează a fi implementată de stat și monitorizată de instituțiile naționale din domeniul protecției dreptului omului/copilului.

De asemenea, Ombudsmanul Copilului reamintește autorităților publice de resort Recomandările stipulate în Raportul tematic privind „Monitorizarea respectării drepturilor copilului în procesul de acordare a asistenței medicale de urgență prespitalicească”²⁴⁵, prin care s-a făcut referire la starea precară a dotării ambulanțelor cu echipamente predestinate copiilor și în special a nou-născuților.

²⁴⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/studiu_medicina_0.pdf

Conform datelor Ministerului Sănătății²⁴⁶, în perioada 2016-2021 s-a atestat o diminuare a numărului copiilor născuți morți prematur, dar și a copiilor noi- născuți decedați prematur.

Anul	Nr. copiilor născuți morți prematur	Nr. copiilor născuți vii prematur	Nr. copiilor nou-născuți decedați prematur
2016	134	2036	113
2017	130	1786	91
2018	130	1765	93
2019	121	1731	87
2020	133	1599	92
2021*	102	1684	87

**Notă: La momentul scrierii prezentului Raport, Ministerul Sănătății ne-a informat că datele sunt prealabile*

Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova^{247, 248}, în perioada 2016-2021 a fost atestată o diferență de date a numărului copiilor născuți morți prematur, dar și a copiilor noi-născuți decedați prematur, în raport cu datele furnizate de Ministerul Sănătății.

Anul	Nr. copiilor născuți morți prematur	Nr. copiilor născuți vii prematur	Nr. copiilor nou-născuți decedați prematur
2016	134	1922	113
2017	130	2036	91
2018	130	1786	96
2019	110	1768	BNS nu a indicat
2020	131	BNS nu a indicat	BNS nu a indicat
2021*	-	-	-

**Notă: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova nu deține date, datele vor fi disponibile în trimestrul II al anului 2022.*

În concluzia celor enunțate supra, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului înaintază următoarele **RECOMANDĂRI**:

- **Ministerul Sănătății** urmează să întreprindă următoarele acțiuni: optimizarea diagnosticării stărilor patologice care condiționează nașterea prematură, precum și măsurile profilactice preconceptionale și prenatale;
- **Ministerul Sănătății** va spori calitatea serviciilor medicale în caz de iminență a nașterilor premature;

²⁴⁶ Scrisoarea Ministerului Sănătății nr. 12/697 din 23.02.2022;

²⁴⁷ Scrisoarea Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova nr. 08-5/28 din 23.05.2019;

²⁴⁸ Scrisoarea Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova nr. 08-4/16 din 16.02.2022;

- **Ministerul Sănătății** va spori calitatea serviciilor medicale și condițiilor de spitalizare pentru copiii prematuri și mamele lor;
- **Ministerul Sănătății** va spori capacitățile sistemului de sănătate de a oferi servicii în corespundere cu nevoile reale de sănătate și dezvoltare a copiilor prematuri;
- **Ministerul Sănătății** va dezvolta servicii medicale de calitate prin asigurarea instituțiilor medicale cu echipament adecvat și instruirea continuă a personalului medical.

COPII CU BOLI RARE

În perioada anului 2021 Avocatul Poporului pentru drepturilor copilului a continuat să supravegheze respectarea drepturilor copiilor **care suferă de boli rare**, monitorizând în acest sens și implementarea recomandărilor înaintate pe parcursul întregului mandat.

Orice boală care afectează mai puțin de 5 persoane din 10.000 în UE este considerată rară. Deși acest lucru ar putea părea mic, se traduce în aproximativ 246.000 de oameni. Majoritatea pacienților suferă de boli și mai rare care afectează 1 persoană din 100.000 sau mai mult. Aproximativ 5.000-8.000 de boli rare distincte afectează 6-8% din populația UE, adică între 27 și 36 de milioane de oameni²⁴⁹.

Conform informațiilor oferite de Ministerul Sănătății, în Republica Moldova Lista Bolilor Rare este gestionată de Centrul de Sănătate a Reproducerii și Genetică Medicală din cadrul Institutului Mamei și Copilului, fiind completată în funcție de cazuistică.

Numărul bolilor rare depinde și de acuratețea definirii bolii și a diagnosticării ei. Până acum, în domeniul medical, o boală a fost definită ca alterare a stării de sănătate, care prezintă un model unic simptome cu un singur tratament. Dacă modelul este considerat unic depinde în totalitate de acuratețea analizei. Cu cât analiza este mai corectă, cu atât se observă mai bine unele nuanțe²⁵⁰.

Bolile rare au o evoluție serioasă, cronică și progresivă. Pentru unele boli rare, primele semne pot fi observate la naștere sau în copilărie precoce, cum ar fi în cazul atrofiei musculare spinale. Bolile rare genetice sunt adeseori clasificate în două grupuri. Un grup reprezintă bolile rare metabolice, alt grup reprezintă bolile rare neuro-musculare²⁵¹.

Numărul total al pacienților incluși în Lista bolilor Rare aflați în evidența Centrului de Sănătate a Reproducerii și Genetică Medicală din cadrul Institutului Mamei și Copilului,

²⁴⁹ https://ec.europa.eu/health/non-communicable-diseases/steering-group/rare-diseases_en

²⁵⁰ <http://www.orpha.net/national/RO-RO/index/despre-boli-rare/>

²⁵¹ <https://agora.md/stiri/82352/opinie-bolile-rare-si-parcursul-pacientilor-rari-in-republica-moldova>

constituie 1200 pacienți²⁵². În acest sens, conchidem că numărul copiilor care suferă de o boală genetică rară nu se cunoaște cu exactitate. După cum afirmă părinții acestor copii, unii dintre ei inițial sunt diagnosticați greșit, iar în multe din cazuri diagnosticul corect este stabilit peste hotarele țării.

De menționat că diagnosticarea bolilor rare la copii în Republica Moldova constituie o problemă majoră pentru asigurarea dreptului la ocrotirea sănătății. În acest sens, lipsa unui diagnostic timpuriu și a tratamentului adecvat agravează situația copiilor cu boli rare. În lipsa unei evidențe unice, dezagregată pe tipul de dizabilitate nu pot fi elaborate și implementate politici în domeniul tratării și profilaxiei bolilor rare și nu pot fi stabilite acțiuni de intervenție pozitivă.

În urma monitorizării situației copiilor care suferă de boli rare, Ombudsmanul Copilului a constatat următoarele curențe:

- Lipsa datelor dezagregate a copiilor cu boli rare;
- Sistemul de diagnosticare preventivă slab dezvoltat;
- Lista bolilor rare necesită a fi reactualizată/suplinită;
- Numărul mic al specialiștilor calificați, în special în regiunile rurale ale țării;
- Lipsa serviciilor sociale dezagregate pe tipul de dizabilitate/afecțiune, inclusiv pentru abilitarea copiii cu boli rare;
- Lipsa totală sau parțială a aparatelor pentru diagnosticarea prenatală RETT a familiilor cu risc sporit;

Pentru compensarea medicamentelor necesare, pacienților cu boli rare, în anul 2021 a fost planificată suma de 48 446 776, 78 de lei²⁵³ fapt ce constituie un pas pozitiv din partea statului. Actualmente, selectarea și tratamentul copiilor care suferă de boli rare peste hotarele țării se efectuează conform Regulamentului Comisiei privind selectarea pacienților pentru tratament și/sau investigații costisitoare, aprobat prin Ordinul Ministerului Sănătății, Muncii și Protecției Sociale nr. 979/2016 „Privind selectarea pacienților pentru tratament și/sau investigații costisitoare”. Chiar dacă este elaborat acest mecanism, părinții acestor copii consideră că procedura sistemului de acordare a compensațiilor este excesiv de birocratizată, din care cauză copiii obțin asistență și medicamente cu întârziere.

Un capitol aparte sunt problemele legate de medicamentele pentru copiii cu boli rare, acestea în majoritatea cazurilor nu sunt pe piața farmaceutică din Republica Moldova din simplu motiv că *„companiile farmaceutice internaționale vin pe piață doar dacă este*

²⁵² <https://stiri.md/article/social/cati-pacienti-cu-boli-rare-traiesc-in-republica-moldova>

²⁵³ <https://stiri.md/article/social/lucrul-asupra-programului-privind-bolile-rare-stopat-din-cauza-covid>

rentabil”²⁵⁴. Astfel, părinții acestor copii sunt nevoiți să identifice soluții de a procura de peste hotarele țării din mijloacele financiare proprii aceste medicamente, rareori aceste medicamente sunt compensate parțial de către stat.

În perioada pandemiei provocate de către virusul Covid-19, problema medicamentelor s-a acutizat și mai tare, acesta fiind resimțită mai acut de către familiile care au copii cu dizabilități, inclusiv, cu boli rare. În lipsa medicamentelor necesare, după cum și a fost mediatizat, au fost atestate cazuri de deces a copiilor cu boli rare²⁵⁵.

În contextul dat Ombudsmanul Copilului reiterează că statul trebuie să ia în considerație calitatea vieții familiilor în care sunt copii diagnosticați cu boli rare, întrucât acestea sunt puse în situația de a procura din cont propriu medicația necesară, consumabilele sunt extrem de costisitoare, din simplu motiv că acestea sunt „rare”, în acest sens se recomandă preluarea practicilor din țările europene unde aceste medicamente sunt oferite în totalitate gratuit.

În prezent, în Republica Moldova este asigurat diagnosticul și tratamentul, din contul bugetului de stat, a pacienților cu una dintre cele 13 boli rare: maladia Wilson Conovalov, Hemofilia, Fenilcetonurie, Insuficienta hipofizară, B – talasemie, Pubertate precocă, Epidermoliză buloasă, Artrită juvenilă, Diabet insipid, Boala Addison, Colita ulceroasă nespecifică/boala Cron, Hipertensiune pulmonară, Distrofia musculară Duchenne (în proiectul listei bolilor rare din Republica Moldova, elaborat de către Ministerul Sănătății, fiind înregistrate 204 denumiri).

O altă problemă cu care se confruntă copiii afectați de boli rare este incluziunea educațională și socială. Integrarea acestor copii în școală, comunitate și societate de cele mai multe ori se realizează formal, nu se ține cont de particularitățile fiecărui copil, reieșind din problema de sănătate pe care o are. Se constată că la nivel național servicii specializate de reabilitare a copiilor cu boli rare prestate din partea statului practic nu există. Serviciile prestate pentru acești copii sunt în număr mic, majoritatea fiind asigurate de către organizațiile neguvernamentale.

În concluzie, urmare a monitorizării situației copiilor cu boli rare, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că situația rămâne neschimbată, în acest context reiterează următoarele **RECOMANDĂRI**:

- Instruirea profesioniștilor din sfera medicală și educație, pentru prestarea unor servicii calitative copiilor cu boli rare;

²⁵⁴ <https://newsmaker.md/ro/viata-unui-copil-nu-poate-fi-pusa-pe-pauza-cum-pandemia-a-devenit-un-pericol-pentru-viata-copiilor-cu-boli-rare/>

²⁵⁵ <https://newsmaker.md/ro/viata-unui-copil-nu-poate-fi-pusa-pe-pauza-cum-pandemia-a-devenit-un-pericol-pentru-viata-copiilor-cu-boli-rare/>

- Acordarea suportului în instruirea părinților în terapii și îngrijirea propriilor copii;
- Elaborarea protocoalelor clinice naționale pentru toate bolile rare care sunt/vor fi incluse în Registrul bolilor rare;
- Crearea unui laborator clinic adaptat standardelor medicinei moderne pentru diagnosticarea timpurie a bolilor rare și profilaxiei acestora (screening-ul prenatal și alte forme de diagnosticare);
- Pregătirea specialiștilor în domeniu biomedicină, genetică, medicina moleculară și alte domenii conexe pentru diagnosticarea, profilaxia și elaborarea tratamentelor pentru bolile rare;
- Revizuirea bazelor de date privind copii cu boli rare, dezagregată pe tipul de dizabilitate, vârstă, gen, etc.
- Suplinirea listei bolilor rare, luând în considerare bolile identificate în anii precedenți.

COPIII CU DIZABILITĂȚI SENZORIALE

Respectarea drepturilor copiilor cu dizabilități a fost și rămâne o prioritate în activitatea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului. Ombudsmanul Copilului a monitorizat situația copiilor cu dizabilități senzoriale (de auz/văz). În acest sens a fost constatat că accesul copiilor cu dizabilități senzoriale la viața socială rămâne limitat, din cauza lipsei unei acomodări rezonabile a infrastructurii: accesul fizic în clădiri și în locuri publice, accesul la informație, stigmatizarea din partea societății precum și discriminarea care duce la periclitarea procesul de integrare socială a copiilor cu dizabilități senzoriale.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 333/2014 serviciile de comunicare prin utilizarea limbajului mimico gestual/limbajului semnelor se acordă gratuit persoanelor cu deficiențe de auz, inclusiv copiilor cu dizabilități senzoriale, însă, de fapt, în majoritatea cazurilor aceste servicii nu se acordă din simplu motiv că mulți copii nu cunosc limbajul semnelor.

Programul de instruire din școlile generale nu prevede utilizarea limbajului mimico-gestual. Se pune accent pe dezvoltarea limbajului oral, pentru a facilita comunicarea și integrarea ulterioară a copiilor cu dizabilități de auz în societate.

Accesul la informație și comunicare rămâne a fi o problemă pentru copii cu dizabilități senzoriale, de cele mai multe ori sistemele tehnologice, mijloacele de comunicare nu răspund cerințelor specifice pentru acești copii. Un exemplu elocvent care poate fi dat, în perioada pandemiei Covid-19, însuși briefingurile Ministerului Sănătății nu erau interpretate în limbajul semnelor. În cazul învățământului on-line, copii cu dizabilități senzoriale sunt primii

care întâmpină probleme la însușirea obiectelor din cauza neracordării procesului educațional la necesitățile specifice ale acestor copii.

Cu referire la incluziunea educațională a copiilor cu dizabilități senzoriale, majoritatea acestora sunt încadrați în instituțiile educaționale cu profil general. În prezent, sunt doar câteva instituții educaționale speciale: Liceul Teoretic cu profil tehnologic pentru copii cu vederea slabă nr. 8 din Chișinău, Instituția publică specială de Educație Timpurie nr. 135 pentru recuperarea vederii copiilor cu dizabilități vizuale din Chișinău și Școala specială nr. 12 pentru copii hipoacuzici și surditate tardivă. Restanțe majore are statul în privința calității încadrării acestor copii în instituțiile cu profil general. De menționat că nu toate instituțiile de învățământ sunt dotate cu calculatoare care au instalate softuri speciale pentru copii slab-văzători și dispozitive cum sunt: lupe speciale, monitoare speciale care măresc imaginea, sisteme televizate cu circuit închis, table interactive (dispozitive de corecție optică și ajutor vizual). În instituțiile de învățământ general lipsesc marcajele speciale.

Deși se atestă tendințe pozitive, în elaborarea diferitor programe de formare continuă a cadrelor didactice de către Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică²⁵⁶, dar, și Serviciile municipale/raionale de asistență psihopedagogică care realizează suportul metodologic în procesul de incluziune a copiilor cu deficiențe senzoriale pentru cadrele didactice și părinții copiilor, totuși un punct sensibil al incluziunii educaționale rămâne a fi pregătirea insuficientă a cadrelor didactice în procesul educațional cu copiii cu dizabilități senzoriale.

Pentru copiii fără rest de vedere sau cu un rest de până la 10% este practic imposibilă frecventarea instituțiilor generale de învățământ în condiții egale cu copiii fără astfel de probleme. Situația devine critică și din cauza pregătirii insuficiente a cadrelor didactice care asigură educația copiilor cu dizabilitate de vedere. Atât părinți, cât și profesorii invocă numărul insuficient al cadrelor didactice de sprijin. Se atestă lipsa specialiștilor: defectologi, tiflopedagogi, psihologi, atât în instituțiile republicane specializate, cât și în instituțiile de învățământ general.

Totodată sunt în număr limitat materialele didactice, atât pentru copii cu dizabilități de auz cât și pentru cei cu dizabilități de văz, majoritatea materialelor fiind cu conținut învechit, lipsește literatura artistică editată în alfabetul Braille²⁵⁷. În Republica Moldova sunt estimativ 15.000 de persoane cu dizabilități de vedere, dintre care doar 2500 cunosc alfabetul Braille²⁵⁸, în acest context *„deosebit de important este sistemul Braille pentru copii, deoarece*

²⁵⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=22066&lang=ro

²⁵⁷ <https://ea.md/ce-presupune-alfabetul-braille-si-cat-de-aplicat-este-in-republica-moldova-video/>

²⁵⁸ <https://medium.com/undp-moldova/alfabetul-braille-utilizat-%C8%99i-%C3%AEn-moldova-pentru-a-oferi-tuturor-acces-egal-la-informa%C8%9Bii-ae5c149b15ca>

*dobândirea abilităților de scriere, pe lângă alfabetizare, dezvoltă și formează în sine trăsăturile proceselor mentale și trăsăturile de caracter”.*²⁵⁹

Cu toate că statul garantează dreptul la sănătate tuturor copiilor prin sistemul de asigurări obligatorii, de asistență medicală și urgențe, totuși în perioada pandemică s-a constatat că copii cu dizabilități senzoriale (de auz) nu au parte de aceste servicii în volum deplin, problema constă în barierele lingvistice, care se acutizează din cauza purtării măștilor, ceea ce face imposibil „citirea de pe buze” și mai complicat devine pentru acești copii interdicția asistenței interpretului în limbajul semnelor în instituțiile medicale, din cauza rigorilor impuse de situația pandemică.

Restanțe rămân și la nivel de statistică cu referire la copii slab-văzători, deoarece la moment nu sunt date care ar reprezenta numărul real al acestora. Lipsesc date dezagregate clasificate după toate bolile ochiului, la moment fiind incluse doar: cataracta, miopia și glaucoma. În acest sens, specialiștii recomandă includerea și a altor boli cum ar fi: patologia retinei, patologia nervului optic etc.

O altă problemă care necesită a fi abordată este *asigurarea accesibilității la infrastructură, la transporturi, la informație și comunicații pentru copiii cu dizabilități*. Statul are restanțe serioase în adaptarea la cerințe specifice a trecerilor de pietoni, trotuare, căi de acces în imobile etc. Tot în acest context industria alimentară trebuie să folosească simbolurile în relief pe etichetele produselor alimentare, similar aceste cerințe trebuie îndeplinite și pe etichetele medicamentelor. Deși la nivel de autorități se raportează preconizarea la o serie de acțiuni, implementarea acestora decurge foarte dificil.

Este necesară eliminarea barierelor menționate pentru facilitarea participării persoanelor cu dizabilități în diferite domenii ale vieții sporind gradul de incluziune al acestora.

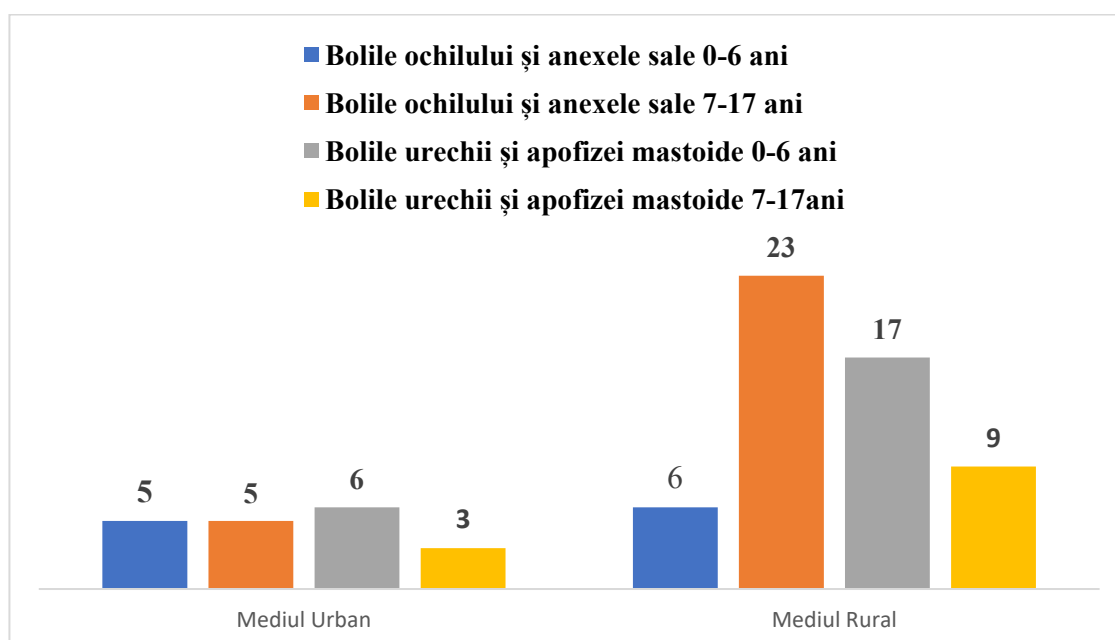
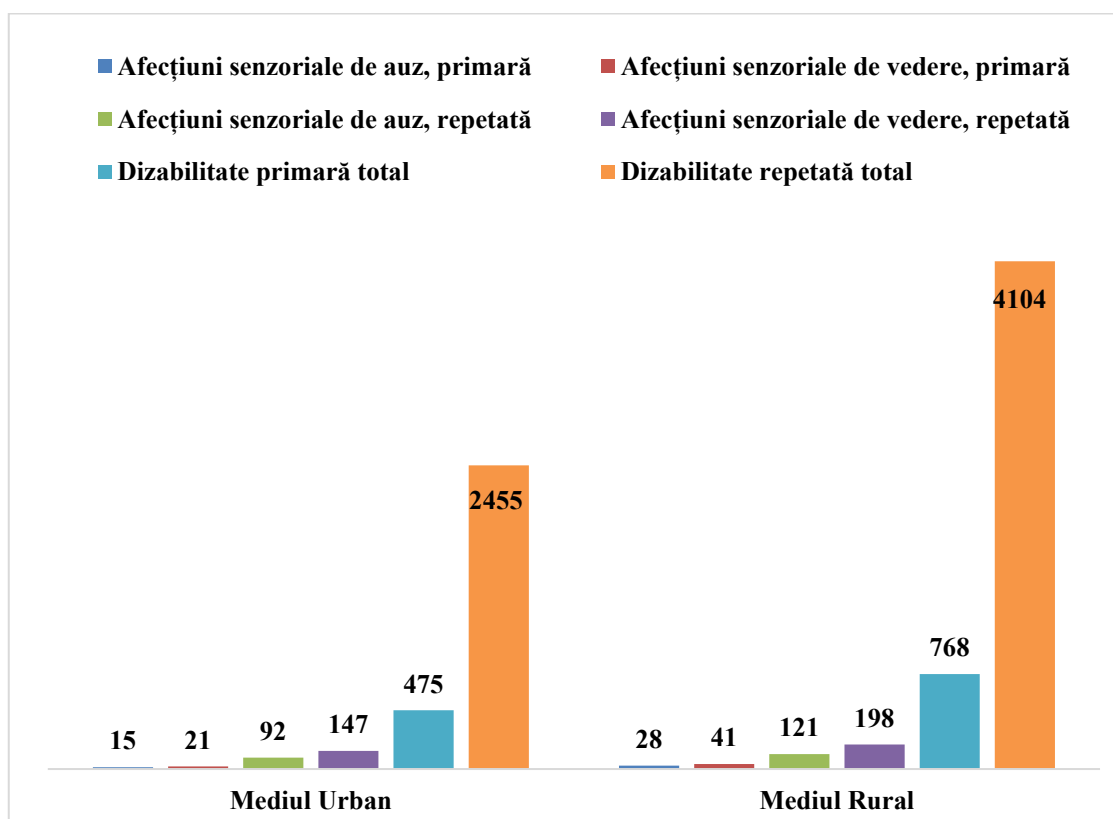
Evident, cuantumul prestațiilor sociale oferite familiilor cu copii cu dizabilități senzoriale adesea nu acoperă coșul de consum. Această situație este condiționată și de faptul că până la moment nu este stabilit minimul de existență pentru un copil cu dizabilități. În acest sens, Ombudsmanul Copilului a atenționat de mai multe ori autoritățile responsabile de situația financiară a acestor familii, înaintând propuneri de modificare a legislației, în acest sens.²⁶⁰

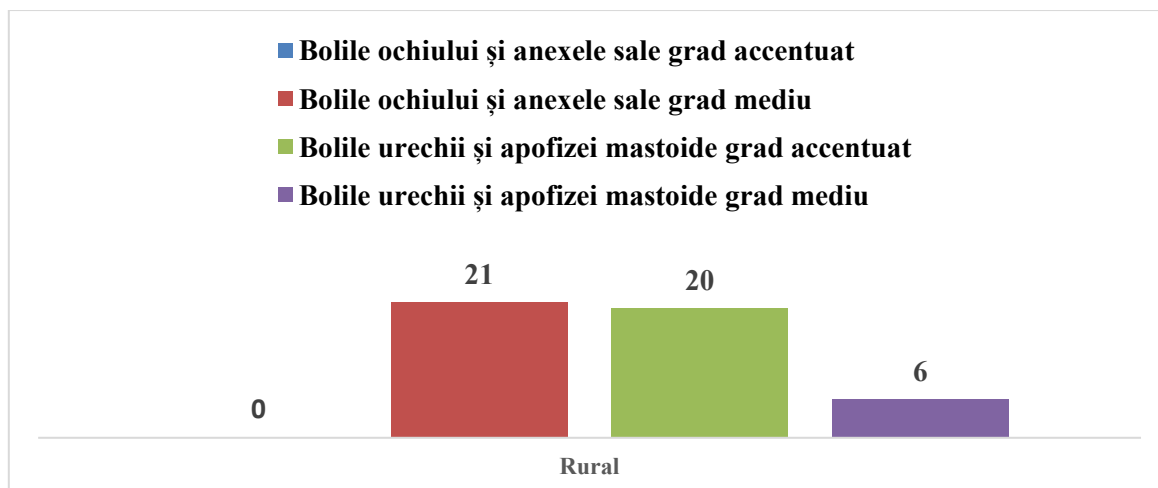
Potrivit datelor statistice oferite de către Ministerul Sănătății, numărul copiilor cu afecțiuni senzoriale de auz este mai mare în mediul rural față de cel urban. A fost constatat un număr mare al copiilor cu dizabilitate repetată și aceeași diferență între mediul rural și urban.

²⁵⁹ <https://diez.md/2021/01/04/alfabetul-braille-utilizat-in-moldova-pentru-a-oferi-tuturor-acces-egal-la-informatii-electorale/>

²⁶⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Propunere-minim-existenta-semnat.pdf>

Repartizarea copiilor cu dizabilitate primară și repetată pe tipuri de afectări ale funcțiilor și medii de reședință

Urmare a monitorizării implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, pe segmentul incluziunii sociale a copiilor cu dizabilități senzoriale au fost constatate următoarele:

- Ministerul Educației și Cercetării a elaborat mai multe politici naționale de incluziune educațională, fapt apreciat pozitiv, însă, se atestă carențe la implementarea acestora.
- Problema screening-ului rămâne a fi una actuală și, la acest moment, de cele mai multe ori aceasta se efectuează formal, ceea ce duce la depistarea tardivă a dizabilităților senzoriale, respectiv are loc pierderea „timpului de aur”, tratamentul ulterior devenind mult mai costisitor și mai puțin eficient.
- Rămân restante în eliminarea barierelor care parvin în timpul deplasării persoanelor cu dizabilități senzoriale. Persistă problemele, invocate și anterior, la traversarea străzilor de către persoanele cu dizabilități senzoriale (auz/văz), mersul pe trotuare, în timpul deplasării/călătoriei în oraș/afara orașului, deoarece lipsește informarea sonoră la majoritatea semafoarelor dar și în transportul public, precum și la stațiile auto etc.
- Până în prezent, nu a fost elaborată o formulă de calcul pentru stabilirea minimului de existență a copiilor cu dizabilități.
- Restanțe rămân și la capitolul creării centrelor de zi pentru copii cu dizabilități senzoriale. La moment, acestea sunt doar în Chișinău și Bălți.
- Deși statul, prin intermediul Ministerului Educației și Cercetării în colaborare cu organizațiile internaționale, a depus eforturi pentru dotarea instituțiilor de învățământ cu echipamente speciale de asistență, copiii cu dizabilități senzoriale întâmpină dificultăți privind achiziționarea acestor echipamente.

- În comunicarea/interacționarea cadrelor didactice cu copii cu dizabilități senzoriale apar dificultăți, din cauza pregătiri insuficiente a personalului, care duc la insuccese pe planul educației incluzive. Este constatată lipsa specialiștilor: defectologi, tiflopedagogi, psihologi, atât în instituțiile de învățământ specializat, cât și în instituțiile de învățământ general.
- Lipsa cadrelor didactice de sprijin și norma didactică mult mai mare decât posibilitățile de a asista copiii cu CES, rămâne în continuare una dintre problemele cele mai acute în acest domeniu.
- Lipsa materialelor didactice în alfabetul Braille.
- Majoritatea instituțiilor media nu au adaptate programe informative, artistice de divertisment etc., pentru persoanele/copii cu dizabilități de auz (titrări sincron/traducerea oferită de interpretul mimico-gestual, etc.).
- Lipsa datele dezagregate, reale cu privire la statistica copiilor cu dizabilități senzoriale din țară.

În scopul ameliorării situației copiilor cu dizabilități senzoriale, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, înaintează următoarele **RECOMANDĂRI**:

- **Ministerul Sănătății** va identifica măsuri eficiente în excluderea formalismului privind efectuarea screening-ului la copii, în scopul de a identifica la o etapă cât mai timpurie dizabilitățile senzoriale.
- **Ministerul Sănătății, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Biroul Național de Statistică** vor eficientiza funcționarea mecanismului intersectorial de cooperare, inclusiv, în implementarea unui sistem unic de colectare a datelor dezagregate pe tipul și forma de dizabilitate.
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Biroul Național de Statistică** vor elabora formula de calcul privind stabilirea minimului de existență pentru copiii cu dizabilități.
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale** va analiza situația și va asigura crearea serviciilor de plasament și reabilitare, întru satisfacerea necesităților acestor persoane.
- **Ministerul Educației și Cercetării** va identifica măsuri eficiente de implementare a politicilor naționale de incluziune educațională, pentru a spori accesibilitatea la materiale și echipamente necesare în procesul de predare pentru copiii cu dizabilități de auz și vedere, inclusiv, editarea materialelor didactice în alfabetul Braille.
- **Ministerul Educației și Cercetării** va dezvolta programe de instruire, dezvoltare, informare a cadrelor didactice și a cadrelor didactice de sprijin.

- **Ministerul Educației și Cercetării** va revizui politica de cadre în scopul de a micșora numărul de copii care revin la un cadru didactic de sprijin sau de a suplini numărul acestor specialiști.
- **Ministerul Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor** de comun cu autoritățile locale va eficientiza politicile de incluziune socială, eliminând barierele existente pentru persoanele/copii cu dizabilități senzoriale (marcaje pe trotuare, semnale sonore la intersecții, la stații și inclusive în transportul public etc.).
- **Consiliul Audivizualului** își va revedea politicile sale în scopul obligării furnizorii de servicii media să mărească numărul de programe audivizuale de știri/artistice/divertisment etc. interpretate în limbaj mimico-gestual sau prin titrare sincron, asigurând accesul la informație pentru persoanele/copii cu deficiențe de auz.

VI. DREPTURILE COPIILOR DIN CADRUL CENTRELOR DE PLASAMENT TEMPORAR AL COPIILOR CU DIZABILITĂȚI DIN HÂNCEȘTI ȘI ORHEI

Ratificarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități²⁶¹, de către Republica Moldova în anul 2010, dar și a Protocolului Opțional al Convenției²⁶² în noiembrie 2021 a marcat schimbări importante în domeniul incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități. Republica Moldova și-a asumat obligația de a întreprinde toate măsurile necesare pentru ca copiii cu dizabilități să se bucure pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale, în condiții de egalitate cu ceilalți copii.

Prin aplicarea procedurilor reglementate de legislație și în scopul de a ameliora situația copiilor plasați în instituțiile respective, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, dar și Consiliul pentru Prevenirea Torturii, a cărui membru este Ombudsmanul Copilului, a elaborat un șir de rapoarte: „*Raportul preliminar în baza vizitei la Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale (băieți) din Orhei din 08 septembrie 2015*”²⁶³; „*Evaluarea situației copiilor plasați în Casele-internat cu deficiențe mintale Orhei și Hâncești în procesul de dezinstituționalizare*”²⁶⁴; „*Raportul privind vizita preventivă efectuată în Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale (fete) or. Hâncești din 16 martie 2018*”²⁶⁵; „*Raportul privind vizita preventivă efectuată în Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale (băieți)*”

²⁶¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro

²⁶² https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:a77c14ef-972e-44cc-81dd-c104c8218c20.0013.02/DOC_3&format=PDF

²⁶³ http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/raportul_vizitei_orhei_2015r.pdf

²⁶⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_diz_2017_red_0.pdf

²⁶⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/07/Raport-privind-vizita-preventiv%C4%83-efectuat%C4%83-%C3%AEn-Casa-internat-pentru-copii-cu-deficien%C5%A3e-mintale-fete-or.-H%C3%AEnce%C5%9Fti-din-16-martie-2018.pdf>

or. Orhei din 20 martie 2018”²⁶⁶; „Raportul privind vizitele de monitorizare a respectării garanțiilor de bază pe durata epidemiei Covid19 în cadrul Centrelor de Plasament Temporar pentru Copii cu Dizabilități (Orhei și Hâncești), efectuate în datele de 6 octombrie 2020 și 20 octombrie 2020”²⁶⁷. Urmare a monitorizării efectuate, în baza constatărilor și concluziilor la care s-a ajuns, Ombudsmanul Copilului a înaintat mai multe recomandări atât la nivel central, cât și instituțional, iar nivelul de respectare și implementare a fost reflectat inclusiv în Rapoartele anuale privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova^{268, 269, 270, 271}.

În cadrul monitorizării implementării recomandărilor înaintate pe perioada mandatului, la compartimentul respectiv, pe parcursul anului 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a dispus analiza gradului de realizare a acestora precum și identificarea problemelor care au dus la crearea impedimentelor în realizarea deplină a recomandărilor cu stabilirea ulterioară a noilor observații viabile, fiind elaborat și un raport în acest sens.²⁷²

Copiii cu dizabilități nu beneficiază, în totalitate, de serviciile specializate de care au nevoie, din cauza lipsei sau numărului limitat al acestor servicii, în acest mod copii cu dizabilități sunt excluși din activitățile vieții de zi cu zi. În contextul dat, Ombudsmanul Copilului reiterează că fiecare copil, inclusiv cei cu deficiențe mentale, au dreptul la un trai decent și afecțiune. Natura deficiențelor mintale poate fi diferită, de la persoană la persoană, însă, acest fapt nu este un temei de a limita aceste persoane în drepturi și oportunități. Practica și realitatea, demonstrează că, în condiția acceptării sociale a persoanelor cu dizabilități mintale, deficiența nu este o piedică pentru o viață normală a persoanei în societate. Doar urmare a asigurării depline a asistenței necesare, persoanele cu deficiențe mintale, pot obține rezultatele scontate în diferite domenii.

Unele persoane cu funcții, abilitate de stat cu obligații și responsabilități în domeniul asistenței sociale, a protecției și integrării respectivei categorii de copii, continuă să considere instituțiile rezidențiale drept modalitate optimă de a avea grijă de copiii vulnerabili care necesită diverse tipuri de sprijin. În acest sens, s-a demonstrat că îngrijirea instituțională duce în mod invariabil la rezultate mai scăzute în ceea ce privește calitatea vieții, echivalând adesea cu segregarea, comparativ cu serviciile de calitate din cadrul comunității. Îndeosebi este de

²⁶⁶<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/07/Raport-privind-vizita-preventiv%C4%83-efectuat%C4%83-la-Casa-internat-pentru-copii-cu-deficien%C8%9B-mintale-b%C4%83ie%C8%9Bi-din-ora%C8%99ul-Orhei-din-20-martie-2018.pdf>

²⁶⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/02/08-1-04-din-16.02.2021-CPTCD-Orhei-Raport-p-d-vizita-la-CPTPD-H%C3%A2nce%C8%99ti-la-06.10.2020-%C8%99i-CPTPD-Orhei-la-20.10.2020.pdf>

²⁶⁸ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_2015_final.pdf

²⁶⁹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport2017redfinal.pdf>

²⁷⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/01/RAPORT_2018_final.pdf

²⁷¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/09/Avocatul-Poporului_Raport-_aprobare-pentru-tipar.pdf

²⁷² <https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/11/Raport-Orhei-H%C3%AEnce%C8%99ti-final-.pdf>

menționat că atunci când este vorba despre copii de vârste foarte mici, chiar și perioada de timp relativ scurtă, petrecută în plasament instituționalizat poate afecta negativ dezvoltarea psihico-emoțională și poate avea consecințe și asupra comportamentului copilului. În acest context, *Avocatul Poporului pentru drepturile copilului își reiterează opinia sa prin care consideră instituționalizarea drept o politică ineficientă și o încălcare a drepturilor copilului.*

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică²⁷³, din totalul copiilor cu vârstă de până la 18 ani, 1,6% sunt copii cu dizabilități (circa 10700 copii).²⁷⁴

În Republica Moldova activează două instituții rezidențiale, care se află în subordinea Agenției Naționale Asistență Socială (ANAS) din cadrul Ministerului Muncii și Protecției Sociale, care prestează servicii de specialitate copiilor cu deficiențe mentale: *Centrul de Plasament Temporar pentru Copii cu Dizabilități din municipiul Hâncești (pentru fete) și Centrul de Plasament Temporar pentru Copii cu Dizabilități din municipiul Orhei (pentru băieți).* Scopul instituțiilor menționate este de a oferi servicii și asistență medicală și psihico-pedagogică pentru creșterea și dezvoltarea copiilor care se află în aceste instituții, precum și pentru facilitarea procesului de reintegrare în mediul familial și ulterioara incluziune comunitară și socială.

Reformarea sistemului rezidențial a pus noi accente pe necesitatea de adaptare a activității instituțiilor rezidențiale la necesitățile și nevoile copiilor. Acestea urmând a-și perfecționa capacitatea și abilitatea nu doar de a instituționaliza copiii cu deficiențe mintale severe, dar și de a le oferi servicii de calitate, care ar accelera procesul de dezinstituționalizare și incluziune în comunitate. Din aceste considerente se insistă asupra perfecționării statelor de personal și stabilirii unui program individual de reabilitare, eficient pentru fiecare copil, aflat în astfel de instituții.

Pe parcursul anului 2021, fiind monitorizate aceste instituții, s-a constatat că ele continuă să activeze în baza *Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Casei-internat pentru copii cu deficiențe mintale*, cu toate că recomandarea de perfecționare a acestor Regulamente a fost înaintată de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, în anul 2017, în cadrul raportului: „Evaluarea situației copiilor plasați în casele-internat pentru copii cu deficiențe mintale Orhei și Hâncești în proces de dezinstituționalizare”²⁷⁵. Conform răspunsului Agenției Naționale Asistență Socială²⁷⁶, Regulamentele-cadru ale instituțiilor nominalizate se aflau în proces de definitivare.

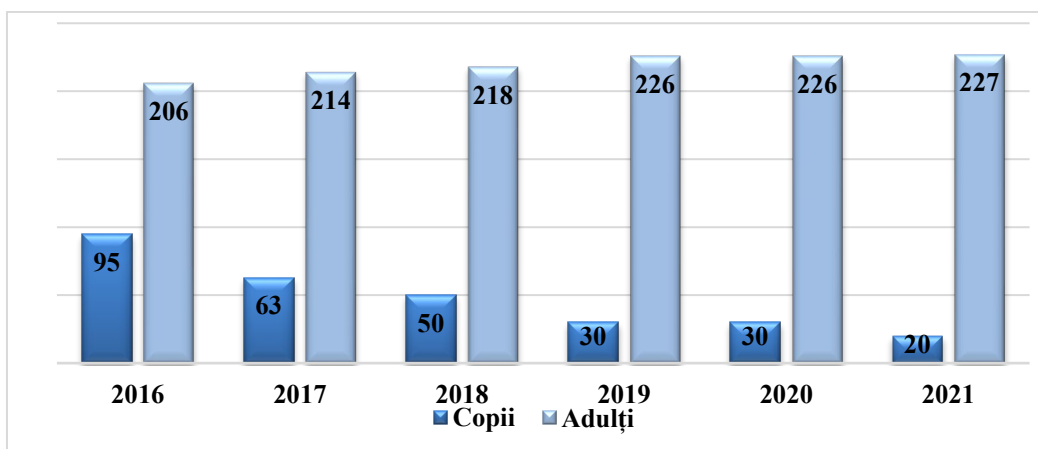
²⁷³ <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7194&parent=0>

²⁷⁴ Raportul Implementarea Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, disponibil aici: <https://msmps.gov.md/wp-content/uploads/2020/08/RAPORT-implementare-Conventie-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati.pdf>

²⁷⁵ https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_diz_2017_red_0.pdf

²⁷⁶ Scrisoarea Agenției Naționale Asistență Socială nr. 101/1000 din 25.05.2021;

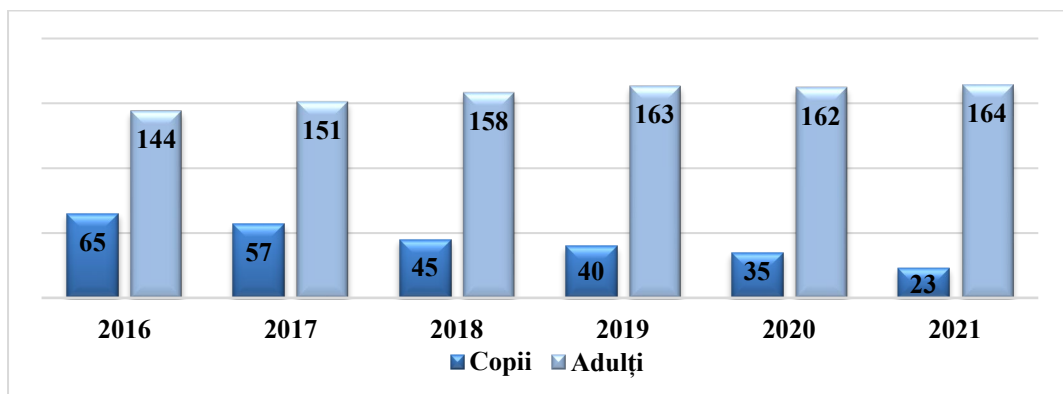
În conformitate cu datele prezentate²⁷⁷ de Centrul de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Hâncești, din numărul total de persoane aflate în instituție, se constată că numărul copiilor este net inferior față de numărul persoanelor adulte, aceeași situație s-a atestat și pe parcursul ultimilor 6 ani.

Numărul persoanelor aflate în Centrul de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Hâncești, în perioada 2016-2021

La momentul vizitei din anul 2021, în cadrul Centrului de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Orhei se aflau 187 beneficiari, dintre care 23 copii.

Analizând datele oferite de Centrul de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Orhei, la fel, este de remarcat raportul numeric mare dintre adulții și copiii aflați în instituție pe parcursul ultimilor 6 ani.

Numărul persoanelor aflate în Centrul de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Orhei, în perioada 2016-2021

În contextul celor sus-menționate, Ombudsmanul Copilului remarcă că în cele două instituții predestinate plasamentului copiilor cu dizabilități severe se află la moment un număr mult mai mare de adulți decât de copii, *fapt ce contravine Recomandărilor Organizației*

²⁷⁷ Scrisoarea Centrul de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Hâncești nr.44 din 06.05.2021;

*Națiunilor Unite*²⁷⁸ din domeniul protecției copiilor, și poate pune în pericol viața și sănătatea copiilor. Prezența unui număr mare de beneficiari adulți în această instituție este dovadă a acțiunilor ineficiente ale statului, în vederea dezinstituționalizării și integrării acestora într-un mediu familial.

Potrivit monitorizărilor anterioare, în structura personalului nu era prevăzută *funcția de psiholog*. Prin urmare, în ambele instituții, nu exista funcția de psiholog, care este absolut necesară în procesul de reabilitare și (re)integrare socială a tutelaților. În contextul dat, Ombudsmanul Copilului a înaintat recomandarea de a institui în statele de personal funcția de psiholog/psihoterapeut. Analizând situația actuală, potrivit Schemelor de încadrare a personalului din 2021, în prezent, în ambele instituții este prevăzută funcția de psiholog, fapt apreciat pozitiv de către Ombudsmanul Copilului.

Analizând statele de personal, reieșind din specificul și scopul instituției s-a constatat că numărul dădacelor era insuficient în raport cu contingentul de beneficiari fiind imposibil de satisfăcut necesitățile reale ale acestora. Lipsa de motivare salarială constituind cauza principală care generează insuficiență și fluctuația de mare de personal.

În procesul monitorizării în Centrul de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Hâncești, s-a constatat că fiecare grupă de beneficiari (inclusiv copii) în scopul integrării social-educaționale are un plan educativ bine determinat, în care se ține cont de particularitățile de dezvoltare intelectuală ale acestora. Totodată, este de apreciat faptul că pentru 20 beneficiare (inclusiv 4 copii) este deschisă o școală improvizată care activează după un plan de activitate și curriculum individual pentru fiecare copil.

Potrivit administrației Centrului de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Orhei, 3 copii din cadrul centrului sunt înmatriculați la gimnaziu din comunitate, în clasa I și II, beneficiind de cadrul de sprijin din instituția de învățământ în scopul facilitării integrării social-educaționale.

Reieșind din gradul de dizabilitate sever al celorlalți beneficiari care servește ca impediment în realizarea incluziunii sociale, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, constată că au fost întreprinse acțiuni, însă mai există unele rezerve la acest compartiment.

În procesul monitorizării acestui compartiment, a fost analizat și numărul copiilor reintegrați în familie și comunitate. Prin urmare s-a constatat că în perioada 2016-2021, din cadrul Centrului de Plasament Temporar al Copiilor cu Dizabilități din municipiul Hâncești, au fost reintegrați în familiile biologice 6 copii.

Totodată, în perioada 2016-2021, și în cadrul Centrului de Plasament Temporar al

²⁷⁸

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=5&DocTypeID=11

Copiilor cu Dizabilități din municipiul Orhei, au fost reintegrați 3 copii în familiile biologice.

În concluzie, se constată că numărul mic de copii, încadrați în procesul de dezinstituționalizare, demonstrează că gradul de dizabilitate a copiilor este unul sever, procesul de reabilitare și de pregătire a tutelaților pentru viața în comunitate decurge anevoios. Familia biologică/lărgită nu este pregătită nici moral, nici material de a lua copilul în familie. Aceștia nu sunt pregătiți și nu dispun de abilități de îngrijire care ar răspunde nevoilor acestor copii. Din cauza problemelor de sănătate și necesitățile pe care le au copii, este destul de problematic de a identificat o altă formă de protecție.

În contextul dat, Ministerul Muncii și Protecției Sociale a informat că în scopul de a asigura accesul persoanelor cu dizabilități, inclusiv al copiilor, la diferite tipuri de servicii sociale au fost elaborate și aprobate reglementări și standarde minime de calitate ce țin de organizarea și funcționarea mai multor tipuri de servicii sociale specializate: *Serviciul social „Casa comunitară”, Serviciul social „Locuința protejată”, Serviciul social „Echipa mobilă”, Serviciul social „Asistența personală”, Serviciul social „Respiro”, Serviciul social „Plasament familial pentru adulți”, Serviciul de interpretare în limbajul mimico-gestual pentru persoanele cu deficiențe de auz, ș.a.*

Concomitent, persoanele cu dizabilități, inclusiv copiii cu dizabilități beneficiază, după caz, de mai multe tipuri de prestații sociale: pensie de dizabilitate sau alocație socială de stat, alocație pentru îngrijire, însoțire și supraveghere, suport financiar de stat, compensație pentru serviciile de transport, după caz, ajutor social și ajutor pentru perioada rece a anului, ajutor material.

Totodată Ministerul menționează că minimul de existență se calculează pentru 3 grupe social- demografice: populația în vârstă aptă de muncă, copii (diferite grupe de vârstă) și persoanele peste limita vârstei de pensionare. Pentru categoriile de persoane defavorizate, inclusiv pentru persoanele și copii cu dizabilități, statul conform prevederilor legislației în vigoare le acordă suport sub formă de prestații și servicii sociale, în dependență de necesitățile individuale și reieșind din posibilitățile financiare ale statului.

Analizând informația oferită de Minister, putem concluziona că aceasta nu se referă la recomandarea care a fost făcută de către Ombudsmanul Copilului în 2016, or problema a fost abordată încă din anul 2013²⁷⁹, astfel recomandarea se consideră a fi neîndeplinită, iar problema nerezolvată.

Evident că cuantumul prestațiilor sociale oferite familiilor cu copiii cu dizabilități adesea nu acoperă coșul de consum. Această situație este condiționată de faptul că până la

²⁷⁹ http://old.ombudsman.md/sites/default/files/document/attachments/raport_temat.pdf, Raport tematic „Monitorizarea nivelului de trai a familiilor în care există persoane cu dizabilități severe, ce necesită îngrijire din partea unei terțe persoane”;

moment nu este stabilit minimul de existență pentru un copil cu dizabilități. În contextul celor menționate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a înaintat în adresa Parlamentului Republicii Moldova o propunere de modificare a legislației, în scopul de a stabili valoarea minimului de existență pentru copii cu dizabilități la nivel național²⁸⁰.

Una din constatările anterioare a Ombudsmanului Copilului care viza Casa-internat pentru copii cu deficiențe mintale (băieți) Orhei era lipsa mobilierului necesar, precum și a aparatelor tehnice (calculatoare, mese pentru calculatoare, dulap pentru haine a beneficiarilor).

În procesul de monitorizare din anul 2021, administrația Centrului de plasament temporar pentru copii cu dizabilități din municipiul Hâncești, a susținut că instituția a fost asigurată cu mobilier, tehnică, material didactice conform necesităților copiilor. O altă situație a indicat Centrul de plasament temporar pentru copii cu dizabilități din municipiul Orhei, menționând că instituția a fost asigurată parțial cu suportul necesar în achiziționarea mobilierului și tehnicii, susținând că este nevoie de echipament pentru persoanele imobilizate orizontal și sunt în stare gravă.

Agenția Națională Asistență Socială, în răspunsul oferit Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, informează că la capitolul asigurarea instituțiilor vizate cu suportul necesar, achiziționarea mobilierului și tehnicii, reies din necesitățile copiilor aflați în instituție și menționează că aceasta se realizează conform bugetului aprobat. Astfel, constatăm că problema asigurării copiilor cu echipamentul necesar rămâne a fi în continuare nesoluționată.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră necesar de promovat ideea că fiecare copil se va afla în plasament până la momentul reintegrării în familia biologică sau extinsă sau până la identificarea unui serviciu alternativ plasamentului rezidențial. Este inechitabil de a obstrucționa posibilitatea integrării sociale pentru cineva, indiferent de gravitatea deficienței pe care o are.

În conformitate cu Standardele minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial²⁸¹: „Copiii beneficiază de îngrijire de tip rezidențial numai după ce s-au depus toate eforturile și după ce s-au epuizat toate alternativele de tip familial. Plasamentul instituțional reprezintă ultima opțiune de protecție a copilului.”

Agenția Națională Asistență Socială menționează că prin Hotărârea Guvernului nr. 893/2018, cu privire la aprobarea Programului național de dezinstituționalizare a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale din instituțiile rezidențiale subordonate și Planul de acțiuni privind implementarea acestuia, pentru anii 2018-2026, are ca scop reformarea

²⁸⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Propunere-minim-existenta-semnat.pdf>

²⁸¹ Punctele 28 și 29 ale Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copiilor din instituțiile de tip rezidențial, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.432 din 20 aprilie 2007;

sistemului rezidențial de îngrijire a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale prin dezvoltarea și prestarea serviciilor sociale comunitare, pentru a asigura dreptul la viață independentă și trai în comunitate a persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale.

Apreciem că în pofida existenței cadrului legal, numărul persoanelor care se află în instituțiile vizate, este unul relativ mare.

Conform articolului 51 din Constituția Republicii Moldova, persoanele cu dizabilități beneficiază de o protecție specială din partea întregii societăți. Statul asigură pentru ele condiții normale de tratament, de readaptare, de învățământ, de instruire și de integrare socială.

Comentariului General Nr. 9 (2006) a Comitetului ONU pentru drepturile copilului, stipulează că articolului 23 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, ar trebui considerat drept principiul esențial pentru implementarea acesteia, în privința copiilor cu dizabilități prin beneficierea de o viață împlinită și decentă în condiții care să le garanteze demnitatea, să le favorizeze autonomia și să le faciliteze participarea activă la viața comunității. Măsurile întreprinse de statele părți cu privire la realizarea drepturilor copiilor cu dizabilități ar trebui să fie direcționate către acest obiectiv. Mesajul de bază este că copiii cu dizabilități ar trebui incluși în societate. Măsurile întreprinse pentru implementarea drepturilor cuprinse în Convenție în privința copiilor cu dizabilități, de exemplu în domeniile educației și sănătății, ar trebui să vizeze în mod explicit incluziunea maximă a acestor copii în societate.

Resursele alocate pentru copiii cu dizabilități ar trebui să fie suficiente și destinate pentru a le asigura toate nevoile, inclusiv programe stabilite pentru instruirea profesioniștilor care lucrează cu copiii cu dizabilități precum profesori, fizioterapeuți și decidenți; campanii de educație; sprijin financiar pentru familii; menținerea venitului; securitate socială; dispozitive de asistare și servicii conexe. În plus, finanțarea trebuie asigurată și pentru alte programe care vizează includerea copiilor cu dizabilități în educația obișnuită, printre altele prin renovarea școlilor pentru a le face accesibile fizic copiilor cu dizabilități.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată că serviciile pentru copiii cu dizabilități sunt adesea furnizate de diferite instituții guvernamentale și organizații ale societății civile, cel mai adesea, aceste servicii sunt fragmentate, nu au continuitate și nu sunt coordonate, ceea ce duce la suprapunerea funcțiilor și la repetarea deficiențelor. Prin urmare, stabilirea unui mecanism de coordonare corespunzător devine esențial. Acest mecanism ar trebui să fie multisectorial, incluzând toate organizațiile publice sau private. Acesta trebuie să fie împuternicit și susținut cu resursele financiare și umane corespunzătoare necesare, de la cele mai înalte niveluri de guvernare pentru a-i permite să funcționeze la întregul său potențial.

Monitorizând situația copiilor cu dizabilități din Centrele de plasament vizate, dar și

recomandările înaintate de către Ombudsmanul Copilului, este constatat că deși îngrijirea copiilor cu dizabilități este o obligație a statului, organizațiile societății civile îndeplinesc adesea aceste funcții fără sprijinul, finanțarea sau recunoașterea corespunzătoare din partea autorităților. Prin urmare, sunt încurajate să sprijine și să coopereze cu organizațiile necomerciale, fapt care să le permită să participe la furnizarea de servicii pentru copiii cu dizabilități, inclusiv instruirea personalului de îngrijire și de profil și să se asigure că aceștia funcționează în deplină conformitate cu dispozițiile și principiile Convenției.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează faptul că copiii cu dizabilități sunt cel mai bine îngrijiți în cadrul propriului mediu familial, cu condiția ca familia să fie asigurată în mod corespunzător în toate aspectele. Un astfel de sprijin acordat familiilor include educarea părintelui/părinților și a fraților, nu numai cu privire la dizabilitate și cauzele acesteia, ci și la cerințele fizice și mintale unice ale fiecărui copil; sprijin psihologic sensibil la stresul și dificultățile impuse familiilor copiilor cu dizabilități; educarea limbajului comun al familiei, de exemplu limbajul semnelor, astfel încât părinții și frații să poată comunica cu membrii familiei cu dizabilități; sprijin material sub formă de alocații speciale, precum și consumabile și echipamente necesare, cum ar fi mobilierul special și dispozitivele de mobilitate, care sunt considerate necesare pentru ca copilul cu dizabilități să poată trăi un stil de viață demn, autonom și să fie pe deplin inclus în familie și comunitate.

În cadrul procesului de monitorizare s-a constatat și lipsa unui mecanism de monitorizare postinstituțională a copiilor cu dizabilități.

Pentru a asigura respectarea drepturilor copiilor cu dizabilități, Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului înaintează următoarele **RECOMANDĂRI**:

- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Biroul Național de Statistică** vor elabora o formulă de calcul a minimului de existență a persoanelor/copiilor cu dizabilități, inclusiv dezagregată pe tipul de dizabilitate;
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale** va institui mecanisme intersectoriale unificate de monitorizare postinstituțională a copiilor cu dizabilități pentru elaborarea de programe intersectoriale de protecție a copilului cu dizabilități la nivel local și național;
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Sănătății** va elabora programe de instruire, inclusiv continuă și la locul de muncă pentru toți actorii mecanismelor de cooperare intersectorială care să considere o abordare unică pentru toată țara pe fiecare mecanism adresat în domeniul respectării drepturilor copiilor cu dizabilități;
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Sănătății** va elabora programe de instruire, inclusiv continuă și la locul de muncă pentru psihologi, personalul de îngrijire, educatori, alți actori implicate în activitatea cu copiii cu dizabilități;

- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale** va solicita autorităților abilitate, scoaterea moratorului pentru funcțiile de îngrijire și a personalului auxiliar din cadrul Centrelor de plasament temporar pentru copiii cu dizabilități din municipiul Hâncești și Orhei;
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Agenția Națională Asistență Socială** va dezvolta implementarea, monitorizarea și evaluarea unei politici cuprinzătoare care să acopere toate domeniile reglementate de Convenție, care să fie susținută de resurse umane, tehnice și financiare suficiente pentru acoperirea necesităților copiilor cu dizabilități (inclusiv echipamente necesare);
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Agenția Națională Asistență Socială** va institui și dezvolta politici, mecanisme și instrumente de colaborare interinstituțională dintre autoritatea tutelară locală și instituțiile specializate destinate copiilor cu dizabilități.

VII.EVALUAREA RESPECTĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR COPIILOR AFLAȚI ÎN CENTRELE FTIZIOPNEUMOLOGICE DE REABILITARE PENTRU COPII CORNEȘTI ȘI TÂRNOVA

Pe parcursul anului 2021 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a analizat respectarea *drepturilor copiilor aflați în Centrul Ftiziopneumologic de reabilitare pentru copii Cornești și Târnova*. De menționat că subiectul respectiv mereu s-a aflat în vizorul Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, iar concluziile și recomandările au fost prezentate în Raportul pe marginea vizitei preventive efectuate la Centrul ftiziopneumologic de reabilitare pentru copii din or. Cornești, r. Ungheni²⁸², elaborat în 2013.

În anul 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a analizat situația copiilor plasați în instituțiile menționate prin urmare a elaborat Raportului Tematic „*Evaluarea respectării drepturilor și libertăților copiilor instituționalizați în Centrele ftiziopneumologice de reabilitare pentru copii din Cornești și Târnova*”.

În cadrul procesului de monitorizare și evaluare a situației acestor copii, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost preocupat de problematica respectării drepturilor copiilor pe parcursul plasării în Centrele de ftiziopneumologie de reabilitare pentru copii din Cornești și Târnova, analizând: cadrul legal care reglementează acest segment; serviciile destinate copiilor, pe care le prestează instituțiile respective și impactul lor asupra drepturilor copilului; precum și eficiența serviciilor sociale destinate copiilor care sunt plasați în centrele respective.

²⁸² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2018/10/raport_ftiziopneumologic_cornesti_2013-1.pdf

Severitatea epidemiei tuberculozei în Republica Moldova rămâne a fi condiționată de diversitatea problemelor socio-economice cu care se confruntă pacienții și familiile acestora. Necesitățile pacientului cu tuberculoză sunt de cele mai dese ori multidimensionale, iar serviciile medicale și de suport prevăzute de legislație sunt insuficiente pentru acoperirea lor, inclusiv, suport social și psihologic.

La nivel internațional, din perspectiva Convenției ONU cu privire la drepturile copilului²⁸³ care reglementează protecție drepturilor copiilor plasați în Centrele fiziopneumologice de reabilitare pentru copii din Cornești și Târnova, sunt prevederile art. 24, 25 și 26 analizate în coroborare cu celelalte prevederi expuse în tratatul internațional.

În acest sens, Comitetul ONU pentru drepturile copilului²⁸⁴, încurajează statele părți la adoptarea soluțiilor cât mai prietenoase copiilor care suferă de această afecțiune. Comitetul indică faptul că, „tuberculoza în calitate de afecțiune va lăsa sechele adânci în aspect medical al copilului, astfel statele urmează să se asigure că vor întreprinde toate măsurile necesare pentru a nu admite schingiuirea/stigmatizarea pe plan social”²⁸⁵.

Cu privire la cadrul normativ în vigoare în Republica Moldova în scopul prevenirii și combaterii tuberculozei în rândul copiilor menționăm primordial Constituția Republicii Moldova²⁸⁶ care prin art. 36 „Dreptul la ocrotirea sănătății”, art. 47 „Dreptul la asistență și protecție socială” și art. 50 „Ocrotirea mamei, copiilor și a tinerilor”, oferă o protecție copiilor care suferă de tuberculoză.

Din cadrul legislativ se impune primordial a evidenția *Legea nr. 153 din 4 iulie 2008 cu privire la controlul și profilaxia tuberculozei*²⁸⁷, care reglementează realizarea politicii statului în domeniul controlului și profilaxiei tuberculozei în scopul protecției sănătății cetățenilor și asigurării bunăstării sanitar-epidemiologice a populației.

Totuși legea nu reglementează clar protecția persoanelor care sunt supuse măsurilor tratamentului coercitiv, stipulând doar la art.15 alin.(2) că „Modul de aplicare a tratamentului coercitiv și de supraveghere medicală a categoriei de bolnavi menționată la alin.(1) se stabilește de Guvern”.

Hotărârea Guvernului nr. 295/2012 oferă o gamă largă a acțiunilor care trebuie să fie respectate înaintea luării deciziei de spitalizare a pacientului.

²⁸³ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

²⁸⁴ <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIntro.aspx>

²⁸⁵ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fGC%2f2003%2f3&Lang=en

²⁸⁶

<file:///C:/Users/OMBUDSMAN/Downloads/Constitutia%20RM%20format%20mic%20Rom%20Tipar%2014-07-2016.pdf>

²⁸⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110512&lang=ro

O problemă constantă însă, la acest capitol este internarea coercitivă a copiilor care sunt diagnosticați cu tuberculoză contagioasă. Deși Legea nr. 153/2008 cu privire la controlul și profilaxia tuberculozei prevede la art.13, alin.(2) că „Copiilor de până la 18 ani, persoanelor supuse măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei se acordă asistență medicală antituberculoasă cu consimțământul reprezentantului legal, cu excepția cazurilor prevăzute de prezenta lege și de alte acte legislative și normative în vigoare”²⁸⁸, la art.16, alin.(4) stabilește că „...copiii din focarele de tuberculoză se izolează pentru tratament preventiv în instituții de întremare specializate”²⁸⁹, fapt ce permite, pe de o parte, concluzionarea că internarea coercitivă a copiilor este posibilă, iar pe de altă parte, nu oferă nici un mecanism de control juridic, care ar fi răspunde interesului superior al copilului.

În primul rând, actul normativ enunțat urmează a fi coroborat cu *principiul respectării dreptului la viață și dezvoltare a copilului*. Deși principiul respectiv este unul general și se regăsește în majoritatea tratatelor internaționale se constată că acest principiu este omis în majoritatea normelor legislative naționale.

Un alt principiu la care urma să se racordeze legislația națională este *principiul nediscriminării*, consacrat în articolul 2 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului. Deși se evidențiază faptul că acesta este un principiu general care este recunoscut uniform în toate instrumentele de protecție a drepturilor omului, copiii în calitate de grup special urmează să beneficieze de o protecție specială în raport cu acesta.

Principiul interesului superior al copilului, este cel de-al treilea element de baza în realizarea protecției drepturilor copilului. Astfel, în implementarea prevederilor actelor normative din segmentul tuberculozei legiuitorul urmează să se asigure că toate acțiunile care vor fi întreprinse de deținătorii de obligații vor fi în strictă concordanță cu acest principiu și nu vor dăuna intereselor copilului. Deși la prima vedere ar fi logic și corect de considerat că în problemele legate de sănătate celelalte drepturi sunt plasate pe un loc secundar, totuși în conformitate cu prevederile Convenției și recomandările Comitetului ONU pentru drepturile copilului, toate drepturile urmează a fi implementate uniform.

Ultimul principiu care urma să fie incorporat în legislația națională analizată este *principiul respectării opiniei și participării copilului în procesul de luare a deciziilor pe segmentele care îl vizează*. Astfel este evident faptul că nici Legea 153/2008 și nici Hotărârea Guvernului 295/2012 nu prevede un mecanism de antrenare a copilului în procesul de luare a deciziei, în consecință copilul este exclus total din luarea deciziilor pe acest segment. Argumentul precum că problemele legate de sănătate sunt mult prea serioase pentru a fi

²⁸⁸ Idem;

²⁸⁹ Ibidem;

discutate cu copii nu poate fi acceptat, deoarece obligația statului este de a prezenta orice tip de informații într-o manieră cât mai prietenoasă și pe înțelesul nivelului de dezvoltare a copilului.

În concluzie se evidențiază faptul că actele normative analizate nu corespund nici unui din principiile prestabilite de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului este evidentă necesitatea unei remanieri a situației existente, prin modificarea actelor normative existente.

Din domeniul protecției sociale a copiilor care suferă de tuberculoză este necesar a menționa Legea nr. 140 din 14 iunie 2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Deși legea respectivă nu instituie o măsură specială de protecție a copiilor care suferă de tuberculoză sau a copiilor aflați în focare de tuberculoză, aceasta vizează situația acestora prin prisma prevederilor art. 8, lit. d) „copiii sunt lipsiți de îngrijire și supraveghere din partea părinților din cauza absenței acestora de la domiciliu din motive necunoscute”²⁹⁰. Astfel, în situația în care părinții copiilor au fost diagnosticați cu tuberculoză și au fost îndreptați pentru a trece procedura de tratament în instituția medicală specializată, autoritățile tutelare de nivelul I și II urmează să întreprindă măsuri concrete în scopul asigurării protecției copiilor evidențiați.

Problema majoră privind protecția copiilor survine în cazul în care părinții sunt diagnosticați pozitiv, iar copiii au rezultatele testelor negative. În asemenea situații, odată ce copii au ieșit din instituția medicală, aceștia se consideră ca și copiii în situație de risc, fiind potențiali copii care pot practica vagabondajul sau cerșetoritul. Situația respectivă se întâmplă din cauza stigmatizării sociale a familiilor care suferă de tuberculoză și din cauza că autoritățile tutelare de nivelul I (primăriile), nu doresc sau nu reușesc să ofere o protecție eficientă a copilului venit din focarul de tuberculoză.

În scopul evitării înrăutățirii situației de risc a copilului rămas temporar fără îngrijire părintesc din cauza internării reprezentanților legali în instituțiile medicale, reprezentantul autorității tutelare locale, specialistul pentru protecția copilului (dacă există, conform ultimilor date erau doar 17 specialiști în toată țara), sau asistentul social urmează să decidă asupra plasamentului de urgență a copilului în termen de 72 de ore. Conform standardelor internaționale și a celor naționale din domeniu, în asemenea situații urmează să aibă prioritate plasamentul de urgență în cadrul familiei biologice extinse (bunei, unchi, mătuși) totuși, în realitate se constată că acești copii sunt plasați în Centrele de ftiziopneumologie de reabilitare pentru copii din Cornești sau Târnova.

Determinând această categorie de copii ca fiind în situație de risc, putem concluziona că Legea 140/2013 ca și în alte situații conexe nu a prevăzut „revederea periodică a

²⁹⁰ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110518&lang=ro

plasamentului copilului”, prevăzută de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului în articolul 25²⁹¹. Drept rezultat copii care inițial urmează a fi plasați pentru un termen de maxim 6 luni se pot afla în asemenea instituții mai mulți ani, fără ca cineva din rude sau autorități să se intereseze de soarta acestora.

În concluzie este constatată necesitatea de modificare a Legii nr. 140/2013 în contextul aspectelor specifice copiilor care se află/s-au aflat în focarele de tuberculoză și a prevederilor legate de revederea plasamentului copiilor instituționalizați în centrele specializate de recuperare.

Analizând Hotărârea Guvernului nr.1160 din 20 octombrie 2016 privind aprobarea Programului național de control al tuberculozei pentru anii 2016-2020, (*primul Program național fiind legiferat prin Hotărârea Guvernului nr. 559 din 28 mai 2001 pentru perioada anilor 2011-2005*), cu toate că au trecut practic 20 de ani de la adoptarea primului program național situația în domeniul prevenirii tuberculozei nu a cunoscut schimbări pozitive, ci din contra, s-a înrăutățit. De menționat că în perioada anului 2001 când a fost elaborat primul Program național de control a tuberculozei numărul persoanelor care erau infectate cu această maladie era de 2895²⁹², iar în perioada anului 2020 conform datelor Institutului de Ftiziopneumologie, numărul persoanelor bolnave de tuberculoză a ajuns la 3255, dintre care copii 159²⁹³.

În urma analizei actelor respective, constatăm faptul că acestea nu corespund principiului interesului superior al copilului și nu pot asigura pe deplin o protecție eficientă copiilor care suferă de tuberculoză. Deși legiuitorul a modificat pe parcursul timpului a adoptat patru Programe naționale de control a tuberculozei acestea nu fac altceva decât să înrăutățească situația reală a copilului vizând doar aspectul de sănătate, iar celelalte aspecte necesare pentru o dezvoltare adecvată a copilului sunt practic total neglijate.

Din perspectiva legislației analizate la subiectul abordat concluzionăm că deși Republica Moldova posedă o legislație pertinentă de protecție a persoanelor împotriva tuberculozei, implementarea acesteia este defectuoasă, necesitând modificări/ajustări și mecanismele de aplicare, pentru a oferi specialiștilor posibilitatea de a aborda o politică corectă care să răspundă interesului superior al copilului.

În concluzie Avocatul Poporului pentru drepturile copilului conchide faptul că, autoritățile naționale urmează să implementeze un șir de acțiuni la nivel legislativ astfel încât să ridice nivelul de compatibilitate dintre cadrul normativ național cu cel internațional.

²⁹¹ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

²⁹² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=47137&lang=ro

²⁹³ <http://ftiziopneumologie.asm.md/>

Centrul Ftiziopneumologic de Reabilitare pentru copii Cornești

Centrul Ftiziopneumologic de Reabilitare pentru copii Cornești a fost constituit în baza Hotărârii Guvernului nr. 212 din 22 februarie 2002 cu privire la reorganizarea sanatoriilor pentru copii din subordinea Ministerului Sănătății, în baza fostului sanatoriu antituberculos pentru copii Cornești, cu preluarea funcțiilor ultimului.

Capacitatea centrului constituie 100 paturi, predestinat pentru copii cu vârsta de la 3 la 11 ani din toată Republica Moldova, copii cu procese locale tuberculoase în fază involutivă, cu sechele posttuberculoase, în perioada precoce sau tardivă de contaminare tuberculoasă, cu reacții hipereergice și salt tuberculinic, contaminați și necontaminați din focarele de tuberculoză, cu maladii nespecifice cronice ale organelor respiratorii și copii care fac frecvent infecții respiratorii.

În activitatea sa nemijlocită, Centrul Cornești se conduce de un șir de acte legislative, iar la data de 18 martie 2002 a fost adoptat Statutul Centrului Ftiziopneumologic de Reabilitare pentru Copii Cornești. În discuțiile cu administrația Centrului s-a menționat că în anul 2019 s-a elaborat un proiect de Regulament de activitate, care a fost trimis *spre avizare și aprobare către Ministerul Sănătății, dar care nu a fost probat nici până la etapa actuală.*

În perioada anului 2021 Centrul a găzduit 199 de copii dintre care 114 băieți și 85 de fete număr care este în creștere față de aceeași perioadă a anului 2020, când numărul total de copii internați a constituit 128.

În cadrul monitorizării a fost atrasă atenția asupra respectării drepturilor tangențiale sistemului rezidențial al instituției. Astfel, cu privire la respectarea **dreptului la educație**, s-a concluzionat că instituția dispune de 12 cadre didactice care asigură exercitarea fizică a dreptului copilului la educație. Din cauza faptului că instituția este specializată în instituționalizarea copiilor de la 3-11 ani aici în mare parte este asigurat procesul educațional din ciclul preșcolar și ciclul primar al învățământului general. Centrul Cornești asigură copiii cu manualele necesare conform curriculumului de studiu și cu rechizitele de birou necesare, din bugetul instituției. Realizarea programului de învățământ are loc conform curriculumului național, iar obiectele de studiu predate corespund domeniului aprobat de Ministerul Educației și Cercetării.

Totuși, din cadrul discuțiilor cu administrația instituției a fost evidențiat faptul că nu este atestată o colaborare oficială între direcția de învățământ raională în cărei rază teritorială se află Centrul Cornești, motiv din care sunt anumite probleme cu privire la acordarea gradelor de calificare pentru personalul didactic încadrat în instituția rezidențială. Problema respectivă se este cauzată de faptul că Centrul ftiziopneumologic se află în subordinea Ministerului Sănătății și efectiv acesta nu a asigurat o colaborare eficientă a instituțiilor din

subordine cu entitățile din domeniul educației. Astfel, analizând informația prezentată de către Direcției Educație a raionului Ungheni, se atestă o atitudine indiferentă față de procesul educațional care se desfășoară în cadrul instituției date²⁹⁴.

Problema respectivă este menținută inclusiv și de către Ministerul Educației Cercetării care deși este instituția primordială în asigurarea politicilor din domeniul educației nu a întreprins măsuri concrete în vederea garantării nivelului de calitate a studiilor prestate în cadrul instituției vizate. Ministerul Educației și Cercetării susține ca și autoritățile locale pasând esponsabilitatea și nu doresc să-și asume responsabilitatea pentru a redresa situația creată²⁹⁵.

De asemenea a fost constatat și faptul că deși înșiși angajații centrului menționează faptul că în cadrul instituției există anumite cazuri de abuz și violență între copii aceștia, deși au un Registru de evidență a cazurilor de abuz și violență, în conformitate cu Ordinul Ministerului Educației nr. 77/2013, totuși completarea acestui registru este formală, iar o evidență corespunzătoare nu este ținută în acest sens.

Analizând respectarea dreptului la educație se evidențiază și faptul că deși instituția rezidențială asigură în mare parte minimul de calitate solicitat de actele normative din domeniul respective, se atestă totuși unele carențe în asigurarea implementării art. 29 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. Centrul asigură doar condițiile de predare a materiilor de studiu incluse în programa națională de învățământ lăsând la o parte aspectul general al dreptului la educație în raport cu Convenția ONU și anume formarea copilului drept un individ activ al societății care își conștientizează drepturile și responsabilitățile și poate face uz de el în caz de necesitate. La acest aspect, precizăm faptul că colaboratorii centrului nu a putut prezenta programe educaționale consacrate drepturilor copilului, care au fost desfășurate în incinta instituției.

În concluzie, evidențiem faptul că, deși asigurarea dreptului la educație atinge standardele minime de calitate solicitate de programa națională de studii, per general, dreptul

²⁹⁴ Din răspunsul Direcției Educație Ungheni „conform anexei nr. 5 la Hotărârea Guvernului cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății nr. 148 din 25 august 2021, fondatorul I.P. „Centrul ftiziopneumologic de Reabilitare pentru Copii Cornești”, este Ministerul Sănătății. Potrivit pct. 7 sbpct. 11) din Regulamentul cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății, una din funcțiile de bază ale acestuia constă în coordonarea și monitorizarea activității autorităților administrative din subordine și a instituțiilor publice în care Ministerul deține calitate de fondator.”;

²⁹⁵ Din răspunsul MECC nr. 03/1-09/125 din 17 ianuarie 2022 „Centrele Ftiziopneumologice de Reabilitare pentru Copii din localitățile Cornești și Târnova asigură continuitatea procesului educațional prin intermediul personalului didactic angajat în cadrul instituțiilor. De menționat că, în conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 148/2021 cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Sănătății, ambele Centre Ftiziopneumologice sunt incluse în lista instituțiilor publice în care Ministerul Sănătății are calitatea de fondator. La solicitare, Ministerul Educației și Cercetării realizează vizite de monitorizare la Centrele menționate. Un mecanism instituțional de cooperarea între ministerul Educației și Cercetării și Ministerul Sănătății nu există.”;

copilului la educație nu este racordat la standardele prestabilite de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului.

Respectarea dreptului la familie, a fost un alt segment analizat în cadrul monitorizării, deoarece contactul cu familia biologică este primordial pentru buna dezvoltare a copilului. Asigurarea contactului cu familia nu presupune doar asigurarea contactului părinților/rudelor cu copilul dar și implicarea lor activă în procesul de reabilitare și în procesul de formare a copilului atât timp cât acesta se află în instituția respectivă.

Din analiza stării de fapt a fost constatat că asigurarea dreptului la familie a copilului este superficială, aceasta datorându-se în mare parte lipsei de interes din partea părinților. Administrația instituției a menționat că copii în cele mai dese cazuri sunt practic abandonați în centrele respective rudele invocând diverse motive precum: lipsa resurselor financiare, boala, lipsa condițiilor de trai distanța mare, aflarea peste hotarele țării, etc., pentru ca să vină în vizită la proprii copii. De remarcat că nici instituția nu întreprinde măsuri suficiente și nu aplică mecanismul intersectorial de cooperare, pentru a implica familia sau autoritățile tutelare de la locul de trai al copilului, în cele mai frecvente situații acest contact stabilindu-se doar la momentul instituționalizării copilului și la momentul de externare. Starea de lucruri a devenit și mai critică în situația creată de pandemie, când și instituția a fost nevoită să impună restricții în vederea întreprinderilor în format fizic.

În cadrul vizitei de monitorizare a fost remarcat faptul că instituția nu dispune de o cameră amenajată special, în scopul de a realiza întreprinderile părinților/rudelor cu copilul, acestea având loc în holul instituției sau în camera de zi a copiilor. Centrul Cornești nu dispune de o cameră separată în care părinții ar putea rămâne cu copiii în cazul vizitelor de lungă durată (1-2 zile), motivul invocat fiind limitarea resurselor financiare.

De evidențiat este că, contactul cu familia biologică în mare parte se menține prin comunicarea telefonică. În incinta instituției copii au posibilitatea de a vorbi cu părinții de la telefonul staționar care este amplasat în anticamera directorului instituției, sau de la telefonul mobil personal, în cazul în care îl dețin. Dar trebuie evidențiat faptul că administrația instituției a menționat că în scopul evitării acțiunilor infracționale și a conflictelor între copii, toate telefoanele mobile, sunt depozitate și păstrate la directorul instituției. Respectiv, din cele analizate conchidem faptul că contactul telefonic indiferent de tipul dispozitivului staționar/mobil se face doar cu acordul administrației instituției fapt ce poate fi calificat ca un obstacol în comunicarea copiilor cu propria familie. În acest sens, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în recomandările sale anterioare, inclusiv în rapoartele anuale a subliniat de mai multe ori importanța contactului telefonic liber, a copiilor instituționalizați, a căror deplasare este restricționată sau interzisă din cauza regimului instituției în care se află.

Contactul cu familia biologică sau cu persoanele din afara instituției reprezintă o premisă pentru o resocializare mai rapidă a copilului în situația când acesta va finisa tratamentul și va fi întors în familie/comunitate/societate.

În aceste condiții concluzionăm faptul că Centrul de Reabilitare Cornești înregistrează carențe la stabilirea și menținerea contactului familial între copil și familia biologică și extinsă nefiind asigurat implementarea corespunzătoare a dreptului la familie garantate prin prisma prevederilor art. 5, 9 și 10 din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului²⁹⁶.

Referitor la asigurarea **dreptului la sănătate** se constată faptul că, Centrul de Ftiziopneumologie Cornești, fiind instituție cu specific medical în domeniul prevenirii și profilaxiei tuberculozei, își desfășoară activitatea în concordanță cu legislația din domeniul sănătății și a Protocoalelor Naționale citate anterior. Totuși, din perspectiva asigurării drepturilor copilului s-au constatat un șir de carențe care urmează a fi înlăturate cât la nivel instituțional atât și prin intervenția Ministerului Sănătății în calitate de fondator care coordonează activitatea Centrului. În cadrul monitorizării s-a constatat o discrepanță în procesul de internare a copiilor. Din discuțiile purtate cu administrația instituției s-a constatat că la momentul internării copiilor în Centrul de reabilitare, care are loc urmare a avizului medicului ftiziopneumolog și a comisiei de profil acesta, în multe cazuri este însoțit pentru a fi internat fie de asistentul social din localitate, un colaborator medical, sau o rudă. Respectiv, în urma celor enunțate se constată problema cu privire la semnarea acordului cu privire la internarea copilului și cu privire la administrarea tratamentului medicamentos. În această ordine de idei conchidem faptul că în conformitate cu legislația în vigoare reprezentanții legali ai copilului sunt părinții, tutorii sau curatorii or persoanele care înlocuiesc aceste persoane. În condiția în care copilul este adus de o persoană care nu posedă nici un fel de împuterniciri cu privire la reprezentarea copilului în fața autorităților publice, semnarea acordurilor respective urmează a fi interpretată ca fiind nulă de principiu.

De asemenea, o altă problemă conexă respectării dreptului la sănătate a copilului o reprezintă perioada tratamentului administrat. Termenul plasamentului se decide de către comisia specializată ulterior prelungirea tratamentului se decide de un comitet specializat compus din 3 medici din cadrul spitalului IMSP IFP „Chiril Draganiuc”. Totuși, din informațiile analizate se denotă faptul că în mai multe cazuri copilul a fost plasat în centru, deoarece pentru autoritățile publice locale internarea într-o asemenea instituție sau o instituție similară, reprezintă mai degrabă o formă de repaos, drept consecință copii fiind lăsați în aceste instituții pe perioade care pot depăși și doi ani sau și mai mult.

²⁹⁶ https://drepturilecopilului.md/files/publications/CDC_2005_final.pdf

În consecință, susținem faptul că autoritățile urmează să reevalueze procedeele de instituționalizare a copiilor în Centrul de Reabilitare Ftziopneumologic Cornești.

Neadmiterea discriminării și reîncadrarea socială au fost alte două domenii. Respectiv, se evidențiază faptul că copiii care suferă de tuberculoză, ca și copiii care sunt infectați cu HIV/SIDA, sunt în continuare marginalizați și stigmatizați de restul societății. Totodată, pandemia a îngreunat cu mult procesul de încadrare socială a copiilor care suferă de tuberculoza astfel, aceștia prezentând în continuare o dilemă nesoluționată de către autoritățile publice centrale și locale. Se evidențiază de asemenea și faptul că Centrul de reabilitare Cornești menține legături de slabe cu instituțiile conexe, copiii nu sunt implicați în alte activități decât cele care se petrec pe teritoriul instituției, cu mici excepții atunci când sunt donații din afara instituției, de la partenerii non-guvernamentali cu care colaborează instituția.

O altă problemă depistată în cadrul Centrului de Reabilitare Cornești reprezintă divergența datelor de internare. Conform răspunsului parvenit din cadrul instituției la data de 10 decembrie 2021, în perioada anului 2021, din totalul numărului de copii internați în instituția rezidențială cei mai mulți au parvenit din cadrul raionului Nisporeni – 82, Strășeni 39, Chișinău – 20, Anenii-Noi – 22. Totuși, în urma analizei răspunsurilor parvenite din cadrul instituțiilor medicale teritoriale se constată o divergență considerabilă în datele raportate. Astfel, în baza răspunsului parvenit de la instituția Medico-sanitară publică Centrul de sănătate Nisporeni, cu semne de tuberculoză au fost depistați doar 4 copii, care au fost repartizați în Centrele de reabilitare Cornești și Târnova²⁹⁷.

În consecință se recomandă instituirea unui mecanism eficient de monitorizare și raportare cu privire la internare copiilor în Centrul de reabilitare Cornești.

Cu privire la respectarea **drepturilor și libertăților civile** (libertatea de asociere, exprimare, participare), putem afirma că centrul nu organizează activități și nu are strategii de implicare a copilului în procesul decizional.

În cadrul monitorizării s-au purtat discuții confidențiale cu copiii, unde ultimii au menționat că sunt satisfăcuți în mare parte de condițiile din Centru, dar vor să fie întorși mai curând acasă.

Centrul Ftziopneumologic de Reabilitare pentru copii Târnova

Centrul Ftziopneumologic de Reabilitare pentru copii Târnova a fost constituit în baza Hotărârii Guvernului nr. 212 din 22 februarie 2002 cu privire la reorganizarea sanatoriilor pentru copii din subordinea Ministerului Sănătății, în baza fostului sanatoriu antituberculos pentru copii „Târnova”, cu preluarea funcțiilor ultimului.

²⁹⁷ Răspunsul IMSP Nisporeni nr. 01-14/391 din 23 decembrie 2021;

Centrul Târnova reprezintă o instituție bugetară, republicană, astfel bugetul alocat pentru perioada anului 2021 a constituit 23 840 400 lei, iar la data monitorizării (14 decembrie 2021), în buget mai fiind disponibili încă câteva milioane de lei care au rămas de pe urma achiziționării produselor alimentare, din motiv nu a fost suplinat numărul total de paturi preconizat pentru perioada anului 2021. Ombudmasnul Copilului atrage atenția asupra discrepanței inexplicabile de moment cu privire la diferența dintre sumele bugetare alocate care constituie practic 300%, respectiv bugetul alocat pentru Centrul de reabilitarea din Târnova este de 3 ori mai mare decât bugetul Centrului de reabilitare Cornești, deși numărul copiilor plasați în cadrul centrului de reabilitare Târnova, în anul 2021 este mai mic față de numărul copiilor din instituția rezidențială Cornești 135/199. Deși s-a încercat să se obțină o informație la acest capitol, nici colaboratorii instituțiilor rezidențiale și nici autoritatea publică centrală reprezentată de Ministerul Sănătății nu a oferit un răspuns plauzibil în acest sens.

Centrul este organizat pentru 200 paturi, predestinat pentru copiii cu vârsta de la 7 la 16 ani din toată Republica Moldova, copiii cu procese locale tuberculoase în fază involutivă, cu sechele post tuberculoase, în perioada precoce sau tardivă de contaminare tuberculoasă, cu reacții hiperergice și salt tuberculinic, contaminați și necontaminați din focarele de tuberculoză, cu maladii nespecifice cronice ale organelor respiratorii și copii care fac frecvent infecții respiratorii.

În instituția vizată au fost depistați 9 copii care se află în Centrul respectiv mai mult de 4 ani, cu toate că internarea recomandată constituie termenul maxim de 6 luni cu posibilitatea de prelungire la recomandarea Comitetului format din 3 medici. În perioada anului 2021, cei mai mulți copii au fost instituționalizați din cadrul raioanelor Dondușeni și Anenii Noi câte 25 și respectiv 26 de copii.

Reieșind din considerentul că observațiile constatate în cadrul Centrului de reabilitare Târnova sunt similare celor listate mai sus în capitolul destinat Centrului Cornești, vom evidenția aspectele cele mai importante.

- Internarea copilului are loc în majoritatea cazurilor, în prezența persoanelor străine copilului care nu dispun de împuternicirile necesare pentru a semna acordul de internare și acordul cu privire la administrarea tratamentului medicamentos;
- Acordurile și informația cu privire la internare sunt comunicate și discutate cu persoanele adulte, fără a comunica copilului și a-i explica pe înțelesul lui, reieșind din maturitatea sa, situația reală în care se află;
- La internare, copilul este examinat de medicul de gardă împreună cu asistenta medicală;

- Centrul nu dispune de un mecanism concret de internare a pacientului, acesta rămânând în mare parte la discreția medicului de gardă;
- Contactul copilului cu familia biologică este unul redus în mare parte, din cauza interesului scăzut al părinților, dar și din cauza conlucrării slabe a instituției rezidențiale cu autoritățile tutelare locale și cu familia;
- Contactul copilului cu părinții sau rudele este realizat în mare parte prin telefonul mobil sau prin telefonul fix. Copiii nu dispun de o intimitate sporită în momentul discuțiilor cu persoanele apropiate;
- Centrul dispune camere de vizită de lungă durată unde părinții pot rămâne peste noapte;
- În perioada anului 2021, contactul copilului cu familia a fost destul de redus din cauza condițiilor pandemice COVID-19;
- Instituția nu dispune de un articol bugetar cu privire la procurarea vestimentației pentru copii, aceasta fiind în mare parte asigurată de către familia copilului sau de către organizațiile filantropice cu care colaborează Centrul;
- Centrul dispune de cadrele didactice necesare pentru asigurarea implementării programului de studiu pentru ciclul primar și gimnazial;
- Instituția nu asigură copiii cu manuale;
- Instituția nu deține evidența cazurilor de abuz și violență asupra/între copii;
- Participarea copilului în procesul decizional este una formală, fără respectarea recomandărilor Comitetului ONU pentru drepturile copilului²⁹⁸;
- Centrul nu implementează politici de reîncadrare socială a copilului după momentul externării și în scopul evitării stigmatizării copiilor care au fost tratați de tuberculoză;
- În cadrul vizitei de monitorizare administrația Centrului Târnova nu a permis reprezentanților Oficiului Avocatului Poporului să poarte discuții confidențiale cu copiii, care se aflau în instituție;
- Din discuțiile în prezența directorului Centrului copii au menționat că sunt satisfăcuți de condiții, dar doresc să plece cât mai repede acasă;
- Implementarea Convenției ONU cu privire la drepturile copilului în cadrul Centrului Ftiziopneumologic de Reabilitarea pentru Copii Târnova este una nesatisfăcătoare care necesită intervenția autorităților atât la nivel local cât și la nivel central.

²⁹⁸https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fC%2fGC%2f12&Lang=en

În concluzia celor enunțate supra, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului înaintează următoarele **RECOMANDĂRI**:

- **Ministerul Sănătății** va definitiva și aproba Regulamentele de funcționare a Centrelor Ftziopneumologic de Reabilitare pentru Copii Târnova și Cornești;
- **Ministerul Sănătății în comun cu Ministerul Educației și Cercetării** vor stabili un mecanism de monitorizare a procesului educativ și de colaborare, în scopul de a evalua și acredita periodic instituțiile didactice din cadrul Centrelor Ftziopneumologice de Reabilitare pentru Copii din Târnova și Cornești;
- **Ministerul Sănătății** va reevalua politica de instituționalizare a copiilor în faza de reabilitare a tuberculozei evitând la maxim posibil plasarea copilului în sistemul rezidențial;
- **Ministerul Sănătății în comun cu Ministerul Educației și Cercetării** vor identifica soluții pentru asigurarea fondului de carte a Centrelor Ftziopneumologic de Reabilitare pentru Copii Târnova și Cornești, în special manuale pentru predarea obiectelor de studiu din cadrul curriculumului național de învățământ;
- **Ministerul Sănătății în colaborare cu autoritățile tutelare locale** vor întreprinde măsuri în scopul de a evita plasamentul de lungă durată a copilului;
- **Ministerul Sănătății** va modifica/îmbunătăți mecanismele de lucru pentru racordarea acestora la prevederile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

VIII.EVALUAREA GRADULUI DE FUNCȚIONARE A SERVICIILOR DE ASISTENȚA PSIHOLOGICĂ ACORDATE COPIILOR SUPUȘI ABUZULUI

Abordarea și organizarea serviciilor psihologice pentru copiii în situații de risc devine un subiect actual la nivel național, fiind în interacțiune cu nevoile de ocrotire a dreptului oricărui copil la viață, supraviețuire și dezvoltare, sănătate, precum și recuperare fizică și psihologică²⁹⁹.

Violența față de copii este problemă actuală pentru Republica Moldova, iar asistența psihologică oferită victimelor abuzului la orice etape este necesară pentru creșterea calității vieții copiilor și asigurarea unei dezvoltări armonioase a acestora.

Abuzul de orice fel și neglijarea pot modifica grav structura personalității copilului, iar dacă nu sunt depistate și tratate corespunzător, pot avea repercusiuni majore în timp, însoțind

²⁹⁹ Articolul 39 al Convenției ONU pentru drepturile copilului;

subiectul de-a lungul întregii vieți.³⁰⁰ Protecția și îngrijirea sunt tot atât esențiale pentru a reduce daunele, cât și pentru a depăși consecințele traumei, prin urmare, oferirea serviciilor de asistență și reabilitare a copiilor victime ale violenței, exploatării și traficului necesită atenție sporită, iar dezvoltarea acestora devine o prioritate pentru instituțiile statului.

Ratificând instrumente internaționale cu privire la drepturile copiilor³⁰¹, statul și-a asumat responsabilitatea pentru elaborarea de politici, crearea cadrului instituțional și folosirea unor mecanisme eficiente de protecție a diferitor categorii de copii, precum și prestarea unor servicii calitative încât acestea să răspundă necesităților copilului și să asigure creșterea nivelului bunăstării lui.

În acest sens, cele mai des întâlnite servicii pentru copiii victime a violenței, neglijării, exploatării și traficului sunt acelea care asigură: asistența medicală, asistența juridică, asistența psihologică, serviciile educaționale și cele de asistență socială.

Servicii de asistență psihologică pentru copiii victime ale violenței, exploatării și traficului în Republica Moldova sunt realizate atât de instituțiile de stat, cât și cele private. Trebuie să evidențiem faptul că servicii specializate pentru această categorie de beneficiari există cel mai des în cazul instituțiilor neguvernamentale. Instituțiile de stat care oferă asistență psihologică, de regulă, au un număr mare de beneficiari cu un spectru larg de probleme: asistența psihologică în instituțiile școlare, serviciile de asistență psihopedagogică, centre de plasament, centre de zi, centrele de sănătate mintală. Practic specializate sunt, după cum am menționat mai sus, doar Centrele pentru victimele și potențialele victime ale traficului de ființe umane și centrele pentru victimele violenței domestice.

Analizând funcționalitatea serviciilor de asistență psihologică oferite de către instituțiile guvernamentale, putem sublinia câteva constatări de bază:

- Instituțiile guvernamentale depun eforturi pentru a oferi servicii de asistență psihologică de calitate tuturor grupurilor vulnerabile, în special copiilor victime ale violenței, exploatării și traficului.
- Chiar dacă legislația, politicile, studiile în domeniu indică oferirea serviciilor de consiliere și asistență psihologică specializată pentru copiii victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului, prestarea lor este fragmentată. Serviciile psihologice nu sunt distribuite uniform la nivel național și activitatea multor dintre acestea depinde

³⁰⁰ Salvați Copiii. Ghid de bune practici pentru prevenirea abuzului asupra copilului, București, 2003;.

³⁰¹ Convenția Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului (adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 20 noiembrie 1989); Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (adoptată la 04 noiembrie 1950, ETS nr. 5); Convenția Europeană pentru Exercițarea Drepturilor Copiilor (adoptată la 25 ianuarie 1996, ETS nr. 160); Convenția Consiliului Europei pentru Protecția Copiilor contra Exploatării Sexuale și Abuzului Sexual (adoptată la 25 octombrie 2007, ETS Nr. 201);

mai degrabă de susținerea donatorilor și/sau de autoritățile locale și, respective, de bugetele locale, și practic nu se bazează pe evaluarea necesităților.

- Nu există o bază normativă cu referire la activitatea psihologului și activităților acestuia, iar încercările eșuate de a adopta o Lege cu privire la exercitarea profesiei de psiholog influențează negativ asupra oferirii de servicii de calitate.

- Numărul specialiștilor psihologi este insuficient practic în toate instituțiile, fie ele din domeniul educație sau asistență socială (iar în unele lipsesc totalmente), cel mai mult această problemă se observă în localitățile rurale. Este constatată necesitatea unităților de psiholog în majoritatea instituțiilor de educație, precum și în cadrul direcțiilor de asistență socială și protecție a familiei teritoriale.

- Imposibilitatea de a oferi date cu referire la cazurile în care a fost nevoie de implicarea psihologului, în mare parte este cauzată de lipsa unor instrumente de evaluare a eficacității intervenției specialiștilor în procesul de identificare, evaluare, referire, asistență și monitorizare a copiilor victime. Existența unor date cu referire la intervenția psihologului în cazurile copiilor victime ale violenței, exploatării și traficului ar putea argumenta necesitatea dezvoltării acestui serviciu în cadrul DASPF.

- Statul și-a asumat angajamentele și costurile pentru reabilitarea psihologică în cazul copiilor victime ale infracțiunii. Cu toate acestea, chiar dacă art.8 al Legii nr.137 din 29.07.2016 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor, prevede faptul că consilierea psihologică, este asigurată de către psihologii din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistență socială, după 5 ani, încă în majoritatea DASPF teritoriale nu există unitate de psiholog. Legea 137/2016 este actul normativ ce argumentează crearea acestui serviciu, iar autoritățile de toate nivelele trebuie să ofere resursele necesare (financiare, metodologice, etc) pentru dezvoltarea acestuia.

- Imposibilitatea de a avea servicii specializate în toate localitățile (publice sau prestatori de servicii private), impune specializarea și/sau perfecționarea psihologilor ce sunt implicați în intervenția cazurilor de violență, neglijare, exploatare și abuz asupra copilului, fie aceștia din instituții educaționale sau din domeniul de asistență socială, organe de drept, sau instituții medicale. Lipsa instruirilor suficiente în acest domeniu este resimțită de către specialiștii vizați dar și de către beneficiarii acestor servicii.

- Instituțiile superioare de învățământ care pregătesc specialiști psihologi nu au cursuri speciale privind asistența copiilor victime a violenței, neglijării, exploatării și traficului, însă, toate universitățile au în planul-cadru de studiu cursuri privind

evaluarea psihologică și consiliere psihologică atât la programele de licență, cât și cele de master.

- Salarizarea specialiștilor psihologi în cadrul instituțiilor de învățământ este nemotivată, chiar dacă conform Codului Educației, psihologul este considerat cadru didactic, nivelul de salarizare fiind mai mic decât al unui profesor. Clasa de salarizare este 52 pentru psiholog și 56 pentru profesor, ceea ce face neechitabilă munca realizată de către psiholog, iar solicitările de intervenție printre care implicarea acestuia în identificarea și asistarea cazurilor de violență, neglijare, exploatare și trafic necesită eforturi suplimentare financiare pentru perfecționare profesională și îmbunătățirea bazei metodologice (mulți specialiști menționează că merg la instruiți pe cont propriu).
- Dificultățile cu care se confruntă psihologii din instituțiile de învățământ și din Serviciul Asistență Psihologică în asistența copiilor victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului țin de insuficientă formare/pregătire a specialiștilor; volumul exagerat de atribuții, timpul restricționat, număr mare de elevi pentru un psiholog; rolul psihologului școlar perceput incorect („statutul dubios”, „imaginea negativă a psihologului”, „psihologul poate orice”); lipsa ghidurilor practice, a materialelor și literaturii de specialitate; lipsa de condiții, a echipamentului de lucru în multe cazuri; lipsa programelor de intervenție, standardelor de lucru; lipsa instrumentelor de evaluare (testelor); mecanismul defectuos de asigurare a confidențialității.

În contextul celor indicate, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, pentru dezvoltarea serviciilor psihologice oferite copiilor victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului înaintea următoarelor **RECOMANDĂRI:**

- **Ministerul Educației și Cercetării** va elabora Legea cu privire la profesia de psiholog și mecanismul de atestare/licențiere a activității de psiholog, evidența psihologilor, standarde de calitate, ceea ce va permite unificarea standardelor pentru furnizarea de servicii psihologice populației, asigurarea calității, precum și disponibilitatea de consiliere, psihoterapie și sprijin;
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale** va facilita crearea serviciilor specializate de asistență psihologică a copiilor în situații de risc/victimelor infracțiunilor, în funcție de nevoile copiilor și numărul beneficiarilor acestor servicii;
- **Ministerul Educației și Cercetării** va dezvolta module de instruire inițială și continuă privind asistența psihologică a copiilor victime sau potențiale victime a violenței, neglijării, exploatării și traficului ce va fi integrat în programele de instruire inițială și continuă a tuturor specialiștilor din instituțiile ce oferă servicii pentru copii;

- **Ministerul Educației și Cercetării** va revizui actele care indică numărul de specialiști psihologi în instituțiile de educație și identifică numărul optim de specialiști în funcție de numărul de solicitări, nevoile copiilor și standardele de lucru;
- **Ministerul Educației și Cercetării** va revizui clasa de salarizare a psihologilor din instituțiile de învățământ și Serviciile de asistență psihopedagogică;
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale** va introduce unitatea de psiholog în cadrul Direcțiilor de asistență socială și protecție a familiei (p.15 capitolul VII al Regulamentului cadru de organizare și funcționare a structurii teritoriale de asistență social);
- **Ministerul Muncii și Protecției Sociale** va dezvolta un instrument de evaluare și monitorizare a calității serviciilor psihologice acordate copiilor victime a violenței, neglijării, exploatării și traficului;
- **Ministerul Educației și Cercetării** va elabora un Ghid metodologic pentru psihologi privind intervenția psihologică în cazul copiilor victime a violenței, neglijării, exploatării și traficului;
- **Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Sănătății, Centrul Republican de Asistență Psihologică, Autoritățile Publice Locale, Administrația Națională a Penitenciarelor** vor întreprinde măsurile necesare pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă a specialiștilor și vor oferi instrumentele de evaluare psihologică, metodologiile și materialele necesare;
- **Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii și Protecției Sociale** vor întreprinde măsurile necesare pentru intensificarea mecanismului de cooperare în cazurile copiilor-victime a violenței, neglijării, exploatării și traficului și vor identifica posibilități de implicare a serviciilor de asistență psihologică private cu examinarea posibilității finanțării acestor servicii din bugetul de stat.

IX.PROPUNERI DE MODIFICARE A LEGISLATIEI PE SEGMENTUL DREPTURILOR COPIILOR ÎNAINTATE DE AVOCATUL POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI

Pe parcursul anului 2021 Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a înaintat mai multe propuneri de modificare a cadrului normativ, ca urmare a deficiențelor identificate privind respectarea drepturilor copiilor la mai multe compartimente.

Au fost identificate unele lacune în aplicarea cadrului normativ în vigoare, inclusiv prin lipsa unui mecanism clar privind *dreptul la proprietate*, procesul de dobândire a dreptului de succesiune, modul de gestionare a patrimoniului dobândit de copiii minori, dar și exigențele la eliberarea autorizațiilor de către consiliul de familie sau autoritățile tutelare, în cazurile ce vizează drepturile patrimoniale ale copiilor.

În contextul celor menționate, a fost înaintată către Guvernul Republicii Moldova, propunerea de modificare a legislației³⁰², prin care s-a recomandat crearea unui grup de lucru interministerial (Ministerul Justiției, Ministerul Sănătății, Ministerul Muncii și Protecției Sociale) cu participarea/consultarea reprezentanților Camerei Notariale din Moldova, reprezentanților autorităților tutelare teritoriale, societății civile din domeniul drepturilor copilului, etc. pentru analiza cadrului legal în vigoare care vizează drepturile patrimoniale ale copilului, inclusiv a copiilor aflați în situații de risc și intervenirea cu amendamentele de rigoare; examinarea circumstanțelor expuse, inclusiv în cadrul grupului de lucru creat și oferirea explicațiilor de rigoare în Comentariul la Codul Civil pentru a asigura interpretarea și aplicarea echivocă de către autoritățile competente a prevederilor Codului Civil și a elimina orice ambiguități din lege; elaborarea cadrului metodologic, Regulamentului /Instrucțiunii privind exigențele la eliberarea autorizațiilor autorităților tutelare în cazurile ce vizează drepturile patrimoniale ale copiilor și altor acte procedurale necesare pentru punerea în aplicare neuniformă a prevederilor din Codul civil vizate, reglementarea unei proceduri unificate cu privire la luarea în considerare a opiniei copilului, în mod obligatoriu, în conformitate cu vârsta și gradul său de maturitate, precum și elaborarea unor ghiduri metodologice pentru reprezentanții autorităților tutelare cu privire la examinarea cazurilor ce vizează drepturile patrimoniale ale copilului în scopul facilitării procesului de consolidare a capacităților profesionale ale acestora.

Prin răspunsul Ministerului Justiției³⁰³, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a fost asigurat că vor fi analizate deficiențele de ordin normativ enunțate în propunere. În ceea ce privește Comentariul Codului Civil, a fost menționat că nu este atribuția Ministerului Justiției, și că, urmare a adoptării Legii nr. 133/2018 privind modernizarea Codului civil, prin care au fost operate o serie de modificări conceptual, este necesară elaborarea unui nou comentariu, or cel existent cuprinde constatări perimate. În acest sens, Consiliul Superior al Magistraturii a solicitat suportul partenerilor de dezvoltare pentru elaborarea comentariului Codului civil al Republicii Moldova.

³⁰² <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/04-2-5-din-26.03.21-prop.-de-modif.-a-leg-tiei.pdf>

³⁰³ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/raspunsul-MJ-din-9.06.21-la-nr.04-2-5-21.pdf>

În procesul de monitorizare a respectării drepturilor copiilor cu dizabilități, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a constatat lipsa determinării *minimului de existență* a acestui grup de persoane. Ombudsmanul Copilului își manifestă îngrijorarea cu privire la insuficiența măsurilor din sistemul de protecție socială a copiilor cu dizabilități. Minimul de existență stabilit ar trebui să constituie temeiul legal pentru stabilirea ulterioară a cuantumului prestațiilor sociale și dezvoltarea serviciilor sociale necesare pentru persoanele și copiii cu dizabilități.

Pentru respectarea dreptului la asistență socială a copilor cu dizabilități, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a înaintat propunerea de modificare a legislației³⁰⁴ către Comisia parlamentară protecție socială, sănătate și familie, Comisia parlamentară drepturile omului și relații interetnice și Prim-ministrului Republicii Moldova, prin care recomandă inițierea evaluării intermediare a Legii nr. 152/2012 cu privire la minimul de existență pentru aprecierea eficienței și eficacității acțiunii prevederilor legale asupra grupurilor vulnerabile și examinarea oportunității revizuirii în sensul completării prevederilor articolului 4 cu o listă cu grupurile distincte, persoane cu dizabilități și copii cu dizabilități. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a propus examinarea oportunității de ajustare a Hotărârii Guvernului nr. 285/2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare a mărimii minimului de existență, cu includerea unor prevederi referitoare la modul de calculare a minimului de existență pentru persoane și copii cu necesități special, precum și evaluarea situației cu privire la statisticile disponibile în domeniul dizabilității, cu stabilirea unei evidențe dezagregate, inclusiv după tipul dizabilității.

Răspunsul parvenit de la Ministerul Muncii și Protecției Sociale³⁰⁵ în mare parte se referă la serviciile create în beneficiul persoanelor cu dizabilități, fără a face referiri concrete la situația copiilor cu dizabilități și propunerile înaintate de către Ombudsmanul Copilului cu referire la evaluarea situației privind statisticile disponibile în domeniul dizabilității, stabilirea unei evidențe dezagregate, inclusiv, stabilirea minimului de existență pentru aceste categorii de persoane/copii, prin ajustarea Legii nr. 152/2012 cu privire la minimul de existență și Hotărârii Guvernului nr. 285/2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calculare a mărimii minimului de existență pentru persoanele/copiii cu dizabilități. În scopul de a preveni și elimina premisele pentru încălcarea drepturilor și libertăților copiilor, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a solicitat repetat un răspuns exhaustiv pe marginea problemei și a propunerilor înaintate.

³⁰⁴ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/Scrisoare-c%C4%83tre-comisiile-parlamentare-%C8%99i-Guvern.pdf>

³⁰⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/R%C4%83spuns-Ministerul-Muncii-%C8%99i-Protec%C8%9Biei-Sociale.pdf>

În scopul de a monitoriza respectarea dreptului la asistență socială pentru ***copiii în situație de risc***, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a examinat proiectul Regulamentului³⁰⁶ de organizare și funcționare al Serviciului social Centrul de zi pentru copii în situație de risc, elaborat de Direcția generală pentru protecția drepturilor copilului a Consiliului municipal Chișinău și plasat pentru consultări publice.

Urmare a examinării proiectului de Regulament, Ombudsmanul Copilului a venit cu o opinie, prin care susține inițiativa Direcției generale pentru protecția drepturilor copilului a Consiliului municipal Chișinău. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este de opinie că actul normativ în acest domeniu ar trebui să răspundă necesităților reale ale beneficiarilor cu stabilirea unor obiective clare pentru a eficientiza procesul de evaluare a progreselor înregistrate în urma implementării acestuia. Urmare a analizei proiectului propus, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a venit cu unele sugestii pentru a îmbunătăți acest document din perspectiva abordării bazate pe drepturile omului, și mai exact, a drepturilor copiilor.

O altă problemă abordată în adresările Avocatului Poporului pentru drepturile copilului se referă la ***refuzul de a achita indemnizația stabilită copilului cu statut de copil orfan***, în cazul continuării studiilor peste hotarele țării. Au fost identificate imperfecțiuni în Legea nr. 315/2016 privind prestațiile sociale pentru copii și Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru unele categorii de copii și tineri, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 132/2020, în vigoare de la 1 ianuarie 2021. Aspectul la care atrage atenția Avocatul Poporului pentru drepturile copilului este lipsa/imperfecțiunea prevederilor din Regulamentul cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru unele categorii de copii și tineri, privind achitarea prestațiilor sociale pentru copiii care au rămas temporar fără ocrotire părintească sau au rămas fără ocrotire părintească și sunt încadrați în una din instituțiile de învățământ din altă țară, echivalente instituțiilor de învățământ de nivelul 3-7 din Republica Moldova.

În acest context a fost înaintată propunerea de modificare a legislației³⁰⁷ către Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, prin care a fost recomandată inițierea procedurii de operare a modificărilor/completărilor în textul Regulamentului cu privire la modul de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru unele categorii de copii și tineri aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 132/2020, în vederea înlăturării normelor limitative în raport cu copiii care își continuă studiile peste hotarele Republicii Moldova, precum și pentru asigurarea implementării fără echivocuri a prevederilor respective de către instituțiile care le aplică,

³⁰⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/opinie-catre-DGPDC-din-26.10.2021.pdf>

³⁰⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/04-2-04-din-02.03.2021-propunere-de-modificare-a-legisla%C8%9Biei-%C3%AEndemniza%C8%9Bii-p-u-unele-categorii-de-copii-%C8%99i-tineri-MSMP.pdf>

precum și revizuirea punctului 18 din Hotărârea Guvernului nr. 581/2006 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la condițiile de stabilire și plată a indemnizațiilor pentru copiii adoptați și cei aflați sub tutelă/curatelă, astfel încât să fie incluse toate tipurile instituțiilor de învățământ, conform Codului educației nr. 152/2014, pentru a oferi posibilitate tuturor copiilor/tinerilor aflați sub tutelă/curatelă de a beneficia de indemnizația lunară respectivă.

Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, prin răspunsul său³⁰⁸ a menționat, că recomandările în cauză vor fi supuse examinării și analizei riguroase în procesul de perfecționare/îmbunătățire a cadrului normativ în domeniul protecției drepturilor copilului.

Siguranța și protecția copilului împotriva violenței, abuzului și/sau neglijenței a fost și rămâne un subiect prioritar în agenda Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.

În contextul inițiativei legislative³⁰⁹ privind modificarea Codului Educației al Republicii Moldova prin care se propune introducerea noțiunii de **bullying**, fenomen care *își face simțită prezența tot mai insistent, ca formă de violență interpersonală între elevi, însoțită de diverse alte forme de abuz*, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a înaintat forului legislativ Opinia sa cu unele propuneri la proiectul înregistrat. Avocatului Poporului pentru drepturile copilului a menționat că este un proiect de lege vital și un pas important pentru asigurarea demnității tuturor copiilor din Republica Moldova.

În context, Ombudsmanul Copilului a propus de a fi introdusă în Codul Educației reglementarea care să prevadă că cadrele didactice vor fi instruite, în cadrul sesiunilor de perfecționare pe care le urmează, și cu privire la violența psihologică - bullying. Această mențiune presupune că cadrele didactice vor fi instruite cum să identifice fenomenul și cum să aplice strategiile și măsurile potrivite.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră că doar definirea noțiunii de bullying în Codul Educației este insuficientă, fără alte reglementări clare în dispozițiile de conținut cu privire la interzicerea acțiunilor de bullying, drepturile și obligațiile personalului implicat în procesul educațional, consecințele juridice în cazul admiterii sau inacțiunii în cazurile de bullying.

Ombudsmanul Copilului constată carențe de ordin legislativ și procedural în cazul desfacerii căsătoriei de către organul de stare civilă și notar. În consecință, din cauza acestor carențe este lezat **dreptul copilului la opinie** care este parte a procesului de desfacere a căsătoriei de comun acord a soților. Atât organul de stare civilă cât și notarul, în cadrul procedurii de desfacere a căsătoriei de comun acord nu iau în considerare opinia copilului

³⁰⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/04-2-04-din-02.03.2021-r%C4%83spunsul-MSMP-nr.-14-1231-din-09.03.2021-16.03.2021.pdf>

³⁰⁹ Proiectul de lege pentru modificarea Codului educației al Republicii Moldova nr.152/2014, Inițiativa legislativă nr. 301 din 25.10.2021;

privind stabilirea domiciliului, în lipsa reglementărilor legale, proceduri și mecanisme de implementare.

În acest context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, a înaintat propunerea de modificare a legislației³¹⁰ către Guvernul Republicii Moldova. Propunerea recomandă revizuirea prevederilor Codului Familiei nr. 1316 din 26.10.2000, Legii privind procedura notarială nr. 246 din 15.11.2018, Legii privind actele de stare civilă nr. 100 din 26.04.2001 întru valorificarea aspectului ascultării opiniei copilului la desfacerea căsătoriei părinților la organul de stare civilă și notar; elaborarea normelor de completare/modificare a Codului Familiei nr. 1316 din 26.10.2000, Legii privind procedura notarială nr. 246 din 15.11.2018, Legii privind actele de stare civilă nr. 100 din 26.04.2001 cu stipularea procedurii de audiere a copilului la desfacerea căsătoriei părinților în procedură administrativă și notarială, autorității responsabile în desfășurarea audierii, formei audierii, circumstanțelor care contravin intereselor copilului și pot fi invocate drept temei de respingere de către notar a cererii de divorț; elaborarea actelor de executare a legilor (Codul Familiei nr. 1316 din 26.10.2000, Legea privind procedura notarială nr. 246 din 15.11.2018, Legea privind actele de stare civilă nr. 100 din 26.04.2001) pentru descrierea detaliată și clară a procedurii de audiere a copilului la desfacerea căsătoriei părinților în procedură administrativă și notarială, cu oferirea de modele de acte ce urmează a fi întocmite la finele procedurii și întru respectarea interesului superior al copilului.

Ministerul Justiției, în răspunsul³¹¹ expediat Oficiului Avocatului Poporului, a indicat că, există anumite posibilități de intervenție în cadrul normativ pentru sporirea clarității și accesibilității acestuia, fără a indica exhaustiv metodele de intervenție.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a fost informat despre unele cazuri când ***dreptul la cetățenie*** prin aplicarea prevederii art.11 alin.(1) lit.a) din Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024/2000 este în defavoarea persoanelor născute în străinătate. Situația aparent problematică a fost invocată de persoanele născute în afara Republicii Moldova, ai căror părinți sau cel puțin unul din ei la momentul nașterii erau cetățeni ai Republicii Moldova și, care la momentul solicitării certificatului de neapartenență la cetățenia Republicii Moldova constată că dețin cetățenia Republicii Moldova în baza art. 11 alin. (1) lit. a), deși nu au avut nici o relație juridică cu statul. Starea de lucruri creată trezește nedumerirea persoanelor, mai ales că nu au exprimat nici un consimțământ în acest sens și întâmpină impedimente la obținerea cetățeniei altui stat, angajarea în forțele de ordine, organele de securitate etc. Practica demonstrează că pentru început acestea urmează să perfecteze actele

³¹⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/propCodului-Fam.pdf>

³¹¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/doc17.pdf>

de identitate moldovenești, după care să urmeze etapele procedurii de renunțare la cetățenia Republicii Moldova. Aceste acțiuni implică cheltuieli de ordin financiar, dar și de timp.

În rezultatul ședinței de lucru cu reprezentanții autorităților publice ce au atribuții în domeniul cetățeniei (Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Aparatul Președintelui Republicii Moldova, Agenția Servicii Publice și Ministerul Justiției), Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a venit cu propunerea către Ministerul Justiției privind crearea unui grup de lucru interministerial (compus din angajați ai Ministerului Justiției, Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene, Comisiei pentru problemele cetățeniei și acordării de azil politic de pe lângă Președintele Republicii Moldova, cu disponibilitatea participării reprezentantului Oficiului Avocatului Poporului, etc.) pentru o analiză amplă a practicii altor state și examinarea oportunității de a opera modificări/rezerve în legătură cu aplicarea art. 11 alin. (1) lit. a) din Legea cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024/2000 în privința copiilor născuți în afara teritoriului Republicii Moldova ai căror părinți sau cel puțin unul din ei la momentul nașterii erau cetățeni ai Republicii Moldova, și care nu avut nici o legătură juridică cu statul.

Ministerul Justiției, prin răspunsul său, a informat că, dacă la etapa la care urmare a unei analize se va atesta și comunica existența unei probleme sistemice, Ministerul va rămâne deschis pentru discuții și analiză a unor eventuale intervenții legislative.

Pe segmentul dreptului la cetățenie, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a depus sesizare la Curtea Constituțională a Republicii Moldova pentru exercitarea controlului constituționalității sintagmei „cu condiția că, la momentul nașterii, cel puțin unul dintre părinți deține drept de ședere sau beneficiază de protecție internațională acordate de autoritățile competente ale Republicii Moldova ori este recunoscut apatrid de autoritățile competente ale Republicii Moldova” din art. 11 alin. (1) lit. c) a Legii cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024/2000, în redacția Legii nr. 132/2017 pentru modificarea și completarea Legii cetățeniei Republicii Moldova nr. 1024/2000, în partea ce ține de condiționarea acordării cetățeniei copilului născut pe teritoriul Republicii Moldova de forma juridică de aflare a părinților/părintelui pe teritoriul Republicii Moldova.

Problema identificată a constatat în faptul că redacția actuală a art. 11 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 1024/2000, prin care este considerat cetățean al Republicii Moldova copilul născut pe teritoriul Republicii Moldova din părinți care au cetățenia unui alt stat sau unul dintre care este apatrid sau beneficiar de protecție internațională, iar celălalt este cetățean străin, cu condiția că, la momentul nașterii, cel puțin unul dintre părinți deține drept de ședere sau beneficiază de protecție internațională acordate de autoritățile competente ale Republicii Moldova ori este recunoscut apatrid de autoritățile competente ale Republicii Moldova, pare a

fî discriminatorie, deoarece condiționarea cetățeniei copilului născut pe teritoriul Republicii Moldova de forma juridică de aflare a părinților săi pe acest teritoriu, precum și excluderea sintagmei „...dacă statul acela nu acordă cetățenie copilului” din redacția inițială a Legii nr. 1024/2000, poate genera copii apatrizi de la naștere, în cazurile în care țara de origine a părinților/unuia din părinți nu acordă cetățenia sa copiilor născuți pe teritoriul altor state sau are rezerve în privința acestora. Caracterul discriminatoriu al normei legale a fost constatat și de Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității prin Avizul consultativ emis la solicitarea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului. Sesizarea este în examinare la Curtea Constituțională.

CAPITOLUL III.

PREVENIREA TORTURII

I. REZUMATUL ACTIVITĂȚILOR DE PREVENIRE A TORTURII

În 2021, activitățile de prevenire a torturii au continuat să fie realizate în condițiile restricțiilor pandemice. În pofida dificultăților respective, Direcția prevenirea torturii OAP a realizat **18 vizite** (în 2020 - 22 vizite) preventive în locurile privative de libertate. Urmare a vizitelor realizate, au fost elaborate și remise autorităților: **3 avize cu recomandări; 10 rapoarte de vizită** cu 170 recomandări³¹², **6 rapoarte speciale**³¹³ și **13 rapoarte tematice**³¹⁴. Per general, rata implementării recomandărilor pe termen mediu se menține la nivelul de 60%, iar pe termen lung (*resurse și politici*) în proporție de 10-15%. Apreciem că autoritățile executive sunt deschise și hotărâte în implementarea recomandărilor Ombudsmanului în ceea ce ține de competența acestora. Ingerințe în activitatea de monitorizare a locurilor privative nu au fost înregistrate.

În premieră, angajații Oficiului Avocatului Poporului au fost formați în monitorizarea operațiunilor de returnare forțată conform standardelor FRONTEX³¹⁵. Un șir de alte activități ce țin de capacitatea și dezvoltarea instituțională au fost realizate în cadrul Proiectului „*Dezvoltarea unui sistem de monitorizare a returnării forțate în Republica Moldova*” (FReMM), finanțat de Ministerul polonez de Interne și Administrație și implementat de Centrul Internațional pentru Dezvoltarea politicilor migraționale (ICMPD)³¹⁶ în parteneriat cu Oficiul Avocatului Poporului, Biroul Migrație și Azil și AO Centrul de Drept al Avocaților. Grație proiectului respectiv, Republica Moldova a început să construiască un sistem național de monitorizare a returnării forțate și să pună bazele unui cadru legislativ și procedural³¹⁷.

La 30 noiembrie 2021 Oficiul Avocatului Poporului, în colaborare cu Fundația Soros Moldova și Inspectoratul General de Carabinieri, au lansat proiectul „*Carabinierii pentru Drepturile Omului*”, proiect desfășurat cu suportul financiar al Fundației Soros Moldova. Beneficiarii proiectului sunt Inspectoratul General de Carabinieri (IGC), Centrul de instrucție al IGC, alte subdiviziuni și angajați ai IGC, precum și persoanele reținute și aflate

³¹² <http://ombudsman.md/rapoarte/prevenirea-torturii/in-baza-vizitelor/>

³¹³ <http://ombudsman.md/rapoarte/speciale/>

³¹⁴ <http://ombudsman.md/activitate/prevenirea-torturii/prevenirea-torturii/>

³¹⁵ <https://frontex.europa.eu/>

³¹⁶ <https://www.icmpd.org/our-work/projects/development-of-a-forced-return-monitoring-system-in-the-republic-of-moldova-fremm>

³¹⁷ <http://ombudsman.md/news/proiectul-fremm-prezinta-cadrul-de-management-al-sistemului-de-monitorizare-a-returnarii-fortate-in-moldova/>

în custodia carabinierilor. Durata proiectului este de douăsprezece luni. Scopul proiectului este de a contribui la un proces amplu de monitorizare a activității carabinierilor. În premieră, pentru realizarea monitorizării, OAP preconizează implicarea în proces a publicului larg. Monitorizarea va fi efectuată de Oficiul Avocatului Poporului, prin valorificarea informațiilor obținute și în urma altor activități. Recomandările vor fi aduse la cunoștința publicului în cadrul unui raport tematic, elaborat pe baza monitorizării la finalul proiectului. De asemenea proiectul, prin activitățile de instruire preconizate, este orientat spre consolidarea capacităților profesionale ale 150 carabinieri în domeniul de prevenire a torturii și de asigurare a drepturilor fundamentale la reținerea persoanei. Pe lângă instruirea carabinierilor în desfășurarea de campanii de monitorizare civică și sensibilizare a opiniei publice privind respectarea drepturilor omului de către carabinieri, proiectul prevede realizarea unei Conferințe teoretico-științifice cu tematica proiectului, sub egida Ombudsmanului³¹⁸.

În perioada 25-30 iunie 2021 a fost realizată Campania „**EuNUaplic166/1-EuRespect Demnitatea UMANĂ**”, ediția III-a. Au fost implicate toate inspectoratele de poliție, instituțiile penitenciare, centrele de plasament pentru persoanele cu dizabilități și alte autorități³¹⁹. Scopul campaniei este promovarea toleranței zero față de actele de tortură de către persoanele din grupul profesional de risc în cadrul Zilei internaționale pentru sprijinirea victimelor torturii.

În ceea ce privește activitatea de prevenire a torturii prin instruirea titularilor de obligații și posesorilor de drepturi, angajații Direcției prevenirea torturii OAP au realizat **39 activități de instruire** (online și format fizic) pentru **715 angajați** ai Administrației Naționale a Penitenciarelor, Inspectoratului General de Carabinieri, Inspectoratului General a Poliției de Frontieră, Agenției Naționale Asistență Socială, Ministerului Afacerilor de Interne și membri ai Asociației Naționale a Parajuriștilor din Moldova pe domeniul de responsabilitate³²⁰.

În 2021 membrii **Consiliului pentru prevenirea torturii**, creat pe lângă Oficiul Avocatului Poporului, au efectuat **15 vizite** preventive și de monitorizare în locurile privative de libertate. Urmare a vizitelor realizate, Consiliul a elaborat **4 rapoarte** de vizită ce includ **81 recomandări** autorităților centrale și de specialitate, precum și **1 raport tematic „Privarea de libertate a copiilor – privarea de copilarie” cu 37 recomandări**³²¹. La fel, membrii Consiliului pentru prevenirea torturii s-au întrunit în **19 ședințe**. Menționăm că nu au fost înregistrate acțiuni de obstrucționare a accesului membrilor Consiliului pentru prevenirea

³¹⁸ <http://ombudsman.md/news/lansarea-proiectului-carabinierii-pentru-drepturile-omului/>

³¹⁹ <https://www.facebook.com/hashtag/eunuaplic1661eurespectdemnitateauman%C4%83>

³²⁰ <http://ombudsman.md/activitate/prevenirea-torturii/prevenirea-torturii/>

³²¹ <http://ombudsman.md/consiliul-pentru-prevenirea-torturii/rapoarte/>

torturii în instituțiile monitorizate. La fel, nu au avut loc vizite de suprapunere sau vizite paralele în cadrul mandatului exercitat de Consiliul pentru prevenirea torturii și Direcția pentru prevenirea torturii a OAP.

În total, în perioada 2016-2021 de activitate a primului Consiliu în formatul nou, adaptat cerințelor Legii 52/2014 au fost realizate **128 vizite** în locurile privative de libertate (inspectorate ale poliției, instituții penitenciare, sediile instanțelor judecătorești, centrul de plasament temporar al străinilor, centrele de plasament a persoanelor cu dizabilități, spitale de psihiatrie, izolatorul Centrului anticorupție și garnizoaa militară); elaborate **80 rapoarte** cu peste **1000 constatări** și cca **880 recomandări** înaintate autorităților publice naționale pentru implementarea acestora³²².

La 23 noiembrie 2021 a fost aleasă noua componență a ***Consiliului pentru prevenirea torturii pentru perioada 2022-2027***³²³. Noii membri ai Consiliului pentru prevenirea torturii sunt: Vadim Aftene, șef Centrul Comunitar de Sănătate Mintală, sectorul Râșcani, mun. Chișinău; Iuliana Curea, psiholog, psihoterapeut, directorul Asociației Obștești IRIS (Implicare, Reabilitare, Integrare, Suport); Ludmila Marandici, medic, manager în Centrul de zi pentru persoane consumatoare de droguri al AO Inițiativa Pozitivă; Gheorghe Bosfi, jurist la Asociația Obștească „Centrul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități” și Doronceanu Olesea, avocată care activează în organizația neguvernamentală „Institutul pentru Drepturile Omului”.

II.SITUAȚIA PERSOANELOR DEȚINUTE ÎN INSTITUȚIILE PENITENCIARE

Lista constatărilor și problemelor invocate în rapoartele anterioare rămân în continuare valabile. Deși, se constată anumite îmbunătățiri minore, situația persoanelor deținute rămâne îngrijorătoare. Cumulul de dificultăți nesoluționate în timp s-au expus tranșant în sistemul penitenciar. Unele aspecte reiterate în observațiile instituțiilor internaționale și naționale de monitorizare nu pot fi realizate doar de sistemul penitenciar. Acestea urmează a fi remediate per ansamblu, în cazul unei voințe politice prompte, clare, transparente și responsabile.

Conform evaluării nivelului de implementare a Strategiei de dezvoltare a sistemului penitenciar 2016-2020 și reorganizarea sistemului de sănătate³²⁴, realizate de Administrația Națională a Penitenciarelor și Asociația „Promo-LEX” s-a constatat că, pentru 2020, din totalul de 204 acțiuni incluse în plan, 104 au fost realizate, 41 de activități au fost realizate

³²² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/CpPT_Raport-2016-2021.pdf

³²³ <http://ombudsman.md/news/rezultatele-concursului-de-selectare-a-membrilor-consiliului-pentru-prevenirea-torturii-2/>

³²⁴ Hotărârea Guvernului R.Moldova nr. 1462/2016;
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111772&lang=ro

parțial și 59 acțiuni nerealizate. Principalele motive de nerealizare a acțiunilor planificate țin de alocarea resurselor financiare insuficiente, lipsa voinței politice pentru realizarea unor acțiuni care necesitau planificarea de resurse bugetare suplimentare, implicarea slabă a altor subiecți responsabili în procesul de executare a politicilor în domeniul penitenciar³²⁵.

În 2021, instituțiile penitenciare au continuat să sesizeze Avocatul Poporului cu privire la incidentele ce au avut loc zilnic în sistemul închis conform obligațiilor prevăzute de art.232 Codul de executare al R. Moldova. Urmare, a sintezelor operative, Oficiul Avocatului Poporului a primit informații despre **40 decese; 33 tentative de suicid; 407 cazuri grave de violență între deținuți; 247 cazuri de autovătămare a integrității corporale; 28 cazuri de atac asupra angajaților; 1 caz de aplicare verticală a armei de foc; 13 cazuri de aplicare a gazului lacrimogen; 10 cazuri de aplicare a forței fizice asupra femeilor deținute**, etc. Zilnic, asupra deținuților sunt aplicate mijloacele speciale sau forța fizică. La fel, au fost înregistrate **94 de incidente față de minorii aflați în detenție**³²⁶. Comparativ cu 2020 a scăzut numărul de decese cu 16 și s-au majorat atacuri asupra angajaților cu 8 cazuri. Numărul cazurilor de violență gravă și acte de autovătămare se menține. Menționăm cu îngrijorare cele 10 cazuri de aplicare a forței fizice față de femei în penitenciarul Rusca, fenomen rar întâlnit în sistemul penitenciar. **Influența subculturii criminale, siguranța deținuților și angajaților, condiții improprii de detenție și lipsa îngrijirilor medicale** rămân printre cele mai sesizate probleme în sistemul penitenciar. Iar, deținuții din grupurile vulnerabile continuă să fie supuși actelor de maltratare, hărțuire și intimidare pentru diferite motive³²⁷:

În noaptea din 05 februarie 2021, peste 30 deținuți agresori din grupul „*blatnâie*” au aplicat lovituri cu obiecte dure asupra a aproximativ 60 deținuți din grupul vulnerabil aflat în sectorul nr.10 (deservire gospodărească) al Penitenciarului nr. 18-Brănești, raionul Orhei. Violențele au fost comise pentru „sanționarea” deținuților care au utilizat telefoanele mobile fără permisiunea liderului informal. (*Extras din Raportul special „Violența asupra unui grup de deținuți la penitenciarul nr.18 Brănești”*)³²⁸.

Un alt asemenea act de violență asupra *deținuților vulnerabili* a avut loc la 18 iulie 2021 la Penitenciarul nr.6 Soroca. Șapte deținuți din grupul vulnerabil au fost maltratați de alți deținuți din grupul „*blatnâie*”, fiindu-le cauzate leziuni corporale medii. A doua zi după actul de violență, deținuții-victime și-au retras plângerile. Examinând materialele cercetării

³²⁵ Răspunsul Administrației Naționale a Penitenciarelor din 07.02.2022;

³²⁶ <http://ombudsman.md/rapoarte/anuale/>

³²⁷ <http://ombudsman.md/news/penitenciarul-nr-18-branesti-influenta-subculturii-criminale-conditii-improprii-si-lipsa-ingrijirilor-medicale/>

³²⁸ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORTUL_SPECIAL_VIOLEN%C8%9A%C4%82_P18_pe-site.pdf

desfășurate de Penitenciarul nr.6 Soroca, OAP a constatat că semnaturile deținuților-victime sunt false; agresorii nu au fost sancționați; circumstanțele actului de violență au fost mușamalizate și cercetarea nu a fost obiectivă. Cert este că și Procuratura Soroca nu a găsit temei pentru intervenția procurorului.

Numărul mare de acte de violență între deținuți cu consecințe grave ridică semne de întrebare cu privire la gradul de protecție și nivelul de siguranță în penitenciare. Structura autoritară violentă și apăsătoare a ierarhiei deținuților care duce la umilire, extorcări și agresarea deținuților vulnerabili sau a celor ce nu se angajează să respecte „regulile informale”, probabil este cel mai îngrijorător aspect al aflării în instituțiile penitenciare. Mai multe surse susțin că această subcultură a deținuților se bucură de aprobarea tacită a conducerii, personalului și altor factori de decizie din afara sistemului penitenciar, toate pentru că „liderii informali” să mențină ordinea în penitenciare, în schimbul unor privilegii³²⁹. **Rămâne evident faptul că lupta cu subcultura criminală și influența acesteia trebuie să constituie o prioritate. Însă, acest angajament îi revine nu doar sistemului penitenciar, dar și factorului politic, care trebuie să manifeste voință fermă, necondiționată și promptă în acest sens. Pe de altă parte, ignorarea realizării anchetelor interne eficiente și refuzul de a iniția urmărire penală pe faptele de violență gravă în penitenciare trezește nedumerire față de angajamentele de protecție a drepturilor omului în sistemul privativ, respectul față de lege și alte valori social-umane.**

A. Dinamica numărului de persoane private de libertate

Datele raportului CoE pentru 2020 arată că Republica Moldova se află printre țările cu cea mai înaltă rată de încarcerare (197 deținuți la 100 mii persoane) și cu cea mai lungă durată medie a încarcerării (26 luni). Circa 15% din populația penitenciară reprezintă persoanele arestate preventiv³³⁰.

La 01 ianuarie 2022 pe un plafon de detenție de 6735 persoane în cele 17 instituții penitenciare au fost deținute **6396 deținuți (în 2020 - 6716 deținuți)**, dintre care **1694 preveniți (în 2020 - 2527 preveniți)**, **370 femei**, **58 minori**, **1 minoră**, **87 străini**, **259 persoane cu necesități speciale**, **6 mame cu 6 copii sub 3 ani**, **117 ex-funcționari publici** și **127 deținuți condamnați la detențiune pe viață**. Datele remise de Administrația Națională a Penitenciarelor per instituție de detenție relevă că plafonul de detenție este depășit în Penitenciarul nr.1 Taraclia (cu 21 deținuți); în Penitenciarul nr.2 Lipcani (cu 3 deținuți); în Penitenciarul nr.3 Leova (cu 53 deținuți); în Penitenciarul nr.7 Rusca (cu 56

³²⁹ <https://rm.coe.int/criminal-subculture-md-en-/1680796111>

³³⁰ https://wp.unil.ch/space/files/2021/04/210330_FinalReport_SPACE_I_2020.pdf

deținuți); în Penitenciarul nr.11 Bălți (cu 57 deținuți); în Penitenciarul nr.13 Chișinău (cu 378 deținuți) și în Penitenciarul nr.15 (cu 13 deținuți). 581 deținuți (*în 2020 - 732 deținuți*) au fost deținuți în condiții de supraaglomerare.

Instituția	Plafonul numărului de deținuți	Numărul real de deținuți	Diferența
Penitenciarul 1	336	357	+21
Penitenciarul 2	286	289	+3
Penitenciarul 3	307	360	+53
Penitenciarul 4	713	695	
Penitenciarul 5	170	157	
Penitenciarul 6	693	697	
Penitenciarul 7	231	287	+56
Penitenciarul 8	279	105	
Penitenciarul 9	467	453	
Penitenciarul 10	64	36	
Penitenciarul 11	258	315	+57
Penitenciarul 12	261	146	
Penitenciarul 13	570	948	+378
Penitenciarul 15	470	483	+13
Penitenciarul 17	516	274	
Penitenciarul 18	652	622	

În același timp, în Spitalul-penitenciar nr.16 Pruncul pe o capacitate de 462 paturi au fost plasați 190 deținuți-pacienți (*în 2020 – 222 pacienți*). Suplimentar, în Penitenciarele nr.5, nr.11, nr.13 și nr.17 ce dispun de izolator de urmărire penală au fost plasate pe perioada de arest preventiv – 1694 persoane (*în 2020 - 2527 persoane*).

Observăm cu ușurință menținerea constantă a suprasolicitării și supraaglomerării izolatoarelor de urmărire penală din Penitenciarele nr.13 și nr.11. În ultimii patru ani, rata populației penitenciare este în ușoară scădere, pornind de la cifra de 6990 deținuți în 2018 la 6396 în 2021. Menționăm că pentru 2022 se planifică liberarea a peste 1600 deținuți, urmare a aplicării actului de amnistie³³¹. **Totuși, problema supraaglomerării se menține, inclusiv din cauza faptului că unele instituții penitenciare nu pot asigura fizic plafonul minim de detenție, stabilit de normele CPT. În același timp, politicile statului sunt focusate**

³³¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129275&lang=ro

mai mult pentru a menține populația penitenciară, decât în cea de depopulare sau reducere a plasării în detenție, inclusiv prin aplicarea măsurilor non-privative și/sau a altor tipuri de pedepse.

RECOMANDARE: Administrația Națională a Penitenciarelor urmează să revizuiască plafonul de detenție în instituțiile penitenciare³³². În același timp, instanțele naționale urmează să aplice pedepse non-privative de libertate.

B. Angajații din sistemul penitenciar

La situația din 01 ianuarie 2022, efectivul sistemului penitenciar, conform statelor aprobate, constituia 2951 unități (1108 ofițeri, 1615 agenți de penitenciare și 228 personal contractual). 2635 unități (în 2020 - 2739,75 unități) reprezintă funcțiile ocupate și 316 unități (în 2020 - 211,25 unități) sunt funcții vacante. Numărul de angajați este în scădere, comparativ cu anul precedent. Din categoria personalului medical, 87,25 reprezintă funcții ocupate din 101,75 angajați medicali conform statelor aprobate. Din cele 87.25 unități ocupate, 33 sunt medici, 44 asistenți medicali, 4,25 feldceri și laboranți, 2 tehnicieni radiologi și 5 econoame. Observăm cu ușurință că numărul mic de angajați medicali (în special profesioniști de profil) este în imposibilitate să realizeze nivelul așteptat și efectiv al asistenței medicale tuturor celor peste 6400 deținuți / pacienți din sistemul penitenciar. Aparent, majorarea statelor și ocuparea acestora ar fi o soluție pentru garantarea siguranței persoanei în detenție.

Raportul dintre numărul de deținuți și angajați ce se află nemijlocit în închisori este unul **critic**: 1 angajat la 4/6 deținuți pe timp de zi. Însă, pe timp de noapte acest indicator este 1 angajat la 10/30 deținuți sau 4 angajați la 600 deținuți.

Instituția	Număr total deținuți	Număr total angajați
Penitenciarul nr.1 Taraclia	348	111
Penitenciarul nr.2 Lipcani	319	100
Penitenciarul nr.3 Leova	402	107
Penitenciarul nr.4 Cricova	724	98
Penitenciarul nr.5 Cahul	134	140
Penitenciarul nr.6 Soroca	737	193

³³² Ordinul Ministerului Justiției nr.1159/2017 cu privire la aprobarea numărului maxim de persoane admise pentru deținere în penitenciare

Penitenciarul nr.7 Rusca	290	97
Penitenciarul nr.8 Bender	99	89
Penitenciarul nr.9 Pruncul	453	122
Penitenciarul nr.10 Goian	32	61
Penitenciarul nr.11 Bălți	284	176
Penitenciarul nr.12 Bender	133	214
Penitenciarul nr.13 Chișinău	870	253
Penitenciarul nr.15 Cricova	498	140
Penitenciarul nr.16 Pruncul	206	178
Penitenciarul nr.17 Rezina	267	209
Penitenciarul nr.18 Brănești	641	148

Această stare creează nu doar impedimente în realizarea activităților de siguranță și regim penitenciar, dar și de imposibilitate efectivă de a preveni actelor de violență/ alte forme de rele tratamente în instituțiile de detenție sau alte riscuri majore.

RECOMANDARE REPETATĂ: Avocatul Poporului încurajează repetat Guvernul/ Administrația Națională a Penitenciarelor să asigure sistemul penitenciar cu personal competent, profesionist și bine motivat. Realizarea politicii resurselor umane trebuie să devină un obiectiv prioritar ca condiție de prevenire a fenomenului torturii în sistemul punitiv.

C. Renovarea infrastructurii penitenciare

Pentru 2021 bugetul sistemului penitenciar a fost majorat cu peste 42 milioane de lei, comparativ cu anul precedent³³³. Respectiv, au fost majorate cheltuielile pentru salarizarea angajaților, prestațiile de asistență socială, investițiile capitale, produse alimentare, servicii medicale, accesorii de pat, îmbrăcăminte, materiale de construcții și rechizite. Cheltuielile pentru reparații curente, medicamente și materiale sanitare au rămas aceleași, comparativ cu anul precedent. La fel, au fost reduse cheltuielile pentru complexul termo-energetic, mașini, utilaje și combustibil, comparativ cu 2020³³⁴.

În anul curent au continuat să fie alocate resurse financiare bugetare pentru investițiile capitale aflate în curs de realizare de 4 - 9 ani. Astfel, pentru construcția Casei de Arest Bălți au fost planificați și cheltuiți 14970,8 mii lei (*în 2020 au fost cheltuiți 20137,6*

³³³ <http://anp.gov.md/rapoarte-de-bilant-semestriale-anuale>

³³⁴ <https://drive.google.com/file/d/1zuBbV3TEARTkZPHBsU9zVgE2aTlrk3er/view>

mii lei) (87% grad de realizare); pentru reconstrucția perimetrului de pază al Penitenciarului nr.10 Goian au fost planificați 5000,0 mii lei (*în 2020-1000,0 mii lei, dar cheltuiți 572,5 mii lei*) și cheltuiți 50,8 mii lei, iar pentru reconstrucția perimetrului de pază al Penitenciarului nr.7 Rusca au fost planificați 5000,0 mii lei și cheltuiți 3373,0 mii lei (*în 2020 - 4289,0 mii lei și cheltuiți 4267,5 mii lei*).

Suplimentar, a fost planificată reconstrucția Penitenciarului nr.5 Cahul și alocată suma de 567,2 mii lei. Proiectul „Penitenciarul nr.5” prevede reconstrucția unui sector nou, modern cu 300 de locuri. Costul estimativ al proiectului este de 145 milioane de lei. La evaluarea ofertelor de achiziții s-a constatat că niciuna nu corespunde exigențelor de calificare, procedura fiind anulată. Între timp, una dintre companiile participante a depus contestație, iar procesul de reconstrucție a fost stopat. Respectiv, mijloacele financiare preconizate pentru reconstrucția Penitenciarului nr.5 nu au fost valorificate. Durata îndelungată de reconstrucție capitală a imobilelor penitenciare este afectată și de procesul anevoios al achizițiilor publice. Dacă mijloace financiare se alocă, atunci achiziția propriu-zisă a serviciilor și materialelor riscă să nu fie executată, inclusiv din motivul proceselor legate de achizițiile publice, contestații și lipsa unor companii credibile naționale în acest sens. Între timp, aceste procese subminează necesitățile penitenciare și drepturile deținuților.

Casa de Arest Bălți este preconizat să fie dată în exploatare în 2024. Până atunci, autoritățile, pe lângă alocarea suplimentară a mijloacelor financiare, urmează să remedieze cu autoritățile municipale darea în proprietate a terenului adiacent pentru construcția blocului administrativ și perimetrului de pază. În caz contrar, acest proiect nu va putea fi implementat.

Ceea ce ține de situația blocului nou din cadrul Penitenciarului nr.10, ANP dă asigurări că darea în exploatare va avea loc la finele anului 2022. Blocul nou cuprinde sectorul de detenție în trei nivele a câte 2-3 persoane per celulă, cu o capacitate de cazare a 105 persoane; un sector de studii și un sector medical. Problema majoră ține de categoriile de deținuți ce urmează a fi plasați în blocul nou. Or, aceștia vor fi doar minorii, inclusiv transferați din izolatoarele de urmărire penală sau și alte categorii de deținuți (ex-funcționarii publici, preveniții, etc). Toate ipotezele au anumite avantaje și dezavantaje legate de regimul și siguranța penitenciară. La moment, nu există un consens în acest sens.

Alte 245 spații locative din cadrul instituțiilor penitenciare au fost reparate. La fel, au fost izolate blocurile sanitare prin perete și ușă în 54 celule din penitenciare; renovate 15 birouri și alte spații; reabilitate 15 acoperișuri și schimbate 47 geamuri de dimensiune mai mare și 34 uși. 6 instituții penitenciare au fost dotate cu obiecte de inventar.

Situația privind noul Penitenciarul Chișinău rămâne incertă. Procedurile de achiziții anunțate în 2020-2021 au eșuat. Însă, conform prevederilor Acordului-cadru de împrumut, lucrările de construcție urmau a fi finisate la 31 decembrie 2017, iar darea în exploatare a penitenciarului a fost planificată pentru data de 30 iunie 2018. Ulterior, Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei (BDCE) a extins termenul de implementare a proiectului până la data de 31 decembrie 2022. Între timp, unele companii participante la procesul de achiziții au contestat rezultatele de anulare a achiziției. Aceasta presupune că procesul de inițiere a reconstrucției va fi tergiversat, iar din cauza lipsei de management la unitatea de implementare termenul de implementare a proiectului riscă să nu fie executat în 2022. Autoritățile vor fi nevoite să extindă perioada de implementare.

Amintim că în Raportul Curții de Conturi a R. Moldova din 2020 este indicat faptul că implementarea proiectului era în întârziere cu 54 luni față de termenele stabilite, nefiind valorificate mijloace de peste 153 milioane de lei. În același timp, cheltuielile pentru salarizarea personalului UIM în perioada 2014-2019 au depășit 11,4 milioane de lei³³⁵. În replică, managerul UIM a explicat că procesul de selectare a companiilor de construcții este prea anevoios și costisitor (*de ex: o companie olandeză a solicitat suma de 70-80 mln euro*) în contextul în care limita de buget este de 44 milioane de euro. Acesta a dat asigurări membrilor Curții de conturi că noul termen pentru reconstrucția penitenciarului este unul real, și că în 2022 va fi dat în exploatare³³⁶. În 2019, la solicitarea Ministerului Justiției a fost majorată suma împrumutului de la BDCE cu 10 milioane de euro, valoarea totală fiind de 49 milioane de euro. La fel, Guvernul urmează să majoreze contribuția sa cu 6,8 milioane de euro³³⁷. În total suma pentru construcția instituției penitenciare pornește de la **55,8 milioane de euro**. Totuși, potrivit raportului de executare a recomandărilor CPT, ANP a susținut că darea în exploatare a noului penitenciar este preconizată pentru **decembrie 2022**³³⁸.

La ședința de audiere a Raportului auditului conformității asupra achizițiilor publice în sistemul Ministerului Justiției din 23 iulie 2021, Curtea de Conturi a reiterat că situațiile atestate la audit privind investițiile capitale în sistemul penitenciar, afectează implementarea în termen a unor politici guvernamentale în domeniul justiției, generează un impact financiar

³³⁵ https://www.youtube.com/watch?v=wKW6q8VTjEU&ab_channel=CurteadeConturi

³³⁶ <https://newsmaker.md/ro/noul-penitenciar-din-mun-chisinau-ramane-doar-pe-hartie-lucrarile-nici-nu-au-inceput-desi-urmasa-se-incheie-in-2019/>

³³⁷ <https://unimedia.info/ro/news/486005c6def4680f/cand-scapanam-de-nr-13-trei-companii-lupta-pentru-a-construi-o-puscarie-noua-49-de-milioane-de-euro-sunt-alocati-iar-lucrarile-de-construcție-ar-urma-sa-inceapa-in-toamna.html>

³³⁸ <http://anp.gov.md/cpt-realizare>

negativ implicând costuri bugetare suplimentare, cauzate de tergiversările în realizarea construcției și reconstrucției obiectivelor investiționale³³⁹.

RECOMANDARE REPETATĂ: Avocatul Poporului reamintește despre necesitatea punerii în aplicare a Recomandării nr.R(99)22 a Comitetului Miniștrilor privind suprapopularea penitenciarelor și inflația populației din penitenciar. Potrivit acesteia, investirea de sume considerabile în infrastructura penitenciarului nu constituie o soluție. Trebuie, mai degrabă, revăzute legislațiile și practicile în vigoare în materie de detenție provizorie, de pronunțare a sentințelor, precum și multitudinea de sancțiuni non-privative de libertate disponibile.

D. Condițiile materiale de detenție

În 2021 angajații OAP au realizat vizite de monitorizare în **4 instituții penitenciare** (nr.18, nr.13, nr.15 și nr.10). În același timp, membrii Consiliului pentru prevenirea torturii au realizat vizite în **9 instituții penitenciare** (nr.17, nr.11, nr.5, nr.13, nr.10, nr.16, nr.8, nr.12, nr.2)³⁴⁰. Constatările cu privire la condițiile materiale de detenție rămân **alarmante**:

Raportul de vizită la Penitenciarul nr.18 Brănești: În cadrul vizitei din 16 martie 2021, au putut fi observate unele împrejurări ce indicau asupra efortului Penitenciarul nr.18 Brănești de a îmbunătăți condițiile materiale din cadrul Sectorului nr.10 (geamuri de termopan, paturi supraetajate noi, podea de beton), cu excepția neacomodării spațiilor pentru persoanele cu dizabilități. Însă, acestea sunt insuficiente pentru ameliorarea condițiilor de detenție. Condițiile precare din dormitoarele Sectorul nr.10 bloc B, suprapopularea, prezența insectelor parazitare, lipsa intimității, lipsa luminării adaptate, prezența aranjamentelor uzate, apropiate degradării (lenjerie uzată, alocuri, murdară, fapt cauzat de vechime), amalgamul de sunete propagate de diferite dispozitive (televizor, radio), deconectarea frecventă a energiei electrice fără motive întemeiate, sunt contrare art.3 CoEDO. Cazarea deținuților în cazangeria instituției penitenciare poate constitui o formă a relelor tratamente. Lipsa acomodării rezonabile pentru persoanele cu dizabilități locomotorii în instituția penitenciară (amplasarea departe de calea de acces în celulă, cu patul învecinat unui alt deținut, făcând imposibilă deplasarea ușoară a căruciorului, staționarea acestuia în apropiere, deplasarea spre veceul din subsol, etc). Raportând numărul de deținuți din Sectorul nr.10 la numărul de closete și chiuvete din încăperea sanitară putem menționa că este insuficient și este necesar de întreprins măsuri urgente pentru suplinirea acestora. Menținerea persoanelor aflate în greva foamei în

³³⁹ <http://www.ccrm.md/curtea-de-conturi-a-depistat-nereguli-si-deficiente-in-sistemul-achizitiilor-publice-al-ministerului-justitiei-1-4035>

³⁴⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/CpPT_Raport-minori-in-penitenciare_2021.pdf

condițiile umilitoare, degradante și inumane ar reprezenta o acțiune de pedeapsă suplimentară pentru intenția de protest/ sau sancțiunea disciplinară³⁴¹.

Raportul de vizită la Penitenciarul nr.10 Goian (pentru minori): Condițiile precare din blocurile sanitare: uzura vizibilă, apropiată de deteriorare, prezența dușurilor de tip deschis, persistența unui miros specific, absența unor utilaje corespunzătoare de încălzire a apei, sunt contrare articolului 3 CoEDO. Celulele recent populate sau temporar libere, nu se asociază cu o detenție decentă: uzura saltelei, persistența unui miros neplăcut, lipsa aranjamentelor, deteriorarea linoleumului sunt contrare articolului 3 CoEDO. Înlocuirea ușilor din celule, cu unele confecționate dintr-un material rezistent. Izbirea în uși relevă conduite agresive din partea deținuților și este semn al unei răbufniri emoționale³⁴².

Raportul de vizită la Penitenciarul nr.13 Chișinău: La momentul vizitei, **Penitenciarul nr.13 Chișinău** asigura detenția a 860 de persoane (*19 minori (dintre care 1 minoră); 46 femei și 795 bărbați*) pe un plafon de detenție de 570 persoane. Indicatorii respectivi sugerează o suprapopulare severă a instituției, cu 290 persoane depășire peste plafonul minim de detenție; Plasarea persoanelor în continuare, în Penitenciarul nr.13 este contraindicată, iar menținerea deținuților, în special a preveniților pe perioade îndelungate în condițiile de supraaglomerare, câte 23 din 24 ore în celulă, în spații înguste și improprii detenției ca atare, reprezintă acțiuni inumane și degradante. Efectele detenției îndelungate a preveniților (de la 3 luni și peste 12 luni) aduce atingere justiției umane. Condițiile precare din celulele nr.138,142,128 suprapopularea, nefuncționarea sistemul de ventilație, prezența igrasiei, umiditate înaltă și miros înțepător în toate celulele, cablurile electrice neizolate, lipsa accesului luminii naturale, etc sunt contrare articolului 3 CoEDO. Aceleași condiții se atestă și în celulele pentru deținerea minorilor nr. 160, 162, 145: suprapopularea, nefuncționarea sistemul de ventilație, prezența igrasie, umiditate înaltă și miros înțepător în toate celule, cabluri electrice neizolate, blocuri sanitare deteriorate, ușa la veceu încovoiată, sunt contrare art.3 CoEDO³⁴³.

Raportul de vizită la Penitenciarul nr.15 Cricova: Supraaglomerarea instituției (cu 28 persoane) aduce o atingere gravă calității condițiilor de detenție, activitățile disponibile, îngrijirile medicale și asistența psihologică, contribuie la radicalizare, are efecte negative asupra sănătății și bunăstării deținuților, constituie un obstacol în calea reabilitării sociale, reintegrării și supravegherii deținuților, și contribuie la crearea unui mediu periculos, complicat și nociv, inclusiv pentru personalul penitenciarului. Plasarea în continuare a

³⁴¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/03/Raport_P18_16.03.21_FINAL_pe-site.pdf

³⁴² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/Raport_P10_09.04.2021_pe-site.pdf
<http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/Raport-vizita-P-10-1.pdf>

³⁴³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/Raport_P13_21.05.21_FINAL_pe-site.pdf

deținuților aflați în greva foamei în celulele „sistate”, fie în blocul locativ nr.1 reprezintă o formă a tratării inumane/ degradante a persoanelor. Iar, în cazurile de proteste împotriva actelor/ acțiunilor/ inacțiunilor administrației Penitenciarul nr.15 – plasarea deținuților în celulele respective ar putea fi considerate forme de răzbunare, ceea ce este inadmisibil. Mai mult, plasarea condamnaților aflați în greva foamei în izolatorul disciplinar, la fel, ar putea fi considerată ca acte inumane/ degradante; Avocatul Poporului își exprimă îngrijorarea cu privire la funcționarea celulei pentru condamnații aflați la greva foamei, care este în putere de a provoca tratamente degradante și inumane, din cauza condițiilor neconforme. Mai mult persoanele aflate la greva foamei trebuie să beneficieze de condiții minime de detenție, și să se afle permanent sub supravegherea medicului. În general, celulele izolatorului disciplinar sunt întunecoase, umede, fără ventilație și extrem de înghesuite. Geamurile sunt de dimensiuni mici, acoperite cu gratii metalice, fapt care limitează considerabil accesul la lumina zilei. Deținuții se află în condiții de lumină artificială conectată permanent, pentru că lumina zilei nu pătrunde în aceste spații. Deținerea de aproximativ trei luni a unei persoane aflate în arest preventiv în Penitenciarul nr.15 este contrară legislației naționale. Avocatul Poporului își exprimă îngrijorarea în legătură cu omisiunea plasării preveniților în penitenciare, considerând-o direct un precedent destul de periculos pentru securitatea umană și provocator pentru întreg sistemul penitenciar și al justiției. În acest sens, Avocatul Poporului recomandă instituțiilor penitenciare să nu admită plasarea preveniților, contrar legislației în vigoare, în penitenciare, decât instituțiile penitenciare cu statut de izolator de urmărire penală³⁴⁴.

În același timp, Ombudsmanul a primit de la deținuți plângeri, adresări care conțin alegerii de supunere la tratamente inumane și degradante din cauza condițiilor improprie de detenție: *condiții necorespunzătoare de detenție; suprapopulare; hrană de calitate proastă și insuficientă; lipsa asistenței medicale eficiente (lipsa medicamentelor, lipsa medicilor de profil, a echipamentelor medicale), dureri dentare; lipsa de igienă (insectele parazitare, prezența murdăriei, lipsa paturilor, prezența rozătoarelor, lipsa ventilației corespunzătoare, accesul la lumina zilei, starea deplorabilă a veceurilor, condițiile murdare în camerele de baie; lipsa intimității la veceuri și la baie; (unele duc la îmbolnăvirea de TBC); încălzirea insuficientă în timpul iernii; relațiile ostile dintre deținuți; tratamentul discriminatoriu, intimidarea și hărțuirea din partea administrației, tratamentul persoanelor cu maladii epileptice, detenția în condițiile de izolare pandemică, dezacordul cu perchezițiile efectuate și alte acțiuni ale angajaților, etc.* Chiar dacă statul a instituit un remediu compensatoriu pentru detenția în condiții proaste, acesta nu înseamnă că autoritățile penitenciare nu trebuie să

³⁴⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/11/Raport_P15_20.10.2021_FINAL_PE-SITE.pdf

depună eforturi pentru a optimiza condițiile de detenție, cel puțin să le aducă în conformitate cu standardele minime de detenție.

În această ordine de idei, amintim repetat că în jurisprudența sa, CtEDO a remarcat că articolul 3 impune statului să se asigure ca persoana să fie deținută în condiții care sunt compatibile cu respectarea demnității umane, astfel încât modul și metodele de executare a măsurilor impuse sau a pedepsei să nu-i cauzeze persoanei suferințe sau dureri de o intensitate care să depășească nivelul inevitabil de suferință inerent detenției și, având în vedere exigențele detenției, sănătatea și integritatea persoanei să fie în mod adecvat asigurate, printre altele, prin acordarea asistenței medicale necesare³⁴⁵.

Codul de Executare al R. Moldova reglementează modul și condițiile executării pedepsei, determină mijloacele de corijare a condamnaților, stabilește modul de executare a măsurilor de siguranță și preventive, având drept scop protecția drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanei, precum și acordarea de ajutor condamnaților la adaptarea lor socială³⁴⁶. La fel, legiuitorul a stabilit că legislația execuțional-penală se aplică în conformitate cu Constituția Republicii Moldova și cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între reglementările tratatelor internaționale în domeniul drepturilor și libertăților fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și prevederile prezentului cod, prioritate au reglementările tratatelor internaționale. Astfel prevederile articolului 167¹ a Codului de Executare prevăd expres că este interzisă supunerea oricărei persoane aflate în executarea unei pedepse la tortură, tratamente cu cruzime, inumane sau degradante ori la alte rele tratamente.

Printre drepturile stipulate în prevederile articolului 169 din Codul de Executare la lit.b) ai alin.1) este stipulat dreptul la apărarea și respectarea de către instituția sau organul care asigură executarea pedepsei a demnității, drepturilor și libertăților pe care le are, inclusiv de a nu fi supus la tortură și nici la pedepse sau tratamente cu cruzime, inumane sau degradante.

În observațiile sale anterioare, Ombudsmanul a menționat că toate penitenciarele din țară sunt de o arhitectură veche, de organizare neadaptată detenției omului ca atare. Spațiile mari (de tip barac) influențează atât asupra respectării regimului de detenție de către deținuți, sănătății cât și capacității lor de a participa la programele de resocializare. Mai mult de 80% din condamnați petrec timpul în incinta instituțiilor, din cauza lipsei locurilor de muncă și a altor forme de ocupație. La propriu, penitenciarele nu dispun/ dispun limitat de domenii ocupaționale specifice și utile persoanelor deținute. Aspectul „resocializării” se menține la

³⁴⁵ Cauza Kudla v. Polonia [MC], hotărârea din 26/10/2000, § 94; Paladi v. Republica Moldova [MC], id., § 71;

³⁴⁶ Alineatul 2, articolul 165 Codul de Executare al R. Moldova;

procesul de evidență a documentației scrise, decât de o succesiune de acțiuni în domeniul dat. Iar, efortul autorităților penitenciare la acest capitol, încă este minim.

La moment, detenția persoanelor poate fi ușor calificată ca detenție contrară articolului 3 al Convenției și jurisprudenței europene. Constatările respective au fost trasate în repetate rânduri de Comitetul ONU împotriva torturii (2014, 2017), Comitetul european pentru prevenirea torturii (2015-2020), Avocatul Poporului (2002-2022) precum și Consiliul pentru prevenirea torturii (2017-2022).

La fel, reiterăm că în conținutul *Observațiilor finale privind cel de-al treilea raport periodic al Republicii Moldova*, adoptate în cadrul reuniunilor 1600 și 1602 din 27 și 28 noiembrie 2017, Comitetul împotriva torturii accentuează că „Republica Moldova trebuie să-și intensifice eforturile pentru a aduce condițiile din locurile de detenție la standardele internaționale, cum ar fi Ansamblul de reguli minime ale Națiunilor Unite pentru tratamentul deținuților (*regulile Nelson Mandela*), inclusiv prin asigurarea condițiilor materiale și de igienă adecvate pentru deținuți, inclusiv iluminare naturală și artificială suficientă, sisteme de canalizare și instalații sanitare adecvate, inclusiv veceuri și dușuri, încălzirea celulelor, ventilare suficientă, calitatea și cantitatea adecvată a mâncării, așternuturi, paturi și obiecte de igienă personală, îngrijire medicală, activități în aer liber și vizite ale membrilor familiei”.³⁴⁷

RECOMANDARE REPETATĂ: Ombudsmanul reafirmă angajamentul Guvernului de asigurare a condițiilor demne în spațiile închise și îndeamnă executivul să decidă asupra unei evaluări globale a situației. Alocarea fragmentară și insuficientă a resurselor financiare în fiecare an, poate să nu fie soluția optimă. Respectiv, probabil este necesar de revizuit conceptul executării măsurilor privative de libertate, având în vedere austeritatea bugetului public.

E. Mecanismul compensatoriu pentru detenția în condiții inumane

La situația din 01 ianuarie 2022 au fost înregistrate 5485 plângeri (*în 2020 - 5242 plângeri*) depuse în instanța de judecată pentru constatarea detenției în condiții proaste ca urmare a aplicării mecanismului preventiv și compensator. Din numărul total de plângeri examinate de instanțele de judecată, pentru 2350 deținuți le-a fost redus din termenul de pedeapsă, iar 434 au fost eliberați. Se observă o majorare a numărului deținuților eliberați comparativ cu 2019 – 53 deținuți și cu 2020 – 200 deținuți. Numărul mare de plângeri înregistrate pentru aplicarea recursului compensatoriu arată la valoarea acestuia pentru fiecare deținut (82% din numărul de deținuți). Însă rata mică de soluții pozitive, sau rata

³⁴⁷ Punctul 18 (c) din *Observațiile finale privind al treilea raport periodic al Republicii Moldova*, adoptate de Comitetul împotriva torturii la cea de-a 62-a sesiune (6 noiembrie – 6 decembrie, 2017);

mare de respingere a acțiunilor arată la rezerve din partea autorităților publice față de situația proastă din detenție.

Totuși, există o serie de lacune în aplicabilitatea remediei compensatorii, precum și rezerve față de anumite categorii de deținuți (de ex: deținuții pe viață) care necesită urgent a fi remediate.

Un studiu realizat de Asociația „Promo-LEX” indică asupra practicilor neuniforme de aplicare a remediei compensatorii, ineficiența remediei preventiv, durata excesivă a examinării plângerilor, sume insuficiente oferite cu titlul de compensații și că proiectele de modificare a legislației nu au fost aprobate de legislativ. Experții propun autorităților să îndeplinească recomandările internaționale și naționale; să asigure aplicarea uniformă și corectă a remediei compensatorii; să acorde protecție suplimentară pentru gravitatea condițiilor de detenție, alte suferințe și riscuri în perioada arestului; includerea în sfera mecanismului compensativ și a persoanelor scoase de sub urmărire penală deținute anterior în arest, inclusiv ca judecătoria de instrucție să evalueze condițiile materiale la fața locului și nu doar în baza probatorului ambelor părți³⁴⁸.

Potrivit deciziei Comitetului de miniștri din 09 iunie 2021, Republica Moldova urmează să prezinte informații suplimentare până la 31 martie 2022 cu privire la (a) aplicabilitatea în practică a remediei preventiv și compensativ; (b) informații cu privire la măsurile alternative aplicate pentru ameliorarea condițiilor precare de detenție; (c) măsurile luate pentru îmbunătățirea asistenței medicale; (d) practica organului de urmărire penală și a instanțelor de judecată de examinare a cererilor deținuților cu privire la acordarea întreprinderilor cu membrii de familie³⁴⁹.

F. Decesele în instituțiile penitenciare

În anul 2021 au fost constatate **41 de decese**, în scădere cu 15, comparativ cu situația din 2020. Vârsta defuncțiilor este de la 19 la 75 ani, dintre care 3 femei și 38 bărbați. Printre cauzele preliminare ale deceselor menționăm: *suicid prin strangulare; bronhopneumopatie cronică, cancer; moarte naturală fără semne de violență; moarte cardiacă subită; hemoragie intestinală; tumoare maxilo-facială; deshidratare majoră; ciroză hepatică; absces renal; sindrom caranian acut, insuficiență cardiacă.*

În aceeași perioadă au fost înregistrate **33 tentative de suicid** (*strangulare; intoxicație chimică cu pastile de clor; lezarea intenționată a gâtului; lezarea abdomenului*

³⁴⁸ https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/06/APP_Mecanismul-Compensativ_2021.pdf

³⁴⁹ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a2b5b6

și antebrățului cu ciob de teracotă; lezarea venelor; inginerare de pastile; plagă cu cuțitul în regiunea gâtului și abdomenului; introducerea unui obiect ascuțit în abdomen; multiple plăgi în regiunea gâtului).

Motivele pentru care deținuții au recurs la actele de suicid au fost declarate următoarele: *nu dorește să trăiască; stare emoțională și psihologică negativă din cauza relațiilor familiale; dorește transferul în alt penitenciar; din cauza tulburărilor psihice; dezacordul cu percheziția; dezacordul cu condițiile de detenție, cu asistența medicală sau cu plasarea în izolator; nu este de acord cu acțiunile angajaților și ar fi refuzat să declare motivul.*

Investigațiile Ombudsmanului, au arătat de fapt, că instituțiile penitenciare au eșuat în asigurarea tratamentului medical efectiv condamnaților, inclusiv în prevenirea maladiilor și au expus la suferințe incurabile pacienții.³⁵⁰ Iar, în cazul actelor suicidale, penitenciarele au omis evaluarea riscurilor suicidale, inclusiv din cauza neglijenței și lipsei de instrumentar potrivit³⁵¹: -

Extras din Raportul special „Suicid prin strangulare la Penitenciarul 13”: Cât privește, Instrucțiunea Administrația Națională a Penitenciarelor privind intervenția personalului penitenciar în cazuri de automutilare, tentativă de suicid și refuz de hrană declarat de către deținuți, aceasta în linii generale prevede acțiuni concrete, capabile de a preveni provocarea unor incidente de-o asemenea natură, ÎNSĂ, cu regret, rămâne a fi un instrument util DOAR teoretic și nu pare a fi sugestiv sub aspect practic al aplicării acesteia. Avocatul Poporului recomandă pe acest aspect Administrației Naționale a Penitenciarelor să-și revizuiască Ordinul nr.74 din 06/02/2020 cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind intervenția personalului penitenciar în cazuri de automutilare, tentativă de suicid și refuz de hrană declarat de către deținuți, astfel încât aceasta să fie utilă personalului penitenciar în cazurile evidențiate în aplicare și reacționare. Partajarea obligațiilor ce revin subdiviziunilor: medical, reintegrare socială, siguranță și regim penitenciar nu adoptă în prezent planuri de gestionare a situațiilor de criză, nu se racordează intereselor deținutului și nu activează în profunzimea examinării problemelor ridicate. Cercetarea superficială este egalată cu lipsa totală de conjugare a eforturilor, devenind astfel o practică vicioasă, cu urmări profund negative pentru sistemul penitenciar, sistem, care rămâne încă a desconsidera: dreptul la viață, dreptul de a fi protejat împotriva torturii și a relelor tratamente.

³⁵⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/sesizareoficiu.pdf>; <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/11/rapport-special02.11.21.pdf>

³⁵¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/08/08-1-22-1337-din-09.08.2021-ANP-Raportul-special-p-d-suicidul-p-n-strangulare-%C3%AEn-P-13.pdf>

Eșecul în asigurarea protecției vieții și integrității a fost observat într-un caz de deces a unui deținut cu vârsta de 40 ani din Penitenciarul nr.3 Leova. *Deținutul a declarat greva foamei la 05 iulie 2021 și a menținut-o timp de peste 3 luni!* La 22 septembrie 2021, acesta a fost transferat în stare gravă la spitalul-penitenciar, unde a decedat peste 3 zile din cauza *deshidratării majore*. Instituțiile penitenciare au informat OAP precum că au depus toată diligența în convingerea defunctului de a-și înceta acțiunile de grevă a foamei. Însă, examinând actele remise, Avocatul Poporului a constatat acțiuni de neglijență și desconsiderare din partea personalului penitenciar abilitat: -

Extrase din Rapoartele referitoare la Penitenciarul nr.3 Leova: [...] atât timp, cât condamnatul nu pierde capacitatea de discernământ sau nu se mai agravează starea sănătății, decizia de refuzul primirii hranei îi aparține acestuia. Totodată, a fost indicat ca deținutul să fie monitorizat activ privind starea sănătății și în cazul de agravare, imediat să fie solicitat 112. [...] în spitalul-penitenciar, deținutul nou sosit a anunțat verbal că renunța la greva foamei. Acesta nu a putut înainta o cerere în scris, din cauza stării grave de sănătate.

Este neclar, deocamdată asupra omisiunii de a acționa conform prevederilor Codului de executare și a Ordinului ANP nr.74/2020 cu privire la aprobarea Instrucțiunii privind intervenția personalului penitenciar în cazuri de automutilare, tentativă de suicid și refuz de hrană. Opinem că, toate aceste acțiuni (inclusiv toate actele de deces) urmează a fi examinate prompt și efectiv de organele de urmărire penală, ce au diligența legală să se expună.

Când instrucțiunile interne/actele normative nu oferă soluții clare cu privire la speță, acestea urmează a fi modificate imediat în conformitate cu standardele din domeniu.

Fiind în așteptarea hotărârii instanțelor de judecată, **au decedat 9 din 14 condamnați bolnavi de cancer**, ai căror dosare au fost prezentate Comisiei, pentru eliberare pe motiv de boală (art.95 Cod penal), **3 deținuți au fost eliberați din detenție, iar alți 2 sunt încă în așteptarea hotărârii judecătorești**. Observăm, tendința pozitivă a Comisiei medicale speciale de a examina în termeni rapizi dosarele pacienților pentru remiterea lor către instanțele de judecată. Însă diferența dintre data decesului și data trimiterii demersului în instanța de judecată este de 1 zi – 2 luni. Probabil, este cazul ca dosarele pacienților grav bolnavi să fie remise în instanța cu mult înainte de perioadă critică. Astfel, instanțele de judecată vor avea suficient timp pentru a nu tergiversa acest proces.

Cât privește angajamentul de modificare a ordinului Ministerului Justiției nr.331/2006 cu privire la modul de prezentare a condamnaților grav bolnavi pentru liberarea de la executarea pedepsei inițiat anul trecut, acesta nu a fost îndeplinit.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului reiterează necesitatea urgentă de modificare a Ordinului Ministerului Justiției nr.331/2016 în sensul îmbunătățirii situației deținuților gravi bolnavi. În același timp, instanțele de judecată urmează să examineze cu prioritate cererile condamnaților grav bolnavi și să nu admită tergiversarea sau amânarea nejustificată a ședințelor.

G. Acte de rele tratamente, alte abuzuri în detenție

În perioada de referință au fost înregistrate: **1153** de cazuri de leziuni corporale în mediul deținuților (*în 2020 – 1024*), care constituie o creștere cu 11,18%; **144** cazuri calificate ca altercații dintre deținuți (*în 2020 – 115*), indicator în creștere cu 29 cazuri; **270** de cazuri de leziuni la persoanele reținute/ aduse de poliție (*în 2020 – 237*; indicator în creștere cu 12,22%; **883** de cazuri de leziuni depistate la condamnați în instituțiile penitenciarelor (*în 2020-787*), indicator în creștere cu 96 cazuri; **711** de cazuri de declarare a grevei foamei ca formă de protest (*în 2020 – 662*), indicator în descreștere cu 49 cazuri; **839** cazuri de automutilări a integrității corporale (*în 2020 - 743*), indicator în creștere cu 96 cazuri; **475** cazuri de aplicare a forței fizice (*în 2020 - 377*), indicator în creștere cu 98 cazuri; **389** cazuri de aplicare a mijloacelor speciale (*în 2020 - 296*), indicator în creștere cu 93 cazuri; **28** de cazuri de atac asupra angajaților (*în 2020 - 20*), indicator în creștere cu 8 cazuri; **un caz** de aplicare verticală a armei de foc; **13** cazuri de aplicare a gazului lacrimogen; **10** cazuri de aplicare a forței fizice față de femeile deținute și **94** incidente cu deținuți minori.

Ca de obicei, circumstanțele apariției leziunilor corporale în penitenciare rămân a fi *cădere de la nivelul II al patului; alunecări pe podea; loviri întâmplătoare în celule; urmare a jocului de fotbal, etc.* Majoritatea deținuților refuză să declare circumstanțele reale ale actelor de violență, inclusiv de teama persecuțiilor. Lipsa plângerii pe acte de violență reprezintă temei de a nu iniția vreo anchetă în acest sens. Se pare că deținuții conștientizează că nu vor beneficia de vreo protecție efectivă în interiorul instituțiilor penitenciare în cazul în care vor depune plângeri pe acțiuni de abuz, ceea ce este extrem de grav (cu excepția securității personale). Din sintezele operative recepționate de OAP, au fost observate situații de *reglări de conturi* din partea unor grupuri de deținuți cu autoritate asupra altor deținuți. În cele mai dese cazuri, victime ale acțiunilor de răfuială fizică/ psihică fac parte din grupurile

deținuților vulnerabili. Din păcate, aceștia sunt supuși actelor de umilință atât din partea deținuților cu autoritate, cât și a angajaților³⁵².

Cât privește situația minorilor în detenție, angajații izolatoarelor de urmărire penală au continuat să aplice forța fizică și mijloacele speciale față de minori în pofida unor condiții restrictive legale și a lipsei necesității în acest sens. La fel, au fost înregistrate acte de violență între minori; acte de violență față de minori din partea deținuților adulți; diverse leziuni obținute în celulă; acte de autovătămare în semne de protest; tentative de suicid; acțiuni de grevă a foamei; arsuri termice; ridicări de obiecte interzise de la minori și evadări. O evaluare a situației privind protecția minorilor în detenție a fost realizată în Raportul special al Consiliului pentru prevenirea torturii „Privarea de libertate a copilului – privarea de copilărie”³⁵³ și rapoartele realizate de Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului³⁵⁴.

Observăm o creștere a numărului de reținuți aduși în izolatoarele de urmărire penală de către angajații poliției de la 306 cazuri în 2019, 237 cazuri în 2020 și 270 cazuri în 2021. Potrivit solicitării Avocatului Poporului, instituțiile penitenciare înregistrează separat deținuții noi-sosiți cu leziuni, aduși de poliție. Majoritatea reținuților cu leziuni primite înainte de reținere sau în timpul reținerii au fost aduși din izolatorul de detenție provizorie al Direcției de poliție Chișinău la Penitenciarul nr.13.

În același timp, Administrația Națională a Penitenciarelor a înregistrat 6 plângeri privind supunerea la acte de tortură, tratament inuman sau degradant; 887 de petiții privind relațiile dintre angajați și deținuți/alte persoane; 543 petiții privind asistența medicală în penitenciare și 1274 petiții pe aspecte de executare a pedepsei.

Oficiul Avocatului Poporului a primit informații cu privire la 9 abuzuri din partea angajaților față de deținuți în instituțiile penitenciare nr.3, nr.4, nr.6, nr.11, nr.16 și nr.17, după cum urmează: *în timpul percheziției a fost lovit la picior de către un angajat; angajații din serviciul medical nu-i eliberează medicamentele solicitate, fapt pentru care se consideră că este supus la tortură; agresiune fizică din partea angajaților în timpul percheziției; maltratare în timpul percheziției; leziuni provocate de angajații Departamentului Destinație Specială „Pantera”; intimidare psihologică și aplicarea în exces a forței fizice.*

Regulile CPT susțin că obligația de a fi răspunzător de deținuți, revine personalului penitenciarului. Această sarcină înglobează responsabilitatea de a-i proteja împotriva altor deținuți care le-ar putea aduce prejudicii. De fapt, incidentele violente între deținuți sunt frecvente în toate sistemele penitenciare. Ele implică o mare varietate de fenomene, de la

³⁵² [http://ombudsman.md/wp-](http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORTUL_SPECIAL_VIOLEN%C8%9A%C4%82_P18_pe-site.pdf)

[content/uploads/2021/04/RAPORTUL_SPECIAL_VIOLEN%C8%9A%C4%82_P18_pe-site.pdf](http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORTUL_SPECIAL_VIOLEN%C8%9A%C4%82_P18_pe-site.pdf)

³⁵³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/CpPT_Raport-minori-in-penitenciare_2021.pdf

³⁵⁴ <http://ombudsman.md/avocatul-copilului/rapoarte/>

forme subtile de hărțuire până la intimidări fățișe și agresiuni fizice grave. O strategie eficientă împotriva actelor de violență între deținuți cere ca personalul penitenciarelor să fie în măsură, inclusiv în termeni de efectiv, să-și exercite în mod convenabil autoritatea și funcția de supraveghere. Personalul penitenciarului trebuie să acorde atenție semnelor de agitație și să fie totodată hotărâți și formați într-o manieră adecvată pentru a interveni când va fi cazul. Existența unor relații pozitive între personal și deținuți, bazate pe noțiunile de securitate ale detenției și pe responsabilitatea asupra deținuților constituie un factor crucial în acest context³⁵⁵.

RECOMANDARE REPETATĂ: Ombudsmanul consideră că Administrația Națională a Penitenciarelor trebuie să continue eforturile în scopul de a preveni și a repressa actele de violență și intimidare dintre deținuți, acordând o atenție deosebită cauzelor și originii fenomenului; să întreprindă măsurile necesare, astfel încât personalul penitenciarului să nu se bazeze pe ierarhia informală din rândul deținuților, pentru a menține ordinea și securitatea; să întreprindă măsuri necesare pentru a garanta ca dreptul deținuților de a depune plângeri să fie efectiv, asigurând, totodată, ca aceste plângeri să nu provoace presiuni din partea personalului penitenciarului; să demareze o examinare aprofundată a efectivului, în special, serviciului securitate, și a revedea numărul unităților de personal al instituției penitenciare în scopul extinderii acestuia și asigurării numărului corespunzător al personalului de supraveghere; să întreprindă măsuri în scopul instruirii personalului instituției penitenciare în materia securității și siguranței, inclusiv conceptul securității dinamice, aplicarea forței și mijloacelor de constrângere și confruntarea deținuților violenți, luând în considerație tehnicile preventive și de neutralizare, precum sunt negocierea și medierea.

H. Uzul de forță și mijloace asupra deținuților

Instituțiile penitenciare au recurs la aplicarea forței fizice pentru nesupunere în 475 cazuri de aplicare a forței fizice (*în 2020 - 377*), indicator în creștere cu 98 cazuri și 389 cazuri de aplicare a mijloacelor speciale (*în 2020 - 296*), indicator în creștere cu 93 cazuri. Cele mai frecvente cazuri s-au produs în Penitenciarele: nr.11-Bălți (66/70 de cazuri), nr.13-Chișinău (58/30 de cazuri), nr.5-Cahul (51/42 de cazuri), nr.2-Lipcani (45/45 de cazuri), nr.6-Soroca (40/33 de cazuri), nr.17-Rezina (33/25 de cazuri), nr.12-Bender (25/29 cazuri) și nr.18 – Brănești (31/16 cazuri). Toate aceste situații au fost documentate corespunzător, cu

355

https://www.coe.int/en/web/cpt/standards?p_p_id=56_INSTANCE_rmo9MHZGnl46&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-4&p_p_col_count=1&_56_INSTANCE_rmo9MHZGnl46_languageId=ro_RO

întocmirea actelor necesare de constatare a faptelor. Aici nu se includ cazurile de abuz verbal, care sunt zilnice.

Arma de foc a fost utilizată într-un singur caz în Penitenciarul nr.15 Cricova, prin aplicare verticală (foc de preîntâmpinare). Nici un deținut sau angajat nu au avut de suferit.

Aplicarea „gazului lacrimogen” în calitate de mijloc special a fost utilizat în câteva instituții penitenciare (Penitenciarul nr.3, nr.17, nr.12, nr.15, nr.18 și nr.13) pentru *nesupunere cerințelor, comportament agresiv, automutilare, prevenirea suicidelor, dispersarea deținuților violenți, restabilirea ordinii și securității penitenciare, opunerea de rezistență, deteriorarea bunurilor, provocarea la nesupunere și dezordine în masă*³⁵⁶.

RECOMANDARE REPETATĂ: Avocatul Poporului este de opinie că *Ghidul de intervenție* urmează a fi completat/ reajustat cu acțiuni clare de aplicare a forței și mijloacelor speciale în spațiile închise. Aceste mecanisme trebuie să fie aplicate uniform de către toți angajații, iar deținuții urmează să fie informați despre consecințele nesupunerii. Reglementarea separată a procedurilor privind uzul de cătușe, forța fizică și gaze lacrimogene față de deținuți este una primordială în contextul prevenirii actelor de abuz.

I. Autovătămări critice din partea deținuților

În 2021 au fost înregistrate **839 cazuri de autovătămare a integrității corporale**, indicator în creștere cu 96 cazuri, comparativ cu 2020 (*în 2020 - 743*). Din numărul respectiv, **247 cazuri de automutilare** au fost destul de critice față de viața și integritatea corporală a deținutului.

Printre motivele recurgerii la autovătămarea gravă a integrității corporale se specifică dezacordul cu soluțiile adoptate de instanțele de judecată, cu acțiunile administrației penitenciare, condițiile de detenție și nivelul de asistență medicală sau tratamentul oferit, inclusiv au refuzat să declare. În acest sens, deținuții și-au *suturat cavitatea bucală sau ochii; au înghițit corpuri străine; au ingerat substanțe; și-au amputat membrele inferioare și posterioare; și-au cauzat plăgi diferite în regiuni ale corpului periculoase pentru viață*. Unii deținuți au recurs la asemenea acțiuni multiplu sau periodic. Informațiile remise OAP arată că deținuților le-a fost acordată asistența medicală necesară la moment.

Cazurile raportate în sintezele operative arată că deținuții continuă să recurgă destul de des la acte de autovătămare, pentru a reuși o comunicare cu administrația închisorii, fie a contesta anumite inacțiuni sau acțiuni ale acesteia sau a protesta împotriva soluției emise de

³⁵⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/Raport_periodic_sigurantaANP2021.pdf

instanțele de judecată. Se creează impresia că există probleme grave de comunicare dintre administrație și deținuți. Ori angajații refuză/ ignoră problema expusă de deținuți, ori ultimii exagerează în uzul de drepturi. În consecință, angajații nevizați în reclamațiile deținuților recurg la aplicarea mijloacelor speciale sau fizice pentru „calmarea” deținuților. Drept rezultat, problema deținutului nu este soluționată, ci tergiversată, până la următorul act de autovătămare. Pe de altă parte, este necesară implicarea proactivă a personalului specializat în situațiile descrise (educatori, psihologi, medici, etc). În același timp, instanțele de judecată nu adoptă nici o măsură față de decizia deținutului de anunțare a formei de protest.

RECOMANDARE REPETATĂ: Avocatul Poporului reamintește despre faptul că deținuții care se automutilează în semn de protest nu pot fi sancționați disciplinar. Ține de sarcina Administrației Naționale a Penitenciarelor să ofere tratamentul specializat, să depună eforturi de prevenire, consiliere, reeducare, resocializare, etc pentru a descuraja actele de autoagresiune și nicidecum a „repedepsi” persoana pentru suplimentarea termenului de detenție, fie afectarea acestuia înainte de „liberarea condiționată” sau altă formă de liberare. La fel, este extrem de important ca în fiecare penitenciar să se introducă o strategie complexă de îngrijire a sănătății mintale. În același timp, personalul penitenciar trebuie să fie instruit în evaluarea riscului de dezvoltare al unui comportament de autovătămare.

J. Atacuri asupra angajaților din penitenciare

Observăm o tendință de creștere a numărului de cazuri de atac asupra angajaților (cu leziuni/ alte consecințe). În 2021, Oficiul Avocatului Poporului a înregistrat **28 cazuri de atac**, comparativ cu 2020 - 20 cazuri și 2019-16 cazuri de atac. Organele procuraturii au inițiat 26 cauze penale pe faptul atacurilor săvârșite. Unii deținuți au fost condamnați suplimentar cu pedeapsa cu închisoarea.

Actele de abuz asupra angajaților au fost atestate în cadrul Penitenciarelor nr. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 15, 17 și nr.18 . Spre exemplu: *lovit cu capul în față; tragere de ținută; doborârea la sol cu aplicarea loviturilor în regiunea capului; lovire cu pumnul în față; atacat cu obiect confecționat artizanal; aruncare cu vopsea; lovituri cu cuțitul și alte forme de maltratare, etc.* În toate cazurile au fost intentate dosare penale. Aici nu sunt incluse cazurile de abuz verbal, intimidare și ofensă din partea deținuților/ liderilor informali.

Tot aici, menționăm cu îngrijorare despre 3 cazuri înregistrate ca atac asupra angajaților din partea femeilor deținute și anume *lovituri cu palma peste față sau și lovitură cu piciorul la antebraț*. Analizând informațiile remise de Penitenciarul nr.7 Rusca, constatăm faptul că printre cauzele care au dus la aceea că deținutele au recurs la tentative sau fapte de

„atac” este și lipsa de competențe la* angajaților de a gestiona conflictele, și nu numai de cât iminența atacurilor.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului a primit mai multe informații cu privire abuzurile continue față de angajați. Se pare că pedeapsa penală pentru nesupunere la cerințele legitime nu este tocmai drastică pentru a descuraja fenomenul menționat. Lipsa mecanismelor de protecție a angajaților împotriva abuzurilor psihice și atacurilor fizice este o problemă majoră pentru resursele umane penitenciare. Suntem de opinia că în condițiile creșterii influenței subculturii criminale, numărului insuficient de angajați, autoritățile trebuie să revină la acest subiect pentru a depăși eventualele riscuri de proporții. Uzul de forță fizică pentru opunerea rezistenței în favoarea articolului 233 din Cod de Executare, la fel, nu este cea mai oportună și rezonabilă soluție. În continuare, în scopul protecției efective a angajaților, urmează a fi revizuit mecanismul juridic de sancționare a condamnaților pentru actele de violență intenționate comise față de angajații sistemului – reprezentanți ai statului.

K. Organizarea muncii deținuților

În cadrul instituțiilor penitenciare sunt deținuți aproximativ peste 5200 de condamnați apti de muncă. Prin urmare, reieșind din datele evidenței contabile la munci remunerate au fost plasați **895** (în 2020 - 859) de deținuți. La moment în instituțiile penitenciare sunt încadrați la munci remunerate **220** deținuți (în 2020 - 168 deținuți), iar la deservire gospodărească **675** deținuți (în 2020- 657 deținuți), astfel doar **12%** din numărul total de condamnați muncesc.

Doar în 6 instituții penitenciare (din 17 instituții) deținuții sunt implicați în munci remunerate, unde rata femeilor deținute prevalează rata bărbaților.

Potrivit Administrației Naționale a Penitenciarelor, nu toate instituțiile penitenciare dispun de posibilitatea de a organiza locuri de muncă, suficiente pentru antrenarea la muncă a tuturor deținuților. Iar, în afara penitenciarelor, Administrația Națională a Penitenciarelor se confruntă cu lipsa de personal de pază și supraveghere. Tot aici, se adaugă lipsa intenției agenților economici de a contracta forța de muncă din rândul deținuților, precum și lipsa infrastructurii penitenciare.

L. Alimentația deținuților

Alimentația deținuților are loc conform prevederilor Hotărârii Guvernului nr.609/2006 privind normele minime de alimentare zilnică și obiecte de toaletă și menaj ale deținuților.

În mediu, pentru alimentarea a 6500 deținuți, sunt prevăzute mijloace de cca 6830 lei/ an sau 570 lei/ lună, fie cca/peste **18 lei/zi**³⁵⁷. Analizând raportul anual de bilanț al Administrației Naționale a Penitenciarelor, constatăm că bugetul planificat pentru procurarea produselor alimentare în 2021 a fost de 5,8% sau cu 1,1% mai puțin decât în 2020 (6,9%). Respectiv, pentru procurarea produselor alimentare au fost planificați 38303,2 mii lei și au fost cheltuiți 33955,2 mii lei sau mai puțin decât în 2020 - cheltuiți 36390,2 milioane de lei.

Deținuții continuă să informeze Avocatul Poporului despre calitatea proastă a produselor alimentare și / sau a alimentației propriu-zise, lipsa produselor dietice sau a fructelor, etc.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului recomandă Guvernului să-și revizuiască Hotărârea nr.609 din 2006, or aceasta, pe lângă faptul că este învechită de timp, creează un șir de obstacole în realizarea alimentației în toate instituțiile privative.

M. Forța fizică asupra femeilor

În 2021, Oficiul Avocatului Poporului a primit informații despre 10 cazuri de aplicare a forței fizice și mijloacelor speciale față de femeile din Penitenciarul nr.7 Rusca. Vârsta femeilor față de care a fost aplicată forța fizică și cătușele cuprinde 30 – 47 ani. Iar, printre motivele pentru care angajații au recurs la măsura excepțională menționăm: *refuzul categoric de a intra în celulă; comportament agresiv, automutilare și tentativă de lovire a angajaților; comportament agresiv; atac la angajat; intenția de a se autovătăma; deteriorarea bunurilor materiale și amenințarea cu răfuială*. Toate deținutele au fost examinate medical. Analizând informațiile remise de Penitenciarul nr.7 Rusca constatăm faptul că cauzele recurgerii la uzul de forță față de femei au fost generate mai degrabă de lipsa de competență necesară a angajaților în gestionarea conflictelor, această măsura excepțională nefiind necesară.

În cazurile în care a reacționat Ombudsmanul, a fost atrasă atenția instituției penitenciare asupra faptului că, potrivit articolelor 6 și 8 din Legea 218/2012 privind modul de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armelor de foc, se va evita, pe cât este posibil, aplicarea forței fizice împotriva femeilor. Inclusiv, se interzice aplicarea mijloacelor speciale, cu excepția cazurilor de atac asupra subiectului legii ori a altei persoane, inclusiv cu utilizarea armelor, opunerii de rezistență periculoasă pentru viața și sănătatea oamenilor, dacă acțiunile de acest gen nu pot fi curmate pe alte căi și cu alte mijloace.

CtEDO reamintește că articolul 3 din Convenție obligă statul să asigure oricărei persoane deținute condiții compatibile cu principiul respectării demnității umane, care să nu-i

³⁵⁷ <http://anp.gov.md/rapoarte-de-bilant>

provoace suferințe sau dureri de o intensitate ce depășește nivelul de suferință propriu detenției, având în vedere exigențele practice ale privațiunii de libertate, sănătatea și starea de bine a deținutului să fie asigurate în mod adecvat. La evaluarea condițiilor de detenție, este necesar de a se ține cont de efectele lor cumulative. Statul este, prin urmare, obligat, în pofida problemelor logistice și financiare, să-și organizeze sistemul penitenciar astfel încât să asigure deținuților respectarea demnității umane.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului încurajează angajații sistemului penitenciar să aplice corect, legal, proporțional și doar în ultim caz, forța fizică și mijloacele speciale, în special față de femeile deținute. Orice situație de conflict urmează a fi soluționată prin dialog, compromis și măsuri non-ofensive aduse integrității și demnității persoanei.

III. SITUAȚIA PERSOANELOR REȚINUTE ȘI DEȚINUTE LA POLIȚIE

A. Dinamica reținerilor și plasării în detenția provizorie

În 2021 au fost reținute 2334 persoane pe fapte penale și 45 persoane pe fapte contravenționale de către subdiviziunile teritoriale și specializate ale IGP.

La fel, în perioada de referință au fost deținute 4672 persoane în izolatoarele poliției, dintre care 4269 bărbați, 262 femei și 51 minori. 3169 persoane au fost deținute pentru un termen de 72 ore și 1503 persoane pentru un termen ce depășește perioada legală de 72 ore (*din cauza restricțiilor pandemice, tergiversarea documentării reținuților, etc*).

RECOMANDARE: Avocatul Poporului subliniază necesitatea de a respecta perioada de detenție provizorie stabilită de lege (72 ore), or aceasta reprezintă una dintre garanțiile fundamentale la reținere și detenție preventivă.

B. Alegații de abuz și maltratare din partea poliției

Normele internaționale și naționale expun cu claritate și interzic supunerea la acte de tortură sau alte rele tratamente a persoanelor la reținere sau în detenție. Angajamentele de eradicare a fenomenului torturii prevede aplicarea tehnicilor non-ofensive la reținere, asigurarea șirului de garanții împotriva abuzurilor, atârănarea profesionistă față de activitatea polițienească, respectarea demnității umane ca atare, crearea unui mediu profesional pentru polițiști, echipamente calitative și de protecție, procese operaționale clare, instruire periodică și altele.

În perioada de nouă luni ale anului 2021 au fost înregistrate 471 cazuri de ultragiere a angajaților poliției (*din care 466 în timpul serviciului*) în privința la 843 angajați ai poliției. Comparativ cu perioada analogă a anului 2020, se constată creștere cu 102%, fiind înregistrate 233 cazuri de ultragiere cu implicarea a 395 angajați. Pentru faptele de ultragiere, injuria, distrugerea sau deteriorarea bunurilor, nesubordonare, împiedicarea activității legitime, amenințarea sau violența săvârșită asupra angajaților poliției, cetățenilor culpabili le-au fost întocmite 361 procese-verbale contravenționale și 28 cauze penale. La compartimentul maltratarea angajaților poliției, se atestă o creștere cu 16,66 %, comparativ cu perioada analogă a anului 2020 fiind înregistrate 112 cazuri de maltratare cu implicarea a 185 angajați, din care 102 cazuri înregistrate în timpul orelor de serviciu.

În aceeași perioadă, în privința a 105 de angajați ai poliției au fost pornite 72 cauze penale (*față de 78 cauze penale în perioada anului 2020*). Din numărul total, 17 cauze penale au fost trimise în judecată, iar 7 au fost clasate. Totodată, diminuarea vădită a cauzelor penale inițiate în privința angajaților poliției, se atestă la acțiunile de tortură, tratament inuman sau degradant cu 44,44 %, pentru abuzul de putere sau abuzul de serviciu cu 50%, excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu cu 100%³⁵⁸. Datele prezentate de poliție, nu arată numărul de cazuri de tortură sau alte acte de rele tratamente reale înregistrate la reținerea tuturor persoanelor. Din acest motiv este dificil de realizat o analiză exhaustivă.

Totuși, în **Registrele de evidență a recepționărilor și transmiterii plângerilor, declarațiilor sau altor informații despre pretinse fapte de tortură, tratament inuman sau degradant** în cele 39 inspectorate teritoriale ale poliției au fost înregistrate **140 cazuri de tortură. Toate cazurile sesizate au fost raportate procurorilor, care au constatat abateri doar în 2 cazuri.** În topul inspectoratelor de poliție cu cele mai multe sesizări de tortură se numără: Inspectoratul de Poliție Anenii Noi (24 cazuri); Inspectoratul de Poliție Hâncești (24 cazuri); Inspectoratul de Poliție Căușeni (20 cazuri); Inspectoratul de Poliție Telenești (18 cazuri); Inspectoratul de Poliție Rezina (10 cazuri); Inspectoratul de Poliție Edineț (9 cazuri); IP Dondușeni (7 cazuri), Inspectoratul de Poliție Comrat (5 cazuri). Menționăm că aceste date prezentate nu reprezintă cifra reală, deoarece în Registrul respectiv sunt notate cu precădere cazurile sesizate la 112 sau unitatea de gardă a inspectoratului teritorial de poliție. În același timp, au fost sesizate **661 cazuri de aplicare a forței în exces** la reținerea persoanelor. Pe nici o cauză sesizată organele procuraturii, la momentul elaborării raportului, nu s-a expus.

În pofida a 801 situații ce presupun alegații de tortură și sau abuz în exces la reținere, datele prezentate de Inspectoratul General de Poliție ne arată că în perioada de referință au fost 14 sesizări privind tortura (166/1 Cod penal); inițiate 8 anchete de serviciu; pornite doar 7

³⁵⁸ https://politia.md/sites/default/files/raport_cu_privire_la_activitatea_politiei_9_luni_2021.pdf

cauze penale, dintre care 1 cauză a fost clasată, 1 remisă în judecată și pe alte 5 nu a fost luată vreo decizie.

Analizând datele sus-menționate, înțelegem că există o confuzie referitor la înregistrarea, raportarea și informarea pe orizontală despre toate cazurile de abuz la reținere. În același timp, practica penală cunoaște puține cazuri când judecătorii de instrucție au emis încheieri interlocutorii pe faptele invocate de apărare sau bănuit privind tortura sau alte acte de rele tratamente admise la reținere. La fel, menționăm un decalaj extrem de mare, dintre numărul de sesizări remise organelor procuraturii și numărul de cauze penale pornite. Merită să reiterăm că, o investigație efectivă trebuie să întrunească cinci criterii, precum caracterul adecvat, minuțiozitatea, imparțialitatea și independența, promptitudinea și controlul public³⁵⁹.

OAP a înregistrat (*urmare a sintezelor operative din sistemul penitenciar*) 208 cazuri de reținere a persoanelor cu leziuni înainte de reținere și **23 cazuri** de leziuni obținute în timpul reținerii. Datele respective, reprezintă doar informațiile privind persoanele plasate în izolatoarele de urmărire penală și nu pentru toate persoanele reținute. Urmare a unor demersuri, Avocatul Poporului a primit rapoarte incomplete de la angajații poliției privind circumstanțele leziunilor la persoanele reținute de aceștia, inclusiv asigurarea garanțiilor fundamentale la reținere.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului recomandă Inspectoratului General de Poliție și subdiviziunilor sale teritoriale să înregistreze/ raporteze orice cazuri de leziuni/violențe/ acte de rele tratamente la reținerea persoanei și detenția acesteia în conformitate cu normele CPT. Inspectoratul General de Poliție trebuie să implementeze corect și conform sugestiilor CPT conținutul examinărilor medicale în special, în partea ce ține de alegerii de rele tratamente în detenție sau la reținere. Pe lângă acestea, este necesară amplificarea eforturilor comune între domeniul de prevenire și combatere a torturii, or la moment există o rezervă enormă în acest sens.

C. Respectarea condițiilor materiale în detenția provizorie

În 2021 a fost sistată definitiv activitatea izolatoarelor Inspectoratului de Poliție Florești³⁶⁰, Inspectoratului de Poliție Fălești³⁶¹ și Inspectoratului de Poliție Ceadâr-Lunga, urmare a realizării Planului de acțiuni privind implementarea Strategiei de dezvoltare a

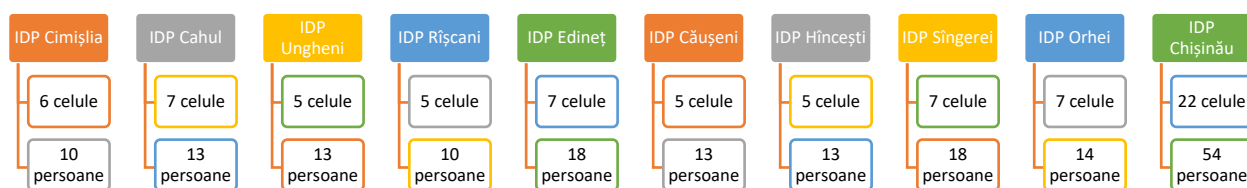
³⁵⁹ <https://rm.coe.int/1680695d6e>

³⁶⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/08/IP_Floresti_27.07.20_FINAL_pe-site.pdf

³⁶¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/11/Raport_vizita_IP-Falesti_08.10.20_FINAL_pe-site.pdf

poliției 2016-2020³⁶² și a recomandărilor organismelor naționale și internaționale de monitorizare.

Astfel, din cele 47 subdiviziuni teritoriale și specializate ale Inspectoratului General de Poliție, doar 14 inspectorate dispun de izolatoare de detenție preventivă ale Inspectoratelor de Poliție Hâncești, Orhei, Cimișlia, Ungheni, Căușeni, Edineț, Sângerei, Râșcani, Cahul, Izolatorul Direcției Poliției Chișinău, Inspectoratelor de Poliție Anenii Noi, Bălți, Comrat și Soroca. În 2022 urmează a fi dat în exploatare izolatorul din Inspectoratul de Poliție Criuleni. Fiecare izolator renovat dispune de 5/7 celule, cu o capacitate de 10/18 persoane.

Per total, în cele 14 izolatoare renovate sunt 102 celule pentru detenția preventivă a 247 persoane concomitent. Valoarea investițiilor capitale atinge 64242011,00 lei MDL.

Unicul izolator de vechi ce funcționează este **Izolatorul Inspectoratului de Poliție Călărași**. Acesta se află în *subsolul clădirii IP Călărași* și dispune de 4 celule funcționale (7 sistate) ce poate asigura detenția a 11 persoane. Condițiile de detenție provizorie sunt improprii și nedemne. În vizita din 09 decembrie 2020, Avocatul Poporului a recomandat sistarea imediată a activității acestuia. Detenția în continuare a persoanelor poate fi considerată o formă de tratament inuman sau degradant³⁶³. Potrivit poliției, există anumite dificultăți de ordin tehnic, care odată ce vor fi soluționate, vor conduce la sistarea definitivă a activității izolatorului de la Călărași.

În 2021, angajații Oficiului Avocaților Poporului au realizat o vizită preventivă (de follow-up) la Izolatorul Inspectoratului de Poliție Edineț. Membrii echipei de vizită au constatat că: renovarea izolatorului și redeschiderea acestuia este binevenită în contextul asigurării garanțiilor fundamentale împotriva torturii și altor forme de rele tratamente; condițiile materiale din izolator erau conforme standardelor minime; este de apreciat că în calitate de santinelă în izolator activează o angajată de sex feminin. Totuși, Avocatul Poporului a dispus conducerii IP Edineț să achiziționeze echipamente medicale și medicamente de necesitate primară pentru serviciul medical din izolator; să înlăture igrasia

³⁶² <https://politia.md/ro/content/strategia-si-planul-de-actiuni>

³⁶³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/Raport_IP_Calarasi-09.12.2020_FINAL_PE-SITE.pdf

din băi și de pe pereții celulelor, precum și să aerisească spațiile de detenție și să nu admită plasarea persoanelor reținute mai mult de 72 ore în izolator³⁶⁴.

Rata escortărilor reținuților atinge cifra de 15533 escorte către instituțiile penitenciare (3470 escorte), instanțele judecătorești (10564 escorte); procuratură (211 escorte) și organele de urmărire penală (1288 escorte). De regulă, reținuții sunt preluați de serviciile de detenție și escortă ale inspectoratelor de poliție care dețin izolatoare de detenție preventivă funcționale. Aceștia sunt contactați din timp, pentru a se prezenta în vederea escortării reținuților spre izolatoarele de tip nou. Polițiștii au susținut că Serviciile de detenție și escortă reușesc în termen să escorteze reținuții. Totuși, în opinia Ombudsmanului, **lipsa spațiilor pentru așteptare/ camere de reținere temporară a reținuților** (*de până la preluarea acestora de Serviciul detenție și escortă sau sosirea avocaților sau altor actori*) **rămâne o problemă comună pentru toate inspectoratele de poliție.**

În nici un inspectorat de poliție care nu dispune de izolator nu există spațiu pentru deținerea temporară (cameră de reținere). Reținuții se pot afla pe durata deciderii cu privire la acordarea unui statut, fie prezentării avocatului sau Serviciului detenție și escortă, lângă spațiul unității de gardă, pe hol, scaune, în curtea inspectoratului de poliție, etc. Aceasta poate dura de la 10 min la 2 ore. Ofițerii de urmărire penală, cât și ofițerii pe investigații desfășoară acțiuni de urmărire penală în cabinetele proprii. Reținuții se află pe scaune, deseori neîncătușați, față în față cu ofițerul de urmărire penală. Securitatea angajaților, la fel este o problemă în aceste situații. Lipsa unei încăperi pentru audieri conforme standardelor, precum și pentru rețineri temporare creează sau poate crea impedimente în activitatea polițienească. La finele 2020, Inspectoratul General de Poliție a aprobat Ordinul nr.213/2020 cu privire la aprobarea cerințelor minime obligatorii pentru amenajarea în cadrul subdiviziunilor teritoriale ale poliției a camerelor de audiere, de prezentare spre recunoaștere a persoanei, de întrevvedere în condiții confidențiale a persoanelor bănuite/învinuite cu apărătorul și de așteptare (tranzit).

RECOMANDARE REPETATĂ: Avocatul Poporului încurajează Inspectoratul General de Poliție/ Inspectoratele de Poliție să continue reformele inițiate privind îmbunătățirea situației materiale în izolatoarele de detenție provizorie; să decidă cu privire la amenajarea camerelor de reținere temporară în inspectoratele de poliției ce nu dispun de izolator; să asigure realizarea examinării medicale a reținuților cu privire la leziuni/ alte alegații; să continue să înregistreze și raporteze orice caz de abuz la reținere/ în incinta inspectoratelor de poliție, precum și în perioada escortării deținuților, etc.

³⁶⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/12/Raport_vizita_IP-Edinet_18.11.2021.pdf

IV. SITUAȚIA PERSOANELOR STRĂINE AFLATE ÎN CUSTODIA PUBLICĂ

În 2021, Biroul Migrație și Azil (BMA) a primit **57 cereri de azil** și a recunoscut **168** persoane în calitate de apatrid. La ziua de 31 decembrie 2021 în sistemul de azil sunt incluse 437 persoane, dintre care 77 solicitanți de azil; 173 – refugiați și 187 beneficiari de protecție umanitară. În aceeași perioadă de referință, BMA a emis **347 decizii de returnare** a străinilor de pe teritoriul R. Moldova și a returnat sub escortă 48 străini. Alți **25 străini au fost declarați indizerabili** pe teritoriul țării³⁶⁵.

În custodia publică la Centrul de plasament temporar pentru străini (CPTS), au fost plasați **73 străini**. Un raport tematic, realizat de AO „Centrul de Drept al Avocaților” (CDA) arată că din cei 73 străini plasați în custodia publică în 2021: 11 persoane aveau calitatea de bănuți/ învinuți în cadrul dosarelor penale și alte 14 persoane - solicitanți de azil³⁶⁶. Susținem drept ilegală plasarea în CPTS a străinilor, care au statut de bănuț/învinuț/inculpat în cadrul dosarelor penale. Mai mult, art.175 din Codul Procedură Penală prevede expres măsurile preventive ce pot fi aplicate față de această categorie de persoane. Unii străini sunt plasați în custodia publică având și o măsură preventivă stabilită de organul de urmărire penală: *obligarea de a se prezenta la solicitarea acestora și de a nu părăsi țara*. Avocații, ce reprezintă persoanele în cadrul examinării în instanțe judiciare a demersurilor BMA de plasare în custodie publică, au comunicat CDA, că judecătorii ignoră faptul că străinii au deja aplicate măsuri preventive și dispun plasarea în custodie publică/prelungirea termenului de custodie.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului, de comun cu AO „Centrul de Drept al Avocaților” sugerează interzicerea plasării în custodie publică a străinilor, cărora nu le este permisă ieșirea de pe teritoriul Republicii Moldova, în temeiul prevederilor art. 12 al Legii 200/2010 privind regimul străinilor.

Pe parcursul anului 2021 în custodie publică s-au aflat 14 solicitanți de azil. Doar 3 persoane au fost eliberate de instanțele de judecată, pe motiv că aceste persoane sunt solicitanți de azil, în rest instanțele judiciare continuă să ignore argumentele AO „Centrul de Drept al Avocaților” și, fără un temei legal, admit demersurile Biroul Migrație și Azil cu prelungirea custodiei publice a solicitanților de azil. Or, solicitantul de azil din moment ce a depus cerere de azil nu mai este subiect al Legii 200/2010 cu privire la regimul străinilor și urmează a fi eliberat imediat, susțin autorii raportului. AO „Centrul de Drept al Avocaților” consideră ca fiind o încălcare gravă a drepturilor solicitanților de azil detenția acestora în

³⁶⁵ <http://bma.gov.md/ro/content/sinteza-activitat%C4%83%C8%9Bii-biroului-migra%C8%9Bie-%C8%99i-azil-%C3%AEn-anul-2021-%C3%AEn-cifre>

³⁶⁶ <https://cda.md/ro/2022/02/22/respectarea-drepturilor-solicitantilor-de-azil-beneficiarilor-de-protectie-internationala-solicitantilor-statutului-de-apatrid-apatrizilor-recunoscuti-si-strainilor-aflati-in-dificultate/>

custodie publică. AO „Centrul de Drept al Avocaților” consideră detenția solicitanților de azil în custodie publică, susținută de instanțele de judecată prin plasarea și prelungirea termenelor de plasare a acestor persoane în custodie publică, ca fiind o intimidare a solicitanților de azil și o presiune asupra acestora, care are ca scop forțarea solicitanților să-și retragă cererea de azil și să se întoarcă în țările lor de origine unde viața acestora este pusă în pericol.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului, de comun cu AO „Centrul de Drept al Avocaților”, sugerează evitarea plasării în custodie publică și eliberarea imediată din custodie publică a solicitanților de azil.

Pe parcursul anului 2021, Biroul Migrație și Azil a solicitat, iar instanțele judiciare au continuat să aplice neuniform termenul de plasare și prelungire a plasării în custodie publică. Au fost emise 14 hotărâri judiciare de plasare pe o perioadă de 60 de zile, 1 hotărâre de plasare pe o perioadă de 90 de zile și 20 de hotărâri de plasare pe termen maxim – 6 luni. Menționăm că, în Opinia consultativă nr. 102/ 2018, Curtea Supremă de Justiție a statuat faptul că prin intensitatea și prin efectele sale, luarea în custodie privează persoana de libertatea fizică, garantată de articolul 25 din Constituție. Curtea a stabilit că în prezența unor condiții suficiente, instanțele de judecată vor dispune aplicarea măsurii luarea în custodie publică, pentru o durată inițială de cel mult 30 de zile. De asemenea, prelungirea duratei custodiei se va dispune pentru o perioadă nu mai mare de 30 de zile, care cumulativ nu va depăși 6 luni și respectiv 12 luni, pentru a asigura exercitarea controlului judecătoresc a acțiunilor organelor abilitate cu competențe de a executa deciziile de returnare și îndepărtare a străinilor de pe teritoriul Republicii Moldova³⁶⁷.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului susține propunerea AO „Centrul de Drept al Avocaților” privind modificarea articolului 64 al Legii 200/2010 privind regimul străinilor, și reincluderea în el a sintagmelor ce limitau la 30 de zile perioadele de plasare și de prelungire a plasării în custodie publică, excluse prin Legea 244/2016³⁶⁸.

Cât privește condițiile materiale de detenție în Centrul de plasament temporar al străinilor (CPTS) acestea au fost reflectate în Raportul Oficiului Avocatului Poporului privind vizita preventivă la Centrul de plasament temporar al străinilor din subordinea BMA, întreprinsă la 6 decembrie 2018³⁶⁹, și rapoartele Consiliului pentru prevenirea torturii³⁷⁰.

În 2021, Oficiul Avocatului Poporului nu a realizat vizite în Centrul de plasament temporar pentru străini. Însă, din informațiile CDA, rezultă că condițiile de detenție au rămas

³⁶⁷ http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=158

³⁶⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=96732&lang=ro

³⁶⁹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/04/Raport-CPTS-06.12.18_DpT-1.pdf

³⁷⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/08-1-66-din-01.12.2020-MAI-raportul-de-vizit%C4%83-la-CPTS-din-cadrul-BMA-la-28.09.2020.pdf>

relativ bune. Unii străini s-au plâns că sunt alimentați doar de 2 ori pe zi, iar în cazul musulmanilor nu întotdeauna se ia în calcul că aceste persoane nu mănâncă carne de porc. În aceeași perioadă au existat plângeri că persoanele plasate efectuează „*muncă în folosul comunității*” - grădinărit, spălatul podelelor, etc., inclusiv pentru anumite beneficii.

Avocatul Poporului apreciază deschiderea Biroului Migrație și Azil, precum și a Centrului de plasament temporar al străinilor față de recomandările acestuia. În același timp, Ombudsmanul amintește despre necesitatea asigurării permanente a drepturilor străinilor luați în custodia publică sau dispuși spre formele de returnare.

RECOMANDARE REPETATĂ: Avocatul Poporului reiterează că recomandările lansate în Studiul tematic „Respectarea drepturilor cetățenilor străini aflați în custodia statului”, lansat în 2019, rămân valabile în continuare³⁷¹.

Republica Moldova nu are o politică prin care ar implementa măsuri pentru a educa în societate fenomenul de toleranță și acceptare față de străini; Republica Moldova nu întotdeauna respectă principiul nereturnării în țara în care, solicitanții de azil pot fi supuși actelor de tortură (*cazul Turcilor returnați, cazul cetățenilor din Irak, Rusia, etc*); (sub pretextul atentării la securitatea națională cetățenii străini pot fi ușor declarați indezirabili, fără motivarea deciziei de returnare și acces la justiție; la returnare, nu se respectă principiul reîntregirii familiei (pot fi returnați, chiar dacă au familii în țară); la frontieră, nu totdeauna, străinii primesc azil (poliția se străduie să-i îndepărteze); cazurile de solicitare a protecției internaționale, nu întotdeauna sunt examinate minuțios de polițiștii de frontieră; la frontieră, cât și pe site-urile guvernamentale lipsesc descrierea procedurilor de azil și orice alte surse în limbile de circulație internațională ca element de asigurare a drepturilor omului; doar 10% din sediile sectoarelor poliției de frontieră (cca 40) dispun de camere decente pentru solicitanții de azil; sectoarele poliției de frontieră nu dispun de pachete alimentare și produse igienice pentru distribuire persoanelor solicitante de azil de până la preluarea lor de către Biroul migrație și azil (de până la 48 ore); Inspectoratul General al Poliției de Frontieră nu are proceduri de operare standard cu privire la reținere, escortare și transportare, informare, asigurarea garanțiilor fundamentale la reținere uniforme pentru toți angajații poliției; solicitanții de azil nu sunt incluși în categoria de asigurat medical gratuit și nu pot avea la acces la asistență medicală primară/ specializată gratuită. La fel, aceștia dispun de un ajutor minim de bani care nu acoperă necesitățile primare; sistemul bancar refuză eliberarea cardurilor salariale pentru străinii proveniți din zonele cu risc de terorism; există cazuri de luare în custodia publică cu depășirea termenului prevăzut (peste 6 luni); există un singur *Centru de plasament temporar pentru străini*, cu capacitatea de cazare pentru 110 persoane și care este amenajat

³⁷¹ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2019/12/Studiul_Situatia_str%C4%83inilor_FINAL.pdf

corespunzător unei instituții de detenție (acces prin filtru, sârmă ghimpată). Străinii sunt privați de libertatea de mișcare, nu au acces liber să iasă / între din Centrul de plasament; rareori se aplică asupra străinilor - alternative la detenție (altele, decât detenția în Centrul de plasament temporar pentru străini); există probleme cu privire la asigurarea dreptului la interpret/ traducător persoanelor străine, inclusiv în contextul unui flux mai mare de străini în țară sau față de străinii ce vorbesc limbi rare; angajații Centrului de plasament temporar pentru străini au atitudini discriminatorii și xenofobe față de străini; Centrul de plasament temporar pentru străini nu are un cabinet pentru psiholog; Centrul de plasament temporar pentru străini nu are un *Registru antitortură*, precum și un mecanism de protecție în cazul represaliilor, abuzului sau oricăror alte forme de rele tratamente în instituție și instanțele nu verifică termenul de plasare în custodia publică a străinilor, precum și controlul administrativ al detenției.

V. SITUAȚIA PERSOANELOR REȚINUTE LA FRONTIERĂ

În 2021 angajații Oficiului Avocatului Poporului au monitorizat 5 puncte de trecere a frontierei și 2 sectoare ale poliției de frontieră în cadrul unor vizite comune de monitorizare anunțate (Inspectoratul General al Poliției de Frontieră, Centrul de Drept al Avocaților, Biroul Migrație și Azil, Oficiul Avocatului Poporului și UNCHR)³⁷². Vizitele comune au avut drept scop verificarea situației privind respectarea drepturilor cetățenilor străini, solicitanți de azil și/sau persoanelor reținute pentru trecerea ilegală a frontierei de stat, formularea de recomandări pentru îmbunătățirea situației și protecția solicitanților de azil. La fel, Oficiul Avocatului Poporului de comun cu AO „Centrul de Drept al Avocaților” au realizat o vizită preventivă (neanunțată) la sectorul poliției de frontieră Ocnita și punctele de trecere a frontierei Ocnita și Otaci în scopul de a verifica nivelul de implementare a recomandărilor anterioare³⁷³.

Urmare a vizitelor realizate, Avocatul Poporului a observat **împrejurări ce indicau asupra efortului Inspectoratului General al Poliției de Frontieră de a implementa recomandările respective. În același timp, lipsa unor camere de reținere temporară la punctele de trecere a frontierei este de natură să constrângă Inspectoratul General al Poliției de Frontieră să găzduiască reținuții în condiții materiale necorespunzătoare. În altă ordine de idei, lipsa registrelor de evidență a persoanelor reținute și plasate în punctele de trecere a frontierei și/sau sectoarele poliției de frontieră indiferent de durată**

³⁷² <http://ombudsman.md/rapoarte/prevenirea-torturii/in-baza-vizitelor/>

³⁷³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Raport_vizita_PTF_Ocnita_Otaci_SPF_Ocnita_08.09.2021.pdf

trezește semne de întrebare, iar în unele cazuri îngrijorări cu privire la asigurarea garanțiilor împotriva torturii și sau altor forme de rele tratamente față de persoanele aflate în custodie. Complementar, Inspectoratul General al Poliției de Frontieră urmează să identifice soluții pentru a asigura drepturile fundamentale la alimentație, sanitație, asistență medicală, la plimbări în aer curat, acces la bagaje, acces la traducători/interpreți³⁷⁴ și alte necesități specifice persoanelor din grupurile vulnerabile de risc (*minori, persoane cu necesități speciale, etc*).

În perioada de referință, Oficiul Avocatului Poporului a fost informat despre mai multe cazuri de interdicere a accesului prin punctele de trecere a frontierei a cetățenilor străini prin luarea unor decizii în acest sens, care *de jure* aparțin autorității pentru străini și nu Inspectoratului General al Poliției de Frontieră.

Extras din investigația Ombudsmanului: La 23 august 2021, cetățeanul KYA, originar din Coasta de Fildeș a sesizat CDA/ OAP cu privire la refuzul Inspectoratului General al Poliției de Frontieră de a-i permite accesul în țară la Aeroportul Internațional Chișinău. Imediat, Avocatul Poporului a dispus măsură provizorie către Inspectoratul General al Poliției de Frontieră în a asigura accesul imediat al cetățeanului străin, or competența de a decide cu privire la valabilitatea actului de identitate aparține Biroului Migrație și Azil, reprezentanții cărui au confirmat că cetățeanul este într-o procedură legală de acces pe teritoriul țării. La fel, s-a constatat că cetățeanul s-a aflat pentru o perioadă de peste 73 ore în aeroport, în lipsa spațiului de dormit, apă și alimentație, fiind astfel, supus la acte de umilință. Inspectoratul General al Poliției de Frontieră a negat acuzațiile, iar, străinul a primit acces pe teritoriu, doar după eforturi îndelungate dintre Biroul Migrație și Azil și Inspectoratul General al Poliției de Frontieră.

Ombudsmanul atrage atenția autorităților Inspectoratul General al Poliției de Frontieră și Biroului Migrație și Azil că neclaritățile și/sau ambiguitățile legislative nu trebuie să aducă atingere valorilor fundamentale și drepturilor omului și urmează a fi remediate.

VI. SITUAȚIA PERSOANELOR INTERNATE ÎN SPITALELE DE PSIHIATRIE

În Moldova funcționează trei instituții psihiatrice: Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău cu 740 paturi (*SCP Chișinău*); Spitalul de psihiatrie Orhei cu 145 paturi (*SP Orhei*) și Spitalul de psihiatrie Bălți cu 530 paturi (*SP Bălți*). Acestea realizează asistența medicală

³⁷⁴ <https://cda.md/ro/2022/02/22/respectarea-drepturilor-solicitantilor-de-azil-beneficiarilor-de-protectie-internationala-solicitantilor-statutului-de-apatrid-apatrizilor-recunoscuti-si-strainilor-aflati-in-dificultate/>

completă de specialitate, curativă și de recuperare a pacienților cu maladii mentale sau de comportament.

Reamintim că în februarie 2020 *Comitetul European pentru prevenirea torturii* a realizat vizite de monitorizare la instituțiile psihiatrice din țară. Așadar, în raportul său, cu referire la **tratamentul persoanelor în instituții psihiatrice, psiho-neurologice și alte instituții rezidențiale**, Comitetul a rămas profund îngrijorat referitor la comunicările precum că persoanele cu tulburări mintale și dizabilități psiho-sociale și intelectuale sunt plasate în spitale de psihiatrie și instituții rezidențiale psiho-neurologice în condiții de hrană și igienă neadecvate; condiții deosebit de inadecvate fiind raportate în instituțiile din Bălți și Cocieri; mulți rezidenți ai acestor instituții au fost privați de capacitatea juridică; pacienții au fost ținuti în medii închise în case de plasament psiho-neurologic, inclusiv în scop disciplinar; rezidenții școlilor-internat, în calitate de pedeapsă au fost trimiși în instituții psihiatrice, conform spuselor în cazul lui Igor Sandler, unele persoane private de libertate sunt supuse exploatarei sexuale de către personalul de supraveghere și în instituțiile psiho-neurologice rata mortalității este înaltă³⁷⁵.

În acest sens, CPT-ul a subliniat că **Statul parte trebuie: să asigure urgent accesul mecanismelor independente de monitorizare în spitalele de psihiatrie și instituțiile psiho-neurologice; să asigure un mecanism independent de soluționare a plângerilor pentru pacienții din toate spitalele de psihiatrie și instituțiile rezidențiale psiho-neurologice, precum și pentru familiile acestora; să asigure că toate pretinsele cazuri de abuz și violență, inclusiv cele comise sau trecute cu vederea de către personalul administrativ și medical angajat în aceste instituții, sunt investigate prompt, imparțial și eficient, că presupușii vinovați sunt trași la răspundere și că victimelor li se asigură căile de atac adecvate; să asigure că nimeni nu este plasat involuntar în astfel de instituții pentru motive nemedicale, inclusiv asigurând dreptul pacienților de a fi ascultați personal de către judecătorul care dispune internarea, că judecătorii solicită opinia unui psihiatru și că deciziile respective pot fi atacate; să examineze toate cazurile persoanelor care au fost internate în mod forțat în spitale pentru motive nemedicale și să le asigure posibilitatea de a fi eliberați și, după caz, de a beneficia de căile de atac adecvate; să întreprindă măsuri urgente pentru a îmbunătăți condițiile materiale, inclusiv de alimentație și igienă, în toate spitalele psihiatrice și instituțiile rezidențiale psiho-neurologice.**

La fel, experți autohtoni în *Studiul „Moldova incluzivă”*, la capitolul „Sănătate”, au insistat asupra eliminării practicilor antiumane din cadrul regulativ de funcționare a

³⁷⁵ Articolele 2, 11-14 și 16 <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-moldo-6>

Spitalelor Psihiatrice prin: (i) Reglementarea practicilor privind aplicarea măsurilor de imobilizare în Spitalele de Psihiatrie prin racordarea acestora la standardele CPT revizuite în 2017 - standarde privind mijloacele de imobilizare în instituțiile psihiatrice pentru adulți. Autorii constată aplicarea măsurilor de imobilizare fizică sau chimică contrar voinței pacienților, chiar în cazurile când legal persoanele sunt instituționalizate voluntar și fără a fi schimbat statutul în plasament „fără consimțământ”. Abuzurile și tratamentul inuman în aceste situații urmează a fi înlăturat și prevenit prin transpunerea standardului internațional. (ii) Reglementarea situațiilor de retragere verbală a consimțământului de plasare/tratare în Spitalele de Psihiatrie. Cadrul legal național nu reglementează expres situațiile de retragere verbală a consimțământului pentru tratament și plasare în instituțiile psihiatrice. Circumstanțe ce impun marginalizarea persoanelor cu dizabilități sau analfabete. (iii) Elaborarea și aprobarea Protocolului clinic de diagnostic și terapie în demențe, care să prevadă criteriile pentru diagnosticul diferitor tipuri de demență și tratamentul acestora³⁷⁶.

În 2021 Oficiul Avocatului Poporului a realizat o vizită de monitorizare la Spitalul de Psihiatrie Orhei. Echipa de vizită a constatat anumite practici pozitive, precum reacreditarea cu indicatorul „brio”; internarea involuntară (contrară voinței persoanei) a pacientului(lor) nu este practică; personalul medical a susținut că nu aplică tratamentul medical forțat al pacientului(lor); personalul medical a susținut că nu recurge la imobilizarea manuală a pacientului(lor), terapia prin șocuri electrice, substituind procesul de control prin comunicarea terapeutică și păstrarea unor relații amicale cu pacientul; SP Orhei nu oferă servicii de tratament al bolilor contagioase și ftiziopneumologie; pacienții au posibilitatea să folosească telefoanele mobile proprii; pacienții au acces la cutiile poștale și adresele de contact ale autorităților publice abilitate, Avocatul Poporului, organele de drept și linia fierbinte; grație susținerii materiale gratuite din partea unor donatori (fundații de caritate, ONG-uri) a fost parțial înlocuit imobilierul în unele saloane; a fost inițiat procesul de reparație integrală a acoperișului clădirii (realizată expertiza tehnică și proiectul de reconstrucție); serviciile instituției sunt finanțate totalmente din fondurile CNAM pentru „caz tratat”, fiind exclusă cerința conform căreia alocațiile financiare sunt repartizate pe număr de zile aflate la tratament; există o cooperare satisfăcătoare cu administrațiile publice locale și centrele comunitare și Spitalul de Psihiatrie Orhei nu a înregistrat cazuri de infecție SARS-CoV-2 în rândul pacienților în 2021. În același timp, au fost atestate nereguli, precum: majoritatea personalului medical este ocupat de persoane în etate sau cu vârstă apropiată de pensionare; din 142 angajați, doar 8 angajați sunt medici de profil, ceea ce este insuficient pentru serviciile instituției; Spitalul de Psihiatrie Orhei are nevoie de suplinirea posturilor vacante de

³⁷⁶ https://progen.md/wp-content/uploads/2021/08/Moldova-Incluziva_FINAL.pdf

medic psihiatru; angajarea psihologului/ lor, precum și a specialiștilor în ergoterapie; din cauza lipsei specialiștilor în ergoterapie, ocuparea timpului liber al pacienților, activitățile respective nu au loc ca atare sau sunt organizate ocazional; lipsa gardului de protecție în jurul spitalului, afectează siguranța clădirii, dar și procesul de organizare a plimbării pacienților în curtea acestuia. O parte din pacienți, sunt nevoiți să stea la balconul comun pentru a beneficia de aer curat și nu pot ieși în afara clădirii, decât după eliberarea din instituție (pe o perioadă de 21-28 zile); bugetul alocat pentru Spitalul de Psihiatrie Orhei este constrâns la capacitatea strictă de achiziționare a serviciilor stringente, fără de a se oferi și posibilitatea demarării unor proiecte de reconstrucție, de reamenajare a instituției; Spitalul de Psihiatrie Orhei nu este dotat cu aranjamente predestinate persoanelor cu dizabilități fizice; în Spitalul de Psihiatrie Orhei sunt necesare reparații (inclusiv capitale) ale saloanelor de locuit, grupurilor sanitare, asigurarea cu inventar sigur și specific dizabilității pacientului³⁷⁷. În adresa Spitalului de Psihiatrie Orhei au fost formulate 13 recomandări ale Avocatului Poporului, ce urmează a fi realizate.

A. *Dinamica pacienților internați în instituțiile psihiatrice, durata spitalizării*

În 2021 în Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău au fost internați 5712 pacienți (în 2020: 4937), dintre care 2689 femei și 3023 bărbați. La fel, au fost tratați 263 minori, dintre care 160 băieți și 103 fete. În Spitalul de Psihiatrie Bălți au fost internați 5408 pacienți (în 2020: 5218), dintre care 3397 bărbați, 2011 femei și 273 minori (99 fete și 174 băieți). La Spitalul de Psihiatrie Orhei au fost internați 1682 pacienți (în 2020: 1652), dintre care 1039 bărbați, 640 femei și 3 minori. Numărul persoanelor internate este în creștere, comparativ cu 2020.

Durata medie de spitalizare a pacienților (inclusiv cu tratamentul prin constrângere) la Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău a fost de 36 zile (*în scădere cu 1 zi comparativ cu situația din 2020*), la SP Bălți - de 24,68 zile (*în scădere cu 1,2 zile comparativ cu situația din 2020*) și la Spitalul de Psihiatrie Orhei - de 21-28 zile.

B. *Decese în instituțiile psihiatrice*

În 2021 la SCP Chișinău au decedat **72 pacienți**, dintre care 38 pacienți din cauza SARS-COV-2. La SP Orhei au decedat **4 pacienți**, iar la SP Bălți au fost înregistrate **65 decese**, dintre care 15 pacienți au decedat urmare a maladiei cauzate de SARS-COV-2. Nu au fost înregistrate acte suicidale în instituțiile psihiatrice.

În general, printre cauzele deceselor se evidențiază: *insuficiență cardio-vasculară; edem cerebral; evoluția bolii ischemice a inimii; insuficiență cardio-pulmonară; insuficiență*

³⁷⁷ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/08/Raport_vizit%C4%83_SP_Orhei_FINAL-28.07.21.pdf

renală, polinefrită bilaterală; complicații survenite din cauza infectării SARS-CoV-2. Oficiul Avocatului Poporului nu a primit alegeri cu privire la decese dubioase. În pofida acestorui fapt, **Avocatul Poporului este îngrijorat de rata deceselor în instituțiile de profil psihiatric, evidențiind ca alarmantă survenirea morții persoanelor în cursul desfășurării unor tratamente psihiatrice, fie din cauza calității serviciilor medicale sau modului în care evoluția bolilor de ordin comun este monitorizată.**

C. *Aplicarea mijloacelor de contenționare față de pacienți*

Apreciem pozitiv aprobarea Procedurilor operaționale de imobilizare a pacientului psihiatric. Acestea stabilesc mecanismul de intervenție privind contenționarea pacienților, în scopul etapizării corecte a intervenției medicale la un pacient căruia îi este imposibil de aplicat tratamentul usual din cauza agitației psihomotorii și comportamentului auto/hetero-agresiv pentru a evita riscul de autovătămare sau vătămarea/ accidentarea personalului medical în cadrul secțiilor curative ale instituțiilor psihiatrice. Respectiv, aplicarea mijloacelor de contenționare, în sfârșit, are o justificare normativă. Legea 218/2012 exclude instituțiile psihiatrice din rândul subiecților sferei de aplicare a forței fizice, mijloacelor speciale și armei de foc³⁷⁸.

În 2021 au fost înregistrate 171 cazuri de aplicare a mijloacelor de contenționare la Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău și 54 la Spitalul de Psihiatrie Bălți. Spitalul de Psihiatrie Orhei nu a recurs la aplicarea instrumentelor de imobilizare a pacienților. Respectiv, măsuri suplimentare de stăpânire au fost aplicate în 225 de cazuri sau cu 69 cazuri mai multe, comparativ cu situația din 2020. Spre exemplu, în SCP Chișinău, a fost aplicată: *imobilizarea chimică (administrarea preparatelor medicale); imobilizare prin legare „cu curele late din piele cu căptușeală moale, prevăzute cu sistem de fixare pentru pat și cu manșete ajustabile*. Personalul medical a recurs la măsuri de imobilizare, în cazurile de *tendință de atac asupra personalului medical; distrugeri de bunuri; tentative de automutilare; lansarea unor idei delirante, alăturate unei conduite imprevizibile; revoltă în privința calității serviciilor medicale prestate*. Informațiile remise în adresa OAP, arată că perioada de imobilizare a inclus de la 10 min la 1 oră și că a fost aplicată, fără consecințe asupra integrității pacienților, în lipsa pacienților martori și doar după ce dialogul a eșuat.

RECOMANDARE REPETATĂ: Avocatul Poporului amintește că recurgerea la instrumentele de imobilizare urmează a fi condiționată de parcurgerea testului necesității și al oportunității. Măsurile de imobilizare nu pot fi aplicate cu titlu de sancțiune, în prezența altor pacienți sau în vederea orânduirii treburilor spitalicești.

³⁷⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110364&lang=ro

Aplicarea măsurilor de constrângere nu poate depăși termenul necesar și urmează a fi realizată în strictă conformitate cu principiul umanismului, respectării demnității umane, sub controlul permanent al personalului medical, pentru a preveni un pericol nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur. Legiuitorul urmează să decidă asupra includerii instituțiilor psihiatrice în lista subiecților responsabili de aplicarea forței fizice și a mijloacelor speciale asupra persoanelor care se află la o formă de tratament medical.

D. Pacienți cu leziuni, abuzuri în instituție

Fenomenul incidentelor autovătămătoare, a violenței între pacienți, a abuzului față de pacienți, dar și a atacului pacienților asupra personalului medical nu sunt realități detașate de instituțiile de profil psihiatric.

Pe parcursul anului 2021, în Spitalul Clinic de Psihiatrie Chișinău au fost înregistrate 84 de cazuri de vătămare accidentală, având drept cauză: *instabilitatea psihomotorie; accidentul în dormitorul instituției; alunecări în blocul sanitar; efectuarea unor exerciții fizice; suportarea unor crize convulsive; accidente în holul instituției; cădere a pacientului de la etajul al II-lea al instituției*. Alăturat, Spitalul de Psihiatrie Bălți raportează 14 cazuri de vătămare accidentală și Spitalul de Psihiatrie Orhei nu raportează nici un caz.

Urmare a examinării sintezelor operative, **Avocatul Poporului atestă că fenomenul accidentelor vătămătoare este alimentat de lipsa aranjamentelor necesare îngrijirii persoanelor cu necesități speciale; de lipsa cadrelor cu pregătire profesională adecvată capabile a face față numărului de persoane care necesită asistență suplimentară și control permanent; pasivitatea manifestată în partea ce ține de renovarea și modernizarea blocurilor locative ale instituției psihiatrice, etc.**

În segmentul agresiunilor dintre pacienți se raportează **51 de cazuri**, cu precădere, întâmplare în Spitalul Clinic de Psihiatrie, urmat de Spitalul de Psihiatrie Bălți, cel din urmă, înregistrând **22 de cazuri**. În toate cazurile, incidentele au fost stopate în termen util de către personalul medical. La fel, au fost acordate îngrijiri medicale părților solicitante și sesizate organele de drept. OAP nu deține informații cu privire la măsurile întreprinse de organele de drept. În context, Avocatul Poporului se arată îngrijorat de existența disensiunilor dintre pacienți, considerând că formarea unui climat amical și sigur în instituțiile psihiatrice îi revine personalului medical, care prin instrumentele de monitorizare și de inițiere a alertei timpurii, ar putea preveni izbucnirea relațiilor conflictualiste.

RECOMANDARE: Avocatul Poporului recomandă desfășurarea unor controale calitative a relațiilor dintre pacienți; abordarea suplimentară a pacienților predispuși a

dezvolta conduite agresive; plasarea per dormitoare a pacienților, ținându-se cont de amicițiile încheiate dintre aceștia și compatibilitatea de viziuni; dezvoltarea unor programe de antrenare a pacienților în activități educative, de umplere utilă a timpului.

Într-o măsură sugestivă în privința stărilor de fapt în mediul spitalelor psihiatrice se arată și indicatorul: 40 de cazuri de atac asupra personalului medical și alte 3 cazuri de abuz asupra pacienților. **Avocatul Poporului atestă cu îngrijorare o asemenea realitate, asociind atacul asupra personalului profesionist cu o formă de protest asupra serviciilor prestate, conduitei și a abordărilor relaționate cu pacienții, or, orice formă de agresiune este propulsată de existența unor factori ostili, defensivi.**

RECOMANDARE: Avocatul Poporului consideră că este necesară revitalizarea abordării adoptate în referința beneficiarilor serviciilor medicale psihiatrice, centralizându-se, pe individualitatea și demnitatea acestora. Avocatul Poporului promovează politicile sancționatorii pe măsura dovedirii vinovăției autorului abuzului, astfel încât să se facă posibilă descurajarea, per viitor, a admitterii a unor asemenea incidente.

La fel, în perioada de referință, au fost înregistrate 342 cazuri de leziuni la pacienți la SCP Chișinău, dintre care 258 depistate la internare și 84 cazuri obținute în interiorul instituției. Iar, la SP Bălți au avut loc 33 cazuri de internare a pacienților cu leziuni (31 raportate poliției și 2 procuraturii) și alte 14 cazuri de leziuni obținute în incinta instituției. În toate cazurile menționate, instituțiile psihiatrice au informat organele poliției și procuraturii teritoriale.

VII. SITUAȚIA PERSOANELOR DIN CENTRELE DE PLASAMENT TEMPORAR A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI

În Republica Moldova funcționează șase *Centre de plasament temporar a persoanelor cu dizabilități (în continuare CPTPD)* pentru adulți și alte 3 pentru copii. Centrele de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități prestează servicii de plasament temporar pentru adulți și minori, aflate în gestionarea și coordonarea Agenției Naționale de Asistență Socială. Centrele de plasament temporar pentru persoane cu dizabilități sunt instituții sociale de interes public, prestatoare de servicii sociale de specializare înaltă, cu plasament temporar sau de lungă durată, care-și focalizează preocupările asupra: asistenței medicale și psihologice; îngrijirii paliative și consilierii psiho-sociale; suportului de reintegrare în mediul

social. În instituțiile rezidențiale beneficiază de servicii sociale cu specializare cca 2064 rezidenți³⁷⁹.

La 05 august 2021 Oficiul Avocatului Poporului a realizat o vizită de monitorizare la Centrul de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități Bădiceni. Echipa de vizită a identificat vulnerabilități și provocări care pot îngreuna procesul de reabilitare a beneficiarilor serviciului, precum: *condiții degradante ale blocurilor locative, alăturate unei infrastructuri a clădirii improprie acomodării unor persoane care necesită îngrijiri și control permanent; scările de acces între etaje sunt profund erodate, alimentând astfel fenomenul vătămarilor accidentale. La fel, lipsește un sistem de tip ascensor pentru deplasarea persoanelor care suferă din urma unor dizabilități fizice; condiții de disfuncționalitate a blocurilor sanitare, care pe lângă faptul că întâmpină dificultăți în procesul de control al fluxului de apă, nu sunt acomodate cu aranjamente predestinate persoanelor care suferă din urma unor dizabilități fizice; prezența fenomenului suprapopulării saloanelor beneficiarilor, menținerea dormitoarelor mari, direct atentatoare la dreptul la intimitate; mobilier profund uzat și redus la prezența paturilor și-a unor noptiere deteriorate; lenjerie de pat profund întrebuițată; lipsa sistemului de iluminare artificială; lipsa sistemului de aerisire a încăperilor; privarea posibilității individualizării obiectelor personale; depozitarea bunurilor beneficiarilor într-o manieră haotică, pasibilă de pierderea acestora; absența unor obiecte de divertisment a beneficiarilor cum ar fi: dispozitive TV, calculatoare; predarea meselor alimentare în saloanele beneficiarilor într-o manieră îndepărtată de normele sanitaro-igienice; deficiența forței nutritive în mesele alimentare predate, prezența unui meniu lipsit de varietate; lipsa cadrelor cu pregătire profesională capabile a face față numărului de beneficiari îngrijiți de serviciile Centrului, precum și calitatea slabă a pregătirii acestora*³⁸⁰.

A. Decese dubioase în instituțiile rezidențiale

În cursul monitorizărilor demarate de Oficiul Avocatului Poporului a fost remarcată relația de cauzalitate dintre tratamentul administrat rezidenților și decesul acestora. Astfel, prin Raportul special „Deces dubios la Centrul de plasament temporar pentru persoane cu dizabilități (adulte) com. Cocieri” din 17 iulie 2021 au fost atestate un șir de probleme sistemice³⁸¹: -

Extras din Raportul special: La 17 iulie 2021, în jurul orei 13.00 min., a fost atestată în lipsă de conștiință, la locul de dormit, rezidenta E.P. a.n.1984, în Secția III B, salonul 15.

³⁷⁹ CPPVPD Chișinău, CPPVPD Cocieri, CPTPD Bălți, CPTPD Bădiceni, CPTPD Brânzei, CPTPD Cocieri, CPTCD Orhei, CPTCD Hâncești și CPTCSP Soroca (www.anas.md);

³⁸⁰ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/08/Raport_CPT_Badiceni_FINAL_05.08.21-1.pdf

³⁸¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Raport-special-Centrul-de-plasament-Cocieri-din-14.09.2021.pdf>

Începând cu 14.07.2021, E.P., a suportat frecvente crize epileptice, a fost supusă unui tratament permanent, aceasta refuza administrarea pastilelor, mai mult, respingea mesele alimentare, plasându-și sub risc, astfel, starea de sănătate. Centrul de Plasament Cocieri exclude versiunea unei morți violente, date fiind: lipsa de vătămări corporale pe corpul defunctei. E.P., a fost plasată în Centrul de Plasament Cocieri în 2017 cu diagnosticul: tulburare organică a personalității pe fundalul epilepsiei. Crize polimorfe. Sindrom psihopatiiform. **Urmare a examinării fișelor medicale, Avocatul Poporului constată o prestare deficitară a serviciilor medicale defunctei. Rezultatele concluziei medico-legale arată că rezidenta ar fi decedat din cauza „pneumoniei”, iar Centrul de Plasament Cocieri a susținut, în explicații, că rezidenta suferea doar de „epilepsie”, fără a menționa boala pneupulmonare. Acest fapt, denotă că Centrul de Plasament Cocieri nu a realizat anterior o examinare amplă a maladiilor reale de care suferea rezidenta, ci, din neglijență, a mizat pe crizele epileptice, care de fapt, nu au constituit cauza morții. Aparent, prestația serviciului medical s-a consumat doar prin oferirea unor prescripții de fațadă, văzute a fi, inclusiv, nerespectate de către rezidentă.**

Extras din concluziile unei investigații: În martie 2021, rezidenta Centrul de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități Cocieri pe nume M.N, a.n.1960 a decedat subit la spitalul raional Criuleni, fiind adusă în stare gravă (cu urme de violență). Aceasta era plasată din 2010, fiind cu dizabilități mentale, dar și fizice (nevăzătoare). Suferea de mai multe boli, inclusiv cronice. Deși, nevăzătoare, angajații Centrului de Plasament o calificau ca agresivă și ostilă. Anterior, Oficiul Avocatului Poporului a primit informații cu privire la acte de violență din partea altor rezidenți asupra N.M. Toate au fost comunicate poliției. La examinarea materialelor, Oficiul Avocatului Poporului constată că tratamentul rezidentei era focusat pe maladiile psihice, decât pe cele somatice, iar medicamentele administrate probabil îi erau contrare. Mai mult, nu a existat o anchetă, care să explice cauzele reale a decesului N.M și să explice circumstanțele leziunilor grave, corelate cu maladiile de care suferea.

Observațiile Ombudsmanului arată că în Centrele de plasament temporar, bolile de ordin comun nu sunt tratate de medicul specializat prin metode specifice adecvate tratamentului acestor boli. Mai mult, aceste boli nu sunt supuse nici măcar instrumentului de monitorizare, fapt care permite izbucnirea unor tratamente degradante, din cauza ignorării de către corpul medical a suferinței rezidenților. Odată ce, rezidenții suferă de un șir de maladii cronice și somatice, instituțiile rezidențiale ar trebui să ofere o mai mare atenție privitor la tratamentul acestora. Or, neacordarea tratamentului necesar admite supunerea la suferințe, respectiv acte de rele tratamente. În același timp, instituțiile rezidențiale urmează să realizeze anchete interne cu privire la circumstanțele reale și veridice ale tuturor deceselor din instituții.

RECOMANDARE: În context, Avocatul Poporului sugerează revizuirea metodelor de aplicare ale tratamentului prin abordării individuale, anticiparea riscurilor, evaluarea constantă a relației de cauzalitate dintre reacțiile adverse ale unui preparat și evoluția unei boli; inițierea tratamentelor individualizate – fiecare pastilă administrată urmează a se racorda la caracteristicile persoanei: vârstă, greutate corporală, istoric de boli; coroborarea pastilei administrate cu alt ansamblu de preparate oferite (*pentru a evita instalarea supradozajul de preparate medicale*); revizuirea periodică a planului de tratament; informarea pacientului cu privire la progresele înregistrate; obținerea consimțământului pacientului la faza administrării preparatelor medicale; implementarea conceptului de siguranța medicamentelor – urmărind, în acest context, efectele și aversiunile preparatelor medicale; supravegherea bolilor de ordin comun, astfel încât, afecțiunea de ordin psihic să nu eclipseze problemele care, într-o ipostază mai gravă, pot măcina sănătatea persoanei.

B. Abuzuri față de rezidenți

În perioada de monitorizare, au fost raportate 2 cazuri de abuz față de rezidenți la Centrele de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități Bădiceni și Bălți. Deși Avocatul Poporului conștientizează că o asemenea raportare ar putea fi îndepărtată de imaginea reală a stărilor de fapt – indiferent de numericul notelor informative și de frecvența incidentelor, faptul, prin sine, trezește alarme puternice în privința modului în care este respectată demnitatea și individualitatea rezidenților.

Avocatul Poporului condamnă orice formă de agresiune în referința rezidenților, indiferent de justificările adoptate pentru evitarea inițierii răspunderii pentru conduita abătută. Vulnerabilitatea persoanelor amplasate în Centrele de plasament temporar, caracteristicile individuale de adaptare a acestora în mediul social sunt elemente care trebuie să trezească empatie, intenție de asistare, sprijin și înțelegere. Sancționarea fizică a acestora pentru anumite conduite non-conformiste, agresiunea verbală urmează a fi excluse din instrumentarul practic pe care-l deține personalul centrelor.

C. Agresiuni dintre rezidenți

Fenomenul agresiunilor dintre rezidenți este o altă componentă monitorizată de Oficiul Avocatului Poporului. În mod subsidiar, sunt verificate acțiunile întreprinse de administrațiile Centrelor de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități post incident. Astfel, în 2021 au fost raportate 34 cazuri de agresiune gravă dintre rezidenți. În toate cazurile, rezidenților le-a

fost acordată asistență medicală și sesizate organele de drept. Centrele de plasament temporar al persoanelor cu dizabilități poartă discuții cu părțile implicate și încearcă să depună eforturi în vederea prevenirii agresiunii. Majoritatea conflictelor sunt ca urmare a abuzului de alcool (în instituție sau în afara acesteia). O secvență importantă este că rezidenții conștientizează, planifică și realizează cu bună-știință intențiile de atac, inclusiv că nu vor fi sancționați. Unele atacuri sunt repetitive, inclusiv față de aceleași victime.

Avocatul Poporului este îngrijorat de existența fenomenului agresiunii dintre rezidenți. De altfel, în sintezele operative expediate, gravitatea leziunilor suportate de rezidenți este una alarmantă. Unii rezidenți sunt repetitivi în spețele deduse analizei fapt care demonstrează o recidivare în conduită abătută. Mai mult, existența unor asemenea incidente este sugestivă în partea ce ține de modul supravegherii rezidenților de către corpul medical; maniera în care se formează deprinderi de viață, prosoziale și proresponsabile, dat fiind obiectivul de incluziune socială al Centrelor de plasament temporar; capacitatea de gestionare a rezidenților problematici; familiarizarea rezidenților cu conținutul Regulamentelor interne ale Centrelor, dar și cu sancțiunile contravenționale și penale. Avocatul Poporului este convins că implicarea rezidenților în activități ocupaționale, educative, de divertisment i-ar putea sustrage de la intenția săvârșirii unor acțiuni anti-sociale.

CAPITOLUL IV.

ACTIVITATEA DE PROMOVARE A DREPTURILOR OMULUI

Activitatea de promovare a drepturilor omului, realizată de Oficiul Avocatului Poporului în anul 2021 a inclus tradițional mai multe evenimente: Decada Drepturilor Omului, Decada Drepturilor Copilului, campanii, întâlniri ale Ombudsmanului cu elevi, studenți, pedagogi, asistenți sociali, funcționari publici, etc., participări la discuții pe marginea unor subiecte legate de drepturile omului, lansarea unor astfel de discuții.

Cu ocazia Zilei internaționale în sprijinul victimelor torturii și marcată pe 26 iunie a fost desfășurată **Campania #EuNUAplic1661EuRespectDemnitateaUmană**. A treia ediție a Campaniei a fost lansată tradițional de Oficiul Avocatului Poporului și desfășurată în parteneriat cu Inspectoratul General de Poliție, Administrația Națională a Penitenciarelor, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale și Agenția Națională de Asistență Socială, Inspectoratul General de Carabinieri. Scopul campaniei a fost promovarea toleranței zero față de actele de tortură de către persoanele din grupul profesional de risc și atragerea atenției societății asupra problemei torturii, relex tratamentelor, a tratamentelor inumane și degradante.

În contextul alegerilor parlamentare din Republica Moldova și în baza experienței campaniilor electorale anterioare, care au demonstrat că în perioada electorală se intensifică considerabil discursul de ură, mesajele homofobe, rasiste, xenofobe și sexiste, Oficiul Avocatului Poporului a lansat în iulie **Campania #ElectoralăFărăUră!#ElectoralăFărăDiscursDeUră!**.

Campania a fost orientată spre informarea publicului despre discursul de ură și sensibilizarea forțelor politice participante la procesul electoral de a nu utiliza și a nu accepta discursul de ură.

În decembrie 2021 a fost lansată **Campania de monitorizare civică a activității carabinierilor cu titlul „#ObservCarabinierul”**, care se va desfășura până în martie 2022. Campania are drept scop promovarea transparenței, eficienței și profesionalismului carabinierilor în acțiune, din perspectiva populației, cu accent pe observarea comportamentului acestora față de persoana reținută. Campania de monitorizare civică este realizată în cadrul proiectului „Carabinierii pentru Drepturile Omului”, finanțat de Fundația Soros Moldova.

Numărul activităților de promovare (91) realizate în 2021 rămâne totuși unul modest în comparație cu anii precedenți. Acest lucru este cauzat de restricțiile impuse de pandemie în ceea ce privește întrunirile și participările fizice la evenimente. Majoritatea activităților de promovare, cele de informare și de instruire au fost desfășurate on-line.

STUDIUL PRIVIND PERCEPȚIA RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI (EDIȚIA 2021)

Studiul privind percepția respectării drepturilor omului³⁸² este al treilea realizat la comanda Oficiului Avocatului Poporului în ultimii șase ani (studii similare au fost efectuate în 2016³⁸³ și 2018³⁸⁴) și prezintă opinia populației privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova. Cercetarea a fost axată în special pe examinarea nivelului de cunoaștere a drepturilor omului, percepțiilor și experiențelor populației ce țin de respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Datele sunt completate cu aspecte calitative din cadrul discuțiilor de grup cu categorii vulnerabile din perspectiva respectării drepturilor omului în Republica Moldova și opiniile experților care activează în domeniu. Studiul a fost realizat pe un eșantion de 1006 persoane cu vârstă de 18 ani și mai mult, perioada de culegere a datelor fiind 24.12.2020 – 25.01.2021.

Dreptul la sănătate, la educație și la protecție socială sunt considerate ca fiind printre principalele trei cele mai actuale și importante drepturi, care necesită o atenție sporită din partea societății în Republica Moldova. În același timp, ***dreptul la sănătate și la protecție socială, în opinia respondenților, sunt printre trei cel mai puțin respectate, de rând cu dreptul la un proces echitabil.***

Mai mult de jumătate dintre respondenți consideră că **în cea mai mare măsură sunt respectate drepturile copiilor și a femeilor**, aceste opinii înregistrând și o creștere în raport cu datele studiilor precedente. **Cel mai puțin sunt respectate drepturile consumatorilor de droguri și substanțe psiho-active, a minorităților sexuale (LGBT), drepturile deținuților și ex-deținuților.** Experții intervievați au accentuat vulnerabilitatea locuitorilor din regiunea transnistreană privind respectarea drepturilor omului.

Corupția poate afecta în mare măsură respectarea drepturilor omului în Republica Moldova, cu această afirmație este de acord o pondere de circa 60% persoane.

Dreptul copiilor la educație în școlile din Moldova este afectat considerabil de posibilitățile financiare ale părinților, aproape jumătate dintre respondenți și-au exprimat acordul cu această afirmație, doar câte unul din patru consideră că statul asigură tuturor accesul la educație și condiții egale iar absolvirea școlii oferă oportunități egale pentru elevi în continuarea studiilor. În contextul Covid-19 și a școlii on-line s-a evidențiat privarea de

³⁸² http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/DO_raport_raport_OAP-2.pdf

³⁸³ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/ro-raport_do_final_pentru_tipar_1.pdf

³⁸⁴ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/Perceptii-DO_Romana-1.pdf

dreptul la educației a copiilor din familiile vulnerabile care nu aveau acces la tehnologii și/sau internet.

Doar 1/3 dintre respondenți consideră că *statul asigură tuturor acces egal la serviciile medicale de calitate*, aproape 2/3 susțin opinia precum ca *statutul economic al persoanei afectează dreptul la servicii de ocrotire a sănătății*, iar doar 1/5 au menționat acordul cu faptul că *polița de asigurare medicală permite deținătorului acesteia un nivel adecvat la servicii medicale*. Experții intervievați au accentuat faptul că problema nu este în accesul la serviciile medicale, dar în asigurarea calității serviciilor medicale, cu discrepanțe enorme între rural și urban.

Puțin peste jumătate dintre respondenți consideră că dreptul la un mediu sănătos este respectat în localitățile unde locuiesc, iar cele mai grave probleme sunt *lipsa sau calitatea rea a sistemelor de canalizare*, urmată de problema privind *resortarea deșeurilor, calitatea apei, lipsa gunoiștilor autorizate/ gestionarea deșeurilor*.

Dreptul populației la protecția socială, evaluat prin mărimea medie a veniturilor monetare, rămâne a fi încă *în mică/ foarte mică măsură* asigurat în Republica Moldova, opinie susținută de peste jumătate de respondenți ai studiului curent. Totodată s-a înregistrat o îmbunătățire a situației cu referire la toate categoriile de venituri, ponderea răspunsurilor *în mică/ foarte mică măsură* s-a diminuat semnificativ în raport cu 2018 și cu 2016. Și cu referire la *protejarea și realizarea drepturilor persoanelor social-vulnerabile de către autoritățile de stat*, se constată o dinamică pozitivă a opiniei populației, ponderea respondenților care considera că acestea sunt puțin protejate de stat s-a diminuat în raport cu studiile precedente.

Gradul de încredere privind asigurarea dreptului la un proces echitabil pentru diferite grupuri ale populației rămâne a fi destul de redus, răspunsurile privind asigurarea *în foarte mare/mare măsură* variază între 28-48% în studiul curent. Totodată se observă o creștere continuă a gradului de încredere în sistemul judecătoresc în raport cu studiile anterioare.

Apocă 2/3 respondenți consideră că dreptul la viață, integritate fizică și psihică este asigurat *în deplină măsură/ într-o oarecare măsură*, din toate trei aspecte evaluate: *Împotriva infracțiunilor ce vă pot afecta viața, Împotriva tratamentelor inumane și degradante, Împotriva torturii*.

Încălcarea dreptului de a nu fi supus torturii și tratamentelor inumane și degradante al unor categorii de persoane persistă în Republica Moldova, iar *foarte des/ destul de des* în opinia a 45% respondenți este încălcat acest drept în cazul deținuților, mai puțin, cu 27% afirmați aceasta se referă la tinerii aflați în serviciul militar și la copii reținuți sau aflați în detenție.

40% dintre respondenți sunt de părere că dreptul la informație, libertatea opiniei și dreptul la libera exprimare a jurnalistului sunt respectate, cu unele tendințe spre creștere a

opinieii pozitive în raport cu datele studiilor anterioare. Totodată se atestă percepțiile de risc în urma liberei exprimări, fiind și în creștere în studiul curent. Circa 72% respondenți consideră că acest risc persistă în *deplină măsură* (68% în 2018 și 63% în 2016). Mai riscantă este exprimarea opiniei în raport cu *conducerea statului, politicienii, oamenii bogați, corupția*, mai puțin riscant – cu referire la *religie, încălcări ale mediului și ale drepturilor omului*.

Situația pandemică a contribuit la înrăutățirea respectării anumitor drepturi, în special dreptul la sănătate și educație, dar și dreptul la libera circulație, la întruniri etc.

În opinia majorității de 2/3 respondenți în Moldova femeile și bărbații au drepturi egale, iar fiecare al cincilea respondent consideră că situația bărbaților este oarecum mai bună decât situația femeilor. Egalitatea de șanse între bărbați și femei de asemenea este susținută în ponderi mai pronunțate de bărbați, persoanele tinere și cele mai înstărite.

Majoritatea respondenților, 8 din 10, consideră că îmbunătățirea situației în domeniul respectării drepturilor omului depinde în mare măsură de Parlament, Guvern, ministere și departamentele acestora, dar și de primării, de Președintele Republicii Moldova. În raport cu studiile precedente a crescut ponderea respondenților care consideră că îmbunătățirea situației în domeniul respectării drepturilor omului depinde de instituțiile statului, totodată fiind observată o tendință spre diminuare a responsabilității fiecărui cetățean în parte.

Cel mai frecvent este considerat că drepturile omului sunt încălcate de Guvern, Parlament, judecătorii, mai puțin de biserică, cultele religioase. Peste jumătate dintre respondenți consideră că drepturile omului se încalcă în egală măsură atât de persoane particulare cât și de reprezentanții diferitor instituții.

În opinia respondenților, cea mai mare atenție privind respectarea drepturilor omului trebuie acordată *copiilor, persoanelor în etate, femeilor, persoanelor cu dizabilități, victimelor violenței în familie, victimelor traficului de ființe umane*.

Mass-25media este instituția care în opinia respondenților cel mai mult asigură respectarea drepturilor omului (40,2% afirmații), ceea ce semnifică că aceasta asigură sau contribuie cel mai bine la respectarea drepturilor omului în Moldova, urmată de președintele țării (38,3%). Cele mai joase aprecieri au fost înregistrate pentru ONG cu doar 25% atare răspunsuri, de Parlament și judecătorii cu câte circa 32% aprecieri.

S-a înregistrat o reducere a activismului civic al populației, măsurat prin diminuarea ponderii respondenților care au declarat că se simt liber de a participa sau realiza o acțiune fizică sau de protest. Studiul mai denotă că nivelul de informare al populației privind drepturile omului se menține relativ redus, cu o ușoară creștere în raport cu anii precedenți, această fiind din contul mediului urban. Cel mai puțin informate rămân a fi grupurile vulnerabile, precum persoanele sărace, cu studii joase, vârstnicii, locuitorii de la sate. Accesul

la informație despre drepturile omului și posibilitățile de informare este în creștere, la aceasta a contribuit esențial dezvoltarea tehnologiilor informaționale. Pe lângă mass-media, internetul a devenit a doua sursă de informare în acest domeniu. Birocratismul funcționarilor publici este una din piedicile majore privind accesul la informația cu privire la drepturile omului.

STUDIUL PRIVIND REFLECTAREA INSTITUTULUI JURIDIC AL AVOCATULUI POPORULUI ÎN CONȚINUTUL UNITĂȚILOR DE CURS STUDIATE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

Oficiul Avocatului Poporului, având în atribuții promovarea culturii drepturilor omului, contribuirea la formularea programelor de educație și de cercetare în domeniul drepturilor omului și participarea la punerea acestora în practică în școli, universități și cercuri profesionale, a inițiat în anul 2019 un studiu despre starea de lucruri privind instruirea privind funcțiile și atribuțiile Avocatului Poporului la facultățile de drept din țară și, după posibilități, și la alte facultăți la care se predă protecția juridică a drepturilor omului. Necesitatea Studiului a apărut urmare a mai multor constatări privind gradul redus de cunoaștere de către profesioniști a rolului și atribuțiilor Avocatului Poporului ceea ce afectează capacitatea lor de a interveni prompt și eficient pentru asigurarea realizării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Scopul elaborării Studiului a fost evaluarea situației existente și formularea unor propuneri pentru îmbunătățirea stării de lucruri.

În anul 2021, *Studiul privind reflectarea institutului juridic al Avocatului Poporului în conținutul unităților de curs studiate în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova* a fost prezentat în cadrul unui eveniment în format on-line cu participarea reprezentanților Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, precum și a cadrelor didactice de la 10 instituții de învățământ superior din țară.

Studiul elaborat de Oficiul Avocatului Poporului constată că în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova studierea institutului juridic al Avocatului Poporului comportă un caracter general. Studenții de la facultățile de drept și de la alte facultăți care pregătesc specialiști pentru domenii apropiate sistemului de drept nu obțin în volumul deplin cunoștințele necesare privind misiunea și specificul activității Oficiului Avocatului Poporului ca și Instituție Națională pentru Drepturile Omului (INDO), pentru ca ulterior să-și poată exercita în mod eficient atribuțiile profesionale. Curriculum-ul universitar, indiferent de profil și domeniu, nu conține un număr suficient de ore destinate instruirii studenților cu privire la instituția națională de protecție a drepturilor omului. În pofida numărului limitat de ore și cunoștințelor superficiale ale studenților despre rolul și atribuțiile Avocatului Poporului, se atestă tendința reducerii orelor de instruire sau înlocuirea orelor obligatorii la acest subiect cu

cele opționale. Nu există repere metodologice uniformizate cu privire la predarea obiectului de studiu INDO nici pentru fișa disciplinei, nici pentru programul de studii.

Urmare a constatărilor prezentate, au fost înaintate câteva **recomandări**: elaborarea unui suport metodologic pentru studierea rolului și atribuțiilor Instituției Naționale pentru Drepturile Omului de care ar putea să se conducă profesorii din cadrul instituțiilor de învățământ superior, precum și elaborarea unui ghid metodologic pentru cadrele didactice care predau disciplinele conexe cu tematica drepturilor și libertăților fundamentale ale omului cu repere privind Instituția Avocatului Poporului; promovarea tematicilor privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului în cadrul sesiunilor de instruire continuă a cadrelor didactice din mediul universitar; promovarea cercetărilor academice

RAPOARTE TEMATICE ȘI RAPOARTE SPECIALE

În 2021, Oficiul Avocatului Poporului a elaborat și a lansat **25 rapoarte tematice și 6 rapoarte speciale, publicate pe siteul instituției la rubrica Rapoarte**. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și Direcția drepturile copilului au elaborat **12 studii și rapoarte tematice**: Raportul tematic *Respectarea dreptului copilului la sănătate în instituțiile de învățământ*³⁸⁵, Raportul tematic *Evaluarea Curriculumului național la disciplinele care contribuie la pregătirea copilului către viața adultă, dezvoltarea personală, Drepturile Copilului și Ombudsmanul Copilului; educația sexuală*, Raportul special: *Respectarea drepturilor copilului în perioada pandemică Covid-19*³⁸⁶, Raportul tematic *Monitorizarea respectării drepturilor copiilor din focarele de tuberculoză instituționalizate*, Raportul tematic *Evaluarea gradului de funcționare a serviciilor de asistență psihologică acordate copiilor supuși abuzului*, Raportul tematic *Monitorizarea respectării drepturilor copilului aflați în instituțiile de detenție*³⁸⁷, Raportul tematic *Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului privind respectarea dreptului la educație al deținuților minori din instituțiile penitenciare*³⁸⁸, Raportul tematic *Utilizarea imaginii copiilor în campaniile electorale*³⁸⁹, Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului înaintate în Raportul *Evaluarea situației copiilor plasați în casele-internat pentru copii cu deficiențe mintale Orhei și Hâncești în procesul de dezinstituționalizare*³⁹⁰, Evaluarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru

³⁸⁵ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/RAPORT_SANITATIE_RED-2021.pdf

³⁸⁶ http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/08/RAPORT_PANDEMIE_COPII.pdf

³⁸⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/Raport-dr-penitenciare-red.-1-3-1.pdf>

³⁸⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/09/RAPORT-REC-EDUCATIE-3-2.pdf>

³⁸⁹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/05/RaportELECT2021-.pdf>

³⁹⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/11/Raport-Orhei-H%C3%AEnce%C8%99ti-final-.pdf>

drepturile copilului în Raportul tematic *Incluziunea socială a copiilor cu tulburări din spectru autist în Republica Moldova*³⁹¹, Raport tematic *Evaluarea impactului măsurilor luate în legătură cu pandemia generată de virusul COVID-19 privind drepturile copilului* elaborat în colaborare cu ENOC-UNICEF și Raportul tematic *Educația drepturilor copilului în sistemul național de învățământ*.

Direcția Prevenirea Torturii Raportul a elaborat și publicat pe site 13 rapoarte tematiche, printre care Raportul „Trei ani de monitorizare comună la frontieră. Oficiul Avocatului Poporului – Centrul de drept al Avocaților”; rapoartele tematice trimestriale despre siguranța în sistemul penitenciar, în sistemul psihiatric și rezidențial, despre siguranța la reținerea persoanelor de organele poliției și **șase rapoarte speciale**.

ACTIVITATEA DE PROMOVARE A DREPTURILOR COPIILOR

În anul 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu a participat la un șir de evenimente, conferințe și reuniuni. O atenție sporită a fost atrasă colaborării eficiente dintre Ombudsmanul Copilului și Comisiile parlamentare, care pe parcursul anului 2021 au organizat mai multe ședințe comune și discuții publice pe marginea fenomenului de bullying în școlile din Republica Moldova, organizate de Comisia parlamentară cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media și UNICEF Moldova.

La ședința comună a Comisiei parlamentare cultură, educație, cercetare, tineret, sport și a Comisiei mass-media, și protecție socială, sănătate și familie a fost discutat subiectul „*Incluziunea educațională și socială a copiilor și tinerilor cu Tulburări din Spectrul Autist (TSA)*”, în baza concluziilor din *Raportul tematic* al Avocatului Poporului pentru drepturile Copilului din 2016 „*Incluziunea socială a copiilor cu tulburări din spectru autist în Republica Moldova*”, precum și la ședința Grupului de lucru privind incluziunea educațională și socială a copiilor și tinerilor cu Tulburări din Spectrul Autist (TSA).

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu a prezentat în cadrul ședinței Comisiei parlamentare drepturile omului și relații interetnice, constatările privind situația copiilor aflați în detenție, reflectate în **Rapoartele tematice: „Respectarea dreptului la învățătură a deținuților minori din instituțiile penitenciare”, „Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în detenție în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei”, „Respectarea drepturilor copiilor cu vârsta 0-3 ani, care se află împreună cu mamele lor ce-și execută pedeapsa în instituțiile penitenciare din Moldova”, „Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile**

³⁹¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/11/Raport-privind-implementarea-recomand%C4%83rilor-autism.pdf>

copilului privind respectarea drepturilor copiilor aflați în instituțiile de detenție” și „Monitorizarea implementării recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului privind respectarea dreptului la educație al deținuților minori din instituțiile penitenciare”, elaborate de Ombudsmanul Copilului pe parcursul mandatului.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu a participat la ședința organizată de Comisia parlamentară cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media pentru discutarea **propunerii Ombudsmanului privind crearea unei instituții de educație preșcolară și a unui centru pentru activități extrașcolare în cadrul Liceului Teoretic „Alexandru cel Bun”, prin reorganizarea Școlii de tip internat pentru copii rămași fără ocrotire părintească din Bender.**

Ombudsmanul Copilului a participat la audierile publice privind respectarea drepturilor copiilor în situație de stradă, organizate în cadrul Comisiei drepturile omului și relații interetnice, cu participarea reprezentanților autorităților responsabile și a societății civile, la ședința Comisiei parlamentare drepturile omului și relații interetnice, în cadrul căreia a fost discutat **Raportul tematic „Respectarea dreptului copilului la sănătate în instituțiile de învățământ”** elaborat de Ombudsman etc.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu a continuat în 2021 colaborarea cu administrația publică, în acest sens a organizat mai multe ședințe de lucru cu reprezentanții Direcției Generale pentru Protecția Drepturilor Copilului mun. Chișinău, a participat la Conferința cadrelor didactice din raionul Strășeni, organizată de Direcția Generală Educație și Cultură a Consiliului Raional Strășeni în colaborare cu Asociația Obștească „ATU”, la Forumul cadrelor didactice și celor de conducere cu genericul „Sistemul educațional municipal la 30 ani de la proclamarea independenței Republicii Moldova”, organizat de Direcția Generală Educație, Tineret și Sport a Consiliului municipal Chișinău sub egida Primăriei municipiului Chișinău, a participat la ședința Grupului Tehnic de lucru pentru elaborarea *Programului pentru Protecția Copilului pentru anii 2022-2026* și a *Planului de acțiuni* pentru implementarea acestuia, a participat la evenimentul organizat de Direcția Generală pentru Protecția Dreptului Copilului a Consiliului municipal Chișinău – *Forumul Municipal al Partenerilor în domeniul Protecției Copilului* etc.

La inițiativa Avocatului Poporului pentru drepturile copilului Maiei Bănărescu la Comrat, a fost organizată ***o masă rotundă cu tema „Dreptul copiilor la odihnă și dezvoltare în UTA Găgăuzia”*** la care au participat șefi ai Direcțiilor UTA Găgăuzia, specialiști în protecția drepturilor copilului și reprezentanți ai primăriilor și adjunctul Bașcanului.

Ombudsmanul Copilului Maia Bănărescu a avut întâlniri cu conducerea raionului Ialoveni și Strășeni, cu reprezentanții autorităților tutelare teritoriale și locale, în cadrul

acestor evenimente a fost discutat rolul esențial al ambelor entități în protecția și asigurarea realizării drepturilor copilului.

Avocatului Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu a participat la evenimente organizate de organizațiile neguvernamentale și în comun cu acestea, având o comunicare continuă, precum evenimentul consacrat Zilei Internaționale a Bolilor Rare, organizat de Asociația Obștească „Copiii Ploii”, discuția publică cu privire la accesul la educație de calitate și desfășurarea examenelor de absolvire 2021, organizată de Consiliul Național al Tineretului din Moldova, la lansarea filmului documentar „Educația după gratii” realizată în cadrul proiectului „Extinderea cursurilor de pregătire profesională pentru minorii din Goian”, implementat de către Fundația „Regina Pacis”, *masa rotundă cu genericul „Acceptarea dizabilității. Metode de combatere a discriminării”*, organizată de A.O. „SUNSHINE” în cadrul proiectului „Suntem diferiți, dar la fel” – Octombrie – Luna sensibilizării și conștientizării umane față de persoanele cu sindromul Down, evenimentul de totalizare a proiectului coordonat de Misiunea socială „Diaconia”, la discuția publică organizată de Centrul de Informare ONU, pe lângă Biblioteca Națională cu tematica „Accesul la informare și participarea tinerilor, ca o condiție prealabilă pentru reducerea inegalităților și promovarea drepturilor omului” ș.a.

De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu pe parcursul anului 2021 a participat la mai multe evenimente, inclusiv cele organizate de organizații internaționale, la ședința Comitetului național pentru combaterea traficului de ființe umane, la atelierul de consultare a foii de parcurs PNUD – OIM în domeniul migrației și dezvoltării durabile în Moldova, **la cea dea 25-a Conferință și Adunarea generală anuală a Rețelei Europene a Ombudsmanilor Copilului (ENOC)** cu genericul „Covid-19, învățăm pentru viitor” a abordat în cadrul Conferinței subiectul asigurării drepturilor copiilor în situație de stradă și a copiilor din detenție, a participat la Odesa, Ucraina, la reuniunea de lucru cu reprezentanții autorităților ucrainene în domeniul protecției dreptului copilului, privind elaborarea proiectului Acordului bilateral între Guvernele Republicii Moldova și Ucrainei cu privire la repatrierea copiilor în țara lor de origine.

În noiembrie 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a lansat **Decada Drepturilor Copilului în perioada 10-20 noiembrie 2021**, în contextul zilei de 20 noiembrie, data adoptării Convenției ONU pentru drepturile copilului de către Adunarea Generală ONU, care la nivel mondial este marcată drept *Ziua drepturilor copilului*. În acest context, Ombudsmanul Copilului a recomandat ca în instituțiile de educație de toate nivelurile, dar și altor entități, instituții publice, mass-media, organizații neguvernamentale să organizeze și desfășoare activități de promovare a drepturilor copilului.

Pe parcursul anului 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu în comun cu Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) și Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) au desfășurat ateliere în cadrul Programului de dezvoltare a capacităților adulților referitor la participarea copilului în procesul decizional, la care au participat peste 150 de profesioniști care lucrează cu copiii. Urmare a Programului de dezvoltare a capacităților adulților referitor la participarea copilului în procesul decizional, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu în comun cu reprezentanții societății civile participanți la Program, Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) și Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) au elaborat proiectul Regulamentului Consiliului Consultativ al Copiilor pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul Copilului) din cadrul Oficiului Avocatului Poporului, care a fost consultat în cadrul a 3 ateliere online cu un grup de 60 copii selectați din diferite regiuni ale țării și adaptat conform propunerilor copiilor. Varianta finală a Regulamentului Consiliului Consultativ al Copiilor a fost prezentată la **Forumul Național al Copiilor** care este organizat anual de Ombudsmanul Copilului. La finalul procesului de consultare a opiniei copiilor referitor la Regulamentul

Consiliului Consultativ al Copiilor pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul Copilului) din cadrul Oficiului Avocatului Poporului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a avut o ședință de totalizare cu grupul de copii participanți la cele trei ateliere on-line.

PROTECȚIA APĂRĂTORILOR DREPTURILOR OMULUI

Oficiul Avocatului Poporului și-a continuat activitatea și pe segmentul apărătorilor drepturilor omului. În perioada 14-17 decembrie 2021, angajații Oficiului Avocatului Poporului au beneficiat de trainingul on-line organizat de către Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) și Rețeaua Europeană a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (ENNHRI) la tema *„Protecția apărătorilor drepturilor omului și co-crearea spațiului incluziv al societății civile în Europa: rolul Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului”*. În instruirilor, angajații OAP au aflat despre tendințele și evoluțiile apărătorilor drepturilor omului și spațiului civic, cadrul legislativ și politic al acestora, de asemenea participanții la instruire au simulat asupra unui studiu de caz în care au fost implicați pentru aplicarea cunoștințelor și experiențelor în domeniul apărătorilor drepturilor omului.

Oficiul Avocatului Poporului a elaborat Conceptul proiectului de Lege cu privire la apărării drepturilor omului și a lansat apel public de consultare a opiniei asupra conceptului în Republica Moldova. Necesitatea creării unor reglementări privind ADO reiese și din angajamentele asumate de Republica Moldova prin susținerea tuturor rezoluțiilor și declarațiilor comune cu privire la apărării drepturilor omului la Adunarea Generală a ONU și la Consiliul pentru Drepturile Omului. Conceptul avansat de Oficiul Avocatului Poporului are la bază un model de lege cu privire la recunoașterea și protecția apărătorilor drepturilor omului, elaborat de 27 de experți cu renume mondial, care au efectuat cercetări juridice comparative și au identificat atât bunele practici, cât și practici restrictive în recunoașterea și protecția apărătorilor. Proiectul de lege-model ia în calcul aproximativ 40 de jurisdicții naționale. De asemenea, au fost consultați peste 500 de apărători ai drepturilor omului din peste 110 state din lume.

Recunoașterea legală și protecția Apărătorilor Drepturilor Omului sunt cruciale pentru a se asigura că aceștia pot lucra într-un mod sigur, au un mediu de susținere și sunt liberi de atacuri, represalii și restricții nerezonabile. În contextul situației Apărătorilor Drepturilor Omului și având la bază standardele și recomandările organismelor internaționale, inclusiv recomandarea Raportorului special ONU, Michael Forst, Avocatul Poporului pledează pentru instituirea unor reglementări privind ADO în Republica Moldova.

ACTIVITĂȚILE DE INFORMARE ȘI CELE DE INSTRUIRE

Activitatea de instruire realizată de formatorii Oficiului Avocatului Poporului corespunde rigorilor înaintate față de activitatea de promovare a Instituției Naționale pentru Drepturile Omului, în conformitate cu Principiile de la Paris. Oficiul Avocatului Poporului dispune de metodologie și procedură, aprobate la nivel instituțional, prin care față de formatori, pregătirea acestora, față de curriculele și materialele cursurilor sunt înaintate anumite cerințe cu obiectivul de a corespunde nivelului în domeniul instruirii al unei INDO.

A continuat colaborarea pe domeniul instruirii cu instituțiile cu care Oficiul Avocatului Poporului a semnat anterior acorduri și a realizat parteneriate de instruire, care s-au dovedit a fi experiențe utile atât pentru cei instruiți, cât și pentru instituția Ombudsmanului.

Tradițional, a continuat activitatea de instruire a angajaților Administrației Naționale a Penitenciarelor, în special, în domeniul prevenirii torturii, în cadrul acestui parteneriat de mai mulți ani sunt instruiți atât noii angajați, cât și cei care anterior au beneficiat de cursul introductiv elaborat de formatorii OAP.

De asemenea au continuat activitățile de instruire cu carabinierii. Activitățile de instruire realizate cu efectivul Inspectoratului General de Carabinieri au acoperit două arii tematice: respectarea drepturilor omului în cadrul realizării misiunii de asigurare a ordinii publice, prevenirea torturii și aspecte de respectare a libertății de exprimare.

A fost inițiată o colaborare în domeniul promovării drepturilor omului prin instruire și informare cu Agenția Națională Asistență Socială, mai mulți angajați din diferite subdiviziuni ale ANAS au participat la instruirii cu următoarea tematică: Avocatul Poporului și atribuțiile lui, colaborarea Avocatului Poporului cu instituțiile statului, atribuțiile Avocatului Poporului pentru drepturile omului, abordarea bazată pe drepturile omului, avertizarea de integritate, apărarea avertizorilor de integritate.

În realizarea obiectivului de elaborare a programelor de instruire pentru cursurile predate, de acumularea materialelor metodice necesare Oficiul Avocatului Poporului a prevăzut și posibilitatea de a colabora cu experții din diverse domenii și a de a-i atrage în procesul de elaborare a programelor de instruire sau chiar a unor cursuri. Oficiul Avocatului Poporului a contat pe cunoștințele și pregătirea experților pe domeniul respectiv, dar a venit cu rigurile înaintate de procedurile interne. Astfel, obiectul colaborării în astfel de cazuri îl constituie un curs sau un program de instruire, cu materiale metodice și suport de curs pentru formatori, după caz, elaborate de un expert într-un anumit domeniu care corespunde metodologiei și procedurii aprobate în OAP. Iată un exemplu de realizare a obiectivului:

În 2021 Oficiul Avocatului Poporului a semnat un Acord de colaborare cu asociațiile obștești „Casmed” și „Homecare”. Parteneriatul a fost realizat în cadrul proiectului „Echitate în sănătate prin responsabilizare socială”, implementat de Crucea Roșie din Elveția cu suportul financiar al Agenției Elvețiene pentru Dezvoltare și Cooperare.

În rezultatul colaborării, angajații OAP au beneficiat de un curs de formare de formatori. Cursul a avut scopul de a fortifica capacitățile instituției ombudsmanului în realizarea obiectivului de instruire a profesioniștilor din sistemul de sănătate din Republica Moldova. Formatorii OAP au învățat cum să abordeze la instruirea profesioniștilor din domeniul medicinei subiecte privind drepturile pacientului în contextul respectării drepturilor omului, aspectele legale ale practicii medicale, pentru promovarea respectării unor standarde înalte în procesul de acordarea a asistenței medicale calitative și corecte, cu respectul drepturilor lucrătorului medical și ale pacientului, prin conștientizarea obligațiilor și responsabilităților existente.

În cadrul proiectului expertul Rodica Gramma, master în legislație și management în sănătate, conferențiar universitar, USMF „Nicolae Testemițanu”, a elaborat ***Curriculumul cursului de instruire a lucrătorilor medicali în domeniul drepturilor pacientului, Ghidul***

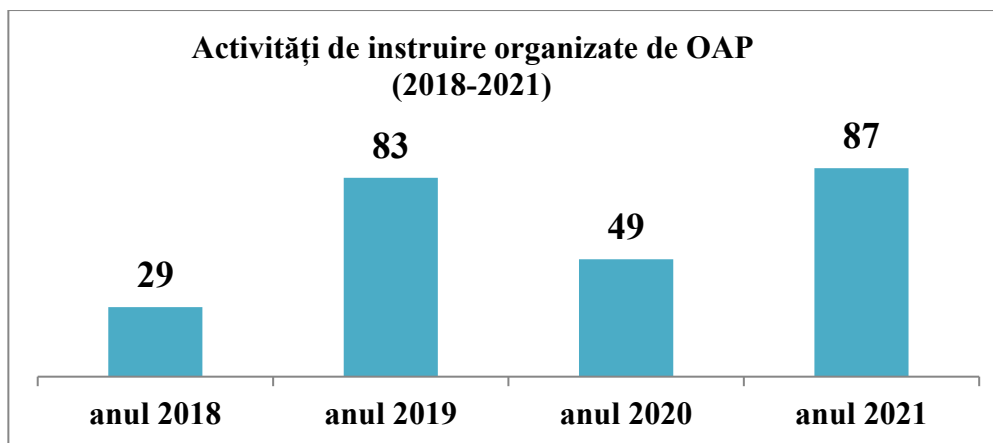
formatorului si suportul de curs. Programul de instruire a fost pilotat de către formatorii din cadrul Oficiului Avocatul ui Poporului, având ca grup-ținta asistentele medicale din cadrul Spitalului Clinic Municipal „Sfânta Treime” din Chișinău. Materiale elaborate urmează a fi aprobate, conform metodologiei și procedurii interne a OAP, și utilizate de către formatorii din instituția ombudsmanului în activitățile de instruire.

Pentru Oficiul Avocatului Poporului este importantă colaborarea cu societatea civilă. Pe segmentul activității de informare și instruire această colaborare constituie un beneficiu, deoarece experiența organizațiilor neguvernamentale și opiniile experților aduc în discuție idei noi, care contribuie la menținerea unui dialog necesar și util pentru ambele părți.

Pe parcursul anului 2021, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în comun cu Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) și Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) au desfășurat 22 de ateliere în cadrul **Programului de dezvoltare a capacităților adulților referitor la participarea copilului în procesul decizional**, la care au participat peste 150 de profesioniști care lucrează cu copiii. Scopul programului a fost crearea unui spațiu pentru adulții care lucrează cu și pentru copii pentru a învăța, a împărtăși și a se inspira împreună, identificând procese și metode realiste și legale, prin care se asigură că iau în considerare opinia copilului. Participanții la program au studiat în cadrul a două grupuri: primul format din angajați din domeniile educație, asistență socială, justiție, voluntari din ONG-uri locale și naționale și grupul al doilea format din reprezentanți ai societății civile.

Urmare a Programului de dezvoltare a capacităților adulților referitor la participarea copilului în procesul decizional, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, în comun cu reprezentanții societății civile participanți la program, Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) și Alianța ONG-urilor active în domeniul Protecției Sociale a Copilului și Familiei (APSCF) au elaborat proiectul **Regulamentului Consiliului Consultativ al Copiilor pe lângă Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (Ombudsmanul Copilului) din cadrul Oficiului Avocatului Poporului**, care a fost consultat în cadrul a trei ateliere on-line cu un participarea unui grup de copii selectați din diferite regiuni ale țării și adaptat conform propunerilor înaintate de copii. Varianta finală a **Regulamentului Consiliului Consultativ al Copiilor** a fost prezentată la **Forumul Național al Copiilor** care este organizat anual de Ombudsmanul Copilului.

Statistic, tabloul activităților de instruire desfășurate de OAP în anul 2021, în comparație cu anii precedenți, arată astfel:

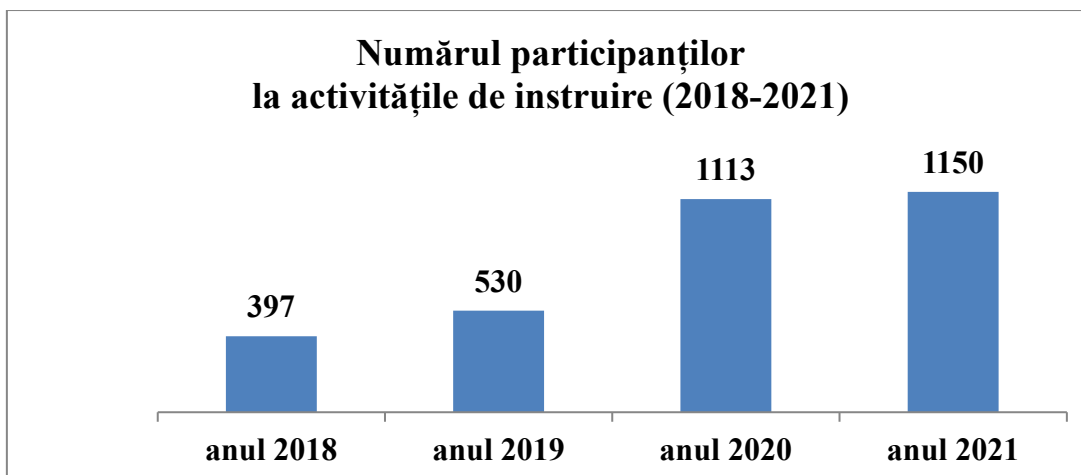

Cantitativ, numărul activităților de instruire a fost dublat în comparație cu anul precedent, dar nu a depășit indicele anului 2019. Ultimi doi ani, când activitatea, din cauza pandemiei, a fost desfășurată preponderent în regim on-line a demonstrat capacitatea formatorilor OAP de a se adapta la diferite circumstanțe obiective și de a face față riscurilor posibile. Numărul activităților de instruire a crescut grație faptului că OAP a reușit să asigure angajații cu acces la o platforma on-line funcțională care corespunde necesităților de instruire.

Aria tematică a activităților de instruire a fost lărgită, pe lângă cursurile și temele abordate în anii precedenți: atribuțiile Avocatului Poporului, atribuțiile Avocatului Poporului pentru drepturile copilului și conlucrarea acestuia cu autoritățile publice, respectarea drepturilor omului în cadrul exercitări atribuțiilor funcționale de menținere a ordinii publice, prevenirea torturii și relelor tratamente, avertizarea de integritate și rolul avertizorilor de integritate în combaterea corupției, abordarea bazată pe drepturile omului, drepturile copilului, combaterea discursului de ură, au fost abordate și teme noi – drepturile pacientului și libertatea de exprimare și internetul.

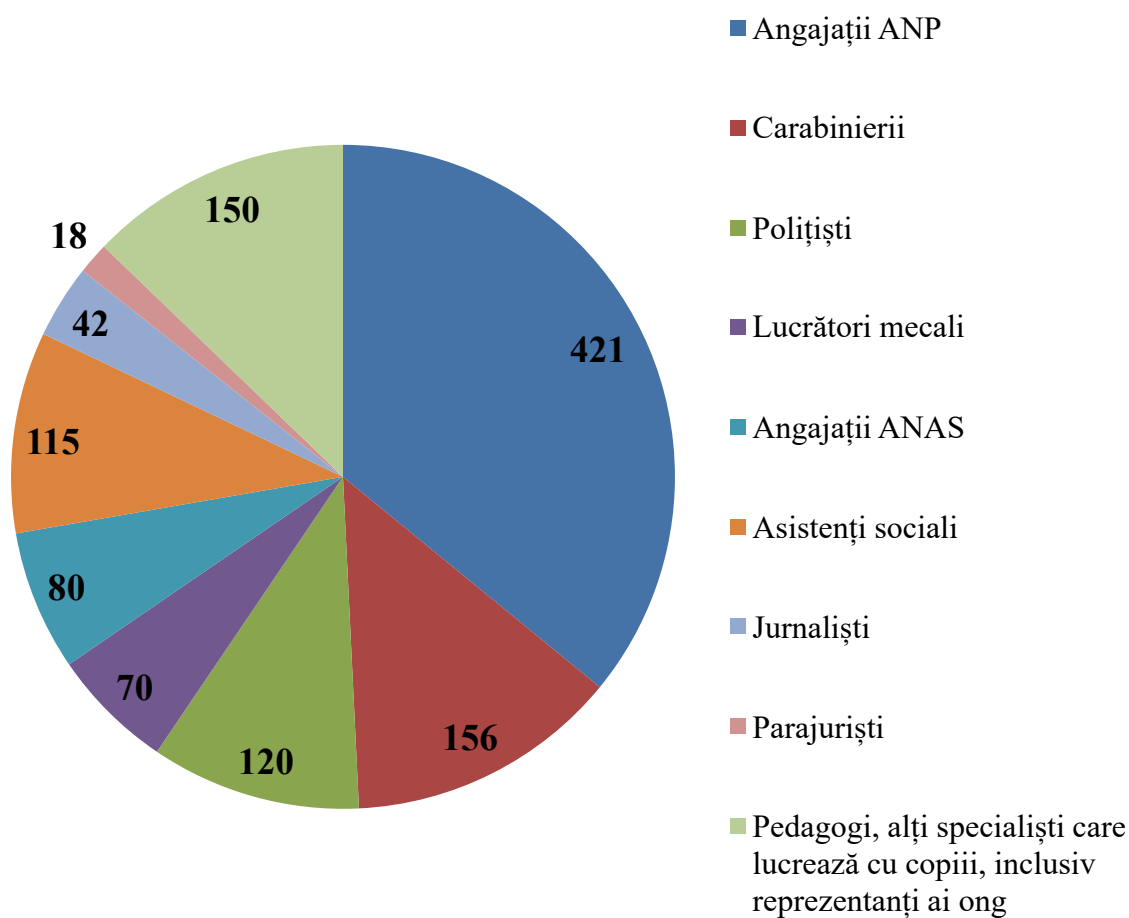
În 2021 a fost elaborat și pilotat reușit Cursul „Drepturile pacientului”, ceea ce constituie o premieră pentru OAP din perspectiva domeniului abordat. În Programul de dezvoltare strategică a OAP domeniul dreptului la sănătate a fost indicat drept o prioritate pentru activitatea instituției urmează a fi organizate alte activități de instruire în acest subiect, pentru a consolida rezultatele obținute.

Cele **87 activități de instruire**, organizate de Oficiul Avocatului Poporului în 2021 au întrunit **1150 de participanți**.

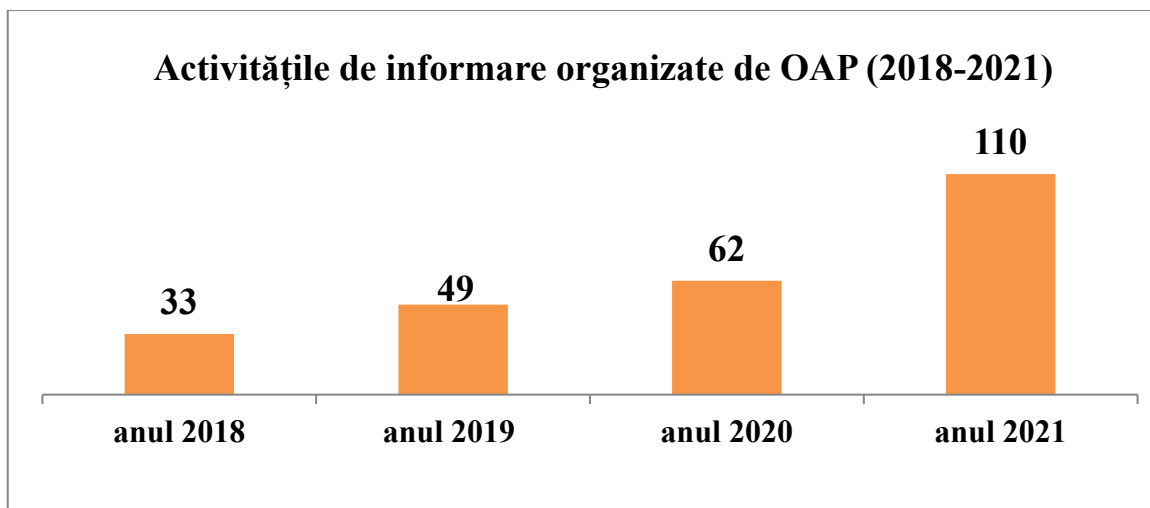

Participanții sunt profesioniști din diferite domenii: **421 angajați ai sistemului penitenciar**, printre care specialiști noi-angajați, care au beneficiat de cursul introductiv în domeniul prevenirii torturii și relelor tratamente, dar cei care au frecventat acest cur anterior, iar în 2021 au audiat continuarea cursului. **156 carabinieri** au fost inițiați în domeniul prevenirii torturii, dar și au participat la continuarea cursului „Respectarea libertății de exprimare în cadrul exercitării misiunii de menținere a ordinii publice”. **42 jurnaliști** din sudul și nordul țării au fost instruiți în domeniul prevenirii discursului de ură, aproximativ **80 angajați ai Agenției Naționale Asistență Socială** au participat la instruiți despre avertizorii de integritate, abordarea bazată pe drepturile omului, de asemenea **115 asistenți sociali** au fost instruiți în domeniul asigurării respectării drepturilor copilului. La instruiți au participat și parajuriști, polițiști, lucrători medicali, etc.

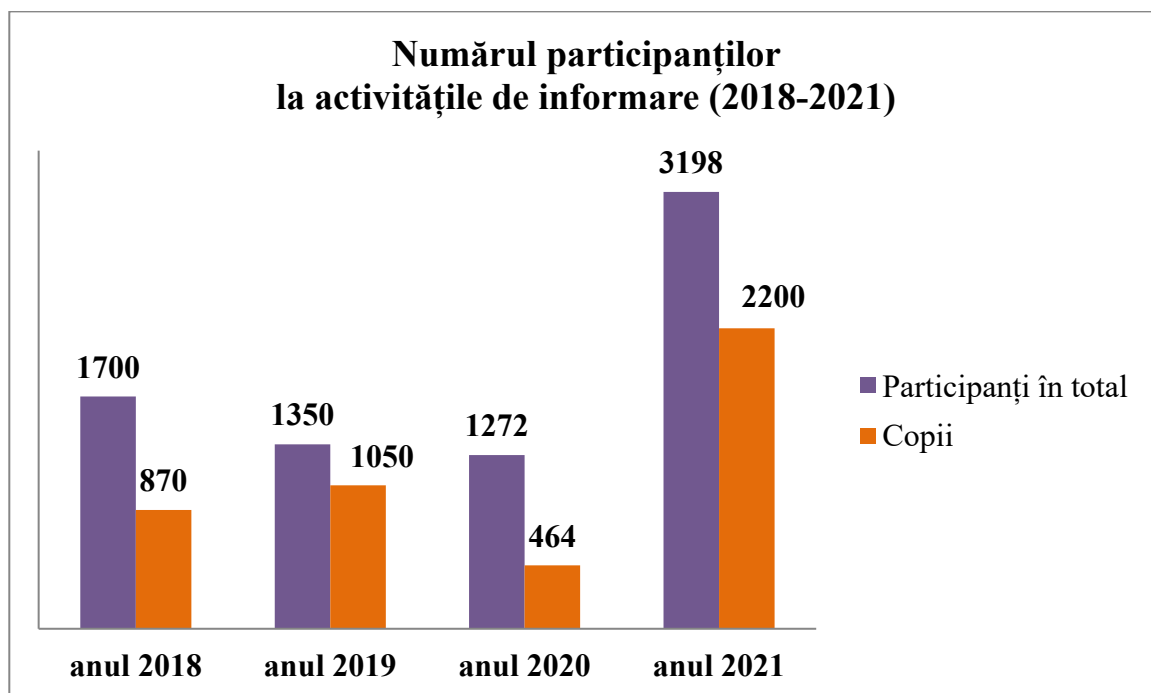
Participanții la activitățile de instruire (anul 2021)

Numărul activităților de informare s-a dublat față de indicele din anul precedent. Angajații Oficiului Avocatului Poporului au informat în cadrul a **110 activități de informare 3198 persoane, dintre care 2200 copii, 80 pedagogi, 588 funcționari publici** despre activitatea Ombudsmanilor, despre conlucrarea Avocaților Poporului cu autoritățile publice, despre avertizarea de integritate și rolul avertizorilor de integritate.

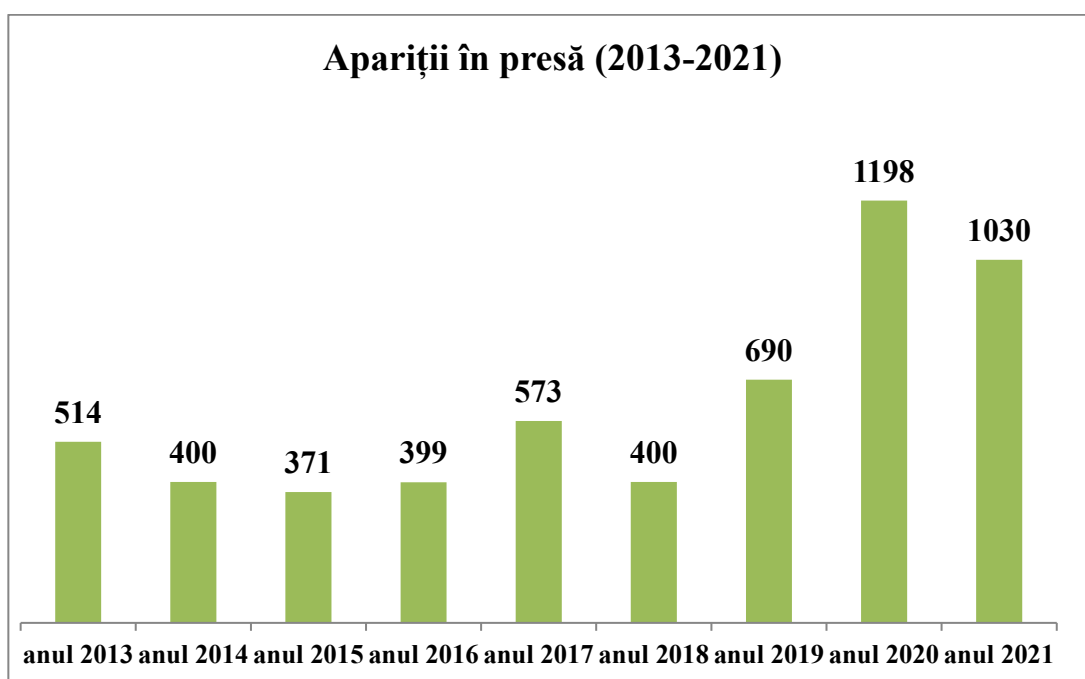

Un loc aparte în lista activităților de informare îl ocupă activitățile de informare organizate pentru copii. Comunicarea cu copiii, care pentru angajații OAP constituie un grup aparte din perspectiva atât abordărilor cât și a tematicii. Angajații OAP, în special Direcția drepturile Copilului, au menținut un dialog deschis cu copiii pe parcursul întregului an, iar când restricțiile pandemice au fost diminuate, au avut și o serie de activități cu prezență fizică. Copiii de diferite vârste au aflat în cadrul activităților de informare despre Ombudsmanul Copiilor, cu ce se ocupă acesta, cum își pot apăra copiii drepturile, cum pot preveni violența și cum trebuie să procedeze dacă au devenit victime ale violenței. Copiii au fost informați despre pericolele de pe internet și cum să se comporte în mediul on-line și să folosească internetul, evitând pericolele.

REFLECTAREA ACTIVITĂȚII OMBUDSMANILOR ÎN PRESĂ, PE SITEUL OAP ȘI PAGINA DE PE FACEBOOK

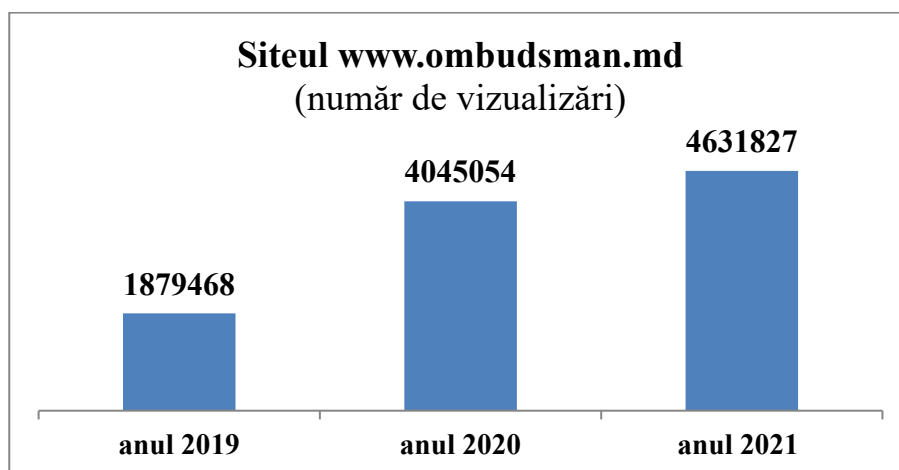
Pe parcursul anului intervențiile, reacțiile, propunerile și mesajele Avocaților Poporului au fost reflectate de principalele instituții media din țară în limbile română, rusă și engleză. Activitățile și toate materialele informative elaborate de Oficiul Avocatului Poporului au fost mediatizate. De asemenea, unele materiale și reacții ale Ombudsmanilor au fost mediatizate și în presa din statele vecine. În anul 2021 au fost înregistrate **1030 de apariții în presă cu subiecte legate de activitatea Avocatului Poporului și a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului**, cu 168 mai puține comparativ cu anul 2020, dar depășind cu mult numărul aparițiilor din anii 2019 (683) și 2018 (400). Din cele 1030 de apariții în presă 250 au avut conotație negativă, iar 780 au avut un caracter pozitiv.

Pagina oficială a instituției www.ombudsman.md a continuat să fie o cale de comunicare a Avocaților Poporului cu societatea, prin rubricile siteului au fost aduse la cunoștința publicului pozițiile ombudsmanului în diferite probleme actuale, au fost publicate declarațiile Avocatului Poporului, informații despre activitatea curentă a OAP, rapoartele și adresările Ombudsmanilor, precum și reacția autorităților vizate în recomandările Avocatului Poporului. A crescut constant numărul vizualizărilor siteului – 4631827 în anul 2021, precum și numărul vizitatorilor unici -329797. În anul 2021 pe site au fost publicate 1684 materiale, dintre care 725 comunicate și știri în română, rusă și engleză. Au fost semnificativ completate rubricile Rapoarte, Documente, Dialog cu autoritățile, Vizite de monitorizare, Acte de

reacționare. Au fost publicate 4 numere ale Buletinului Oficiului Avocatului Poporului și un număr al Buletinului Cererilor OAP.

În anul 2021 Oficiul Avocatului Poporului a început dezvoltarea unei noi rubrici pe site - podcast. Podcastul este o nouă modalitate de a comunica eficient cu toată lumea. Fișierele audio cu diverse teme oferă informație utilă care poate fi ascultată și descărcată. Platforma cu podcasturi poate fi o resursă pentru toți care vor să se informeze despre drepturile omului în format audio

Instituția a valorificat din plin resursele paginii oficiale de pe Facebook, aceasta fiind un important instrument de comunicare promptă cu publicul pe rețelele sociale. Deși nu a crescut ușor numărul urmăritorilor – **de la 4200 la 4800**, numărul vizualizărilor în anul 2021 a atins și s-a menținut la cote-record: **între 40000 și 20000 de vizualizări, în comparație cu rata de 5000 -9000 din anul precedent**, iar media anuală este **12000 de vizualizări**. Conform statisticilor, mai des pagina este vizitată de persoane cu vârstă între 25-45 de ani, 74% din vizitatori sunt femei, 26% - bărbați. Utilizatorii din Moldova (71%) deschid cel mai des pagina de pe Facebook, manifestă interes și utilizatori din alte țări: România (11%), Italia (3,4%), Marea Britanie (2,6%), Germania (2,5%).

COOPERAREA INTERNAȚIONALĂ A OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI ÎN ANUL 2021

Oficiul Avocatului Poporului cooperează cu Instituțiile Naționale pentru Protecția Drepturilor Omului din mai multe țări, cu organizații/rețele internaționale din domeniul drepturilor omului Alianța Globală pentru Instituțiile Naționale pentru Drepturile Omului (GANHRI), Rețeaua europeană a instituțiilor naționale pentru drepturile omului (ENNHRI), Institutul Internațional a Ombudsmanului (IOI), Asociația Ombudsmanilor și Mediatorilor Francofoni (AOMF), EOI, Rețeaua Europeană a Ombudsmanilor pentru Protecția Drepturilor

Copilului (ENOC) și alți parteneri externi (Consiliul Europei, Misiunea OSCE în Moldova, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului OSCE/ODIHR etc.). Cooperarea este orientată spre consolidarea capacităților echipei OAP privind apărarea drepturilor și libertăților omului și cetățenilor Republicii Moldova, precum și spre eficientizarea activității prin corespundere agendei internaționale a instituțiilor naționale pentru drepturile omului.

Pe parcursul anului 2021 activitatea a continuat să fie afectată de pandemia de coronavirus. Acțiunile și evenimentele din cadrul procesului de colaborare s-au desfășurat preponderent în regim on-line. Reprezentanții Oficiului Avocatul Poporului au participat la diverse activități în cadrul colaborării cu organizațiile internaționale:

- La **20 martie 2021** Comisia Europeană pentru democrație prin drept (Comisia de la Veneția) a organizat **cea de a 126-a Sesiune Plenară** on-line, în cadrul evenimentului Avocatul Poporului pentru Drepturile Copiilor Maia Bănărescu a avut o intervenție cu privire la Avocatul poporului pentru drepturile antreprenorilor. Ca rezultat al audierilor din 20 martie, Comisia de la Veneția a făcut publică opinia cu privire la impactul instituirii funcției de Avocat al Poporului pentru antreprenori asupra activității Oficiului Avocatului Poporului, care a expus tranșant argumente referitoare la inoportunitatea adoptării unei atare decizii.
- La **7 aprilie 2021** a avut loc webinarul on-line privind Rezoluția ONU „*Rolul instituțiilor Ombudsmanilor și Mediatorilor în promovarea și protejarea drepturilor omului, buna guvernare și statul de drept și standardele Consiliului Europei*”. În cadrul acestui eveniment, organizat de Consiliul Europei, în colaborare Instituția Mediatorilor Regatului Maroc și Comisia de la Veneția au fost discutate subiecte cu privire la conceptul Rezoluției Națiunilor Unite cu privire la rolul Ombudsmanului și Mediatorilor, Principiile de la Veneția privind protecția și promovarea instituției mediatorilor, strategia IOI pentru consolidarea rolului instituției de mediere în cadrul organismelor Națiunilor Unite, precum și standardele Consiliului Europei. Oficiul Avocatului Poporului a fost reprezentat de angajații Direcției Promovarea Drepturilor Omului și Comunicare.
- Pe **26-27 aprilie 2021** reprezentanții Oficiului Avocatului Poporului au participat la reuniunea de nivel înalt „*Recomandarea Consiliului Europei privind dezvoltarea și consolidarea Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (INDO) eficiente, pluraliste și independente*”. Această Recomandare a Consiliului Europei, reprezintă o etapă importantă pentru afirmarea în continuare a rolului decisiv al INDO în promovarea și protecția drepturilor omului în Europa, inclusiv printr-o cooperare eficientă cu Consiliul Europei. Evenimentul a fost cogăzduit de **Rețeaua europeană a instituțiilor**

naționale pentru drepturile omului (ENNHRI) și Președinția germană a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei.

- La **27 mai 2021** *Împuternicitul pentru Drepturile Omului a Radei Supreme a Ucrainei* a organizat un forum internațional on-line privind protejarea drepturilor romilor. La eveniment au participat reprezentanții OAP. În cadrul forumului s-a discutat despre dezvoltarea unor mecanisme eficiente de protejare a drepturilor romilor, dezvoltarea și implementarea politicilor de integrare a minorității rome în societate, combaterea atitudinilor și stereotipurilor xenofobe față de romi.
- Pe **20 iulie 2021** a avut loc conferința regională on-line „*Drepturile persoanelor în vârstă și rolul Ombudsmanului/INDO*”, eveniment organizat de Ombudsmanul din Georgia. Obiectivul Conferinței a fost sensibilizarea cu privire la drepturile persoanelor în vârstă din regiune, de a discuta provocările și rolul existent al Ombudsmanului/al INDO și de a împărtăși experiența Ombudsmanului regional/ a INDO în promovarea și protejarea drepturilor persoanelor în etate.
- La **29 septembrie 2021** a avut loc prima Adunare Generală a *Rețelei europene a instituțiilor naționale pentru drepturile omului (ENNHRI)*, care a reunit 41 de membri ai organizației, din care face parte și Oficiul Avocatului Poporului. În cadrul sesiunilor de lucru s-a discutat planul strategic al *Rețelei europene a instituțiilor naționale pentru drepturile omului* pentru anii 2022-2025, provocările cu care s-au confruntat la nivel național INDO, obiectivele Rețelei europene a instituțiilor naționale pentru drepturile omului de a oferi suport INDO pentru a deveni mai puternice în conformitate cu Principiile de la Paris, Rețeaua europeană a instituțiilor naționale pentru drepturile omului să devină o rețea puternică și de durată pentru INDO etc.
- În zilele de **14-15 octombrie 2021** s-a desfășurat conferința de aniversare a 30 de ani a Biroului pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) cu genericul „*Three decades and ready for the future - Democracy, Human rights and Security*” în cadrul căreia s-au marcat numeroase realizări ale ultimelor decenii ale ODIHR, provocările și oportunitățile actuale și s-a discutat rolul Oficiului în continuarea acțiunilor privind promovarea democrației și a drepturilor omului în viitor.
- Pe **03 decembrie 2021** reprezentantul OAP a participat la cea de-a doua (finală) Adunare Generală a ENNHRI a reunit peste 55 de participanți membri ai Rețelei europene a instituțiilor naționale pentru drepturile omului din întreaga Europă. Întâlnirea a avut ca rezultat adoptarea noului Plan Strategic al Rețelei europene a instituțiilor naționale pentru drepturile omului 2022-2025 și alegerea noilor candidaturi pentru pozițiile esențiale de

guvernare a ENNHRI și GANHRI. Totodată, această reuniune a oferit participanților o privire de ansamblu privind realizările ENNHRI în anul 2021.

- La **08 decembrie 2021** s-a desfășurat seminarul *„Promovarea participării cadrelor independente de monitorizare a Organizațiilor Persoanelor cu Dizabilități și Organizațiilor Societății civile în activitatea Comitetului ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în timpul pandemiei”*. Obiectivul evenimentului a fost acumularea de informații privind aspectele principale și diversele oportunități de colaborare cu Comitetul ONU pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, organul experților independenți care monitorizează punerea în aplicare a Convenției ONU privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, în perioada pandemiei Covid-10. De asemenea speakerii au prezentat experiențele și cele mai bune practici cu privire la comunicarea acestora cu Comitetul. Ca rezultat, seminarul a dus la facilitarea și promovarea ONG-urilor, mecanismelor independente de monitorizare, INDO-rilor de a avea o interacțiune efectivă și semnificativă cu Comitetul.
- În perioada **16-17 decembrie 2021** a avut loc Adunarea Generală Extraordinară GANHRI. În calitate de membru cu drept de vot, Oficiul Avocatului Poporului a participat la alegerile din cadrul GANHRI printr-o platformă de vot online pentru a alege Președintele și Secretarul și membrii Biroului GANHRI.

Întrevederile Avocaților Poporului cu partenerii externi:

- La **30 septembrie 2021** a avut loc întrevederea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu și a angajaților OAP cu Reprezentantul Oficiului Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați în Europa Centrală, Roland Schilling, care se afla într-o vizită de lucru în Republica Moldova. În cadrul întrunirii participanții au abordat subiecte privind monitorizarea respectării drepturilor solicitanților de azil, refugiaților, solicitanților statutului de apatrid și apatrizilor în Republica Moldova; misiunile de monitorizare a punctelor de trecere a frontierei și locurile de cazare a solicitanților de azil la frontieră precum și cooperarea UNHCR cu Oficiul Avocatului Poporului (OAP).
- La **04 octombrie 2021** Avocatul Poporului Natalia Moloșag, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului Maia Bănărescu s-au întâlnit cu directorul Oficiului Directoratului General de Programe al Consiliului Europei (ODGP), Verena Taylor, aflată în vizită la Chișinău. În cadrul întrevederii au fost trecute în revistă activitățile mai importante realizate de CoE în ultimii ani precum și discutate perspectivele colaborării Oficiului Avocatului Poporului (OAP) cu CoE în contextul realizării Planului de acțiuni Republica

Moldova – CoE pentru 2021-2024, promovarea și protecția drepturilor omului fiind o componentă de bază a acestuia.

- Pe **19 noiembrie 2021**, Natalia Moloșag, Avocatului Poporului, s-a întâlnit cu șeful misiunii OSCE în Moldova, Claus Neukirch. În cadrul întrevederii au fost trecute în revistă proiectele curente de cooperare dintre OSCE și Oficiul Avocatului Poporului (OAP) și discutate direcțiile de colaborare pe viitor. Astfel, a fost accentuat interesul comun pentru continuarea relațiilor de cooperare pe domeniul promovării drepturilor omului în regiunea transnistreană, a drepturilor minorităților naționale și combaterii discriminării și discursului de ură. Printre prioritățile de cooperare, cu implicarea ODIHR/OSCE, a fost numită monitorizarea procesului de reformă în domeniul justiției, a evoluțiilor în sfera libertății de exprimare și mass-media.

În anul 2021 au avut loc mai multe instruiți organizate de partenerii externi de dezvoltare la care au participat angajații Oficiului Avocatului Poporului:

- În perioada **11-13 octombrie 2021**, în cadrul Proiectului „*Consolidarea încrederii pe ambele maluri ale Nistrului prin consolidarea capacității locale și consolidarea protecției drepturilor omului*”, implementat de Misiunea OSCE în Moldova, angajații OAP au beneficiat de un curs de instruire în domeniul cercetării și monitorizării în baza surselor deschise.
- În perioada **13-24 octombrie 2021** s-a desfășurat cursul de formare on-line *Recomandarea politicii generale 15 a Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI) privind combaterea discursului instigator la ură*. Instruirea a fost organizată cu sprijinul comun financiar al Consiliului Europei și al cadrelor programatice de facilitate orizontală pentru Balcanii de Vest și Turcia și parteneriatul pentru o bună guvernare a Uniunii Europene (proiectul regional „Consolidarea accesului la justiție pentru victimele discriminării, discursurilor de ură și infracțiunilor de ură din Parteneriatul estic”).
- În perioada **14-17 decembrie 2021** a avut loc trainingul on-line organizat de Biroul OSCE pentru Instituțiile Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) și Rețeaua Europeană a Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului (ENNHRI). Tema instruirii a fost „*Protecția apărătorilor drepturilor omului și cocrearea spațiului incluziv al societății civile în Europa: rolul Instituțiilor Naționale pentru Drepturile Omului*”.

CAPITOLUL V

ACTIVITATEA OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI

CONTRIBUIREA LA PROCESUL DE PERFECTIONARE A LEGISLAȚIEI

Contribuția Avocatului Poporului la perfecționarea cadrului normativ național și alinierea la standardele internaționale se manifestă în prerogativa, stipulată în articolul 27 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsman) nr. 52/2014, de a prezenta subiecților cu drept de inițiativă legislativă propuneri și recomandări de perfecționare a legislației în vederea eliminării cauzelor și condițiilor ce creează premise pentru încălcarea drepturilor și libertăților omului și de a emite opinii asupra proiectelor de acte normative care vizează drepturile și libertățile omului. Articolul 26 din lege abilitează Avocatul Poporului cu dreptul de sesizare a Curții Constituționale în vederea controlului constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, al decretelor Președintelui Republicii Moldova, al hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și al tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

În exercitarea mandatului său, Avocații Poporului au înaintat **19 propuneri de perfecționare a legislației în vigoare** adresate atât Guvernului, cât și forului legislativ. Propunerile au vizat probleme legale din domeniul dreptului la protecție socială, drepturilor persoanelor cu dizabilități, dreptului la educație, respectarea vieții private și de familie, protecția datelor cu caracter personal, precum și respectarea drepturilor copilului etc. Din totalul propunerilor formulate în anul 2021, doar 5 au fost acceptate de autorități în totalitate, 5 – parțial, 2 au fost respinse, iar 7 se află în proces de examinare de către autoritatea destinatară.

Chiar și în cazurile în care propunerile Avocaților Poporului au fost susținute de către subiecții cu drept de inițiativă legislativă, procesul de modificare a prevederilor legale se tergiversează. În răspunsurile oferite Avocaților Poporului printre motive găsim precum necesitatea unei analize/studiu mai amplu. Spre exemplu, propunerea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului de a revizui prevederile Codului Familiei nr. 1316/2000, Legii privind procedura notarială nr. 246/2018, Legii privind actele de stare civilă nr. 100/2001 întru valorificarea aspectului de ascultare a opiniei copilului la desfacerea căsătoriei părinților la organul de stare civilă și notar.³⁹² În acest caz, Ministerul Justiției a menționat că există anumite posibilități de intervenție în cadrul normativ pentru sporirea clarității și accesibilității acestuia, însă acțiuni ferme de implementare a propunerii nu au fost prezentate³⁹³.

³⁹² <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/propCodului-Fam.pdf>

³⁹³ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/doc17.pdf>

Există și propuneri la care autoritățile au reacționat într-un mod pozitiv, asumându-și obligația de a le implementa. Printre acestea se regăsește propunerea Avocatului Poporului de a examina oportunitatea de inițiere a procedurii de completare a listei serviciilor medicale din pct. 19 al Programului Unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1387/2007, cu prevederi referitoare la acordarea serviciilor de protezare dentară pentru anumite categorii de persoane: persoanele cu dizabilități, inclusiv a celor aflate în instituții rezidențiale, persoanele vârstnice, etc.³⁹⁴ Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale de atunci a susținut că examinează posibilitățile, inclusiv financiare, de implementare, începând cu anul 2022, a unui Program special pentru acordare a serviciilor de protezare dentară pentru veterani, persoane deportate și represate politic, persoane cu dizabilități³⁹⁵.

Aceeași autoritate, cu referire la o altă problemă abordată de Avocatul Poporului, a afirmat că va înainta la Cadrul Bugetar pe Termen Mediu (CBTM) pentru perioada 2022-2024 ca măsură de politică nouă (la sectorul Protecția Socială) propunerea privind reexaminarea pensiilor de dizabilitate pentru pensionarii, care activează sau au activat după realizarea dreptului la pensie de dizabilitate.³⁹⁶ De asemenea asigurări au fost date de ministerul vizat că va elabora și înainta propuneri de ajustare a actelor legislative ce ar reglementa acordarea statutului de persoană asigurată persoanelor cu dizabilități specificate la art. 4. alin. (4) lit. i) din Legea nr. 1585/1998, indiferent de faptul dacă primesc sau nu pensia de dizabilitate din partea altui stat sau din Republica Moldova³⁹⁷.

Tot Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției sociale la propunerea Avocatului Poporului pentru drepturile copilului de a iniția evaluarea intermediară a Legii cu privire la minimul de existență nr. 152/2012 pentru aprecierea eficienței și eficacității asupra grupurilor vulnerabile și examinarea oportunității revizuirii în sensul completării prevederilor articolului 4 cu grupurile distincte, persoane cu dizabilități și copii cu dizabilități³⁹⁸, a oferit un răspuns destul de evaziv, fără a se referi la solicitarea nemijlocită abordată în propunerea de perfecționare a legislației. Acesta a susținut că, este în proces de definitivare proiectul hotărârii de guvern pentru aprobarea Conceptului SIA „Determinarea dizabilității și capacității de muncă” și Regulamentului cu privire la organizarea și funcționarea SIA „Determinarea dizabilității și capacității de muncă”. Scopul lui constă în formarea unei

³⁹⁴ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/Propunere.pdf>

³⁹⁵ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/Raspuns-protezare-pacienti-din-Centre-de-plasament.semnat-2-1.pdf>

³⁹⁶ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/05/12-7-26-din-22.04.2021-r%C4%83spunsul-MSMPS-nr.-16-2420-din-30.04.2021-06.05.2021-1.pdf>

³⁹⁷ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/06/Avocatul-poporului-pers-dizab-strain.semnat.pdf>

³⁹⁸ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/10/Propunere-minim-existenta-semnat.pdf>

resurse informaționale, ce va permite eficientizarea procedurilor de determinare a dizabilității și capacității de muncă, precum și asigurarea evidenței tuturor solicitărilor în domeniu și persoanelor care interacționează cu Consiliul Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă.³⁹⁹

În calitate de subiect cu drept de sesizare a Curții Constituționale, în anul 2021 Avocatul Poporului a prezentat 3 sesizări la Curtea Constituțională. Obiectul controlului constituționalității s-a referit la stabilirea diferențiată a cuantumului compensației pentru transport pentru persoanele cu dizabilități accentuate;⁴⁰⁰ condiționarea acordării cetățeniei copilului născut pe teritoriul Republicii Moldova de forma juridică de aflare a părinților/părintelui pe teritoriul Republicii Moldova;⁴⁰¹ recalcularea pensiilor stabilite anterior militarilor și persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne.⁴⁰² În baza a două sesizări urmează să se expună Curtea Constituțională, o sesizare a fost declarată inadmisibilă.

În anul 2021, **Avocatul Poporului a prezentat 4 opinii/Amicus Curiae la Curtea Constituțională** cu referire la sesizările aflate în procedură de examinare, cu impact în domeniul drepturilor omului, dintre care două – la solicitarea Curții, iar altele două – din proprie inițiativă.

În anul de referință, Avocații Poporului și-au expus opinia asupra a 19 proiecte de acte normative, dintre care 4 opinii au fost elaborate din oficiu, iar 5 au vizat proiecte de acte normative elaborate de Adunarea Populară a UTA Găgăuzia. Cele mai multe solicitări de a emite opinie la proiectele de acte normative parvin de la Cancelaria de Stat, precum și de la ministere, Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Justiției, dar și Centrul Național Anticorupție.

La unele proiecte de acte normative, considerate de Avocatul Poporului de o importanță socială sporită, a fost prezentată opinia cu recomandările sale din oficiu, inclusiv la inițiativele legislative aflate în examinare de Forul legislativ. Astfel, recomandări de îmbunătățire a proiectelor aflate în examinare au fost prezentate în contextul inițiativei legislative⁴⁰³ privind modificarea Codului Educației al Republicii Moldova prin care se propune introducerea noțiunii de bullying, dar și la proiectul de lege privind amnistia în

³⁹⁹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/01/R%C4%83spuns-Ministerul-Muncii-%C8%99i-Protec%C8%9Biei-Sociale.pdf>

⁴⁰⁰ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/04/04-1-02-din-06.04.2021-Curtea-Constitu%C8%9Bional%C4%83-Sesizare.pdf>

⁴⁰¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/02/2021sesizare-Curtea-Constitu%C8%9Bional%C4%83-Legea-cet%C4%83%C8%9Beniei.pdf>

⁴⁰² <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2021/07/04-1-06-din-02.07.2021-sesizare-Curtea-Constitu%C8%9Bional%C4%83-recalcularea-pensiei-colaboratorilor-organelor-afacerilor-interne.pdf>

⁴⁰³ Proiectul de lege pentru modificarea Codului Educației al Republicii Moldova, nr. 152/2014, Inițiativa legislativă, nr. 301 din 25.10.2021;

legătură cu aniversarea a XXX-a de la proclamarea independenței Republicii Moldova. Unele considerații au fost transpuse în proiectul final și aprobate.

Influențarea politicilor publice, cadrului normativ și a practicilor administrative prin promovarea integrării standardelor internaționale din domeniul drepturilor omului este un segment prioritar de activitate a Oficiului Avocatului Poporului, stabilit în Programul de Dezvoltare Strategică a instituției pentru anii 2018-2022. Avocatul Poporului mizează pe un dialog eficient cu Parlamentul, Guvernul și actorii principali din domeniul justiției. Prin urmare, acțiunile Avocaților Poporului au fost axate pe identificarea lacunelor din cadrul normativ, conform principiilor Abordării Bazate pe Drepturile Omului (ABDO), și contribuire la îmbunătățirea acestuia, participarea la dezbaterile subiectelor din domeniul drepturilor omului în ședințele comisiilor parlamentare, oferirea opiniilor cu referire la subiectele aflate în procedură de examinare la Curtea Constituțională.

De asemenea, pe parcursul anului 2021 a fost solicitată participarea reprezentanților Oficiului Avocatului Poporului în cadrul mai multor grupuri de lucru create pentru elaborarea de politici publice/proiecte de acte normative, pentru a oferi consultanță și expertiză din perspectiva respectării drepturilor și libertăților omului. Prezența activă a reprezentanților instituției a fost asigurată în 6 asemenea grupuri de lucru, inclusiv în grupurile cu privire la elaborarea Planului de acțiuni pentru anii 2021-2024 privind implementarea Strategiei de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027; Strategiei pentru protecția drepturilor copilului pentru anii 2021-2030; Programului pentru protecția copilului pe anii 2021 – 2025 și Programului național privind dezvoltarea și bunăstarea copilului 2021-2026.

GESTIONAREA ȘI INVESTIGAREA CERERILOR

Conform articolului 16 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr.52 din 03.04.2014, una din atribuțiile Avocatului Poporului este recepționarea și examinarea cererilor cu privire la încălcarea drepturilor și libertăților omului și remiterea, în termenele stabilite, a răspunsuri în scris în privința cererilor depuse.

Avocatul Poporului examinează cererile persoanelor fizice, fără deosebire de cetățenie, vârstă, sex, apartenență politică sau convingeri religioase, care locuiesc permanent, se află ori s-au aflat temporar pe teritoriul țării, ale căror drepturi și libertăți se presupune că au fost încălcate de Republica Moldova.

Cererea poate fi adresată prin poștă, poșta electronică, în cadrul audienței sau depusă personal.

Potrivit articolului 21 din Legea nr.52/2014, după recepționarea cererii, Avocatul Poporului este în drept: să accepte cererea spre examinare; să restituie cererea fără examinare, explicând petiționarului procedura pe care acesta este în drept să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile; să remită cererea organelor competente, pentru a fi examinată în conformitate cu prevederile legislației cu privire la petiționare.

În termen de 10 zile de la data recepționării cererii, Avocatul Poporului înștiințează petiționarul despre decizia adoptată. În cazul în care cererea este restituită fără examinare, se indică în mod obligatoriu motivele restituirii. Decizia de restituire a cererii nu poate fi atacată. Cererea repetată poate fi depusă după înlăturarea cauzelor care au servit drept temei pentru restituire.

Pentru Oficiul Avocatul Poporului activitatea de examinare a cererilor este foarte importantă, deoarece permite o monitorizare directă, din sursa primară, a problemelor de încălcare a drepturilor omului. În acest sens volumul de informație prelucrată de instituție este destul de mare. Anual, Oficiul Avocatului Poporului, inclusiv reprezentanțele acestuia, recepționează în medie circa 1500 cereri. Circa 75 % din aceste cereri sunt restituite fără examinare din cauză că nu țin de competența Avocatului Poporului sau nu întrunesc condițiile de admisibilitate expuse în articolele 19 și 20 din Legea nr.52/2014. Cu toate acestea, petiționarului i se explică unde urmează să se adreseze, pentru a-și soluționa problema.

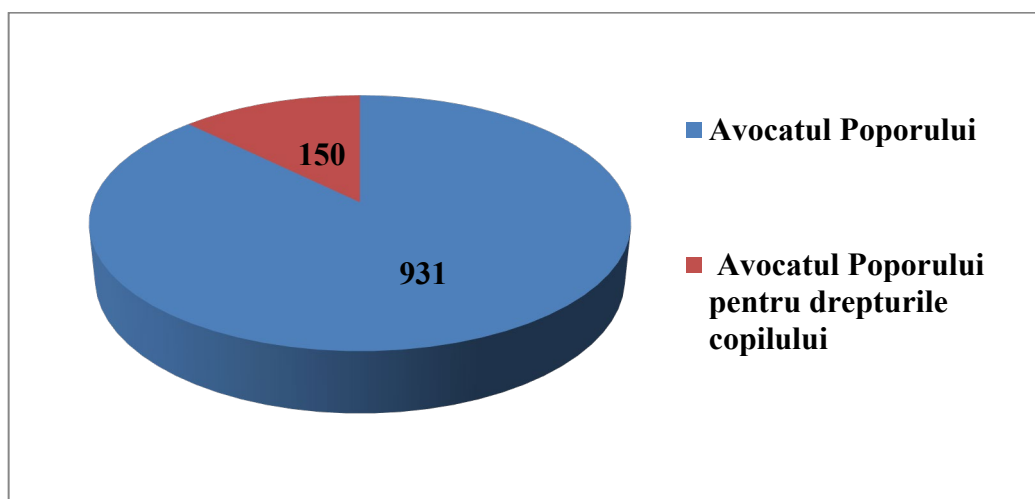
În ceea ce privește cererile acceptate spre examinare, Avocatul Poporului în baza rezultatelor investigării unui caz, este în drept să se adreseze în instanța de judecată cu o cerere în apărarea intereselor petiționarului, ale cărui drepturi și libertăți fundamentale au fost încălcate; să intervină pe lângă autoritățile competente cu un demers pentru intentarea unei proceduri disciplinare sau penale în privința persoanei cu funcții de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea drepturilor și libertăților omului; să sesizeze procurorul

referitor la săvârșirea contravenției prevăzute la art.320 din Codul contravențional al Republicii Moldova; să sesizeze persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra cazurilor de neglijență în serviciu, de încălcare a eticii de serviciu, de tergiversare și birocrațism. De asemenea, Avocatul Poporului poate interveni în proces pentru a depune concluzii în vederea apărării drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor.

Anual Oficiul Avocatului Poporului, inclusiv reprezentanțele acestuia, recepționează în medie circa 1300 de cereri. Circa 75 % din aceste cereri sunt restituite fără examinare, din cauză că nu țin de competența Avocatului Poporului sau nu întrunesc condițiile de admisibilitate expuse în articolele 19 și 20 din Legea nr.52/2014.

În legătură cu situația epidemiologică pe parcursul anului 2021 Oficiul Avocatului Poporului a continuat desfășurarea activității de muncă în mare parte la distanță. Pentru asigurarea accesului persoanelor către Avocatul Poporului și către Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, cererile au fost preluate și prin intermediul paginii web oficiale a instituției prin aplicația „Depune cererea on-line”. Astfel, cetățenii au avut posibilitatea de a se adresa Ombudsmanului rapid și în condiții de confidențialitate. Asistența informațională pe parcursul anului 2021 a fost organizată prin recepționarea și gestionarea zilnică a apelurilor telefonice de către angajații Oficiului.

În 2021 în adresa Oficiului Avocatului Poporului au parvenit **1081 cereri**. Din numărul total de cereri (**1081**) parvenite pe parcursul anului 2021, **931 (87%) cereri** au fost adresate Avocatului Poporului și **150 (13%) cereri** adresate Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.

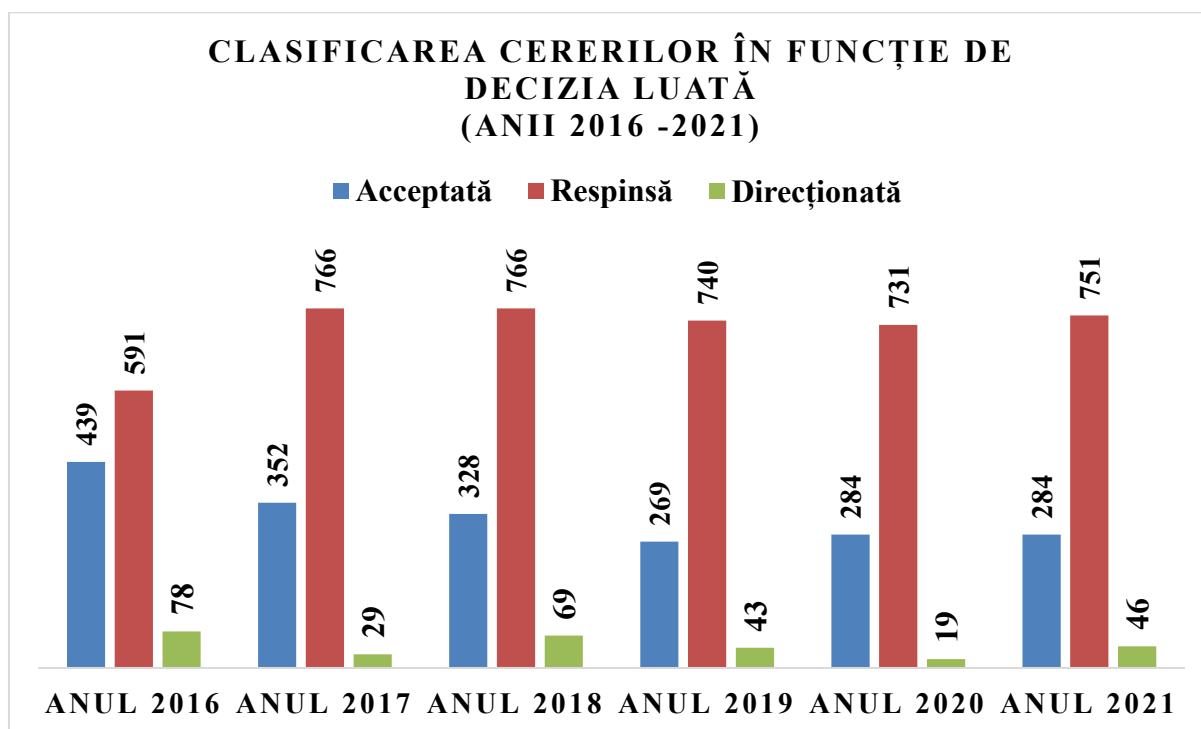
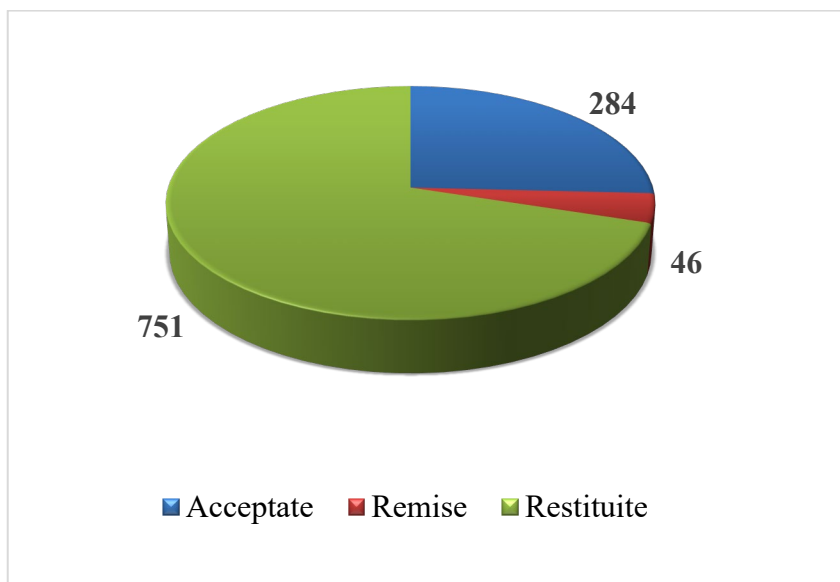

Din cele **1081 cereri înregistrate**, **284 (26%) cereri** au fost acceptate spre examinare (*159 cereri acceptate spre examinare de Avocatul Poporului și 115 cereri acceptate spre examinare de către Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului*), cu întreprinderea acțiunilor procesuale în temeiul art.25 din Legea nr. 52.

46 (4%) cereri (46 cereri remise de Avocatul Poporului) au fost remise autorităților competente, pentru a fi examinate conform competenței.

751 (70%) de cereri au fost restituite în temeiul prevederilor art. 18, 19, 20 din Legea nr. 52, (726 cereri restituite de către Avocatul Poporului și 25 cereri restituite de către Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului). În fiecare caz adresanților le-au fost explicate procedurile pe care sunt în drept să le folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile.

Clasificarea cererilor în funcție de decizia adoptată (anul 2021)

În conformitate cu cererile recepționate, cel mai des invocat și pretins drept încălcat au constituit:

Dreptul la un proces echitabil – 201 cereri. Problemele invocate de către petiționari au constituit: Dezacordul cu hotărârea (sentința) instanței de judecată rămasă definitive; nemulțumirea față de lipsa actului normativ ce reglementează posibilitatea aplicării amnistiei; dreptul de a fi asistat de un avocat competent numit de către oficiile teritoriale ale CNAJGS; judecarea cauzei în termen rezonabil; atragerea la răspundere disciplinară a judecătorului; tergiversarea urmăririi penale; aplicarea inechitabilă și părtinitoare a liberării condiționate; neexecutarea în deplin volum a hotărârii instanței judecătorești ș.a.

Alt drept pretins încălcat îl constituie **dreptul la viață, integritate, fizică și psihică – 193 de cereri.** Ca și în ceilalți ani, cei mai mulți petiționari au invocat condițiile precare de detenție; un număr de deținuți s-au plâns pe acțiunile necorespunzătoare ale angajaților din sistemul penitenciar; foarte mulți deținuți solicită aportul Avocatului Poporului la transferul lor în alt penitenciar; au fost invocate alegerii privind lipsirea acordării asistenței medicale specializate condamnaților, fapt prin care persoanele pretind că li se cauzează intenționat suferințe fizice și psihice ș.a.

Alt drept pretins încălcat **Dreptul la ocrotirea sănătății - 146 de cereri.** Problemele abordate: neacordarea asistenței medicale în deplin volum în perioada de criză medicală; dreptul la respectarea standardelor de calitate, dreptul la tratament personalizat, dreptul la evitarea suferințelor și a durerii care nu sunt justificate; dreptul la accesibilitate; dreptul pacientului de a fi informat.

Dreptul la libertatea individuală și siguranță a fost invocat în **92 de cazuri.** O parte dintre adresanți au invocat deținerea peste termen în cadrul sistemului penitenciar cu toate că prin deciziile instanțelor de judecată le-a fost aplicat mecanismul compensatoriu pentru deținerea în condiții precare de detenție cu reducerea termenului de ispășirea pedepsei, însă reprezentanții instituțiilor penitenciare refuză eliberarea acestora din custodia statului; o altă parte de adresanți invocă nemulțumirea față de izolarea victimelor conflictului dintre deținuți și lăsarea agresorului pentru continuarea ispășirii pedepsei în aceleași condiții de până la conflict; dreptul la întrevvedere de scurtă și lungă durată în perioada de criză sanitară, precum și altele.

Dreptul la asistență și protecția socială a fost invocat în **82 cereri adresate.** Criza economică și majorările permanente ale prețurilor și tarifelor la mărfurile de consum și servicii afectează în continuare nivelul de trai al populației per ansamblu și generează aprofundarea sărăciei celor mai vulnerabile grupuri. Problemele abordate au fost: refuzul autorității competente de a recalcula pensia; refuzul acordării ajutorului financiar sau material pe perioada rece a anului și a altor prestații sociale, pentru persoanele din grupurile social-vulnerabile; imposibilitatea achitării serviciilor comunale, dreptul la asigurare în caz de șomaj, boală,

invaliditate, bătrânețe; pierderea mijloacelor de sub existență. Oamenii sunt nemulțumiți în continuare de nivelul scăzut al veniturilor, al prestațiilor sociale, care nu acoperă nici minimumul de existență; de sistemul de pensionare.

Dreptul la proprietate privată și la protecția acesteia a fost invocat în **71 de cereri**. Petiționarii au invocat: respectarea bunurilor debitorilor în procesul de executare silită a documentelor executorii – **22 cereri**, depășirea atribuțiilor executorilor judecătorești – **7**, imposibilitatea executării documentelor executorii de către debitori în perioada de criză pandemică; obținerea proprietății private – **4**, despăgubirea dreaptă pentru expropriere – **4**, dreptul la moștenire – **3**, plata exagerată pentru serviciile comunale, precum și altele.

Dreptul la informație a fost invocat în 61 de cereri, problemele abordate: primirea informației, marea majoritate a adresanților au solicitat expedierea în adresa lor a copiilor Rapoartelor Avocatului Poporului privind monitorizarea condițiilor de detenție în instituțiile penitenciare din țară; a fost solicitată primirea informației referitor la noile modificări în legislație și anume aplicarea art.385 alin.5 din Codul de procedură penală și solicitarea informației privind procedura de executare a deciziilor judecătorești, informație statistică, precum și altele.

Dreptul la muncă și la protecția muncii – 60 de cereri. Au fost invocate concedierile ilegale, neachitarea salariilor, intimidări și amenințări din partea angajatorilor, igiena muncii, protecția împotriva șomajului, precum și condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, în special pentru lucrătorii medicali; lipsa contribuțiilor sau nevirarea acestora în fondul social al statului; lipsa locurilor de muncă pentru persoanele din custodia statului.

Despre încălcarea dreptului la petiționare am fost sesizați de către **38 de cetățeni**, care invocă: dezacordul cu răspunsul primit sau lipsa acestuia, refuzul de a oferi informația solicitată, încălcarea termenului de examinare a unei plângeri, precum și refuzul de a înregistra plângerea.

Au mai fost invocate presupuse încălcări ale drepturilor la: educație, mediu sănătos, libera circulație, libertatea opiniei și exprimării, libertatea întrunirilor, protecția datelor cu caracter personal și altele.

Pe parcursul anului 2021, au fost recepționate **7 cereri de la persoane care au solicitat protecție, susținând că sunt avertizori de integritate**. Acordarea protecției avertizorilor de integritate este o atribuție nouă a Avocatului Poporului, obținută în baza Legii privind avertizorii de integritate nr. 122 din 12.07.2018.

Din cele 284 de cereri acceptate spre investigare, în 152 de cazuri s-a constatat încălcarea drepturilor și libertăților omului și, în rezultatul intervenirii Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, 124 persoane au fost

repușe în drepturi. La sfârșitul anului 48 de cereri se mai aflau în proces de investigare. În procesul investigării cererilor se întreprind anumite acțiuni procesuale și se emit anumite tipuri de acte, specifice mandatului, după cum urmează:

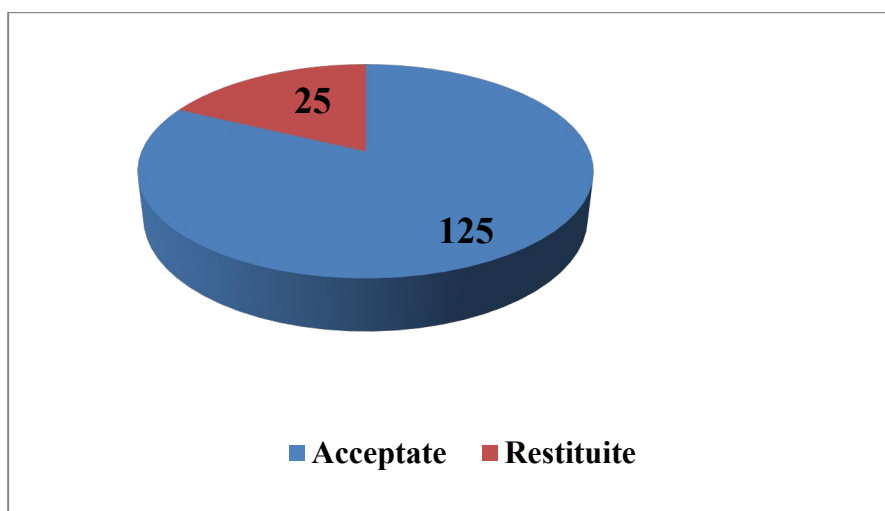
Dinamica acțiunilor procesuale/actelor de reacționare

Acțiuni procesuale	2017	2018	2019	2020	2021
Aviz cu recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului (art.24 din Legea nr.52/2014)	129	57	41	71	39
Demers pentru intentarea unui proces penal/disciplinar în privința persoanei cu funcții de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea considerabilă a drepturilor și libertăților omului (art.25 al.1 lit. b) din Legea nr.52/2014)	13	9	7	10	4
Sesizare asupra cazului de încălcare a eticii de serviciu, tăgădnare și birocratism (art.25 alin.1 lit. d) din Legea nr.52/2014)	6	9	1	6	-
Acțiuni în instanța de judecată/intervenire în proces pentru a depune concluzii, (art.25 alin.2) și 3) din Legea nr.52/2014)	13	1/11	4/12	3/9	15
Acord de conciliere a părților (art.23 alin.3) din Legea nr.52/2014)	2	1	-	-	-
Propuneri privind îmbunătățirea activității aparatului administrativ (alin.6 pct.7 din Legea nr.164/2015)	4	-	8	13	3
Solicitare de efectuare a expertizei judiciare (art.11 din Legea nr.52/2014)	-	-	-	-	-
Propuneri și recomandări de perfecționare a legislației (art.27 lit. a) din Legea nr.52/2014)	14	12	18	34	19
Sesizarea Curții Constituționale în vederea controlului constituționalității actelor normative/Amicus curiae (art.26 din Legea nr.52)	3	-	3	1/11	3/4
Opinii asupra proiectelor de acte normative (art.27 lit. b) din Legea nr.52/2014)	59	42	42	37	19

CERERILE PARVENITE ÎN ADRESA AVOCATULUI POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI ÎN 2021

În anul 2021 în adresa Avocatului Poporului pentru protecția drepturilor copilului au parvenit **150 de cereri**. Se atestă o scădere a numărului de adresări comparativ cu anul precedent. (anul 2016 – 95 cereri; anul 2017 – 147 cereri; anul 2018 – 174 cereri; anul 2019 – 129 cereri; anul 2020 – 178 cereri; anul 2021 – 150 cereri)

Din numărul total de cereri 125 cereri au întrunit condițiile de admisibilitate și au fost acceptate spre examinare. În privința a 25 cereri au fost emise decizii de restituire a cererii fără examinare, explicând petiționarului procedura pe care acesta este în drept să o folosească pentru a-și apăra drepturile și libertățile.

În contextul atribuțiilor funcționale, în scopul asigurării respectării drepturilor copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, este în drept să acționeze din oficiu pentru a asista copilul aflat în dificultate sau situație de risc. Urmare a informațiilor apărute în mass-media, rețelele de socializare, și apelurilor preluate de la „Telefonul Copilului” (0 80011116), pe parcursul anului 2021, Ombudsmanul Copilului s-a sesizat din oficiu, în 24 cazuri, în care s-a atestat încălcarea dreptului la sănătate – 3; dreptul la educație – 4; protecție față de abuz și neglijare – 5; dreptul la familie – 4; dreptul la nume – 3; dreptul la supraviețuire și dezvoltare - 5.

Clasificarea cererilor privind dreptul pretins încălcat după Convenția ONU cu privire la drepturile copilului						
TEMATICA ADRESĂRILOR	Cereri recepționate	Cereri acceptate	Cereri restituite	Cereri remise	nr. Acte de acționare	Concluzii în instanța de judecată
Dreptul la identitate și cetățenie, art. 8	1	1			1	
Violența asupra copiilor: art. 19	21	19	2		4	
<i>Violența în instituțiile de învățământ</i>						
<i>Violența domestică</i>	7	4	3		2	
<i>Violența în alte instituții ale statului asupra copiilor</i>	1	1				
<i>Exploatarea sexuală, art. 34</i>	2	2			1	
Recuperarea/ reintegrarea fizică, psihologică, socială a copiilor victime ale unei forme de neglijență și abuz, art. 39	15	10	5			
Mediul familial al copilului/separarea și menținerea relațiilor cu părinții, art. 9	15	12	3		6	
Responsabilitățile, drepturile și îndatoririle ce revin părinților naturali, art. 5	22	22			3	
Reîntregirea familiei, reședința părinților în state diferite, art. 10	4	4				
Responsabilitatea comună a părinților de a crește copilul, servicii de îngrijire a copiilor, art. 18	6	3	3			
Asigurarea unui nivel de trai decent din partea părinților prin asistența materială (nevoia de hrană, îmbrăcăminte, locuință, pensia alimentară), art. 27	8	5	3			2
Protecția specială și servicii alternative din partea statului pentru copiii lipsiți de mediul familial, art. 20	5	5				
Transferul/ reîntoarcerea copilului din străinătate, art. 11	5	3	2			
Asistența socială, art. 26	6	3	2		1	
Dreptul la sănătate și servicii medicale, art. 24	3	2	1			
Dreptul la educație, art. 28	2	2			2	
Dreptul la viață decentă a copiilor handicapați fizic și mental, CES, art. 23	4	4			2	
Opinia copilului, inclusiv în orice procedură judiciară sau administrativă, art. 12	1	1				

Dreptul la libertatea de exprimare, art. 13	1	1			
Protejarea copilului împotriva informațiilor și materialelor care dăunează bunăstării acestuia, art. 17	1	1			
Exploatarea economică a copilului, art. 32	2	2			
Traficul de copii, art. 35	2	2			
Interzicerea torturii, acces rapid la asistență juridică, altă asistență corespunzătoare, art. 37	1	1			
Drepturile copiilor bănuți, acuzați sau găsiți vinovați de încălcarea legii penale, art. 40	2	2			
Drepturile copiilor aparținând unei minorități, etnice, religioase sau lingvistice, art. 30	1	1			
Dreptul copilului la libertatea de asociere și la libertatea de întrunire pașnică, art. 15	2	2			1
Număr total cereri	150	125	25		6

Dinamica acțiunilor procesuale/actelor de reacționare

Acțiuni procesuale	2017	2018	2019	2020	2021
Aviz cu recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului (art.24 din Legea nr.52 din 03.04.2014)	28	25	14	17	22
Demers (pentru intentarea unui proces penal/disciplinar în privința persoanei cu funcții de răspundere care a comis încălcări ce au generat lezarea considerabilă a drepturilor și libertăților omului (art.25 alin.(1) lit.b) din Legea nr.52	4	1	1	3	2
Sesizare asupra cazului de încălcare a eticii de serviciu, tăgădnare și birocrațism (art.25 alin.(1) lit.d) din Legea nr.52	4	4	2	6	-
Acțiuni în instanța de judecată/intervenire în proces pentru a depune concluzii/concluzii (art.25 alin.(2) și (3) din Legea nr.52	8	8	3/6/10	1/3/7	8
Acord de conciliere (art.23 alin.(3) din Legea nr.52	1	1	-	-	-
Propuneri privind îmbunătățirea activității aparatului administrativ în temeiul subpunctului 6 din punctul 7 al capitolului II din Regulamentul de organizare și funcționare a OAP	1	1	1	2	-
Solicitare de efectuare a expertizei judiciare (art.11 lit.m) din Legea nr.52)	-	-	-	-	-
Propuneri și recomandări de perfecționare a legislației (art.27 lit.(a) din Legea nr.52)	4	1	2	7	6
Sesizarea Curții Constituționale în vederea controlului constituționalității actelor normative	2	2 opinii	-/2	2	1

(art.26 din Legea nr.52)/opinii					
Opinii asupra proiectelor de acte normative (art.27 lit.(b) din Legea nr.52)	1	8	11	8	2
T O T A L	53	51	52	57	41

DREPTURILE COPILULUI PRIN PRISMA EXAMINĂRII CERERILOR

Copiii, titulari de drepturi, rămân în viziunea Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului prioritari în procesul de activitate, mai cu seamă atunci, când își propune să ilustreze modul în care norma juridică se adaptează intereselor și necesităților specifice ale lor, rolul părinților/reprezentanților legali, precum și al autorităților publice responsabile de implimentarea cadrului juridic de promovare, asigurare și protecție a drepturilor copilului, fiind unul esențial, în situațiile în care responsabilitățile le revin în cea mai mare măsură.

Recunoscând principiile fundamentale ale educației⁴⁰⁴, Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului pe parcursul anului 2021 a monitorizat implimentarea mecanismelor de protecție și intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului⁴⁰⁵. În acest sens Ombudsmanul Copilului menționează că *directorii instituțiilor de învățământ sunt obligați să stipuleze în regulamentele de activitate, contracte și în fișele de post ale salariaților obligativitatea sesizării cazurilor de abuz și neglijare, să informeze și să pună la dispoziția salariaților fișe de sesizare, registre, precum și să asigure la nivelul fiecărei instituții implimentarea procedurii de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ, să desemneze o persoană din rândul membrilor administrației instituției în calitate de coordonator al activităților de gestionare a cazurilor de abuz și neglijență, precum și să organizeze activități de informare a copiilor și părinților, îngrijitorilor, reprezentanților legali ai copiilor, despre modul de sesizare a cazurilor suspecte de abuz și neglijare.*⁴⁰⁶

În pofida existenței unui mecanism proactiv, garantat de stat, Ombudsmanul Copilului a identificat un număr impunător de cazuri de abuz psihologic și fizic⁴⁰⁷ admis în privința copiilor în cadrul unor instituții de educație timpurie și de nivel liceal, atât din partea personalului de conducere, cât și din partea minorilor înșiși. Monitorizarea și intervenția Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului au făcut să fie stabilite cauzele care generează apariția acestora: nivelul nesatisfăcător al stafului, de cunoaștere a procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ în cazurile

⁴⁰⁴ Art.7 din Codul Educației al Republicii Moldova;

⁴⁰⁵ Ordinul Ministerului Educației nr.77 din 22.02.2013;

⁴⁰⁶ Idem, punctele 2 și 3;

⁴⁰⁷ Pe parcursul anului 2021 au fost examinate 39 cazuri unde copiii au fost supuși actelor de violență din partea cadrelor didactice în instituțiile de învățământ general și preșcolar;

de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului⁴⁰⁸ și a metodologiei⁴⁰⁹, precum și a politicii de protecție a copilului per ansamblu. Abordarea necorespunzătoare din partea cadrelor didactice și a personalului de conducere a procesului de implementare a mecanismelor de protecție, în opinia Ombudsmanului Copilului este cauzată de: fenomenul protecționismului/favoritismului colegial, al cvasisolidarității corporative, din cauza indifferenței și/sau lipsei capacităților de a identifica și/sau a percepe potențialele abuzuri/neglijențe atât din partea personalului, cât și din partea elevilor, frica copiilor de a-și exprima opinia, pentru a nu fi supuși ulterior unor eventuale acțiuni de victimizare și hărțuire.

Constatarea cea mai gravă a Ombudsmanului Copilului în acest sens este ***mușamalizarea cazurilor de abuz și violență admise în privința minorilor din partea managerilor de conducere și/sau a personalului din instituția de învățământ, precum și a organelor de control, fapt ce duce la eschivarea, în majoritatea cazurilor, de la răspunderea administrativă și/sau penală, anchetele interne de serviciu și intervenția organelor de urmărire penală, având deseori finalități formale.***

În opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, personalul de conducere/didactic nu asigură în deplină măsură securitatea vieții și ocrotirii sănătății copiilor, elevilor și studenților în procesul de învățământ⁴¹⁰, în unele cazuri fiind chiar complice prin tolerare, tănuire a unor fapte de acest gen. În context, Ombudsmanul Copilului evidențiază cazul sesizat de mama unui minor privind acțiunile de violență aplicate în privința acestuia. Educatoarea din cadrul unei instituții preșcolare din Chișinău a lăsat fără supraveghere copiii, ulterior au fost depistate urme de strangulare și leziuni vizibile în jurul gâtului unui copil, a apărut presupunerea că aceste leziuni au fost cauzate în timpul cât a lipsit educatoarea și copiii au rămas fără supraveghere. Deși, cazul a fost examinat de organul de urmărire penală, petenta a solicitat intervenția Avocatului pentru drepturile copilului pe motivul că administrația instituției preșcolare creează impedimente ce duc la tergiversarea cercetării, existau încercări de a mușamaliza cazul. Urmare a investigării cazului, Ombudsmanul Copilului a constatat aplicarea neconformă a mecanismului de intervenție a lucrătorilor instituției de învățământ în cazurile de abuz și neglijare, or acțiunile/inacțiunile cadrelor didactice, manifestate prin neglijare în supraveghere, care au dus la vătămare corporală ușoară a unui minor, au fost interpretate drept unele impasibile vizavi de integritatea fizică și psihică a minorului, examinarea cazului de către Comisia multidisciplinară, fiind lipsită de o abordare

⁴⁰⁸ Ordinul Ministerului Educației nr.77 din 22.02.2013;

⁴⁰⁹ Metodologia de aplicare a Procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului (Ordinul Ministerului Educației nr. 858 din 23 August 2013)

⁴¹⁰ Articolul 35 din Codul Educației al Republicii Moldova;

bazată pe drepturile copilului, managerului instituției a manifestat o atitudine părtinitoare a față de angajatele implicate în conflict, ultimilor fiindu-le aplicată mustrare aspră. Mai mult, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a stabilit că în pofida existenței prevederilor legale în regulamentul intern a mecanismului de protecție, instituția s-a aflat în imposibilitatea de a prezenta registrul și fișa de sesizare a cazului. Răspunsul DGETS⁴¹¹ la situația sesizată, în opinia Ombudsmanului Copilului, este unul formal, or managerul instituției a fost sancționat pentru îndeplinirea necorespunzătoare a atribuțiilor, persoanele implicate continuă să activeze împreună cu angajatele ce se fac vinovate de conflict. **Cazurile de abuz față de copii în instituțiile educaționale constituie o încălcare gravă a legislației, însă, în majoritatea cazurilor, abuzatorilor li se aplică alte sancțiuni, decât concedierea, prevăzută legal pentru manifestarea oricărui tip de violență față de copil, chiar și o singură dată**⁴¹².

Un caz similar este cel al fraților, elevi într-un liceu din capitală, ai căror părinți au sesizat Ombudsmanul Copilului cu scopul de a interveni pe faptul acțiunilor de abuz psihologic și discriminare admise de către personalul responsabil de gospodărie al instituției liceale, în privința copiilor. Petenții au invocat faptul că angajata manifestă un comportament agresiv față de copiii lor, hărțuindu-i verbal, fapt care a dus la afectarea psihologică a copiilor și apariția fricii de a frecventa liceul. Considerând acțiunile invocate drept discriminatorii pe criteriu etnic și de abuz psihologic, Ombudsmanul Copilului a intervenit către administrația liceului cu avize, prin care a solicitat luarea măsurilor urgente regăsite în politica de protecție a copiilor aprobată la nivel de stat. Urmare răspunsurilor parvenite din instituția vizată, Ombudsmanul Copilului a constatat o lipsă de cunoaștere a metodologiei de aplicare a procedurii de organizare instituțională și de intervenție a lucrătorilor instituțiilor de învățământ preuniversitar în cazurile de abuz, neglijare, exploatare, trafic al copilului, dar și o atitudine părtinitoare a personalului de conducere față de acest caz, demonstrată prin acțiuni formale și analiză subiectivă a faptelor sesizate, recomandările nefiind realizate. Acționând în interesele superioare ale copiilor, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a sesizat Ministerul Educației și Cercetării, care are calitatea de fondator al acestei instituții, solicitându-i să întreprindă măsuri pentru a redresa situația și gestiona pozitiv cazul astfel, încât mediul școlar să fie unul prietenos copiilor. Totodată, Ombudsmanul Copilului a sesizat și Consiliul de Egalitate în vederea examinării circumstanțelor discriminatorii și acțiunilor de hărțuire și victimizare. În pofida faptului că Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică a acordat suport liceului privind implementarea politicilor de protecție a

⁴¹¹ Răspunsul nr.0118/1716 din 18.05.21 al DGETS;

⁴¹² Ordinul Ministerului Educației nr.77 din 22.02.2017;

copilului împotriva abuzurilor, instituția liceală rămâne la moment lipsită de un management fiabil, persoanele responsabile de situația de conflict, continuând să activeze în instituție, iar gestionarea defectuoasă a cazului, generând efecte negative atât asupra copiilor victime, cât și a membrilor familiei acestora. Mai mult, starea de lucruri, a făcut părinții să nu fie siguri de mediul școlar în care își fac studiile copiii, iar întru prevenirea unor acțiuni abuzive repetate, au decis ca aceștea să nu frecventeze școala. Atenționând autoritatea centrală prin numeroase avize despre agravarea situației în instituția liceală, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului rămâne îngrijorat de tergiversarea acțiunile/inacțiunilor acesteia, având în vedere că faptele se referă la copii, autoritățile urmând a avea intervenții prompte în acest sens.

Este de menționat că un rol important în gestionarea cazurilor de abuz admise în privința copiilor în cadrul instituțiilor de învățământ, o are *psihologul școlar*, or acesta are menirea de a contribui la crearea unui climat psihologic favorabil și la diminuarea situațiilor de conflict, însă în majoritatea cazurilor examinate acesta sau lipsește în instituție sau are o pregătire superficială vizavi de acțiunile de intervenție. În procesul de investigare a cazurilor de abuz, Ombudsmanul Copilului observă că psihologii instituțiilor de învățământ, deseori chiar cunoscând faptul comportamentelor deviante sau despreconflictele dintre elev-elev, elev-profesor, psihologii rămân pasivi în soluționarea acestora sau acțiunile de intervenție nu sunt conforme.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului urmărește o tendință a psihologilor școlari de a reduce activitatea de intervenție doar la *observație, interviu și convorbire*, care în esență reprezintă o etapă preliminară în soluționarea cazurilor. Or, aceste intervenții au drept scop interviuarea ambelor părți, înțelegerea cauzelor, analiza modului în care situația de conflict/abuz putea fi evitată, analiza consecințelor asupra elevilor, clasei, identificarea și adoptarea măsurilor necesare menținerii stării de bine. Astfel, Ombudsmanul Copilului urmărește omiterea esențialului în intervențiile de supervizare a cazurilor de abuz, și anume *opinia copilului (victimă și/sau abuzator)* cu privire la incidentul creat. Iar în cazul în care se admite, că copilul trece prin criza de vârstă, nu este creat un plan individual de lucru cu copilul pe viitor, pentru a depăși problemele caracteristice vârstei și pentru a depăși situații similare pe viitor.

Finalitățile educaționale a procesului educației incluzive, la fel au constituit subiecte în cererile parvenite în adresa Ombudsmanului Copilului. Astfel, se constată în continuare lipsa toleranței față de copiii cu nevoi speciale, atât a unor grupuri de părinți, cât și a personalului de conducere din unele instituții de învățământ, în procesul de implimentare a educației incluzive. Ombudsmanul Copilului rămâne profund dezamăgit de faptul, că promovarea educației incluzive stârnește atitudine negativă în sistemele de învățământ. La această

concluzie Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a ajuns în momentul în care cererile adresate lui, au demonstrat acțiuni discriminării în privința copiilor cu nevoi speciale în procesul educațional. Așa motive cum sunt „lipsa capacităților de înțelegere reduse”, „crearea impedimentelor și sustragerea atenției elevilor la ore, alții decât cei cu nevoi speciale”, „lipsa capacităților și a pregătirii cadrelor didactice” au stat la baza sesizărilor Ombudsmanului Copilului, invocându-se faptul că educația incluzivă este un proces prematur pentru învățământul moldovenesc, pledându-se pentru menținerea procesului de educație în instituții speciale pentru acestea. Trezește uimire faptul că această abordare a dreptului la educație a fost manifestată și în unele instituții de învățământ în domeniul privat, care interpretează educația incluzivă a copiilor cu nevoi speciale, drept un fenomen ce „strică imaginea” unor astfel de instituții, oferind acestui proces o tentă agresivă. În context, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a reamintit angajamentul statului privind implementarea programului de dezvoltare a educației⁴¹³, al cărui scop este asigurarea oportunităților și șanselor egale pentru persoanele exclusive/marginalizate de a beneficia de drepturile fundamentale ale omului la dezvoltare și educație, în condițiile diversității umane, intervenind cu acțiuni prompte pe cazurile individuale pentru repunerea în dreptul la educație și excluderea fenomenului de discriminare. Totuși în opinia Ombudsmanului Copilului managementul educației incluzive este unul defectuos, în mare parte din cauza faptului că eforturile Statului pentru fortificarea și fezabilitatea serviciilor de educație incluzivă la nivel instituțional sunt insuficiente. Mai grav, nu există resurse financiare adecvate pentru promovarea pozitivă a educației incluzive în rândul cadrelor didactice, cât și datorită percepției negative a avantajelor educației incluzive, de către acestea, în special la nivel local. În acest sens, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului găsește necesară consolidarea colaborării interinstituționale și acordarea de suport adecvat din partea autorităților publice locale, precum și promovarea educației incluzive și a toleranței în rândul părinților ai căror copii sunt alții decât cei cu nevoi speciale, precum și a promovării și dezvoltării serviciilor de voluntariat. Ombudsmanul Copilului constată necesitatea stridentă de monitorizare activă a educației incluzive și implicare promptă a autorităților responsabile de asigurarea incluziunii, dar și de educarea unei percepții pozitive a procesului de incluziune în rândul cadrelor didactice, permanent, dar mai ales atunci când sunt identificate lacune și/sau impedimente care fac implementarea lui dificilă, ori acestea duc la nerealizarea obiectivelor educaționale, garantate de norma legală. Astfel, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului constată în continuare stagnarea procesului de educație incluzivă și îndeamnă autoritățile statului de

⁴¹³ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.523/11.07.2011;

atrage atenție sporită acestui subiect, pentru garantarea și asigurarea dreptului la educație, pe principii nediscriminatorii.

Astfel, în cadrul examinării unui caz, Ombudsmanul Copilului a găsit neproportională cerința obligatorie pentru *părinții ai căror copii împlinesc vârsta de 7 ani către începutul anului școlar, de a înscrie copiii în clasa întâi*,⁴¹⁴ raportată la capacitățile copiilor cu CES. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a găsit nejustificat răspunsul DGETS, prin care copilul urmează a fi înmatriculat în școală generală obligatoriu, odată ce a împlinit vârsta de școlarizare, în caz contrar, acesta urmează a fi școlarizat în instituție specială. Or, în condițiile în care aflarea copilului într-o instituție de educație timpurie generală a dus la o incluziune pozitivă a acestuia, cazul urmează a fi soluționat în mod individual, cu luarea în considerație a recomandărilor psihopedagogice și medicale. Ombudsmanul Copilului a recomandat autorităților centrale din domeniul educației, revizuirea cerinței obligatorii de înmatriculare copilului cu CES, prin prisma criteriului de proporționalitate, or încurajarea părinților de a instituționaliza copilul într-o școală specială vine în detrimentul stării de bine a acestuia.

În concluzie, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului reiterează că mecanismele de protecție garantate de Stat nu au continuitate practică, ci mai mult *de hârtie*, abordarea implimentării acestora fiind lipsită de respectarea *interesului superior al copilului*. În acest sens, Ombudsmanul Copilului consideră importantă consolidarea organizării instituționale privind intervenția lucrătorilor de învățământ în cazurile de abuz, neglijare, exploatare și trafic, prin ghidarea și instruirea în mod uniform și practic a acestora; prin antrenarea psihologilor calificați în gestionarea cazurilor de abuz și violență; prin realizarea frecventă a acțiunilor de audit cu referire la organizarea procesului de intervenție; precum și prin realizarea anchetelor disciplinare bazate pe o abordare a drepturilor copilului. Totodată, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră valoroasă îmbunătățirea și dezvoltarea organizării activităților de prevenire a violenței în cadrul instituțiilor de învățământ, prin plasare vizibilă a panourilor informative și ajustarea paginilor web ale instituțiilor de învățământ cu informații ce vizează prevenirea și modul de soluționare a cazurilor de abuz și violență; implicarea activă a părinților și/sau a reprezentanților legali în ședințe informative, precum și monitorizarea în permanență a comportamentelor psiho-emoționale a copiilor, pentru stabilirea caracterului pozitiv și/sau negativ al mediului familial din care vin aceștea.

Reafirmând obligația statului de a proteja copiii de toate formele de maltratare săvârșită de către părinți sau alte persoane răspunzătoare de îngrijirea copiilor și de a aplica

⁴¹⁴ Metodologia de înscriere a copiilor în clasa I, aprobată prin ordinul Ministerului Educației nr.305/2016 și modificată prin ordinul nr.149 /2017;

programe preventive și de tratament în această privință,⁴¹⁵ Avocatul Poporului pentru drepturile copilului susține principiul prin care *în toate deciziile și acțiunile ce afectează copiii ca indivizi sau grup, interesele lor majore trebuie luate în considerare în mod primordial, indiferent dacă deciziile sunt luate de guvern, de autorități administrative sau judiciare, sau de însuși membrii familiei.*⁴¹⁶ În acest sens Ombudsmanul Copilului atrage atenția asupra rolului important pe care îl au organele de urmărire penală, precum și instanțele judecătorești la investigarea și examinarea cazurilor de violență și abuz admise în privința copilului, or cazurile aflate în examinare generează îngrijorare. O atenție sporită este necesar să fie oferită copiilor fără familie, statul fiind obligat de a oferi protecție specială și de a asigura posibilitatea îngrijirii corespunzătoare din partea altei familii sau în cadrul unei instituții.⁴¹⁷ Ombudsmanul Copilului a considerat neadecvată intervenția organului de urmărire penală vizavi de acțiunile/inacțiunile de protecție realizate de către autoritățile publice, precum și însăși față de investigarea cazului de abuz sexual admis în privința unui minor aflat în custodia unui Centru de Plasament. Urmare a acțiunilor de investigare întreprinse, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a stabilit un șir de circumstanțe, care indică vădit asupra unor acțiuni formale de protecție a interesului superior al copilului și/sau chiar inacțiuni ale autorităților publice locale din satul Larga, raionul Briceni, cât și a reprezentanților procuraturii Briceni, care a prezentat Procuraturii Generale raportul de rigoare. Rezumând concluziile Avocatului Poporului pentru drepturile copilului atestăm: *calitatea proastă a investigării penale de către Procuratura Briceni, caracterizată prin lipsă de obiectivitate și analiză complexă a circumstanțelor cazului, nefiind luate în considerație caracterul grav al acțiunilor, având în vedere faptul aplicării lor asupra minorilor, precum și lipsa de acțiune a organului de urmărire penală pe fapt (in rem și nu in personam); lipsa de plenitudine a acțiunilor de constatare a persoanelor care se prezumă, că ar fi realizat acțiuni de abuz și hărțuire, inclusiv sexuală, asupra minorului, precum și a persoanelor care s-ar fi aflat în cunoștință de cauză a circumstanțelor abuzive; calificarea juridică eronată a infracțiunii de către organul de urmărire penală Briceni, ori pentru cât de corect este calificată fapta prejudiciabilă săvârșită, depinde și cursul examinării cauzei penale per ansamblu, precum și echitatea pedepsei; lipsa examinării de către organul de urmărire penală Briceni, a acțiunilor/inacțiunilor autorităților publice vizate, inclusiv a responsabililor din SAP Briceni, în contextul asigurării măsurilor de protecție a minorului-victimă. În urma examinării cazului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a stabilit încălcarea prevederilor art.3, art.12.art.19, art.20 și art.34 din Convenția ONU*

⁴¹⁵ Articolul 19 din Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului;

⁴¹⁶ Idem;

⁴¹⁷ Ibidem, articolul 20;

privind protecția drepturilor copilului, precum și în materie procesuală, a prevederilor art.3 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului, în contextul rețelilor tratamente, admise de către autoritățile publice Briceni pe caz, pentru care a solicitat reluarea examinării și investigării circumstanțelor, cu declanșarea unei cauze penale noi.

Deciziile instanțelor judiciare, la fel, sunt lipsite de o abordare bazată pe drepturile copilului. În opinia Ombudsmanului Copilului, instanțele judiciare deseori nu iau în considerație interesul superior al copilului în procesul de examinare a cauzelor, or sarcinile procedurii civile constau în judecarea justă, în termen rezonabil, a cauzelor de apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime ale persoanelor fizice, care sunt subiecte ale raporturilor juridice civile, familiale, de muncă și ale altor raporturi juridice,⁴¹⁸ iar cauzele privind apărarea drepturilor și intereselor minorului, se judecă de urgență și în mod prioritar⁴¹⁹.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a găsit lipsită de imparțialitate și tergiversată examinarea de către instanțele ierarhic inferioare a cauzelor civile cu privire la decăderea din drepturile părintești, fapt care l-a determinat să înainteze, cu *titlu de excepție*, concluziile sale, Curții Supreme de Justiție.

În acest sens, Ombudsmanul Copilului a considerat necesar de a sublinia că instanțele de judecată urmau să analizeze multilateral și atent circumstanțele, pentru a adopta o soluție proporțională și echitabilă, în special când acestea se referă *apriori* la siguranța integrității fizice și psihice a unui minor și *posteriori* la exercitarea drepturilor părintești. Mai mult, instanțele judiciare urmează să țină cont de concluziile autorităților tutelare, de expertizele specialiștilor atrași pentru a stabili starea psiho-emoțională și cea de sănătate a copiilor, precum și de acțiunile organului de poliție, urmare intervenției de asigurare a protecției copiilor. Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a găsit nejustificat termenul de 3 ani pentru examinarea cauzei de către instanța de fond unde este vizat un minor. De asemenea, Ombudsmanul Copilului a găsit eronată interpretarea instanței de apel a elementului de extraneitate, evidențiind, că egalitatea juridică a părților atrage, implicit egalitatea sistemelor de drept la care acestea aparțin, iar între sisteme de drept aflate „pe picior de egalitate”, se va determina aplicabilitatea celui care vine să răspundă în mod pozitiv și prioritar *interesului superior al copilului*.

Deși în totalitatea circumstanțelor lor, cauzele civile au avut obiect și subiecți similari, excepție fiind tații biologici, care urmau a fi decăzuți din drepturile părintești, deciziile instanțelor de recurs au avut finalitate diferită. Pe una din cele două cauze, instanța de recurs a

⁴¹⁸ Articolul 4 Cod Procedură Civilă a Republicii Moldova;

⁴¹⁹ Articolul 192 alineatul (3) Cod de Procedură Civilă a Republicii Moldova.

considerat admisibilitatea recursului cu casarea integrală a deciziei instanței de apel și trimitere spre rejudecare a cauzei. În cea de a doua cauză, a fost emisă încheiere de inadmisibilitate a recursului pe motiv că criticile aduse împotriva deciziei instanței de apel, în cererea de recurs suplimentară, nu pot fi avute în vedere, întrucât acestea au fost formulate după termenul legal de motivare a recursului,⁴²⁰ deși recursul a fost stabilit de către aceeași instanță, ca declarat în termen.

Din constatările instanței de recurs Ombudsmanul Copilului subliniază că argumentele invocate în recursul declarat se referă la dezacordul recurente cu soluția pronunțată de către instanța de apel, însă nu relevă încălcarea esențială sau aplicarea eronată a normelor de drept material, respectiv nu constituie temei de casare a deciziei contestate.⁴²¹

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului observă că încheierea de inadmisibilitate reproduce detaliat temeiurile de ilegalitate invocate de către recurentă, concluzia fiind caracterul declarativ al acestora. Așadar, o astfel de interpretare a admisibilității recursului vine în contradicție cu esența examinării acesteia, prin care, caracterul vădit neîntemeiat al recursului, nu mai constituie temei de inadmisibilitate. Asemenea abordare poate duce la reconsiderarea poziției privind compatibilitatea instituției admisibilității recursului cu Convenția europeană, or CtEDO, s-a bazat pe prezumția, că în cadrul acestei proceduri nu se examinează fondul cauzei.⁴²² Altfel spus, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră inadmisibilitatea recursului pe cauza dată drept una care a știrbit din esența dreptului de acces la justiție pentru recurent, generând inaplicabilitatea unei eventuale protecții legale pentru minor.

Existența unor astfel de cazuri, în opinia Ombudsmanului Copilului, reafirmă necesitatea instituirii organelor de drept specializate în investigarea și examinarea cauzelor în care sunt vizați copiii, ori abordarea generală a proceselor de urmărire penală și a celor judiciare, diminuează din caracterul pozitiv al principiului considerării interesului superior al copilului în toate deciziile luate în privința acestora.⁴²³ De asemenea, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului găsește importantă revizuirea practicii Curții Supreme de Justiție, privind inadmisibilitatea recursului, în special pe cauzele privind acțiunile de abuz și violență admise în privința copiilor, astfel încât aceasta să nu afecteze fondul recursului și al dreptului în esență.

⁴²⁰ Încheierea Colegiului Civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 31.03.2021; pe cauza civilă nr. 2ra-263/21;

⁴²¹ Idem;

⁴²² https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Admisibilitatea%20recursului%20in%20procedura%20civila%20experienta%20Republicii%20Moldova%20in%20contextul%20regional%20%28II%29.pdf

⁴²³ Convenția ONU cu privire la Drepturile Copilului;

Celeritatea nesatisfăcătoare a acțiunilor de protecție realizate de către autoritățile tutelare în privința copiilor aflați în situație de risc, reprezintă un alt subiect identificat de Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în procesul de examinare a cererilor. În contextul Legii nr.140/2013, Ombudsmanul Copilului remănește că copiii beneficiază de protecție fără vreo discriminare⁴²⁴(..), iar autoritățile tutelare trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru asistența și suportul copiilor⁴²⁵(..), care s-ar afla în una din situațiile ce prezintă risc: copiii supuși violenței, neglijării; care practică vagabondajul, cerșitul, prostituția; copiii lipsiți de îngrijire și supraveghere din partea părinților care absentează de la domiciliu, refuză să exercite obligațiile părintești sau au decedat; copiii care trăiesc în stradă, au fugit sau au fost alungați de acasă; copiii au fost abandonați de părinți; copiii sunt victime ale infracțiunilor; sau există o măsură de protecție judiciară în privința unui părinte⁴²⁶.

În contextul examinării cererilor adresate Ombudsmanului Copilului în anul precedent, cele mai frecvent întâlnite situații de risc în care s-ar fi aflat copiii au derivat din imposibilitatea/refuzul exercitării drepturilor părintești sau din admisibilitatea abuzului exercitării drepturilor părintești. Este de remarcat faptul că ambele situații s-au regăsit în cazurile în care părinții se află/s-au aflat în proces de separare sau divorț. Deoarece fiecare copil are dreptul să locuiască în familie, să-și cunoască părinții, să beneficieze de grija lor, să coabiteze cu ei⁴²⁷, este de obligația părinților să asigure condiții de trai adecvate pentru dezvoltarea și confortul psihoemoțional al acestora, ori părinții poartă răspundere, în modul stabilit, pentru exercitarea drepturilor părintești în detrimentul intereselor copilului⁴²⁸. Un element important al exercitării drepturilor părintești este asigurarea interesului superior al copilului în orice acțiune ce ține de dezvoltarea și educația acestuia, indiferent de faptul dacă părinții locuiesc împreună sau separat, iar în orice conflict sau litigiu în relațiile familiale, care crează sau ar putea crea un pericol pentru creșterea și dezvoltarea normală a copilului, afectează interesele lui legale, autoritatea tutelară recomandă membrilor familiei aflați în conflict sau litigiu soluționarea acestuia în cadrul unui proces de mediere⁴²⁹.

Ombudsmanul Copilului consideră esențial rolul autorității tutelare în procesul de asigurare a drepturilor copilului, în special când relațiile familiale dintre soți generează conflicte ostile și acțiuni de violență psihologică și fizică, aceasta distruge echilibrul psiho-

⁴²⁴ Articolul.2 din Legea nr.140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți;

⁴²⁵ Idem, articolul 5;

⁴²⁶ Ibidem, articolul 8;

⁴²⁷ Alineatul (2) al articolului 51 din Codul Familiei al Republicii Moldova;

⁴²⁸ Idem, alineatul (4) al articolului 62;

⁴²⁹ Ibidem, alineatul (4) articolul 7;

emoțional al copilului făcându-l vulnerabil în fața problemelor familiale cu care se confruntă, plasându-l în situație de risc.

O problemă des abordată în contextul exercitării drepturilor părintești sesizată de Ombudsmanul Copilului pe parcursul anului trecut, a fost asigurarea dreptului de comunicare a copiilor cu părinții care se află în proces de divorț și/sau în privința cărora deja există decizie judecătorească de încetare a relațiilor de familie. În opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, cazurile investigate au dovedit atât incapacitatea părinților de a menține relații pozitive, indiferent de care ar fi statutul lor, cât și cea a autorităților publice de protecție a copilului de a acționa cu fermitate pentru a asigura protecția și realizarea dreptului copilului la comunicare. În context, Ombudsmanul Copilului subliniază că părintele care locuiește împreună cu copilul nu are dreptul să împiedice contactul dintre copil și celălalt părinte care locuiește separat⁴³⁰, părinții în acest sens au dreptul să încheie un acord privind exercitarea drepturilor părintești de către părintele care locuiește separat de copil⁴³¹, iar în cazul unor divergențe apărute între soți, autoritatea tutelară teritorială intervine întru soluționarea acestora, prin stabilirea unui program de întrevederi, care poate fi contestat în instanța judecătorească sau să recomande și să încredințeze soluționarea cazului unui mediator. Programul de întrevederi se va întemeia pe un șir de factori⁴³² care necesită a fi luați în calcul și necesită a fi respectat de ambii părinți, indiferent dacă cel separat locuiește în țară sau se află peste hotarele ei, ori părintele în a cărui custodie se află copilul asigură comunicarea cu celălalt părinte prin intermediul tehnologiilor informaționale sau alte mijloace, precum și posibilitatea vizitării copilului⁴³³.

În pofida prevederilor legale existente, adresările către Ombudsmanul Copilului au demonstrat că realizarea comunicării copilului cu părinții nu a fost posibilă, dată fiind deplasarea acestuia de către unul din părinți peste hotarele țării, fără acordul celuilalt părinte, sau date fiind relațiile ostile dintre soți, inclusiv dintre cei care se află în proces de separare/divorț.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a considerat nejustificative și chiar îngrijorătoare inacțiunile autorității tutelare teritoriale și locale, în contextul asigurării dreptului copilului minor de a se vedea cu mama sa, copil în a cărui privință a fost instituită temporar măsură de protecție. Dată fiind necesitatea mamei biologice de a se angaja în câmpul muncii și de găsi un domiciliu stabil, întru asigurarea unui trai decent copilului, ultimul a fost încredințat pe o perioadă scurtă de timp unei rude, care a fost numită tutore.

⁴³⁰ Idem, alineatul (1) articolul 64;

⁴³¹ Ibidem, alineatul (2) articolul 64;

⁴³² Ibidem, alineatul (2¹) articolul 64;

⁴³³ Ibidem, alineatul (2³) articolul 64;

Ulterior, la solicitarea mamei că copilul să revină la dânsa, tutorele a refuzat, intervenția autorităților locale tutelare fiind redusă doar la elaborarea unui grafic de întrevederi, care nu putea fi realizat. Mai mult, administrația publică locală și teritorială au menționat, că tutorele este agresiv și nu oferă acces reprezentanților mecanismului intersectorial pe teritoriul locuinței sale, copilul în acest timp fiind închis în casă și lipsit de orice comunicare. Urmare a intervenției Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, copilul a revenit la mama lui.

Lipsite de raționamente pozitive, au fost considerate de Ombudsmanul Copilului și acțiunile unei autorități tutelare municipale, atunci când, în pofida constatării în cadrul ședinței multidisciplinare, a actelor de violență admise din partea tatălui în privința copiilor minori, Comisia a continuat să întocmească grafic de întrevederi pentru aceștia, fără să considere necesar a interpreta situația dată drept una de risc pentru minori. Având în vedere că soții se aflau în proces de divorț, iar abordarea mecanismului de protecție din partea autorității tutelare era lipsită de abordarea bazată pe interesul superior al copilului, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului a depus concluziile de rigoare în instanța de judecată.

În cazurile unde părinții se află în proces de separare/divorț, apar cazuri de scoatere ilegală a copilului de pe teritoriul țării de către un părinte, care sunt contrare obligațiunii de a respecta programul de întrevederi și asigurării unei comunicări pozitive a copilului cu ambii părinți. În opinia Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, deplasarea ilicită a minorilor reprezintă o temă tot mai actuală în Republica Moldova. Este o traumă trăită de foarte mulți părinți și copii, în contextul creșterii ratei divorțurilor în care sunt implicați minori și a mobilității din ce în ce mai mari a persoanelor, datorită migrației populației peste hotarele țării.

Ombudsmanul Copilului subliniază că în numeroase cazuri deplasarea nejustificată sau nereturnarea unui copil este cauzată de lipsa de cunoștințe din partea părintelui răpitor. De multe ori, părinții nu cunosc condițiile în care se pot deplasa dincolo de frontiera statului cu copiii lor sau etapele pe care trebuie să le parcurgă atunci când călătoresc în străinătate cu copilul. Există situații în care, unul dintre părinți (de cele mai multe ori, acest lucru se întâmplă în căsătoriile cu element de extranietate) deplasează copilul spre domiciliere din locul stabil de conviețuire, în țara sa natală, fără a avea acordul celeilalte părți. Această situație intervine între părinții unui copil, ori între părinți și bunici, una din părți fiind cea care deplasează/reține ilicit un copil în alt loc decât cel al domiciliului său obișnuit. Considerând reținerea minorilor și/sau refuzul înapoierii acestora o încălcare a prevederilor Convenției de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii, în litigiile judiciare a căror obiect îl constituiau raporturile familiale și despre care a fost sesizat, Ombudsmanul Copilului a intervenit prompt prin depunerea concluziilor în instanțele de judecată, reiterând că pentru

un părinte și copilul său, a fi împreună reprezintă un element esențial al vieții de familie, chiar dacă relația dintre părinți a încetat, și că măsurile interne care-i împiedică să fie împreună constituie o ingerință în dreptul protejat de art.8 al CEDO⁴³⁴.

În concluzie, referitor la situațiile identificate în procesul de examinare a cererilor, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului consideră regretabilă și deocamdată nesoluționată efectiv incapacitatea autorităților tutelare de a interpreta și identifica corect o eventuală situație de risc în care s-ar afla un copil, sau din cauza unor factori socio-umani⁴³⁵ evitarea de a recunoaște existența situației de risc. În majoritatea cazurilor investigate, autoritatea tutelară consideră a nu interveni în vederea evaluării mediului familial și a stării de bine a copilului, a căror părinți se află în divorț ostil, menționând, că nu ar fi de competența lor și că norma legală nu prevede astfel. De asemenea Ombudsmanul Copilului constată o lipsă de conștientizare a abuzului în exercitarea drepturilor părintești, din partea autorităților tutelare, fără a le supune răspunderii contravenționale și/sau penale, deseori făcându-se referire la faptul, că deciziile lor au titlu de recomandare. Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului consideră că autoritățile centrale de protecție a copilului nu au suficiente mecanisme fiabile întru implimentarea prevederilor Convenției de la Haga.

MANAGEMENTUL RESURSELOR UMANE

Sub aspect structural, Oficiul Avocatului Poporului este constituit din Avocatul Poporului și adjuncții săi, Avocatul Poporului pentru drepturile copilului, Secretarul general, subdiviziunile structurale și teritoriale. Conducerea generală a Oficiului este exercitată de către Avocatul Poporului, activitatea organizatorică și administrativă a Oficiului este condusă de către Secretarul general.

Potrivit *art. 34 din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nr. 52/2014*, Oficiul Avocatului Poporului acordă asistență organizatorică, juridică, informațională și tehnică Avocatului Poporului, Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, în vederea exercitării de către aceștia a atribuțiilor lor mandatate.

În teritoriu, activitatea instituțională este desfășurată prin cele 4 reprezentanțe: Reprezentanța Bălți, Reprezentanța Cahul, Reprezentanța Comrat, Reprezentanța Varnița.

Prin *Legea nr. 164/2015 pentru aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a Oficiului Avocatului Poporului*, a fost stabilit efectivul-limită al instituției în număr de 65 de

⁴³⁴ Cauza *Costreie vs România*, CtEDO;

⁴³⁵ Reprezentanții autorității tutelare teritoriale și locale deseori sunt în relații de rudenie și/sau prietenie cu unul din soți, care în cele mai dese cazuri, este cel ce manifestă comportament abziv, ostil și agresiv în procesul de separare/divorț;

unități. Efectivul-limită poate fi modificat de Parlament, la propunerea motivată a Avocatului Poporului.

Structura organizatorică a Oficiului Avocatului Poporului cuprinde:

Subdiviziuni structurale:

1. Direcția politici publice și legislație;
2. Direcția monitorizare și raportare;
3. Direcția prevenirea torturii;
4. Direcția drepturile copilului;
5. Direcția gestionarea și investigarea cererilor;
6. Direcția promovarea drepturilor omului și comunicare;
7. Secția financiar-administrativă;
8. Serviciul audit intern;
9. Serviciul suport management intern;
10. Serviciul resurse umane;
11. Serviciul juridic;
12. Serviciul secretariat.

Subdiviziuni teritoriale:

1. Reprezentanța Bălți;
2. Reprezentanța Cahul;
3. Reprezentanța Comrat;
4. Reprezentanța Varnița.

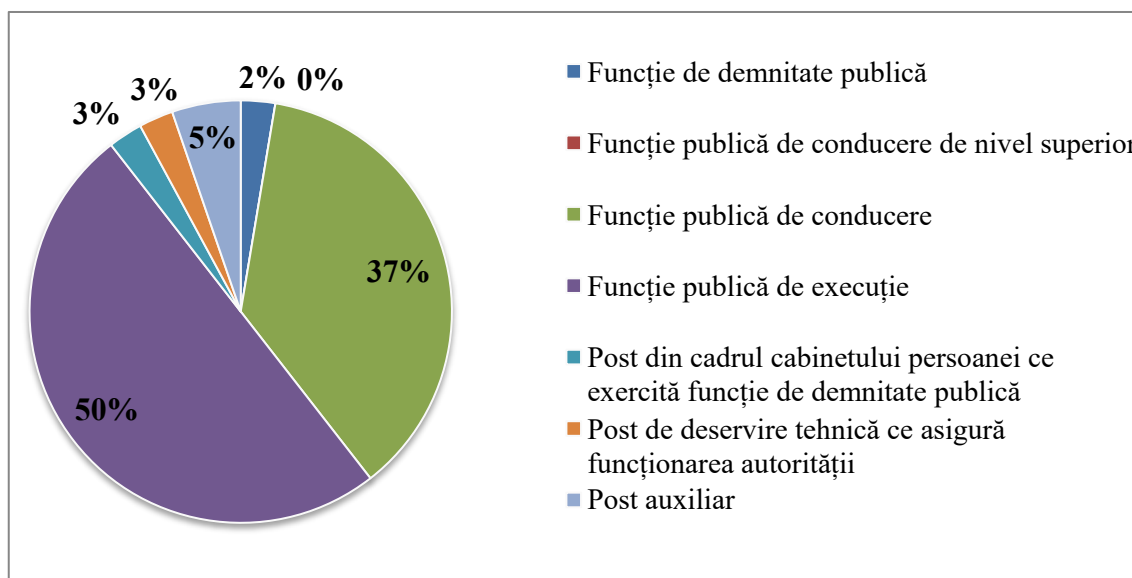
La sfârșitul anului 2021, în cadrul Oficiului Avocatului Poporului își desfășurau activitatea 38 de angajați. Personalul Oficiului este compus din persoane cu funcție de demnitate publică, funcționari publici, personal încadrat în cabinetul Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, personal de deservire tehnică ce asigură funcționarea autorității și personal auxiliar.

Structura personalului pe categorii socio-profesionale

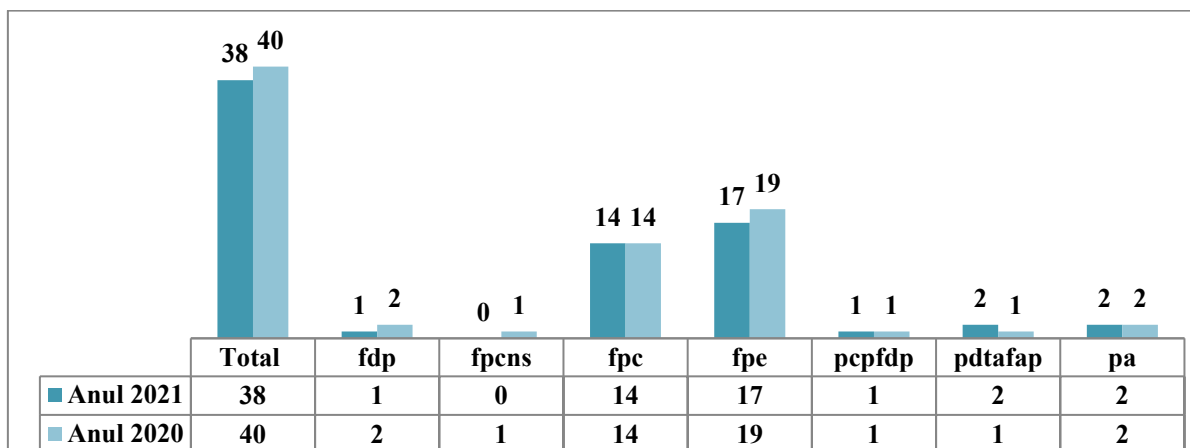
Categoria funcției publice/ postului	Numărul persoanelor la sfârșitul anului 2021
Persoane cu funcție de demnitate publică (fdp)	1
Funcționari publici de conducere de nivel superior (fpcns)	0
Funcționari publici de conducere (fpc)	14
Funcționari publici de execuție (fpe)	19
Personal încadrat în cabinetul Avocatului Poporului	1

(pcpfdp)	
Personal de deservire tehnică ce asigură funcționarea autorității (pdtafap)	1
Personal auxiliar (pa)	2
Total	38

Structura funcțiilor și posturilor din cadrul Oficiului Avocatului Poporului

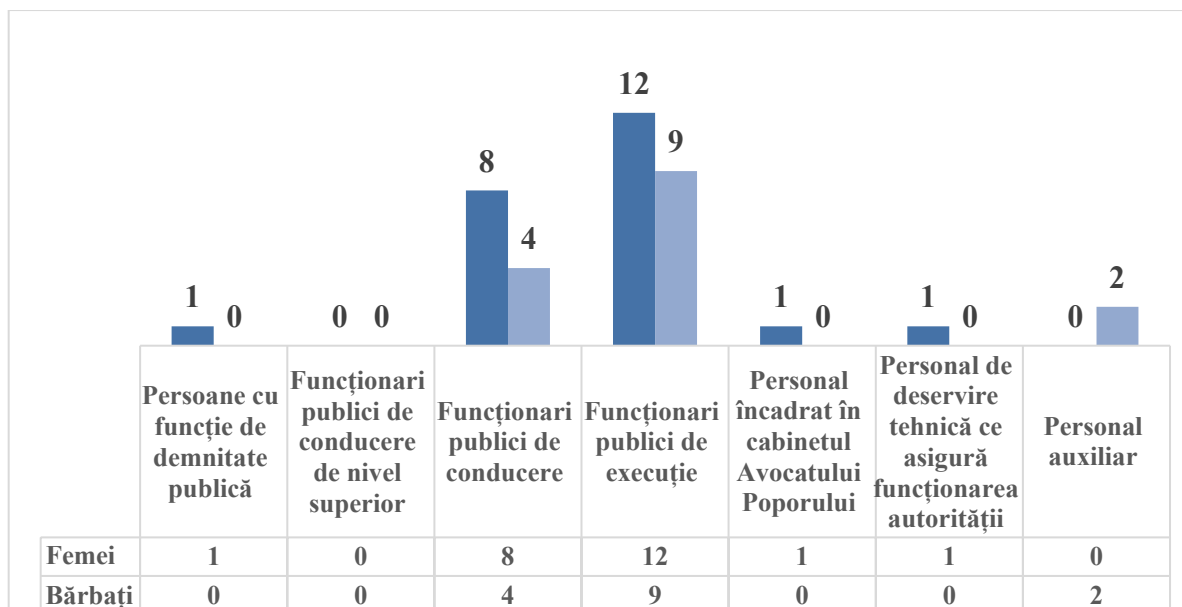

Asigurarea Oficiului Avocatului Poporului cu resurse umane presupune studiul dinamic, în descreștere, al efectivului de salariați, în total și pe categorii, anul 2021 în raport cu anul 2020:

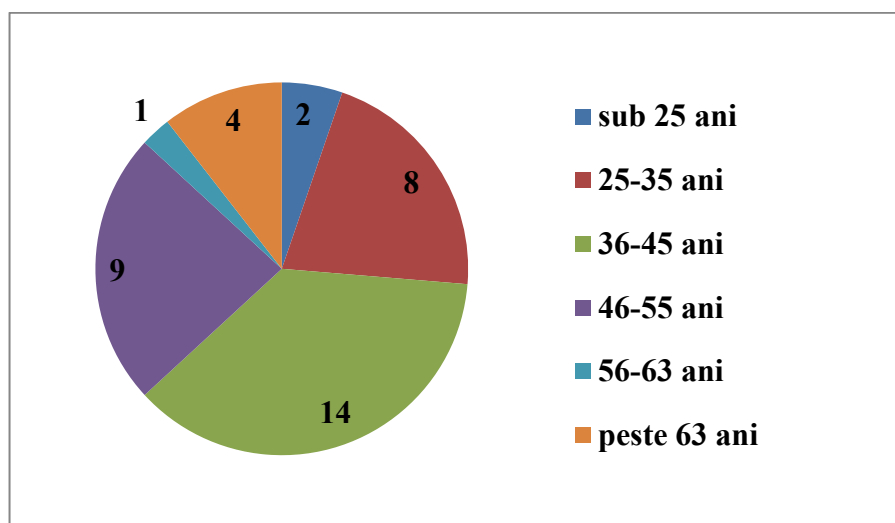
Structura colectivului de salariați pe criteriul de gen

Analiza structurii colectivului de angajați evidențiază faptul că, potrivit structurii pe gen, în cadrul instituției predomină femeile, numărul acestora este de 23 față de 15 bărbați.

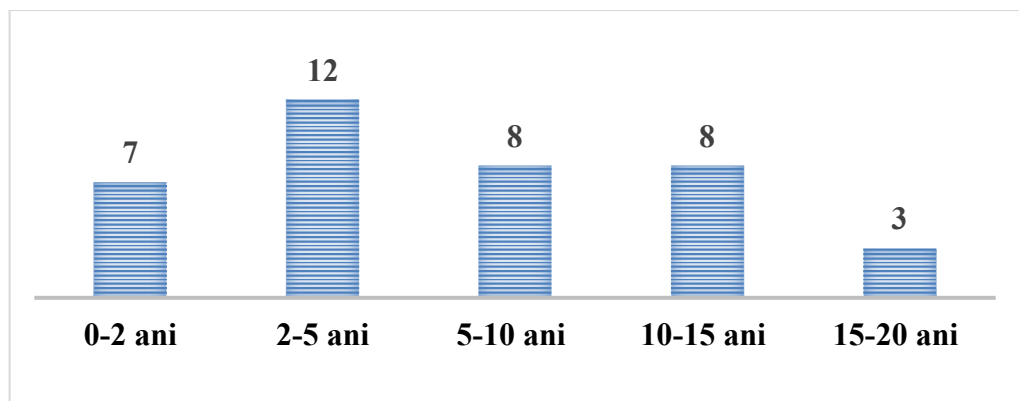

Structura colectivului de salariați pe criteriul de vârstă

Analiza structurii colectivului angajaților pe categoria de vârstă arată o dominare, din punct de vedere numeric, a persoanelor aflate în intervalul de vârstă de 36-45 ani.

Structura colectivului de angajați pe criteriul de vechime în cadrul Oficiului Avocatului Poporului, persoane

În cadrul Oficiului Avocatului Poporului 30 de angajați dețin statutul de funcționari publici, toți dețin grade de calificare/ profesionale.

<i>Tipul gradului de calificare/ profesional</i>	<i>Numărul funcționarilor publici care dețin gradul de calificare/ profesional</i>
Consilier, clasa I	5
Consilier, clasa a II-a	4
Consilier, clasa a III-a	4
Consilier de stat, clasa I	9
Consilier de stat, clasa a II-a	3
Consilier de stat, clasa a III-a	5
Consilier de stat al Republicii Moldova, clasa I	0
Consilier de stat al Republicii Moldova, clasa a II-a	0
Consilier de stat al Republicii Moldova, clasa a III-a	0

Ocuparea funcțiilor publice este realizată în conformitate cu prevederile *Legii nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*, ale *Hotărârii Guvernului nr. 201/2009 privind punerea în aplicare a prevederilor Legii nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*.

Angajarea personalului pe alte categorii de posturi socio-profesionale este realizată în conformitate cu normele imperative ale legislației muncii.

În anul 2021, din rațiunea prevederilor Hotărârii Guvernului Nr. 942/2020 pentru stabilirea moratoriului temporar privind încadrarea personalului din sectorul bugetar în funcțiile vacante înregistrate, a fost anunțat un concurs pentru ocuparea funcției publice vacante, iar altele patru finalizate din numărul concursurilor inițiate în anul 2020.

În consecința logică a celor enunțate, în perioada de referință, **au fost numite/angajate șase persoane**, dintre care:

- prin concurs, au fost numiți 4 funcționari publici de execuție (urmare a concursurilor

inițiate în anul 2020);

- prin transfer dintr-o altă autoritate și promovare, a fost numit un funcționar public de execuție;
- un funcționar public de execuție, a fost numit pe o perioadă determinată, după atingerea vârstei de 63 de ani.

Pe parcursul anului 2021 au fost încetate raporturile de serviciu/muncă prin demisie, eliberare din funcție prin transfer **cinci persoane**, astfel rata de fluctuație a personalului a constituit 12,5%, iar rata de retenție a angajaților constituie 58,5%.

Dezvoltarea profesională continuă

Formarea profesională a angajaților sporește nivelul de realizare a misiunii/ obiectivelor strategice și operaționale ale autorității publice, inclusiv managementul performanței.

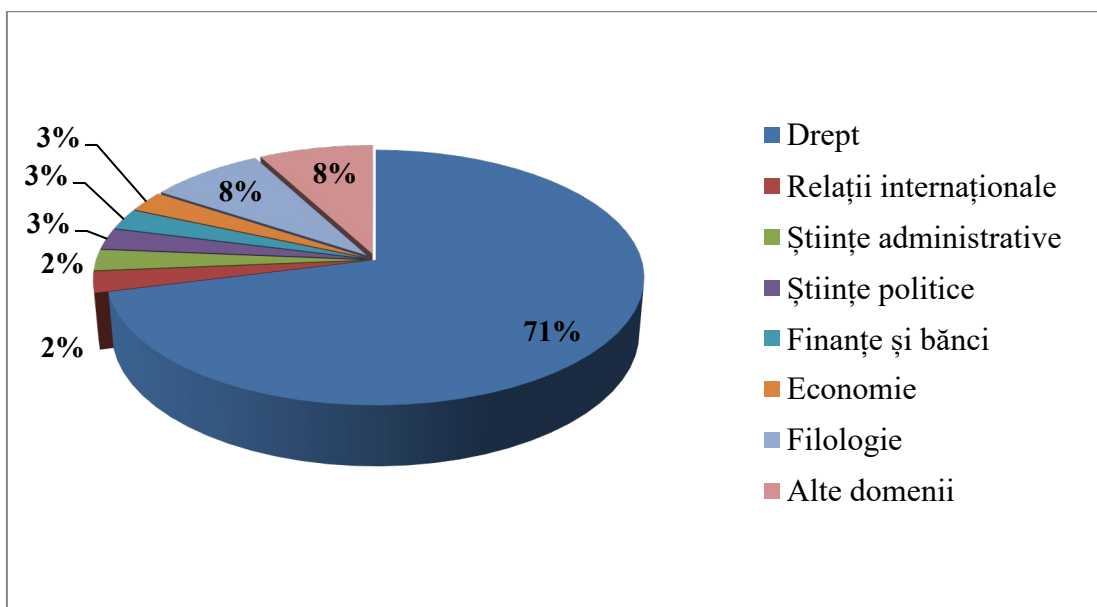
Dezvoltarea instituțională a Oficiului Avocatului Poporului, îmbunătățirea procedurilor și a sistemelor de lucru depinde, în mare măsură, de formarea inițială a salariaților și dezvoltarea profesională continuă a acestora.

În cadrul Oficiului Avocatului Poporului, din numărul categoriilor funcțiilor/ posturilor, doar personalul auxiliar are studii în învățământul profesional tehnic, celelalte categorii au studii superioare de licență, ciclul I și studii superioare de master, ciclul II:

Numărul angajaților cu domeniul de formare profesională în învățământul profesional tehnic	Numărul angajaților cu un singur domeniu de formare profesională în învățământul superior	Numărul angajaților cu mai multe domenii de formare profesională în învățământul superior	Numărul angajaților cu domeniu de formare profesională în învățământul superior de licență și master	Numărul angajaților cu mai multe domenii de formare profesională în învățământul superior de licență și master
2	10	3	20	3

În funcție de domeniul de formare profesională, clasamentul statuează:

Domeniul de formare profesională, ciclul I – studii superioare de licență	Numărul angajaților
Drept	27
Relații internaționale	1
Științe administrative	1
Științe politice	1
Finanțe și bănci	1
Economie	1
Filologie	3
Alte domenii	3

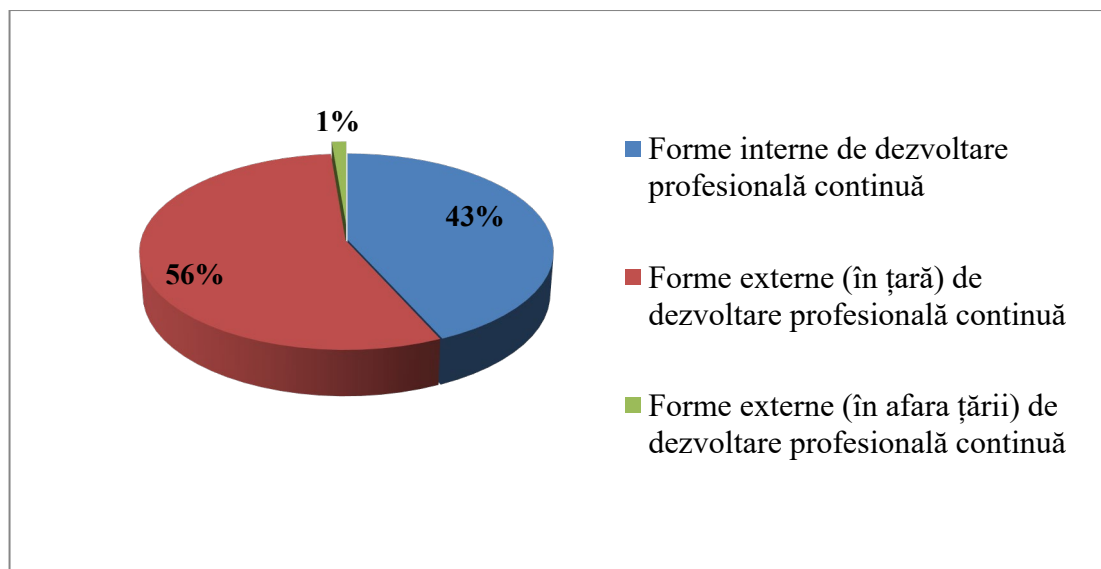

Procesul de dezvoltare profesională continuă în cadrul Oficiului Avocatului Poporului este organizat și desfășurat conform următoarelor principii:

- respectarea dreptului funcționarului public la dezvoltarea profesională;
- obligativitatea perfecționării profesionale;
- orientarea spre necesitățile de instruire;
- descentralizarea procesului de dezvoltare profesională continuă;
- liberalizarea serviciilor de instruire.

Dezvoltarea profesională continuă a angajaților Oficiului Avocatului Poporului este realizată prin diverse forme de instruire, cu scopul de a aprofunda și de a consolida cunoștințele, a dezvolta abilitățile și a modela atitudinile/comportamentele necesare pentru exercitarea eficientă a atribuțiilor de serviciu.

În anul 2021, în legătură cu situația pandemică provocată de infecția COVID-19, Oficiul Avocatului Poporului a motivat și a asigurat participarea a 40 de angajați la activități de instruire, în mare parte desfășurate în regim on-line, inclusiv a funcționarilor, ale căror raporturi de serviciu/ muncă ulterior au încetat, în număr total de **6200 ore**, dintre care **externe** (organizate de parteneri, organizații neguvernamentale, organizații internaționale) în țară - **3440 ore**, externe în afara țării (80 ore) și **interne**, adică organizate de OAP cu finanțare din bugetul instituției - 2680 ore.

Pentru a realiza eficient misiunea/ obiectivele strategice ale autorității publice, Oficiul Avocatului Poporului stabilește cerințe specifice față de programele de instruire, corelate cu domeniile de activitate ale instituției.

În funcție de necesitățile de dezvoltare profesională ale diferitor categorii de angajați, sunt stabilite obiective concrete, pentru a căror realizare sunt necesare programe de instruire:

- 1) cu **caracter general**, inclusiv referitor la funcția publică și statutul funcționarului public, managementul/ leadership organizațional (pentru conducătorii subdiviziunilor structurale/ teritoriale), studierea limbii engleze pentru toți angajații, în funcție de nivelul individual de stăpânire a limbii străine, conform Cadrului European Comun de Referință pentru Limbi, instruirii oferite de Oficiul Avocatului Poporului, inclusiv cu susținerea partenerilor instituției .
- 2) cu **caracter specializat**, dintre care:
 - a) în domeniul realizării mandatului;
 - b) în domeniul drepturilor omului.

Principalii parteneri ai Oficiului Avocatului Poporului în procesul de dezvoltare profesională în domeniul de realizare a mandatului și drepturilor omului sunt Consiliul Europei, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare – în cadrul unor proiecte de dezvoltare instituțională.

BUGETUL OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI

În conformitate cu limitele bugetului de stat aprobat pentru anul 2021, pentru finanțarea activității Oficiului Avocatului Poporului au fost repartizate mijloace financiare în sumă 12747.2 mii lei. În cursul anului, la rectificarea bugetului de stat, această sumă a fost micșorată cu 930 mii lei. Micșorarea sumei alocațiilor a fost un răspuns benevol al Oficiului Avocatului Poporului la apelul Guvernului de a revizui prin diminuare alocațiile bugetare în

scopul îmbunătățirii utilizării banului public. Totodată s-a pus accent pe necesitatea estimării executării scontate pentru întregul an bugetar, astfel încât, în urma reducerii alocațiilor să nu fie periclitată funcționalitatea instituției. În urma acestor modificări, panul precizat al alocațiilor pentru anul bugetar 2021 a constituit 11817.2 mii lei. Alocațiile disponibile au fost distribuite pentru finanțarea cheltuielilor la două componente:

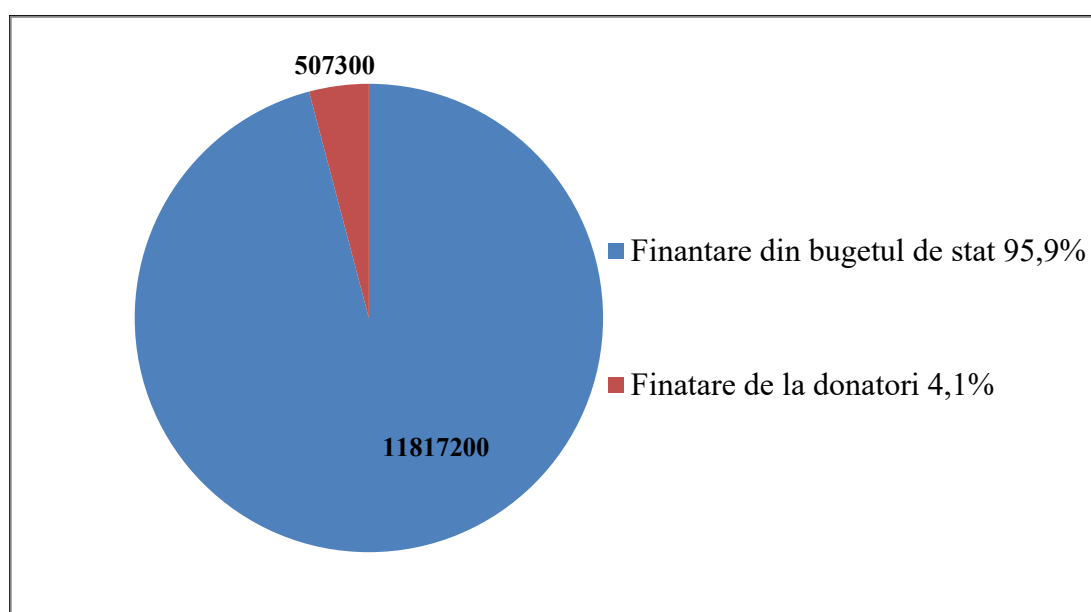
-00101 Controlul asupra respectării drepturilor omului - alocații în sumă de 11656.8 mii lei

-00453 Mecanismul național de prevenire a torturii - alocații în sumă de 160.4 mii lei.

Suplimentar, pe parcursul anului 2021 instituția a primit donații voluntare în sumă de 507.3 mii lei din partea:

- UNICEF Moldova, pentru realizarea prevederilor acordului de colaborare MOL/G/SSFA2021/01, semnat de către părți la 11.02.2021, cu denumirea „Suport pentru Avocatul Poporului pentru drepturile copilului în sporirea capacităților de monitorizare independentă și raportare în realizarea protecției drepturilor copiilor din Republica Moldova”- 337.9 mii lei
- SOROS Moldova, pentru realizarea prevederilor Contractului de Grant Nr.G15134 din 30.09.2021 „*Carabinierii pentru drepturile omului*” – 169.4 mii lei. În urma majorării alocațiilor din contul donațiilor suma disponibilă pentru executare a fost de 12391.90 lei.

Finanțarea Oficiului Avocatului Poporului, anul 2021

Nivelul de executare a bugetului OAP pe fiecare linie bugetară la situația 31.12.2021 este reprezentat astfel:

Denumirea cheltuielilor pe componente	Precizat, mii lei	Executat, mii lei	% executare
Controlul asupra respectării drepturilor omului			
Cheltuieli de personal	8557.1	8326.2	97.3
Bunuri și servicii	2941.5	2272.6	77.2
Prestații sociale	130	127.2	97.8
Alte cheltuieli (taxe de membru în organizații internaționale)	243.0	241.8	99.5
Procurarea mijloacelor fixe	120	40.8	34.0
Procurarea stocurilor de materiale circulante	239.9	201.7	84.1
Total pe componenta	12231.5	11210.3	91.7
Mecanismul național de prevenire a torturii			
Remunerația membrilor Consiliului MNPT (pentru vizite și ședințe)	160.4	124.8	77.8
Total pe componenta	160.4	124.8	77.8
TOTAL	12391.9	11335.1	91.5

Rata de executare a bugetului Oficiului Avocatului Poporului pentru anul 2021 constituie **91.5%**. Aceasta este la un nivel înalt față de obiectivul stabilit, însă este datorată reducerii volumului alocațiilor bugetare în cursul anului bugetar și suspendarea realizării unor activități de promovare, deplasări în interiorul țării și peste hotare, anularea achiziționării tehnicii de calcul s.a.

Reducerea bugetului alocat a avut loc ca răspuns la scrisoarea Ministerului Finanțelor nr.06/1-17/33 din 11.08.2021 privind necesitatea revizuirii alocațiilor bugetare. Conducerea OAP împreună cu factorii de decizie din subdiviziuni și-au revizuit prioritățile și au decis amânarea sau renunțarea la unele achiziții și benevol au acceptat reducerea alocațiilor bugetare, păstrând volumul alocațiilor la un nivel minim necesar pentru acoperirea cheltuielilor esențiale ale instituției. Prin urmare au fost analizate Planurile anuale de activitate ale subdiviziunilor și s-a decis renunțarea la unele activități imposibile de realizat în condiții de pandemie, cum sunt, de exemplu, unele activități de promovare a respectării drepturilor omului organizate cu prezență fizică a mai multor persoane.

Neexecutarea bugetului la unele coduri economice de cheltuieli se explică prin dificultățile create de pandemia COVID-19 și imposibilitatea de realizare a unor activități în condițiile instituirii stării de urgență și a stării de urgență în sănătate publică pe teritoriul

Republicii Moldova și în lume. În anul 2021 una din prioritățile conducerii instituției a fost protecția sănătății angajaților în contextul restricțiilor impuse de situația epidemiologică din țară și starea actuală a clădirii în care activează angajații instituției (clădire avariata și pereți contaminați cu mușcari și micete, fapt dovedit prin rezultatele expertizelor efectuate de specialiști). Astfel că o parte din angajați au continuat să lucreze la distanță în regim mixt în medii sănătoase și sigure.

Respectiv, s-au micșorat semnificativ cheltuielile planificate pentru plata serviciilor comunale: energie electrică (procent de executare – 56.3%), apă și canalizare (procent de executare – 20%), cheltuielile pentru deplasările de serviciu ale angajaților în interiorul țării (procent de executare – 0%) și deplasări de serviciu în afara țării (procent de executare – 16.6%).

Totodată, comparativ cu anii precedenți se mențin la nivel scăzut cheltuielile pentru plata indemnizațiilor pentru incapacitatea temporară de muncă achitate din mijloacele financiare ale angajatorului. Din suma planificată de 50 mii lei - suma executată efectiv a fost de doar de 31.2 mii lei.

În schimb a fost necesară majorarea sumei alocațiilor cu circa 50 mii lei la codul economic de cheltuieli - 273200 Indemnizații la încetarea acțiunii contractului de muncă, în legătură cu necesitatea achitării garanțiilor sociale la încetarea raporturilor de serviciu către 4 foști funcționari publici care au demisionat din instituție.

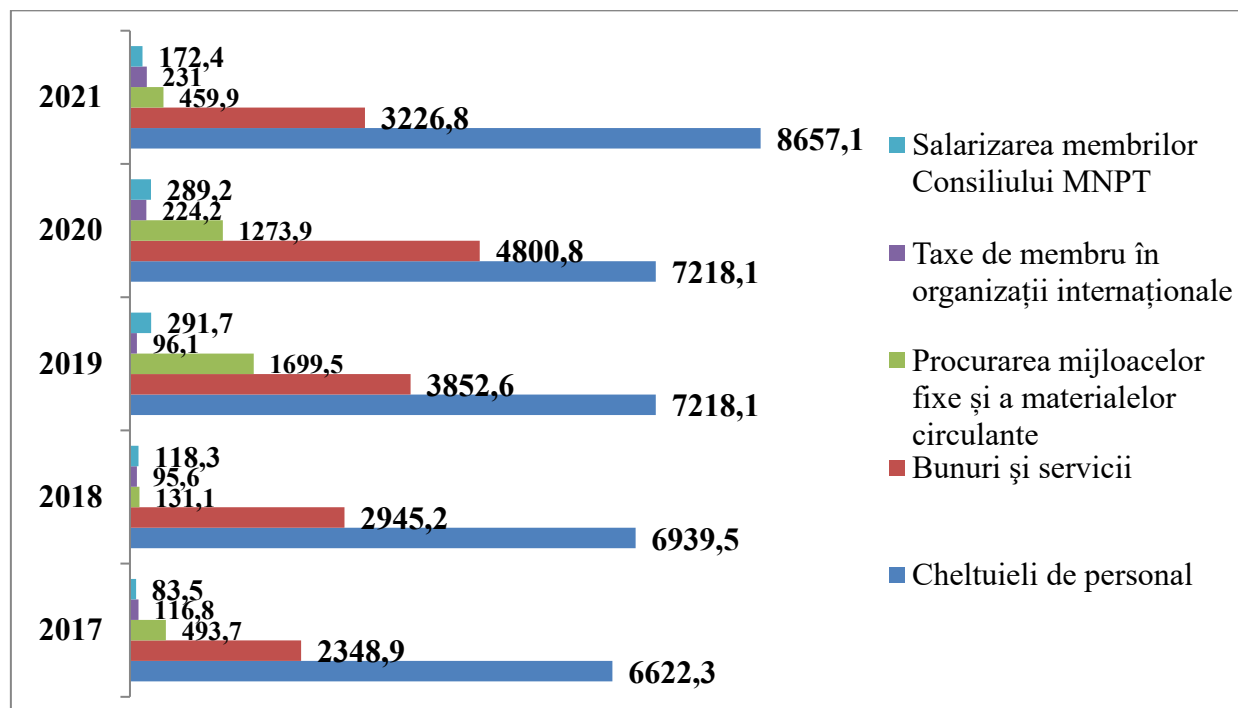
Procentul mic de executare a bugetului la capitolele de cheltuieli 314110 Procurarea mașinilor și utilajelor, codul economic 316110 Procurarea uneltelor și sculelor, inventarului de producere și gospodăresc și 222500 Servicii de reparații curente se explică prin faptul că în situația când angajații lucrează la distanță, iar clădirea este avariata, nu vedem ca prioritară activitatea de investiție în tehnică nouă, în inventar gospodăresc și în reparații. Totodată trebuie să menționăm faptul că în luna iulie 2021 Misiunea OSCE din Republica Moldova a donat instituției un lot de tehnică de calcul – notebook-uri și imprimante în sumă de circa 345.9 mii lei.

Pe parcursul anului finanțarea activităților și a necesităților instituției s-a efectuat uneori operativ, iar uneori cu întârzieri, dar, în general, majoritatea plăților către angajați, bugetul de stat, datoriile față furnizori au fost efectuate fără rețineri. Atât pe parcursul anului, cât și la finele anului, datorii cu termen de achitare expirat nu sunt.

După rectificarea bugetului de stat prin reducerea alocațiilor, în dinamică sumele alocate finanțării instituției sunt reprezentate astfel:

Denumirea alocații, mii lei	2017	2018	2019	2020	2021
Controlul asupra respectării drepturilor omului					
Cheltuieli de personal (inclusiv prestații sociale)	6622.3	6939.5	7218.1	7856.6	8657.1
Bunuri și servicii	2940.2	3796.1	4740.8	3623.3	3226.8
Procurarea mijloacelor fixe și a materialelor circulante	1640.3	1699.5	1273.9	554.3	459.9
Taxe de membru în organizații internaționale	95.6	96.1	224.2	229.5	231.0
Total pe componenta	11298.4	12531.2	13457.0	12263.7	12574.8
Mecanismul național de prevenire a torturii					
Bunuri și servicii	5	56.5	60	56.4	-
Remunerația membrilor Consiliului MNPT (pentru vizite și ședințe)	118.3	291.7	289.2	163.4	172.4
Procurarea mijloacelor fixe și a materialelor circulante	131.1	47.2		20	-
Total pe componenta	254.4	395.4	349.2	239.8	172.4
Total alocații	8483.1	11552.8	12926.6	13806.2	12747.2

Finanțarea Oficiului a Avocatului Poporului în dinamică (2017-2021)

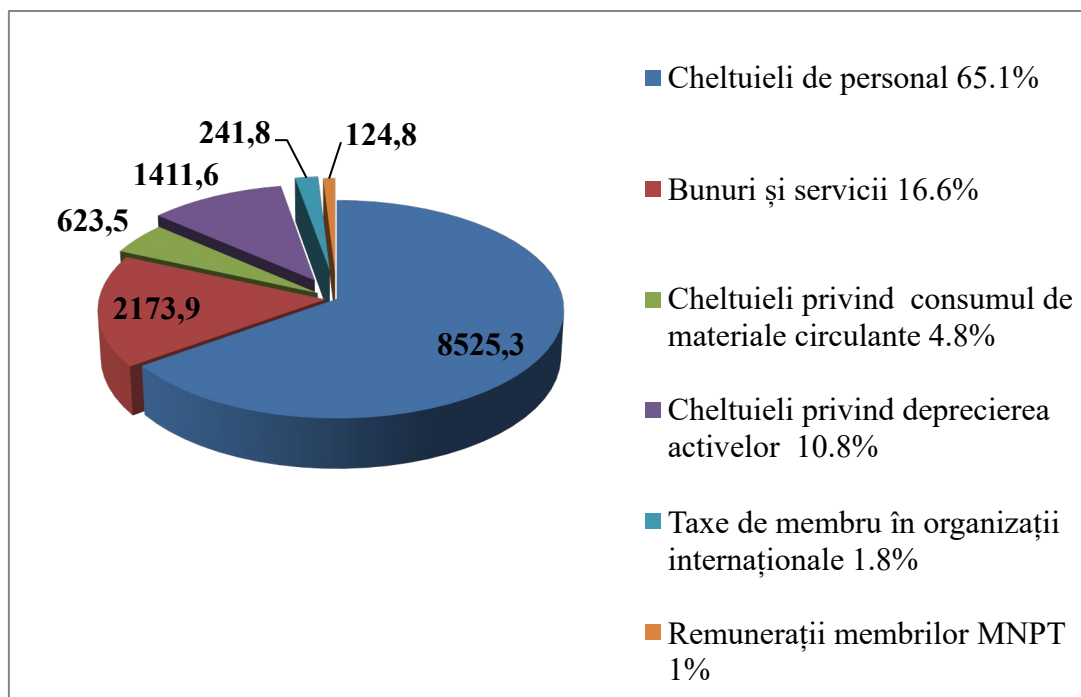

La compararea sumei alocate la începutul anului din bugetul de stat și anume 12747.2 mii lei cu sumele alocate în anii precedenți, trendul a fost în stagnare sau chiar în descreștere. Cauza descreșterii – alocații limitate din bugetul de stat și restricțiile impuse de pandemia COVID-19. Au crescut doar alocațiile la cheltuielile de personal în urma majorării valorii de referință anuale și alocarea resurselor financiare suplimentare pentru ocuparea a trei posturi de consultanți în scopul fortificării subdiviziunilor în care era o insuficiență acută de personal (în loc de 5-6 angajați conform structurii organizaționale efectiv au activat doar câte 2,3 angajați).

Pe parcursul anului 2021 Oficiul Avocatului Poporului a avut cheltuieli în sumă de 13100,9 mii lei. Acestea pot fi grupate în:

- **Cheltuieli de personal** - circa 65.1% din total cheltuieli și includ retribuirea muncii angajaților, plata contribuțiilor și primelor obligatorii în bugetul de stat, achitarea indemnizațiilor în folosul angajaților conform prevederilor legale. Salarizarea angajaților se efectuează conform Legii salarizării 270/2018.
- **Cheltuieli pentru bunuri și servicii** - circa 16.6% în total cheltuieli și includ întreținerea sediului instituției – plata energiei electrice, termice, apa, servicii de pază, servicii de locațiune, servicii de telefonie, de reparații, de transport, curățenie, contractare experți în diverse domenii, servicii de instruire, servicii de traducere, deplasări, alte activități pentru realizarea mandatului Avocatului Poporului și a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.
- **Cheltuieli privind consumul materialelor circulante** - circa 4.8 % în total cheltuieli (combustibil, mărfuri de gospodărie, rechizite de birou, piese de schimb, materiale promoționale, materiale informative ș.a.)
- **Cheltuieli privind deprecierea activelor** - circa 10.8% în total cheltuieli (cheltuieli privind uzura mijloacelor fixe și amortizarea activelor nemateriale)
- **Taxe de membru în organizații internaționale** - circa 1.8 % în total cheltuieli. Se explică prin faptul că Oficiul Avocatului Poporului are calitatea de membru cu drept de vot în mai multe instituții internaționale de protecție a drepturilor omului, având obligativitatea de achitare anuală a cotizațiilor de membru
- **Remunerația membrilor Consiliului MNPT** circa 1% în total cheltuieli (plata remunerației membrilor Consiliului pentru prevenirea torturii pentru vizite și ședințe)

Distribuirea cheltuielilor Oficiului Avocatului Poporului în anul 2021

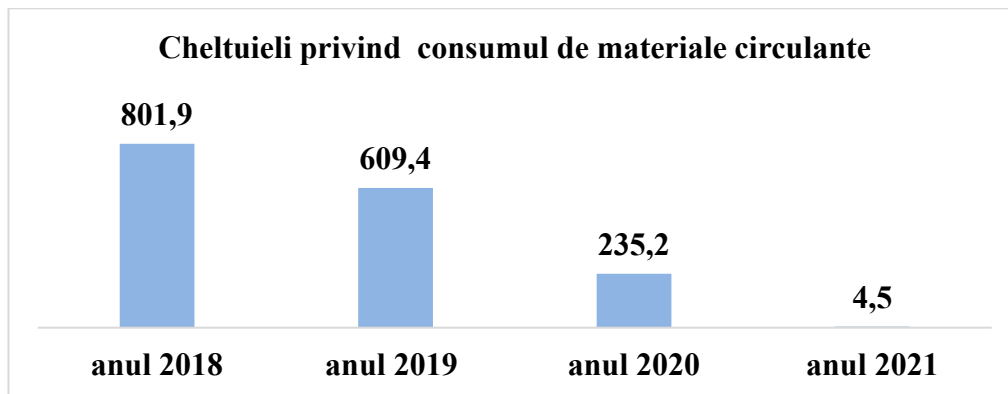

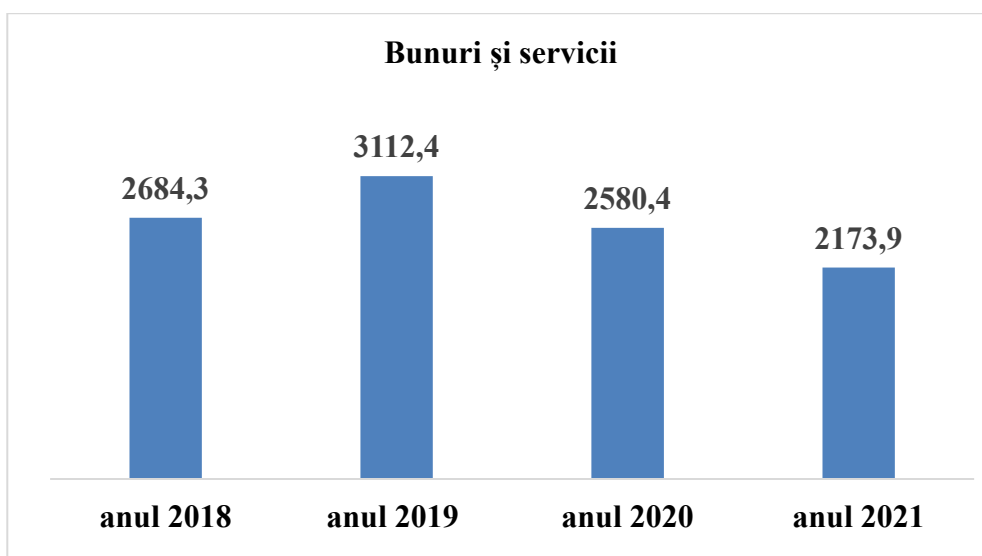
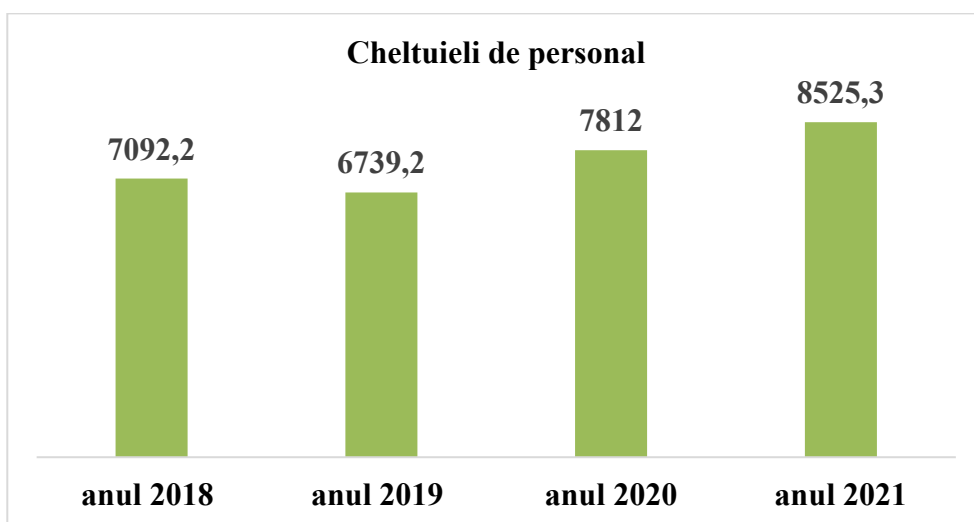
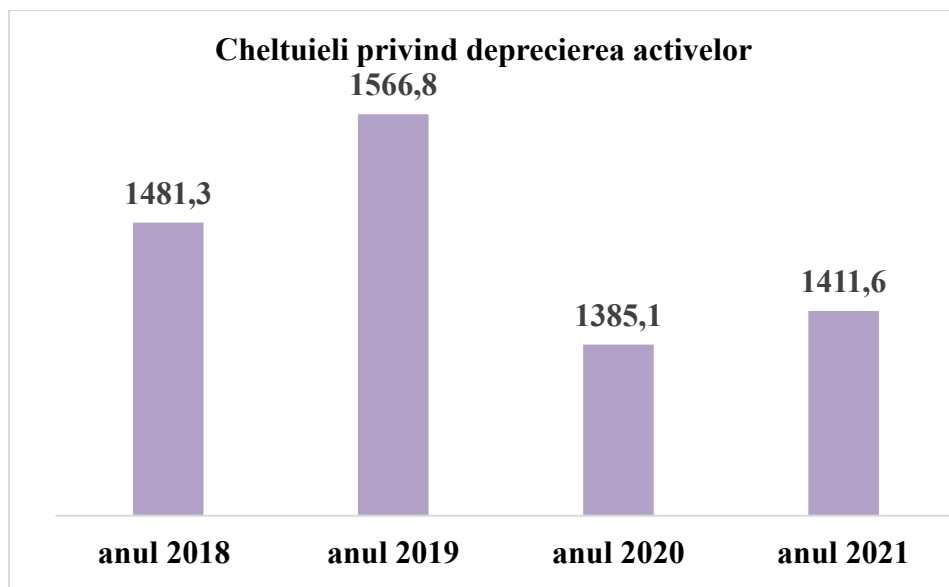
Analizând părțile componente, putem concluziona că cea mai mare cotă a cheltuielilor o constituie cheltuielile pentru personalul care sunt resursa principală a instituției. Cu toate că în cursul anului 2021 numărul mediu de persoane angajate a fost de circa 2/3 din totalul de personal conform statelor, oricum aceștia, cu cheltuieli minime, au reușit să fie vizibili și să realizeze o mare parte a activităților pe mandat, în scopul sporirii vizibilității și credibilității instituției și realizării Planului anual de activitate. Trebuie să menționăm faptul că, comparativ cu anii precedenți, se mențin la nivel scăzut cheltuielile pentru plata indemnizațiilor pentru incapacitatea temporară de muncă achitate din mijloacele financiare ale angajatorului. Astfel, în anul 2021 cheltuielile la acest capitol au constituit circa 34 mii lei, comparativ cu 70.2 mii lei - cheltuieli efective în anul 2019. Unul din motivele micșorării cheltuielilor este că unii angajați au continuat să realizeze lucrul la distanță într-un mediu mai prielnic pentru sănătatea lor, comparativ cu aerul de la oficiu, care este contaminat cu miros de mucegai și micete, fapt dovedit prin rezultatele expertizelor efectuate de specialiști.

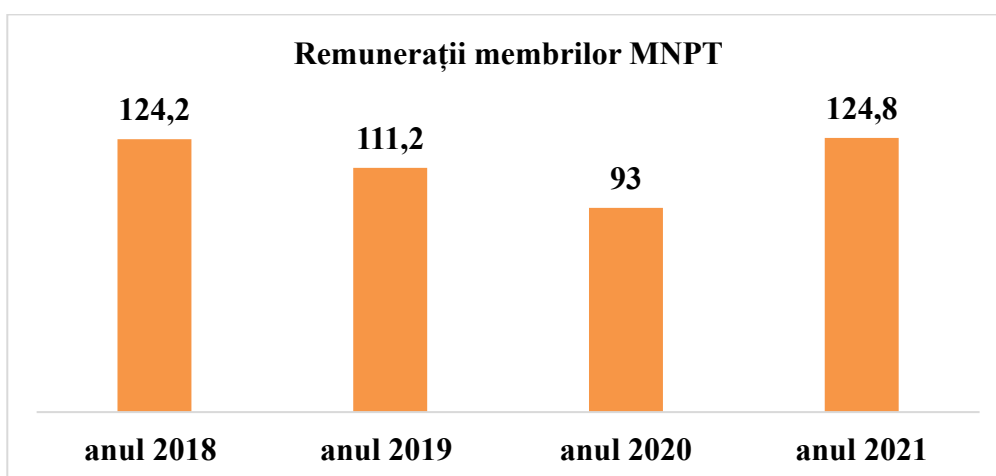
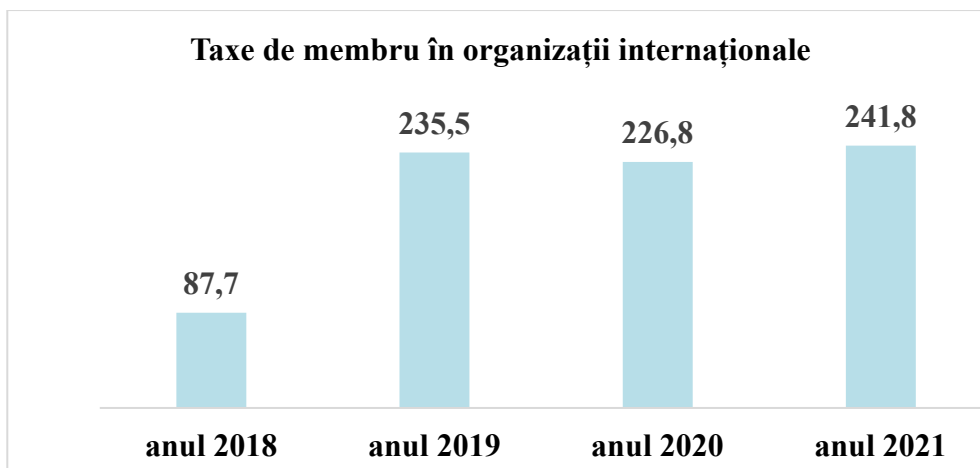
**Compararea în dinamică (a.2018-2021) a cheltuielilor
pe părți componente este următoarea:**

Distribuția cheltuielilor	Anul 2018		Anul 2019		Anul 2020		Anul 2021	
	Suma, mii lei	%	Suma, mii lei	%	Suma, mii lei	%	Suma, mii lei	%
Cheltuieli de personal	7092.2	57.8	6739.2	54.5	7812	63.3	8525.3	65.1
Bunuri și servicii	2684.3	21.9	3112.4	25.2	2580.4	20.9	2173.9	16.6
Cheltuieli privind consumul de materiale circulante	801.9	6.5	609.4	4.9	235.2	1.9	623.5	4.8
Cheltuieli privind deprecierea activelor	1481.3	12.1	1566.8	12.7	1385.1	11.2	1411.6	10.8
Taxe de membru în organizații internaționale		0.7	223.5	1.8	226.8	1.8	241.8	1.8
Remunerații membrilor MNPT	124.2	1.0	111.2	0.9	93	0.8	124.8	1.0
Total cheltuieli, mii lei/%	12271.6	100.0	12362.5	100.0	12332.5	100.0	3100.	100.0

Reprezentarea în dinamică a cheltuielilor Oficiului a Avocatului Poporului

În concluzie, putem constata că volumul de mijloace financiare alocate pentru realizarea mandatelor Avocatului Poporului și Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în anul 2021 a fost în cuantumul minim necesar, iar independența financiară a instituției rămâne afectată de cadrul legal existent. Totodată angajații instituției, în condițiile distanțării sociale, au conlucrat eficient și au activat foarte productiv, vizibilitatea instituției a fost în creștere, opinia instituției a fost deseori solicitată și auzită de autorități, iar de recomandările Avocatului Poporului și a Avocatului Poporului pentru drepturile copilului s-a ținut cont în multe situații.